

**ÚRSKURÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR**

**mál nr. 1/2005,
Fljótsdalur og Jökuldalur
austan Jökulsár á Jökuldal**

29. maí 2007

EFNISYFIRLIT

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	3
2. MÁLSMEDFERÐ	4
2.1. Hlutverk óbyggðanefndar.....	4
2.2. Norðausturland tekið til umfjöllunar.....	4
2.3. Lýstar kröfur og kynning.....	5
2.4. Mál nr. 1/2005, Fljótsdalur og Jökuldalur austan Jökulsár á Jökuldal.....	6
3. KRÖFUGERÐ	7
3.1. Kröfur íslenska ríkisins.....	7
3.1.1. Þjóðlenda.....	7
3.1.2. Skriðuklaustur.....	8
3.1.3. Aðalból.....	8
3.1.4. Þuríðarstaðir.....	9
3.1.5. Egilsstaðir.....	9
3.1.6. Kleif.....	9
3.1.7. Sturluflöt.....	9
3.2. Kröfur Hallgríms Þórhallssonar og Önnu Bryndísar Tryggvadóttur, ábúenda, vegna Skriðuklausturs.....	10
3.3. Kröfur Fljótsdalshrepps um afréttarnýtingu Rana og undir Fellum, innan lands Skriðuklausturs.....	10
3.4. Kröfur Prestasetrasjóðs vegna Valþjófsstaðar.....	11
3.5. Kröfur Gísla Pálssonar og Sigurðar Ólafssonar, ábúenda Aðalbóls, vegna Vesturöræfa.....	12
3.6. Kröfur Aðalsteins Aðalsteinssonar, eiganda Vaðbrekku, vegna Vesturöræfa.....	12
3.7. Kröfur Fljótsdalshrepps um afréttarnýtingu Undir Fellum, á Vesturöræfum og Rana, utan lands Skriðuklausturs.....	12
3.8. Kröfur Hallgríms Kjartanssonar vegna Glúmsstaðasels og Múla.....	13
3.9. Kröfur Hallgríms Kjartanssonar og fleiri vegna Glúmsstaða I-II og Múla.....	13
3.10. Kröfur Þórarins Þórhallssonar og Gísla Guðmundssonar f.h. db. Þórhalls Björgvinssonar vegna Þorgerðarstaða og Múla.....	14
3.11. Kröfur Fljótsdalshrepps um afréttarnýtingu Múla.....	14
3.12. Kröfur Fljótsdalshrepps um afréttarnýtingu Suðurfells.....	15
3.13. Kröfur Sveins Ingimarssonar, ábúanda, vegna Sturluflatar og Suðurfells.....	15
3.14. Kröfur Gunnþórunnar Ingólfssdóttur og Jósefs Valgarðs Þorvaldssonar, eigenda Víðivalla fremri, vegna Villingadals.....	16
4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN	16
4.1. Inngangur.....	16
4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar.....	16
4.3. Vettvangsferð.....	17
4.4. Skýrslutökur.....	18
5. SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA	18
5.1. Landnám.....	18
5.2. Skriðuklaustur.....	20
5.3. Brattagerði og Þorskagerði.....	28
5.4. „Valþjófsstaðarkirkjueign“.....	32
5.5. Glúmsstaðir, Glúmsstaðasel og Múlaafréttur.....	49
5.6. Þorgerðarstaðir og Múlaafréttur.....	52
5.7. Víðivellir fremri, Víðivallagerði og Villingadalur.....	54
5.8. Sturluflöt.....	58
5.9. Afréttarlönd almennt.....	61
6. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR	69
6.1. Almenn atriði og dómafordæmi í þjóðlendumálum.....	69
6.1.1. Gildi landamerkjabréfa jarða.....	70

6.1.2.	<i>Heiðarbylí á Norðausturlandi</i>	72
6.2.	Landnám	74
6.3.	Skriðuklaustur	74
6.3.1.	<i>Almenn atriði</i>	74
6.3.2.	<i>Sjónarmið aðila</i>	75
6.3.3.	<i>Jörðin Skriða og afréttarlönd í Rana og Undir Fellum</i>	77
6.3.4.	<i>Afmörkun Skriðuklausturs, Rana og Undir Fellum</i>	79
6.3.5.	<i>Eyðibýli í Rana, innan merkja Skriðuklausturs</i>	82
6.3.6.	<i>Niðurstaða</i>	83
6.4.	„Valþjófsstaðarkirkjueign“	86
6.4.1.	<i>Almenn atriði</i>	86
6.4.2.	<i>Sjónarmið aðila</i>	87
6.4.3.	<i>Skipting „Valþjófsstaðarkirkjueignar“</i>	89
6.4.4.	<i>„Heimaland“</i>	92
6.4.5.	<i>„Undir Fellum“</i>	95
6.4.6.	<i>„Rani“</i>	98
6.4.7.	<i>Vesturöræfi</i>	99
6.4.8.	<i>Niðurstaða</i>	101
6.5.	Múli (Glúmsstaðir, Glúmsstaðasel og Þorgerðarstaðir)	104
6.5.1.	<i>Inngangur</i>	104
6.5.2.	<i>Sjónarmið aðila</i>	105
6.5.3.	<i>Niðurstaða</i>	108
6.6.	Suðurfell	114
6.6.1.	<i>Inngangur</i>	114
6.6.2.	<i>Sjónarmið aðila</i>	115
6.6.3.	<i>Niðurstaða</i>	116
6.7.	Villingadalur	121
6.7.1.	<i>Inngangur</i>	121
6.7.2.	<i>Sjónarmið aðila</i>	122
6.7.3.	<i>Niðurstaða</i>	123
6.8.	Sturluflöt	126
6.8.1.	<i>Inngangur</i>	126
6.8.2.	<i>Sjónarmið aðila</i>	127
6.8.3.	<i>Niðurstaða</i>	127
6.9.	Hluti Vatnajökuls	130
6.10.	Um málskostnað	130
7.	ÚRSKURÐARORÐ	132

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðila- og eigendaskrá

III. Skjalaskrá

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Þriðjudaginn 29. maí 2007 er tekið fyrir mál nr. 1/2005, Fljótsdalur og Jökuldalur austan Jökulsár á Brú, og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Kristján Torfason, formaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Allan V. Magnússon og Sif Guðjónsdóttir.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna þjóðlendna og jarðanna, Aðalbóls, Egilsstaða, Kleifar, Skriðuklausturs, Sturluflatar og Þuríðarstaða.

(Andri Árnason hrl.)

Hallgrímur Kjartansson vegna Glúmsstaðasels og Múla.

Dánarbú Þórhalls Björgvinssonar vegna Þorgerðastaða og Múla.

Gunnþórunn Ingólfssdóttir og Jósef Valgarður Þorvaldsson, Víðivöllum fremri, vegna Villingadals.

Aðalsteinn Aðalsteinsson, Vaðbrekku, vegna Vesturöræfa

Hallgrímur Þórhallsson og Anna B. Tryggvadóttir (ábúendur) vegna Skriðuklausturs.

Sveinn Ingimarsson (ábúandi) vegna Sturluflatar og Suðurfells.

Hallgrímur Kjartansson og fleiri vegna Glúmsstaða I-II og Múla.

Gísli Pálsson og Sigurður Ólafsson (ábúendur Aðalbóls) vegna Vesturöræfa.

Fljótsdalshreppur vegna afréttarnýtingar Múla.

Fljótsdalshreppur vegna afréttarnýtingar Suðurfells.

Fljótsdalshreppur vegna afréttarnýtingu „Undir Fellum“, á Vesturöræfum og Rana utan marka Skriðuklausturs.

Fljótsdalshreppur vegna afréttarnýtingar Rana og Undir Fellum innan marka Skriðuklausturs.

(Friðbjörn Garðarsson hdl.)

Prestssetrasjóður vegna Valþjófsstaðar.

(Ólafur Björnsson hrl.)

¹ Sjá nánar í aðilaskrá (fylgiskjal II).

2. MÁLSMEÐFERÐ

2.1. Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. einnig lög um breytingar á þeim, nr. 65/2000, 7/2005 og 19/2006. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

2.2. Norðausturland tekið til umfjöllunar

Með bréfi, dagsettu 1. mars 2004, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til umfjöllunar tiltekið landsvæði á Norðausturlandi, sbr. 8., 11. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði þetta, hið fimmta í röðinni hjá óbyggðanefnd, var að vestanverðu afmarkað af meginfarvegi Jökulsár á Fjöllum allt frá Jökulsárósi í Öxarfirði og að aðalupptökum árinna í Dyngjujökli. Þaðan er jaðri Dyngjujökuls fylgt þar til komið er vestur undir Kverkfjöll í Hveradal og þaðan er dregin lína áfram í suður, til skurðar við línu þá á Vatnajökli sem afmarkar svæðið til suðurs.

Hér ber þess að geta að framangreindum vesturmörkum var síðar breytt að því leyti að svokölluð Krepputunga, austan Jökulsár á Fjöllum og vestan Kreppuár, var skilin undan svæðinu, sbr. 8. gr. laga nr. 58/1998.²

Að austan afmarkast svæðið af farvegi Lagarfljóts allt frá ósum þess á Héraðssandi þangað sem Gilsá rennur í það. Síðan fylgja mörk svæðisins Gilsá og austurmörkum Fljótsdalshrepps við Austur-Hérað, Djúpavogshrepp og Sveitarfélagið Hornafjörð.

Framangreind afmörkun til austurs endar í Geldingafelli. Þaðan er dregin lína til suðvesturs inn á Vatnajökul, yfir hnjúk í 1438 m hæð og áfram í Grendil, þaðan í nafnlausan hnjúk skammt sunnan Grendils, áfram yfir Goðahnjúka og í miðja Breiðabungu og loks í stefnu á Svíahnjúk eystri til skurðar við framangreind vesturmörk. Afmörkun á Vatnajökli byggir á markalínum þeim sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálandis Íslands hefur notað við vinnu sína.

Að norðan afmarkast svæðið af hafi.

² Sjá bókun í fundargerð 2. fyrirtöku í máli nr. 2/2005.

Fjármálaráðherra var veittur frestur til 1. ágúst 2004 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á þessu svæði, væri um slíkar kröfur að ræða. Sýslumönnum og fyrirsvarsmönnum viðkomandi sveitarfélaga, þ.e. Öxarfjarðarhrepps, Raufarhafnarhrepps, Svalbarðshrepps, Þórshafnarhrepps, Skeggjastaðahrepps, Vopnafjarðarhrepps, Norður-Héraðs, Fellahrepps og Fljótsdalshrepps var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar og gerð grein fyrir framhaldinu.

Kröfulýsingarfrestur fjármálaráðherra var fyrst framlengdur til 15. október 2004 og síðar til 12. nóvember sama árs og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

2.3. Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendur á Norðausturlandi bárust 11. nóvember 2004. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um málsmeðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 28. desember 2004, Fréttablaðinu 7. janúar 2005 og Morgunblaðinu 9. janúar, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 31. mars 2005. Þá kom fram að yfirlýsingu um kröfugerð og málsmeðferð yrði þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumanna á Seyðisfirði og á Húsavík, auk sveitarfélaga á kröfusvæðum og heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt í fjölmiðlum.

Frestur annarra til að lýsa kröfum á kröfusvæði ríkisins var framlengdur lítillega í þeim tilvikum að leitað var eftir slíku með rökstuddum hætti og bárust síðustu kröfulýsingar í maí 2005.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum sýslumanna á Seyðisfirði og á Húsavík, frá 25. maí til og með 30. júní 2005, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 11. júlí 2005. Framangreind kynningargögn voru jafnframt aðgengileg á skrifstofum viðkomandi sveitarfélaga, skrifstofu óbyggðanefndar og heimasíðu óbyggðanefndar. Vakin var athygli á kynningunni í fjölmiðlum. Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests.

Fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lagði fram kröfulýsingar um þjóðlendur á svæðinu í 6 hlutum og 9 kröfulýsingar vegna jarðeigna ríkisins. Á móti barst 101 kröfulýsing ýmissa aðila, sem sumar sköruðust eða náðu til fleiri en eins landsvæðis.

2.4. Mál nr. 1/2005, Fljótsdalur og Jökuldalur austan Jökulsár á Jökuldal

Í júlí 2005 var lögmonnum aðila tilkynnt að óbyggðanefnd hefði ákveðið að skipta þjóðlendukröfufsvæði íslenska ríkisins niður í fimm mál, þ.e. mál nr. 1/2005, Fljótsdal og Jökuldal austan Jökulsár á Jökuldal; mál nr. 2/2005, Jökuldal norðan og vestan Jökulsár á Jökuldal ásamt Jökulsárhlið; mál nr. 3/2005, Vopnafjarðarhrepp; mál nr. 4/2005, Svalbarðshrepp, Þórshafnarhrepp og Skeggjastaðahrepp, og mál nr. 5/2005, Öxarfjarðarhrepp.

Mál nr. 1/2005 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 17. ágúst 2005. Gerð var grein fyrir því að óbyggðanefnd skipuðu í málinu þeir Kristján Torfason formaður, Karl Axelsson og Allan Vagn Magnússon. Gefið var færi á athugasemdum en engar slíkar komu fram. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun. Skorað var á lögmennt að fara yfir umrædd atriði af sinni hálfu og gera hið fyrsta athugasemdir ef þeir teldu ástæðu til. Þá var vakin athygli á þinglýsingu athugasemdar um yfirstandandi þjóðlendumál á jarðir á ágreiningssvæði, skv. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, og óskað eftir að lögmennt gerðu umbjóðendum sínum grein fyrir því. Einnig var óskað eftir að lögmennt skiluðu umboðum hið fyrsta og gerð grein fyrir mikilvægi þess að lögmennt og óbyggðanefnd ynnu saman að því að þeir sem hagsmuna ættu að gæta gerðust aðilar að málinu. Enn fremur var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr. þjóðlendulaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Þá var því beint til lögmannna að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendulaga. Jafnframt kom fram að í lok september væri fyrirhugað að skoða vettvang, en þess ber að geta að sú ferð var síðar felld niður vegna óhagstæðs veðurs.

Við aðra fyrirtöku málsins, 20. desember 2005, var lögmonnum málsaðila kynnt sú breyting á skipan óbyggðanefndar í málinu að Halldór Jónsson tæki sæti Karls Axelssonar. Ekki var gerð athugasemd við þessa breytingu. Við sömu fyrirtöku var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins og fleiri gögn. Þá var öðrum málsaðilum veittur frestur til 1. mars 2006 til skila á greinargerðum. Við þriðju fyrirtöku málsins, 9. mars, voru síðan lagðar fram greinargerðir vegna fjölda jarða og fleiri gögn.

Aðalmeðferð fór fram dagana 20. og 24. júní 2006. Við upphaf hennar kom fram að Sif Guðjónsdóttir hefði tekið sæti Halldórs Jónssonar í málinu, vegna búsetu hans erlendis. Þessi breytta skipan óbyggðanefndar hafði verið kynnt lögmonnum fyrir aðalmeðferð og engar athugasemdir verið gerðar af því tilefni.

Fyrri dagur aðalmeðferðar hófst með skoðun vettvangs og að henni lokinni voru teknar skýrslur, sjá nánar í köflum 4.3 og 4.4. Laugardaginn 24. júní fór síðan fram munnlegur málflutningur á Hótel Héraði, Egilsstöðum. Við það tækifæri kom m.a. fram að lögmennt teldu ekki sáttagrundvöll í málinu, sbr. 1. mgr. 15. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Var málið tekið til úrskurðar að málflutningi loknum.

Við aðalmeðferð var einnig fært til bókar að þeim hluta Vatnajökuls sem til meðferðar væri í málum á svæði 5 hefði verið skipt á milli mála nr. 1/2005 og 2/2005. Sú skipting hefði verið kynnt lögmonnum, þeim gefinn frestur til athugasemda en engar slíkar komið fram. Sá hluti sem fjallað er um í máli þessu afmarkast svo: Frá upptökum Jökulsár á Jökuldal við jaðar Brúarjökuls er dregin lína til suðvesturs í miðja Breiðubungu og þaðan til norðausturs yfir Goðahnjúka í nafnlausan hnjúk skammt sunnan Grendils, áfram í Grendil, þaðan yfir hnjúk í 1438 m hæð og í Geldingafell. Suðurmerki byggja á markalínu sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálandis Íslands hefur notað við vinnu sína.

Loks var málið endurupptekið 17. ágúst 2006 og lögð fram ný gögn. Þau höfðu áður verið kynnt lögmonnum og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var það síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3. KRÖFUGERÐ³

3.1. Kröfur íslenska ríkisins

Í máli þessu gerir íslenska ríkið annars vegar kröfu um þjóðlendu og hins vegar kröfur vegna ríkisjarðanna Skriðuklausturs, Þuríðarstaða, Egilsstaða, Kleifar og Sturluflatar. Hinar síðarnefndu miða við að eignarland umræddra jarða nái ekki lengra en að þjóðlendukröfulínu.

3.1.1. Þjóðlenda

Af hálfu fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins eru gerðar þær endanlegu aðalkröfur að eftirfarandi lína verði úrskurðuð þjóðlendumörk í máli nr. 1/2005, Fljótsdalur og Jökuldalur austan Jökulsár á Jökuldal: „Fyrsti punktur í kröfulínu er við Gilsá (1), þar sem bein austurlína frá Sturlá, þar sem hún rennur í brúnum fyrir ofan Sturluflöt sker ána. Næsti punktur er við Strútsá austur á Hraunum (2). Þaðan er dregin lína niður Strútsá allt í Fellsá (3) og svo niður Fellsá allt að ármótum við Kelduá (4), síðan upp eftir Kelduá allt að ármótum við Innri Sauða (5) á móti Grasnesi, þaðan beint yfir Tungná og í Þverfell (6), síðan í Stórahnjúk (7) og þaðan í Ytri Sníkilsá við 400 m hæðarlínu (8), síðan í ármótin við Jökulsá (9) og svo yfir Jökulsá og í Axará (10) og upp eftir henni og svo allt að Svartöldu (11), þaðan í ósinn úr Hólmavatni (12), þaðan beint í innri merkjavörðu (merkt L.M.) í Miðheiðarhálsi (13), sem er hornmark við Fossgerðisland. Síðan er dregin lína þvert vestur heiði í merkjavörðu í svokölluðum Klappalækjarflóa (14) og þaðan í Eyvindará (15) og síðan haldið niður Eyvindará allt að Jökulsá (16), svo upp Jökulsá og allt að ármótum Hölknár (17), þaðan upp eftir farvegi Hölknár, allt þar til línan, Búrfell, Tungusporður og Kálffell sker ána (18). Þar sem þessi lína sker Jökulsá er punktur (19), síðan er

³ Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og II (aðilaskrá).

fylgt miðjum farvegi Jökulsár allt þangað sem kröfulínan gagnvart Brú byrjar og endar kröfulínan þar í punkti (20).“

Við meðferð málsins færði íslenska ríkið framangreindan punkt nr. 1 nokkru sunnar en hann var upphaflega merktur á kröfulínukort, án þess þó að texta kröfugerðar hafi verið breytt. Verður að líta svo á að með þessu hafi þjóðlendukrafa verið færð út fyrir kröfusvæði eiganda Víðvallagerðis, sem af því tilefni dró til baka við aðalmeðferð málsins aðrar kröfur sínar en um málskostnað.

Af hálfu íslenskra ríkisins er gerð eftirfarandi varakrafa: „Þaðan sem Axará kemur í Jökulsá (A), er dregin lína meðfram Jökulsá allt að jökli (B), síðan meðfram jökli inn í Maríutungur á móts við Hátungu (C), svo beina stefnu þaðan í 1044 m hæðarpunkt í Snæfellshálsi (D), þaðan beina sjónhendingu í Hafursfell (E) og að lokum þaðan beina sjónhendingu í aðalkröfulínuna í Svartöldu (F).“

3.1.2. Skriðuklaustur

„Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til þess lands jarðarinnar Skriðuklausturs, sem dregið er upp á meðfylgjandi kröfukorti upp að hinni rauðu kröfulínu ríkisins um þjóðlendumörk.

Gerð er krafa til þess að viðurkenndur sé afréttarréttur í því landi jarðarinnar sem er innan landamerkja, en sem liggur utan eignarlands jarðarinnar samkvæmt þessari kröfulýsingu.“

Við aðalmeðferð málsins var því lýst yfir af hálfu lögmanns ríkisins að gerð væri hefðbundin krafa um beitarafnot fyrir ríkisjarðir í þjóðlendum. Við sama tækifæri var því lýst að í þjóðlendukröfu ríkisins fælist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því ætti niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð væru til grundvallar um annað eignarland.

3.1.3. Aðalból

„Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til alls lands jarðarinnar Aðalbóls samkvæmt landamerkjabréfi, sem dregið er upp á meðfylgjandi kröfukorti upp að hinni rauðu kröfulínu ríkisins, en lengra nær jörðin ekki til óbyggða.“

Við aðalmeðferð málsins var því lýst yfir af hálfu lögmanns ríkisins að gerð væri hefðbundin krafa um beitarafnot fyrir ríkisjarðir í þjóðlendum. Við sama tækifæri var því lýst að í þjóðlendukröfu ríkisins fælist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því ætti niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð væru til grundvallar um annað eignarland.

3.1.4. Þuríðarstaðir

„Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til alls lands jarðarinnar Þuríðarstaði samkvæmt landamerkjabréfi, sem dregið er upp á meðfylgjandi kröfukorti upp að hinni rauðu kröfulínu ríkisins, en lengra nær jörðin ekki til óbyggða.“

Við aðalmeðferð málsins var því lýst yfir af hálfu lögmanns ríkisins að gerð væri hefðbundin krafa um beitarafnot fyrir ríkisjarðir í þjóðlendum. Við sama tækifæri var því lýst að í þjóðlendukröfu ríkisins fælist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því ætti niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð væru til grundvallar um annað eignarland.

3.1.5. Egilsstaðir

„Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til alls lands jarðarinnar Egilsstaða samkvæmt landamerkjabréfi, sem dregið er upp á meðfylgjandi kröfukorti upp að hinni rauðu kröfulínu ríkisins, en lengra nær jörðin ekki til óbyggða.“

Við aðalmeðferð málsins var því lýst yfir af hálfu lögmanns ríkisins að gerð væri hefðbundin krafa um beitarafnot fyrir ríkisjarðir í þjóðlendum. Við sama tækifæri var því lýst að í þjóðlendukröfu ríkisins fælist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því ætti niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð væru til grundvallar um annað eignarland.

3.1.6. Kleif

„Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til alls lands jarðarinnar Kleifar samkvæmt landamerkjabréfi, sem dregið er upp á meðfylgjandi kröfukorti upp að hinni rauðu kröfulínu ríkisins, en lengra nær jörðin ekki til óbyggða.“

Við aðalmeðferð málsins var því lýst yfir af hálfu lögmanns ríkisins að gerð væri hefðbundin krafa um beitarafnot fyrir ríkisjarðir í þjóðlendum. Við sama tækifæri var því lýst að í þjóðlendukröfu ríkisins fælist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því ætti niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð væru til grundvallar um annað eignarland.

3.1.7. Sturluflöt

„Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til þess lands jarðarinnar Sturluflatar samkvæmt landamerkjabréfi, sem dregið er upp á meðfylgjandi kröfukorti upp að hinni rauðu kröfulínu ríkisins, en lengra nær jörðin ekki til óbyggða.“

Við aðalmeðferð málsins var því lýst yfir af hálfu lögmanns ríkisins að gerð væri hefðbundin krafa um beitarafnot fyrir ríkisjarðir í Þjóðlendum. Við sama tækifæri var því lýst að í Þjóðlendukröfu ríkisins fælist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því ætti niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð væru til grundvallar um annað eignarland.

3.2. Kröfur Hallgríms Þórhallssonar og Önnu Bryndísar Tryggvadóttur, ábúenda, vegna Skriðuklausturs

„Krafa ábúenda er að viðurkenndur verði réttur þeirra til nýtingar lands Skriðuklausturs í samræmi við ábúðarsamning þeirra, eins og að land Skriðuklausturs sé eignarland innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. allt land, innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að austan ræður Jökulsá í Fljótsdal. Að framan, á Skriðuklaustur land, að merkigærði þeim, sem að fornu og nýju haldinn hefur verið landamerki og liggur frá Jökulsá (punktur 1) fram og upp eftir nesinu upp undir fjall (punktur 2), þaðan sjónhending upp á fjall (punktur 3). Þá í stóran stein, sem stendur utan til á ytra Eyvindarfjalli (punktur 4) og þaðan réttlínis norður í Jökulsá á Jökuldal (punktur 5). Að norðan ræður Jökulsá á Jökuldal allt að Eyvindará (punktur 5B). Að utan ræður úr Jökulsá í Fljótsdal Melakvísl og Bessastaðaá (punktur 10) allt upp á fjallsbrún í Eyvindarkeldu (punktur 9) og þaðan bein stefna í Miðheiði á merkjavörðu ytri (merkt L.M á jarðfastan stein og hlaðin varða ofaná) (punktur 8), þaðan þvert vestur heiði í merkjavörðu í svokölluðum Klappalækjarflóa (punktur 7) og þaðan í Eyvindará (punktur 6) allt þar hún rennur í Jökulsá á Jökuldal (punktur 5 B).

Til vara krefjast ábúendur þess að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt þeirra að landi innan áður lýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda, og felst í ábúðarrétti. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar- og námuréttur ásamt veiði í vötnum, með takmörkunum sem felast í ábúðarsamningi.“

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns ábúanda.

3.3. Kröfur Fljótsdalshrepps um afréttarnýtingu Rana og undir Fellum, innan lands Skriðuklausturs

Krafa Fljótsdalshrepps er að viðurkenndur verði réttur jarða í Fljótsdal til afréttarnýtingar lands í samræmi við fornar venjur, þ.á m. upprekstrar- og beitaréttur, ásamt veiði í vötnum, í Rana og s.k. svæði Undir Fellum innan landamerkja Skriðuklausturs sem lýst er, þ.e. svæðis innan eftirfarandi merkja: Þar sem Hölná rennur í Jökulsá á Dal út með Jökulsá á Dal þar sem Eyvindará rennur í hana, þaðan upp með Eyvindará að merkjavörðu í svokölluðum Klappalækjarflóa og þaðan í beina stefnu í Miðheiði í Merkjavörðu fremri. Þaðan inn eftir sveitarfélagamörkum á

Miðheiði allt að þar til hún sker línu frá fjallsbrún að stórum steini, sem stendur utan til á ytra Eyvindarfjalli, skv. landamerkjum Skriðuklausturs. Þaðan að framan-greindum steini á ytra Eyvindarfjalli og þaðan réttlínis norður í Jökulsá á Dal. Jafnframt svæði innan lands Skriðuklausturs sem er framan við Bessastaðaá ofan brúna.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns sveitarfélagsins.

3.4. Kröfur Prestasetrasjóðs vegna Valþjófsstaðar

„Aðalkrafa: Að allt land Valþjófsstaðar sé eignarland í samræmi við kröfulýsingu sem er í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar frá 1885. Að utan gagnvart Skriðuklaustri ræður merkigarður sá, sem að fornu og nýju hefur verið landamerki og liggur frá Jökulsá fram (pkt. F₃) og upp eftir nesinu upp undir fjall, þaðan sjónhending upp á fjall. Þá í stóran stein, sem stendur utan til í ytra Eyvindarfjalli (pkt. F₄) og þaðan réttlínis norður í Jökulsá á Jökuldal (pkt. 17).

Að norðan og vestan ræður Jökulsá á Jökuldal (pkt 17) inn í Vatnajökul (pkt C) og þaðan í (pkt. B) eftir jaðri Vatnajökuls.

Að austan og sunnan Jökulsá í Fljótsdal (pkt. F₃) inn í Vatnajökul (pkt. B). Þar sem landið nær að Vatnajökli er þess krafist að miðað sé við jökulrönd eins og hún er á hverjum tíma, en til vara að miðað sé við jökulbrún við gildistöku Þjóðlendulaga 1998.

Varakrafa: Sú sama og aðalkrafa, þó þannig að Vesturöræfi innan neðangreindra merkja séu Þjóðlenda en afréttareign Valþjófsstaðar, þ.e. úr Þrælahálsi (pkt. D₂) í (pkt. 18) landamerki Aðalbóls og í (pkt. 19) við Jökulsá á Dal síðan eftir Jökulsá í upptök í (pkt. C) þaðan í Snæfell (pkt. D₁) og þaðan í Þrælaháls (pkt. D₂).

Þrautavarakrafa: Að fallist verði á varakröfu ríkisins, þ.e. mörk eignarlands og Þjóðlendu innan merkja Valþjófsstaðar séu úr pkt. C, Hátungu við Vatnajökul, í pkt. D, Snæfellsháls, og þaðan í pkt. E, Hafursfell, en þó þannig aðallega að fara eigi í pkt. D₃, Bræðraöldu/Svartöldu og þaðan í pkt. D₄, skurðpunkt við landamerki Valþjófsstaðar og Skriðuklausturs.

Til vara úr pkt. E í pkt. F₁, Svartöldu, og þaðan eftir vatnaskilum í pkt. F₂ (skurðpunktur Gilsárvatns við merki Valþjófsstaðar).

En til þrautavara eins og ríkið dregur merki heimalands Valþjófsstaðar og kirkjujarðanna, þ.e. úr pkt. E í pkt. F, Svartöldu, og þaðan í pkt. 12, ós úr Hómavatni, og þaðan í pkt. 12₁, skurðpunkt við merki Valþjófsstaðar og Skriðuklausturs, en alltaf síðan eftir merkjum Valþjófsstaðar og Skriðuklausturs í pkt. F₃ við Jökulsá í Fljótsdal.

Að öðru leyti vísast til kröfugerðar varðandi varakröfu um hefðbundin afréttarnot er afréttareign fylgja, þ.m.t. einkaréttur eiganda til arðs af hreindýraveiðum.

Þess er krafist að teljist land innan merkja Valþjófsstaðar til þjóðlendu þá sé það afréttareign Valþjófsstaðar.

Þá er krafist beins eignarréttar að svokölluðu „Felli fram til jökla“, sem einnig var kallað Kiðafell og liggur milli Kelduár að vestanverðu og Fellsár að austanverðu.“

Loks er gerð er krafa um greiðslu málskostnaðar að skaðlausu.

3.5. Kröfur Gísla Pálssonar og Sigurðar Ólafssonar, ábúenda Aðalbóls, vegna Vesturöræfa

Krafa ábúenda er að viðurkenndur verði réttur þeirra til afréttarnýtingar lands í samræmi við fornar venjur, þ. á m. upprekstrar- og beitarréttur ásamt veiði í vötnum, á Vesturöræfum innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. svæðis innan eftirfarandi merkja: Frá Jökulsá á Dal um Búrfell utanvert, þvert yfir Hrafnkelsdal inni undir Tungusporði, um Kálfafell að Hölkná. Þaðan upp með Hölkná allt að upptökum í Sæfelli, og inn að jökli. Þaðan ræður jökuljaðarinn allt þar til Jökulsá á Dal rennur undan Brúarjökli og þaðan út með Jökulsá á móts við Hnitasporð.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns ábúanda.

3.6. Kröfur Aðalsteins Aðalsteinssonar, eiganda Vaðbrekku, vegna Vesturöræfa

Krafa jarðeiganda er að viðurkenndur verði réttur hans til afréttarnýtingar lands í samræmi við fornar venjur, þ. á m. upprekstrar- og beitarréttur ásamt veiði í vötnum, á Vesturöræfum innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. alls lands innan eftirfarandi merkja: Frá Jökulsá á Dal um Búrfell utanvert, þvert yfir Hrafnkelsdal inni undir Tungusporði, um Kálfafell að Hölkná. Þaðan upp með Hölkná allt að upptökum í Snæfelli, og inn að jökli. Þaðan ræður jökuljaðarinn allt þar til Jökulsá á Dal rennur undan Brúarjökli og þaðan út með Jökulsá á móts við Hnitasporð.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns landeiganda.

3.7. Kröfur Fljótsdalshrepps um afréttarnýtingu Undir Fellum, á Vesturöræfum og Rana, utan lands Skriðuklausturs

Krafa Fljótsdalshrepps er að viðurkenndur verði réttur jarða í Fljótsdal til afréttarnýtingar lands í samræmi við fornar venjur, þ.á m. upprekstrar- og beitarréttur, ásamt veiði í vötnum, á s.k. svæði Undir Fellum, á Vesturöræfum og Rana utan lands Skriðuklausturs innan þeirra merkja sem lýst er, þ.e. alls lands innan eftirfarandi merkja: Frá upptökum Jökulsár á Dal undan jökli, út með ánni að landamerkjum við

Aðalból um Búrfell utanvert þvert yfir Hrafnkelsdal inni undir Tungusporði, um Kálfafell að Hölkná. Þaðan niður með Hölkná allt þar til Hölkná rennur í Jökulsá. Þaðan á merkjum lands Skriðuklausturs og Valþjófsstaðar réttlínis í stein framan til á ytra Eyvindarfjalli og eftir beinni línu yfir Gilsárvötn að fjallsbrún. Þaðan inn með fjallsbrún, en fer aftur inn á heiðina og fylgir þá landamerkjum jarða í Norðurdal allt að Öxará, niður með Öxará að Jökulsá í Fljótsdal og þaðan upp með Jökulsá í Fljótsdal að jökli. Þá ræður jökullinn allt þar til Jökulsá á Dal rennur undan honum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns sveitarfélagsins.

3.8. Kröfur Hallgríms Kjartanssonar vegna Glúmsstaðasels og Múla

„Aðalkrafa landeiganda er að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt hans á landi jarðarinnar innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðu landamerkjabréfi, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Frá Sníkilsárós við Jökulsá (punktur 1) ræður Sníkilsá að upptökum þaðan á Þverfell á vatnaskilum (punktur 2) og þaðan í Tunguá á móts við Grasanes (punktur 3) og þaðan eftir landamerkjum Þorgerðarstaða móts við Fossá sem ræður í Jökulsá.

Til vara krefst landeigandi þess að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt hans að landi innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar- og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Enn fremur krefst landeigandi þess að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur hans á landi á Múlanum fyrir sunnan Glúmsstaðasel, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar- og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns landeigenda.“

3.9. Kröfur Hallgríms Kjartanssonar og fleiri vegna Glúmsstaða I-II og Múla

„Aðalkrafa landeigenda er að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt þeirra á landi jarðarinnar á hinum svonefnda Múla innan eftirtalinna merkja, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til meðfylgjandi uppdráttar: Að sunnan ræður Vatnajökull, að vestan Jökulsá, að norðan landamerki Glúmsstaðasels og að austan vatnaskil á móti Þorgerðarstaðalandi.

Enn fremur krefjast landeigendur þess að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt þeirra að landi innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar- og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns landeigenda.“

3.10. Kröfur Þórarins Þórhallssonar og Gísla Guðmundssonar f.h. db. Þórhalls Björgvinssonar vegna Þorgerðarstaða og Múla

„Aðalkrafa landeigenda er að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt þeirra á landi jarðarinnar innan eftirtalinna merkja, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að utan ræður Marklækur úr Keldá (punktur 1) að vestan Þverfell (punktur 2) og á vatnaskilum inn til jökuls (punktur 3) Að austan ræður Keldá (punktur 4) frá Marklæk til jökuls á móti landi Valþjófsstaðakirkju á Suðurfellsafrétti.

Til vara krefjast landeigendur þess að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt þeirra á landi jarðarinnar innan eftirtalinna merkja, sbr. framlagt landamerkjabréf, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti:

Að utan ræður Marklækur úr Keldá (punktur 1) að vestan Þverfell (punktur 2) og á vatnaskilum að upptökum Tunguár á móts við Grasanes (punktur 3) þaðan í Grasanesið (punktur 4). Að austan ræður Keldá.

Enn fremur krefjast landeigendur þess að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt þeirra að landi innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitarréttur og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns landeigenda.“

3.11. Kröfur Fljótsdalshrepps um afréttarnýtingu Múla

Krafa Fljótsdalshrepps er að viðurkenndur verði réttur jarða í Fljótsdal til afréttarnýtingar lands í samræmi við fornar venjur, þ. á m. upprekstrar- og beitarréttur, ásamt veiði í vötnum, á Múla innan þeirra merkja sem lýst er, þ.e. alls lands innan eftirfarandi merkja með vísan til meðfylgjandi uppdráttar: Frá Sníkilsá þar sem hún rennur í Jökulsá í Fljótsdal og þaðan upp með Jökulsá í Fljótsdal þar sem hún rennur úr jöklinum. Þá ræður jökullinn allt að upptökum Kelduár, þaðan út með Kelduá allt að Grasanesi og á Tungufelli að upptökum Tunguár á Þverfellum og niður með Sníkilsá.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns sveitarfélagsins.

3.12. Kröfur Fljótsdalshrepps um afréttarnýtingu Suðurfells

Krafa Fljótsdalshrepps er að viðurkenndur verði réttur jarða í Fljótsdal til afréttarnýtingar lands í samræmi við fornar venjur, þ.á m. upprekstrar- og beitarréttur, ásamt veiði í vötnum, í Suðurfelli innan þeirra merkja sem lýst er, þ.e. alls lands innan eftirfarandi merkja: Frá því að Fellsá rennur í Kelduá rétt innan við Sturluflöt, þaðan upp með Kelduá inn að jökli og þaðan meðfram jökli að sýslumörkum við Austur-Skaftafellssýslu. Þaðan ráða vatnaskil að sunnan allt að mörkum Austur-Skaftafellssýslu við Suður- og Norður-Múlasýslu og út Hraunin eftir mörkum Norður- og Suður-Múlasýslu að drögum Fellsár og út með Fellsá.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns sveitarfélagsins.

3.13. Kröfur Sveins Ingimarssonar, ábúanda, vegna Sturluflatar og Suðurfells

Krafa ábúanda er að viðurkenndur verði réttur hans til nýtingar Sturluflatar í samræmi við ábúðarsamning, eins og land jarðarinnar sé eignarland innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. allt land innan eftirtalinnna merkja með vísan til meðfylgjandi uppdráttar: Að neðan Kelduá (punktur 1) þangað til Fellsá rennur í hana (punktur 2), þaðan er Fellsá fylgt uns Strútsá rennur í hana (punktur 3) og Strútsá fylgt upp á vatnaskil. Síðan er vatnaskilum fylgt norður og að Sturluá (punktur 4) og síðan er ánni fylgt í Kelduá (punktur 1).

Einnig krefst ábúandi þess að viðurkenndur verði réttur hans til nýtingar lands Suðurfells í samræmi við ábúðarsamning hans. Þannig verði viðurkenndur réttur til nýtingar ysta hluta Suðurfells, þ.m.t. lands innan girðingar í eigu Sturluflatar í Suðurfelli og lands við fjárhús í eigu Sturluflatar í Suðurfelli, innan eftirfarandi merkja: Frá því að Fellsá rennur í Kelduá rétt innan við Sturluflöt og þann geira sem fæst ef dregin er bein lína frá stað 1 km upp með Kelduá og 1 km upp með Fellsá.

Þá er þess krafist af ábúanda, að viðurkenndur verði réttur hans til afréttarnýtingar lands í samræmi við fornar venjur, þ. á m. upprekstrar- og beitarréttur ásamt veiði í vötnum, á Suðurfelli, innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. alls lands innan eftirfarandi merkja: Frá því að Fellsá rennur í Kelduá rétt innan við Sturluflöt, þaðan upp með Kelduá inn að jökli og þaðan meðfram jökli að sýslumörkum við Austur-Skaftafellssýslu. Þaðan ráða vatnaskil að sunnan allt að mörkum Austur-Skaftafellssýslu við Suður- og Norður-Múlasýslu og út Hraunin eftir mörkum Norður- og Suður-Múlasýslu að drögum Fellsár og út með Fellsá.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns ábúanda.

3.14. Kröfur Gunnþórunnar Ingólfsdóttur og Jósefs Valgarðs Þorvaldssonar, eigenda Víðivalla fremri, vegna Villingadals

Aðalkrafa landeigenda er að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt þeirra á landi jarðarinnar (Villingadals) innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Strútsá ræður að utan (punktur 1) en Fellsá að framan (punktur 2) vatnaskil að sunnan en ármót Fellsár og Strútsár að norðan.

Til vara krefjast landeigendur þess að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt þeirra að landi innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar- og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1. Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-28 ásamt undirskjölum eða samtals 407 skjöl, auk 29 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fái stöð um einstök álitaeefni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til umfjöllunar. Verkið var unnið á hlutlausan og fræðilegan hátt. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum málsaðila og engar athugasemdir komið fram. Við samningu þess hefur óbyggðanefnd notið ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands, Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum

Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna. eða afla. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmönnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Þau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til greinargerða Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3. Vettvangsferð

Haldið var af stað í vettvangsferð frá Hótel Héraði að morgni þriðudagsins 20. júní 2006. Auk óbyggðanefndar, starfsmanna nefndarinnar og lögmanna málsaðila, voru þeir Hjörleifur Guttormsson náttúrufræðingur, Páll Pálsson frá Aðalbóli og Friðrik Ingi Ingólfsson bóndi á Valþjófsstað II með í för.

Ekið var sem leið liggur frá Egilsstöðum um Fellabæ og beygt inn á veg nr. 931, Upphéraðsveg, vestan við Lagarfljót, inn eftir Fellum inn í Fljótsdal. Þegar komið var að jörðinni Brekku var staðnæmst og fjallaði Friðrik um staðhætti á landsvæðinu. Jafnframt fjallaði Páll um samgöngur við landnám og stöðu skóga á svæðinu fyrr og nú. Áfram var haldið inn Fljótsdal sem leið liggur inn á veg nr. 933, Fljótsdalsveg. Gert var stutt stopp við Valþjófsstað, þar sem Hjörleifur greindi stuttlega frá sögu staðarins. Að því loknu var ekið áfram til suðvesturs inn á veg nr. 934, Norðurdalsveg, að jörðinni Egilsstöðum. Þar var gert stutt stopp og staðhættir skoðaðir.

Frá Egilsstöðum var haldið til baka og farið yfir brúna á Jökulsá í Fljótsdal og þaðan ekið sem leið liggur meðfram jörðinni Glúmstöðum. Farið var fyrir Múla hjá Langhúsum yfir brúnna á Kelduá á móts við Víðivelli-Ytri og þaðan yfir Hlíðarhúsakvísl. Þar var beygt suður eftir vegi nr. 935, Suðurdalsveg, inn Suðurdal, og ekið sem leið lá að jörðinni Sturluflöt, þar sem var staðnæmst. Hjörleifur greindi frá ólíku veðurfari Suðurdal og Norðurdal.

Frá Sturluflöt var snúið er til baka og haldið til norðurs eftir Suðurdal og þaðan í Végarð, félagsheimili Fljótsdælinga. Í Végarði var snæddur hádegisverður jafnframt því sem staðhættir voru skoðaðir á upphleyptu líkani af Fljótsdalshéraði sem þar hefur verið komið upp.

Frá Végarði var ekið norður eftir vegi nr. 934, Norðurdalsvegi, og inn á veg nr. 933, Fljótsdalsveg, norður að jörðinni Bessastöðum. Þar var beygt til vesturs inn á veg nr. F910, Austurleið. Þaðan var ekið upp á Fljótsdalsheiði sem leið lá í átt að Laugarfelli. Áð var við Axará þar sem Hjörleifur, Friðrik og Páll greindu frá

staðháttum, veðurfari og nýtingu svæðisins. Ekið var áfram suður hjá Laugarfelli til austurs á afleggjarann að Hraunaveitu þar sem sást móta fyrir Ragnaborg til norðausturs. Farið var yfir brúna á Jökulsá í Fljótsdal við Hraksíðu yfir í Múla eftir nýjum vegarslóða. Vegarslóðinn var ekinn þar til honum sleppir í Heiðarárbungu, sem er í 680 metrum yfir sjávarmáli. Hjörleifur og Friðrik fræddu menn um staðhætti svæðisins og töluðu sérstaklega um Folavatns og Múlahrauns. Vegarslóðinn var ekinn til baka inn á veg nr 923, Jökuldalsveg, til vesturs með Laugará inn á veg nr. F910, Austurleið. Síðastnefnd leið liggur yfir á Vesturöræfi norðan Sauðafells og Geldærhnjúk.

Ekið var að virkjunarsvæðinu við Kárahnjúka og þar staðnæmst sunnan við stíflusvæðið austan Jökulsár á Jökuldal. Horft var til suðurs með ánni. Ekið var upp á útsýnisstæði þar sem horfa mátti yfir svæðið.

Áfram var haldið og ekið yfir brúna á Jökulsá, út eftir Skógarhálsi yfir Laugarvalladal og út eftir Fiskidalshálsi. Þar var beygt til austurs og inn á veg nr. F910, Austurleið, og hann ekinn að bænum Brú á Jökuldal. Við Brú tók við vegur nr. 923, Jökuldalsvegur. Þaðan var ekið sem leið liggur inn á þjóðveg nr. 1 og haldið til Egilsstaða þar sem vettvangsferð lauk að kvöldi.

4.4. Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins gáfu eftirtaldir skýrslur og svöruðu spurningum óbyggðanefndar og lögmanna: Friðrik Ingi Ingólfsson, ábúandi á Valþjófsstöðum II; Hallgrímur Þórhallsson, bóndi í Hvammi ásamt því að nytja jörðina Skriðuklaustur; Anna Bryndís Tryggvadóttir, bóndi í Hvammi ásamt því að nytja jörðina Skriðuklaustur; Páll Pálsson, fræðimaður frá Aðalbóli.

5. SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á svæði því sem til umfjöllunar er. Því næst verða raktar heimildir um jarðir, afrétti og önnur landsvæði sem þjóðlendukrafa íslenska ríkisins í máli þessu nær til, að því leyti sem þær varða afmörkun, eignarréttindi og nýtingu. Er þar að mestu fylgt efnispáttum og síðan tímaröð. Loks er gerð grein fyrir notkun afrétta á svæðinu almennt.⁴

5.1. Landnám

Landnáma segir:

Skjöldólfr Vémundarson, bróðir Berðlu-Kára, nam Jökulsdal fyrir austan Jökulsá upp frá Knefildalsá ok bjó á Skjöldólfsstöðum. ...⁵

⁴Þessi kafli er byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, sbr. skjal nr. 28. Þó hefur verið felld út eða stytt umfjöllun um heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins.

⁵Skjal nr. 4 (74), bls. 294.

Þorgeirr Vestarsson hét maðr göfugr; hann átti þrjá sonu; var einn Brynjólfr enn gamli, annarr Ævarr enn gamli, þriðji Herjólfur. Þeir fóru allir til Íslands á sínu skipi hvern þeirra. Brynjólfr kom skipi sínu í Eskifjörð ok nam land fyrir ofan fjall, Fljótsdal allan fyrir ofan Hengiforsá fyrir vestan, en fyrir ofan Gilsá fyrir austan, Skriðudal allan, ok svá Völluna út til Eyvindarár ok tók mikit af landnámi Una Garðarssonar ok byggði þar frændum sínum og mágum.⁶

Hrafnkell hét maðr Hrafnsson; hann kom út síð landnámatíðar. Hann var enn fyrsta vetr í Breiðdal, en um várit fór hann upp um fjall. ... Síðan nam Hrafnkell Hrafnkelsdal ok bjó á Steinröðarstöðum. Hans son var Ásbjörn, faðir Helga, ok Þórir, faðir Hrafnkels goða, föður Sveinbjarnar.⁷

Landnáma getur ekki býlis Brynjólfs og Steinröðarstaðir eru ekki þekktir.

Sveinbjörn Rafnsson hefur fjallað um byggðasögu Hrafnkelsdals samkvæmt ritheimildum í bókinni „Byggðaleifar í Hrafnkelsdal og á Brúardölum“. Þar segir hann m.a.:

Samkvæmt Landnámabókum var Hákon landnámsmaður alls Jökuldals vestan Jökulsár fyrir ofan Teigará. Hafa þá Eiríksstaða- og Brúarlönd ásamt afréttum verið í landnámi Hákonar. Hrafnkell var samkvæmt Landnámabókum landnámsmaður í Hrafnkelsdal og Brynjólfur gamli Þorgeirsson nam innanverðan Fljótsdal. Hafa þá landnám þeirra Hrafnkels og Brynjólfs náð hvort að öðru, væntanlega einhvers staðar í Fljótsdalsheiðinni. Þannig eiga þeir landnámsmenn að hafa eignað sér land á svæði því sem hér er til umfjöllunar, Hákon nemur Eiríksstaða- og Brúarlönd, Hrafnkell Hrafnkelsdal og Brynjólfur Fljótsdal. Jökulsá á Brú skilur að landnám þeirra Hákonar og Hrafnkels, Fljótsdalsheiði skilur að landnám Hrafnkels og Brynjólfs. Landnámamörkin inni á hálandinu og öræfunum eru ekki tiltekin. Landnámabækur eru samhljóða um afmörkun þessara landnáma og um landnámsmenn þeirra. En eins og bent hefur verið á telja Landnámabækur meðal annars þá sem á 12. og 13. öld voru taldir hafa haft heimildir á búlöndum Íslands í öndverðu.

Yngri heimildir en Landnáma og að nokkru háðar henni eru Droplaugarsona saga, Brandkrossa þáttur, Hrafnkels saga og Fljótsdæla saga og kunna þær allar að varpa nokkru ljósi á byggðasögu svæðisins og viðhorf manna til hennar á 12., 13. og 14. öld. Það er eitt af einkennum hinna fornu héraðasagna, sem að nokkru styðjast við Landnámu, að í þeim er oft farið frjállega með efnið eða lauslega rakið þegar um ábúð og eignarhald ákveðinna jarða er að ræða.⁸

⁶Skjal nr. 4 (74), bls. 294.

⁷Skjal nr. 4 (74), bls. 299.

⁸Sveinbjörn Rafnsson: Byggðaleifar í Hrafnkelsdal og á Brúardölum. Reykjavík 1990, bls. 10.

Sveinbjörn bendir á þögn fornsagnanna áður nefndu um stórbýlin á landsvæðinu, Eiríksstaði og Brú á Jökuldal og Valþjófsstað í Fljótsdal. Hann telur frásagnir Landnámu geta verið frá byrjun 12. aldar.

5.2. Skriðuklaustur

Jarðarinnar Skriðu finnst fyrst getið í vitnisburðarbréfi um landamerki og ítök Víðivalla ytri árið 1467.⁹

Séra Páll Grímsson segir í vitnisburði frá árinu 1491, að skorið var upp á 20 hesta létorf hvert ár í Skriðujörð, en á móti kæmi lambarekstur í Tungurnar [Maríutungur, sjá Valþjófsstað] frá þeim bónda sem byggi á Skriðu.¹⁰ Þessara ítaka er víða getið í tengslum við Skriðuklaustur og Valþjófsstað.

Hallsteinn Þorsteinsson og Cecilia Þorsteinsdóttir gáfu jörðina Skriðu með reka á Helmingasandi, skógarparti í Víðivallalandi og selför í Seljadal (sem giskað hefur verið á, að sé Hrafnkelsdalur¹¹) til klausturs 8. júní 1500.¹²

Í vígslubrési Skriðuklausturskirkju 3. maí 1512 segir, að kirkjan eigi heimaland með gögnum og gæðum, sem fylgt hefur að fornu og nýju og þær allar aðrar eignir í föstum og lausum sem segir í registrum.¹³

Gíslamáldagar 1570 og síðar nefna aðeins heimaland allt með gögnum og gæðum sem eign kirkju og klausturs að Skriðu.¹⁴ Ljóst er þó, að klaustrið átti miklu fleiri eignir, svo að Gíslamáldagar veita hér harla litla vitneskju.

Jón Þorláksson var sýslumaður í Múlaþingi en hann fékk veitingu fyrir 14 þingstöðum og Skriðuklaustri hinn 9. maí 1671, eftir beiðni fékk hann lausn frá 7 þingstöðum og hálfu klaustrinu 8. október 1684.¹⁵ Varðveitt er lögfesta Jóns fyrir Skriðuklaustri frá 11. maí 1673 en vitni að henni voru Ísleifur Jónsson, Jón Vigfússon og Þorkell Þórðarson. Engin takmörk eru tilgreind í lögfestunni en þar segir:

Jeg Jon Thorlaksson lögfeste hier j dag konunglegrar Majestatis mijns nádugasta Herra Kóngsens Eign Skriduklaustur j Fliótsdal og j sinne Eigenn kyrkiu sokn. akra og skóga. Tödur og Engiar. hollt og hæder. votn og veidestade. og allar þær landsnytiar Er greindu klaustre filgia og filgt hafa ad fornu og nyu. og ej Eru med Riettumm lögumm frá komenn. til þeirra Istu og fremstu vmmmerkia er adrer menn a móte Eiga. firerbyd eg huorium manne

⁹Skjal nr. 4 (52).

¹⁰Skjal nr. 4 (55).

¹¹Skjal nr. 2 (166).

¹²Skjal nr. 4 (59).

¹³Skjal nr. 4 (61).

¹⁴Skjal nr. 4 (68).

¹⁵Páll Eggert Ólason, *Íslenzkar æviskrár frá landnámstímum til ársloka 1940* III. Reykjavík, 1950, bls. 315.

þessa Skriduklausturs land edur heimaklaustursens jardar Eign ad brúka sier ad nytka Edur j ad vinna nema mitt sie loff og leife til.¹⁶

Fram kemur aftan við lögfestuna að hún hafi verið endurnýjuð og upplestin á Bessastaðþingi 15. júní 1674. Einnig var sama dag lögð við fimmtarstefna og lagadómur af sýslumanni Jóni Þorlákssyni í viðurvist Sigurðar Jónssonar, Hjalta Jónssonar og Ólafs Jónssonar.

Hinn 18. mars 1679 sóru tíu menn, þ. á m. var Ólafur Sigfússon prestur á Skriðuklaustri, svohljóðandi vitnisburð um Ranaafrétt:

... vier höfum vitad Rana afriett kallada. allt land a mille Hølknaar og Eyvindaraar framm a mille Eyvindarfialla og offann ad Jökulsaa. So og lijka vitnum vier og berum. ad þesse afriett og land var veniuleg og almennelegust afriett allra fliótsdalsmanna vt yfer Hrafnsaa edur jafnvel leingra ut j fell adur firer þetta hallære næsta sem upp kom medann menn attu saudfiendad. Enn aflagdest j hallærenu þá griperner mistust og sijdann til þessa. Játumm Eirnenn og vitnum med gódre samvitsku. ad firnefnd Rana afriett sie og vered haffe halldenn filleleg Eign Skriduklausturs og lient og leift aff Skriduklausturs hölldurumm.¹⁷

Umrætt hallæri sem hafði þvílík áhrif var árið 1674 en um það hefur Oddur Eiríksson (1640-1719) þetta að segja í Fitjaannál sínum:

Anno 1674. Var vetur harður. Peningafellir mikill fyrir norðan og í Austfjörðum, og þar eptir hungur og manndauði, mest fyrir norðan Vöðluheiði. Stráðó niður bæði fé og menn, svo margir bæir lögðust í eyði og hartnær heilar sveitir; hafði sumarið fyrir verið mjög votviðrasamt, svo hvorki nýttist eldiviður né hey, en veturinn eptir strangur; fylgdi þar eptir fiskileysi og allskyns óáran. Sannt trúanlegir menn hafa það uppspurt, samanreiknað og sagt, að frá páskum Anno 1674 og til hvítasunnunn Anno 1675 hafi fyrir norðan Vöðluheiði dáíð af vesöld og hungri 11 hundruð manns og það að auk, sem dó á hálsnum og heiðum, er sig vildi burt draga til annara sveita.¹⁸

Hinn 6. maí 1679 nefndi Jón Þorláksson, sýslumaður og klausturhaldari, sex menn í dóm og bað þá að álykta um það hvort sér leyfðist að:

... laata affleggjast þa Skriduklausturs affriett Er Rane kallast. og vane heffur til vered ad brúkuð være firer affriettarpenijng j hanns formanna tijd.¹⁹

¹⁶Skjal nr. 2 (60). Afrit Jóns Þorkelssonar er gert eftir AM 265 4to, bl. 7-12 en það er afskrift fjögurra manna af Skriðuklaustursbréfum gerð að Skriðuklaustri 26. apríl 1704, sbr. skjal nr. 2 (59) og skjal nr. 2 (62).

¹⁷Skjal nr. 2 (62). Afrit Jóns Þorkelssonar er gert eftir AM 265 4to, bl. 7-12 en það er afskrift fjögurra manna af Skriðuklaustursbréfum gerð að Skriðuklaustri 26. apríl 1704, sbr. skjal nr. 2 (59) og skjal nr. 2 (62).

¹⁸Annálar 1400-1800 II. Hannes Þorsteinsson gaf út. Reykjavík, 1927-1932, bls. 234-235.

¹⁹Skjal nr. 2 (62).

Dómsmenn bentu á að svo kvæði á um í veitingarbréfi Jóns fyrir klaustrinu, að gengi eitthvað undan því með ólögum, bæri honum að endurheimta það með lögum og dómi. Jafnframt tilfæra þeir 52. kafla búnaðarbálks Jónsbókar um að efri og ytri mörk „afrétta“ skuli haldast eins og þau hafi verið að fornu. Því næst segir:

Tilbydur Syslumadurenn þessa affriett firer eitt lamb edur þess virde aff tiju Eff Rekenn Eru. og ej frekara þo tuttugu edur hundrad frá Einumm manne Rekenn sieu. Þui virdest oss ecke leiffelegt ad þesse klaustursens afriett aldeiliss affleggest aff klaustursens landsetum. helldur ad þeir henne fillelega vppehalde og þangad Reke sijn lömb firer tilbodenn betalijng. Nefnelega þeir j fliótsdal búa.²⁰

Jón Þorláksson vottar ásamt tveimur öðrum mönnum á Víðivöllum ytri, hinn 1. ágúst 1685, að rétt sé skrifað eftir þingbókinni.

Árið 1641, í tíð Brynjólfs Sveinssonar biskups í Skálholti, var Skriðuklaustur vísiterað:

Klaustur Kyrkia ad Skridu j Fliotsdal vígd 1512 af Biskupi Stephani og Nefnd Corporis Christi a eptir [yfirstrikað: Visitatiubokum hr] Vigslu brefinu heima land allt med gögnum og giædum, er gaf Hallsteirn Þorsteinsson og Sesilia Þorsteinsdotter hanss Kona, sem giafa bref vottar med hanss Jnnsigli Datum þess 1500. ...

Lysingarbref Pals p(rests) Grymssonar, umm atian edur Nytian ára hefd a Torfskurdi, a xx hesta, af lietorfi árliga, j Skridu Jördu er þá hefur leigid j Val þíofsstada Kyrkiusokn Huor Jtala væri frá Val Þjófs stad, Enn þar j moti kiæmi lambarekstur j tungurnar, frá þeim bonda er byggi a Skridu. Datum þess brefs ad Desiarmyri j Borgarfirdi Anno 1491 med ejnu Jnnsigli.²¹

Í vísitasíu frá 1677 kemur fram að Skriðuklaustur eigi þær eignir sem nefndar séu í fornum máldögum og vísitasíunni frá 1641. Síðan segir:

... enn það Kirkiann hefur adur utann Sig átt er nu Komid under Kongs vallded undann andlegrj Inspection allt nema það Kirkian a Jnnann sig ...²²

Í vísitasíu árið 1706 segir.:

Anno ut Supra, 28. Augusti Visiterud Kirkian ad Skridu Klaustre, Hun a Heimaland med gögnum og giædum, er Gaf Hallsteirn Þorsteinsson og Sesselia Þorsteins dotter hanss Kona, epter þvj sem vottar vititatio Anni 1641. ... og Selför i Seliadal epter sama giafabrefs innehallde, lambarekstur i Tungurnar, á móte torfskurde af lietorfe á xx hesta árlega i Skridu iördu frá valþiofstad. Á Kirkiunne liggia videmeradar Copiur, epter Kalfskinns brefum Klaustursins, med 7 manna underskriftum, sem þær hafa vid þau samanlesed, ad Skorastad i Nordfirdi, settu þinge þann 17. Septembris Anno 1697. [Síðan

²⁰Skjal nr. 2 (62).

²¹Skjal nr. 2 (44) a-b.

eru bréfin talin upp, þau munu að líkindum ekki skipta máli, en síðan segir:] Þesse bref voru á Kirkiunne skrifud a pergament, inn til annum 1697. Voru þau þá send til Kaupinhafn med Reidefiardar skipe, og hefur Kaupmadurin Monsr. Jacob Nielssen gefed Syslumanninum Monsr. Bessa Gudmundssyne revers med Hans eigenhende underskrifad, ad hann þesse bref medteked hafe, enn skiped först, og eru þvj brefen töpud, Copiurnar hefur Syslumadurin láted samanlesa vid originalana, og eru þær videmeradar af hönum og þessum mönnum Sr. Arna Sigurdssynj, Sr. Torfa Bergssyne, Jsleife Jónssyne, Eireke Biarnasyne lögrettumönnum, Halle Högnasyne og Ólafe Magnússyne Hreppstiórum. Framar liggia á Kirkiunne þesse Bref, skrifud a pappyr in originali. ... Lögfesta Skridu Klausturs in originali 1673, 11. Maii. Lögfesta Sturluflatar og Hrackelstada, sem Jon Biörnsson hefur lögfest án votta og ártals. Lögfesta in originali med underskrift Arna Jónssonar og Stephans Eirekssonar. ... Copia af vitnisburde og dóme umm Rana afriett videmerud af þremur mönnum, Jóna Þorlakssyne Gisla Eirekssyne og Benedict Jónssyne med þeirra signetum Anno 1685, 1sta Aug. Á Kirkiunne liggur regestur uppa öll þesse bref med underskrift Sýslumannssins Bessa Gudmundssonar, skrifad á pappir Anno 1686.²³

Vísitasíur 1727 og 1734 eru byggðar á eldri vísitasíum. Því er ekki ástæða til þess að vitna í þær hér.²⁴ Vísitasía Ólafs Gíslasonar frá 1748 hefur ekkert fram yfir eldri vísitasíur varðandi landa eign.²⁵ Vísitasía árið 1779 sækir efni sitt í fyrri vísitasíur og er því ekki ástæða til að minnst á innihald hennar hér.²⁶

Jón Eyjólffson vitnaði um landamerki Valþjófsstaðar og Skriðuklausturs árið 1670. Sagði hann þau úr merkigarði, upp eftir nesinu, sjónhending upp í fjall, svo í þann stóra stein, sem stendur utan á Ytra-Eyvindarfjalli og þaðan réttlínis norður í Jökulsá.²⁷ Sömu merki koma fram í lögfestum Valþjófsstaðarpresta árin 1794 og 1840.²⁸

Hinn 30. maí 1794 á manntalsþingi að Valþjófsstað birti Guðmundur Pálsson lögfestu fyrir Skriðuklaustri auk undirliggjandi jarða. Lögfestan var dagsett 24. sama mánaðar en innihaldsins er ekki getið. Hún var lesin upp á þinginu, árituð af sýslumanni og svo afhent klausturhaldaranum á ný.²⁹

Úttekt á jörðum Skriðuklausturs fór fram um haustið 1828. Í úttekt á sjálfu Skriðuklaustri er getið eftirfarandi takmarka jarðarinnar:

²²Skjal nr. 2 (46) a-b.

²³Skjal nr. 2 (48) a-b.

²⁴Skjöl nr. 2 (51) og (52).

²⁵Skjal nr. 2 (53) a-b.

²⁶Skjal nr. 2 (56).

²⁷Skjal nr. 2 (148) a-b.

²⁸Skjöl nr. 2 (85 og 145) og 2 (107).

²⁹Skjal nr. 2 (83) a-b.

Landamerki að framan: frá Jökulsá rædr Merkigardr upp til Fialls, en að utan: rædr Bessastada á [up]ptil brúna, allt þar til hún fer að buga sig frammá við, þaðan og þvert norður í Eyvindar kélðu.³⁰

Páll Melsteð sýslumaður var staddur að Skriðuklaustri hinn 22. september 1828 til þess að hafa umsjón með úttekt á heimajörð klaustursins að beiðni Gríms Jónssonar amtmanns. Ástæða úttektarinnar var dauði Guðmundar Pálssonar klausturhaldara en við klaustrinu átti að taka Bergvin Þorbergsson stúdent. Í úttektinni koma fram eftirfarandi upplýsingar um takmörk heimajarðarinnar:

Landamerki ségir Abúandinn séu að framan: frá Jökulsá rædr Merkigardr upptil Fialls, enn að utan rædr Bessastada á, upp til brúna allt þar til hún fer að buga sig framm á við, þaðan og þvert norðr í Eyvindarkélðu.³¹

Samkvæmt sóknarlýsingu 1840-1841 var dýrleiki Skriðuklausturs óviss, en þá metið til afgangsd 24 hundruð og nýbýlið Brattagerði þá talið með. Einnig var allgóð grasatekja í heiðinni talin til kosta.³²

Hinn 23. maí 1856 hélt Þorsteinn Jónsson sýslumaður manntalsþing að Valþjófsstað í Fljótssdal. Þar var auglýst lögfesta fyrir Víðivöllum ytri, sem einnig eru í Fljótssdal, dagsett 22. maí 1856. Innihald lögfestunnar er ekki tilgreint en Björn Skúlason umboðsmaður Skriðuklausturs mótmælti henni:

... bæði hvað landamerkin að [strikað yfir, framan] utan nidur við Jökulsá og skógar ítakid í Hrafnkelsstadalandi æ: í Rana snertir.³³

Árið 1878 var framkvæmt mat á jörðum Skriðuklausturs en þar segir m.a. um sjálft Skriðuklaustur:

Afrétt hefir jörðin næga fyrir sína gripi. ... Jörð sú hefir afrétt ... langt umfram aðrar þjóðjarðir í þessum hrepp.³⁴

Einnig er þar að finna eftirfarandi upplýsingar sem eiga almennt við Skriðuklaustur og jarðir þess:

Afréttir eða önnur ítök eiga ekki jarðir þessar nema Skriðuklaustur eitt og Víðivellir fremri dálítinn afréttarskika. ... Flestar eru þær erviðar og mannfrekar, einkum vegna heiðar og fjallendis þess sem þeim fylgir ...³⁵

Í álitum umboðsmanns Skriðuklausturs á beiðni um kaup á Skriðuklaustri, sem samið var 23. apríl 1893, kemur fram að á báðum hjáleigum jarðarinnar, Klausturseli og Fossgerði, séu sérstakir ábúendur.³⁶

³⁰Skjal nr. 2 (125) a-b.

³¹Skjal nr. 2 (87) a-b.

³²Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 140.

³³Skjal nr. 2 (101) a-b. Um Björn Skúlason, sjá Bogi Benediktsson, *Sýslumannaæfir IV*, bls. 797-798.

³⁴Skjal nr. 2 (121).

³⁵Skjal nr. 2 (121).

³⁶Skjal nr. 2 (120).

Sýslunefnd Norður Múlasýslu gaf álit sitt á sölu Skriðuklausturs hinn 24. apríl 1893. Í því stendur eftirfarandi:

Ábúandi Skriðuklausturs kveðst ekki krefjast kauprjettar á öðru en heimajörðinni Skriðuklaustri með eyðibýlinu Brattagerði, sem er í afrjett með þeim landamerkjum er þinglesin voru á Valþjófsstaðamantalsþingi árið 1884. Hvað Skriðuklaustur snertir, vill nefndin láta það álit í ljós, að jörðin hefur lítið heimaland, en afrjettarland mikið, sem tekur við af heimalandi ...

Brattagerði er nú gjörsamlega óbyggilegt og lítur út fyrir að verða það framvegis.³⁷

Íslenska stjórnardeildin veitti leyfi 5. júlí 1895, á grundvelli laga frá 26. október 1893, fyrir því að Skriðuklaustur ásamt eyðijörðinni Brattagerði yrði seld.³⁸

Hinn 23. ágúst 1895 seldu yfirvöld Halldóri Jónssyni, ábúanda Skriðuklausturs, ábýlisjörð sína ásamt eyðijörðinni Brattagerði. Tekið er fram í afsalsbréfinu að jörðin sé seld með öllu því sem henni fylgir.³⁹

Landamerki Skriðuklausturs voru skráð 18. júní 1884. Þau voru lesin á mantalsþingi 19. júní sama ár:

Þessi eru landamerki milli Skriðuklausturs í Fljótsdalshrepp og Valþjófsstaðar. Hin fyrnefnda jörð á land „að merkigarði þeim, sem að fornu og nýju haldinn hefur verið landamerki“ og sem liggur frá Jökulsá fram og upp eptir nesinu upp undir fjall, þaðan sjónhending upp á fjall, og þaðan í stóran stein, sem stendur utan til á ytra Eyvindarfjalli, og þaðan réttlínis norður í Jökulsá á Jökulsdal.

Að austan ræður Jökulsá í Fljótsdal. Að utan ræður úr nefndri á Melakvísl og Bessastaðaá allt upp á fjallsbrún í Eyvindarkeldu, og svo beina stefnu yfir miðheiði, ofan með svo nefndum Stóralæk, allt í Eyvindará, sem greinir Skriðuklaustursland frá Brattagerðislandi, allt að þeirri stefnilínu, sem aður var greint að aðgreindi Valþjófsstaðar- og Klaustursland.

Fyrir norðan Eyvindarfjöll á einnig Skriðuklaustur land allt frá nefndri línu út að Sauða, sem skilur það aptur frá Brattagerðislandi.

Í landi Víðivalla ytri á Skriðuklaustur skógarteig „fyrir utan svo nefndan Lingrima“ út að Hrafnkelsstaðalandi, og svo langt upp sem skógur er.

Í Skriðuklaustri eiga Víðivellir ytri þessi ítök:

1. Reiðingaskurð á 10 hesta árlega.
2. 5 stóðhrossa beit á vetur og taka ei folöld frá

³⁷Skjal nr. 2 (120).

³⁸Skjal nr. 2 (120).

³⁹Skjal nr. 2 (120).

3. Engjateig fyrir framan Skógargötur, sem liggja niður frá bænum og er sá teigur 40 faðmar á hverja hlið af fjórum.⁴⁰

Sæbjörn Egilsson skrifaði undir fyrir hönd Páls Ólafssonar umboðsmanns. Jón Einarsson eigandi Víðivalla var samþykkur landamerkjabréfinu. Það var einnig Sigurður Gunnarsson fyrir hönd Valþjófsstaðarkirkju.

Annað landamerkjabréf fyrir jörðina Skriðuklaustur, með eyðijörðinni Brattagerði, var útbúið hinn 17. maí 1896 í Nesi í Loðmundarfirði. Bréfið var lesið á manntalsþingi 3. júní sama ár:

Að framan á Skriðuklausturland „að merkigarði þeim, sem að fornu og nýju haldinn hefur verið landamerki“ og sem liggur frá Jökulsá fram og upp eftir nesinu upp undir fjall, þaðan sjónhending upp á fjall og þaðan í stóran stein sem stendur utan til á ytra Eyvindarfelli og þaðan rjettlínis norður í Jökulsá á Jökuldal.

Að austan ræður Jökulsá í Fljótsdal.

Að utan ræður úr nefndri á Melakvísl og Bessastaðaá allt upp á fjallsbrún í Eyvindarkeldu, og þaðan bein stefna yfir miðheiði ofan með svonefndum Stóralæk allt í Eyvindará, þaðan Eyvindará í Jökulsá á Jökuldal.

Að norðan ræður Jökulsá á Jökuldal.

Þessi eru ítök Skriðuklausturs:

1. Hálfur allur reki til móts við Kirkjubæ á Helmingasandi.
2. Í landi Víðivalla ytri Skógarteigur fyrir utan svo nefndan „Lyngrima“ út að Hrafnkelsstaðalandi og svo langt upp sem skógur er.
3. Selför í Seljadal.⁴¹

Páll Ólafsson skrifaði undir fyrir hönd umboðsins. Þórarinn Þórarinsson [prestur] var samþykkur framangreindum landamerkjum fyrir hönd Valþjófsstaðarkirkju. Hann skrifaði undir 27. maí 1896.

Landamerkjabréf Skriðuklausturs ásamt eyðijörðinni Brattagerði var útbúið 27. ágúst 1922. Það var þinglesið 23. júlí 1923:

Að framan á Skriðuklaustur land að merkigarði þeim, sem að fornu og nýju haldinn hefur verið landamerki og sem liggur frá Jökulsá fram og upp eftir nesinu upp undir fjall, þaðan sjónhending upp á fjall, þaðan í stóran stein sem stendur utantil á ytra Eyvindarfjalli, þaðan réttlínis norður í Jökulsá á Jökuldal. Að austan ræður Jökulsá í Fljótsdal.

⁴⁰Skjal nr. 2 (4).

⁴¹Skjal nr. 2 (7).

Að utan ræður úr nefndri á Melakvísl og Bessastaðaá alt upp á Fjallsbrún í Eyvindarkeldu og þaðan bein stefna á miðheiði í merkjavörðu (ytri) (merkt L.M. á jarðfastan stein og hlaðin varða ofan á), þaðan um miðheiðarháls í merkjavörðu fremri (merkt L.M. eins og hin varðan). Þaðan þvert vestur heiði í merkjavörðu í svokölluðum Klappalækjarflóa og þaðan í Eyvindará. Þaðan Eyvindará í Jökulsá á Jökuldal.

Að norðan ræður Jökulsá á Jökuldal.⁴²

Undir bréfið skrifar Sigmar G. Þormar eigandi 13/16 úr Skriðuklaustri auk Guðmundar Snorrasonar eiganda Fossgerðis.

Landamerkjaágreiningur kom upp milli Skriðuklausturs og Fossgerðis um 1922. Sýslumaðurinn Ari Arnalds setti landamerkjadóm að Skriðuklaustri 12. ágúst 1922. Fyrir réttinn mættu Guðmundur Snorrason eigandi Fossgerðis og Sigmar G. Þormar eigandi að 13/16 hlutum Skriðuklausturs, sem mætti einnig fyrir hönd Halldórs Stefánssonar á Torfastöðum sem átti 3/16 í Skriðuklaustri, til að fá skorið úr um landamerkjaágreining. Sýslumaðurinn leitaði árangurslaust sátta og tilnefndi svo fjóra menn í merkjadóm. Eftir að hvor málsaðili um sig hafði rutt sinn hvorum manningum úr dómnum stóðu eftir þeir Eiríkur Sigfússon á Skjöldólfsstöðum og séra Þórarinn Þórarinsson á Valbjófsstað. Málsaðilar lögðu fram gögn sín í málinu og að því búnu ákvað dómurinn að gera áreið á svæðið sem ágreiningurinn stóð um. Því næst óskaði Guðmundur Snorrason frests vegna viðbótarskjala sem hann átti von á og því var ákveðið að halda réttarhaldinu áfram að Egilsstöðum á Völlum hinn 15. september næstkomandi.⁴³ Ekki sjást þó merki um að réttarhaldinu hafi verið framhaldið þá.

Ástæðan mun sú að sættir hafi komist á en 27. ágúst 1922 var útbúið landamerkjabréf fyrir Fossgerði sem var þinglýst 25. júlí 1923. Landamerkjalýsingin er svohljóðandi:

Að utan ræður Holtavörðulækur á fjallsbrún upp, þaðan sjónhending í vörðu á svonefndri Fossáröldu og þaðan beint á Miðheiði. Svo inn Miðheiðarháls í innri merkjavörðu (merkt L.M.) þaðan þvert vestur heiði í merkjavörðu í svokölluðum Klapparlækjarflóa og þaðan í Eyvindará. Þaðan ræður Eyvindará í Jökulsá á Jökuldal.

Jökulsá ræður að norðanverðu.⁴⁴

Guðmundur Snorrason eigandi Fossgerðis og Pétur Halldórsson eigandi Klaustursels skrifa undir lýsinguna ásamt Sigmari G. Þormar eiganda 13/16 hluta Skriðuklausturs.

⁴²Skjal nr. 2 (8) a-b.

⁴³Skjal nr. 2 (174).

⁴⁴Skjal nr. 2 (184).

Kafli er um Skriðu í jarðamatinu 1804. Þar kemur fram að dýrleiki hennar sé óviss. Á jörðinni má fá 10 tunnur af fjallagrösum sem metin eru á 2 hundruð og 60 álnir. Hún á „afrétt“ fyrir geldfé og lömb sem metin er á 44 álnir.⁴⁵

Í jarðamatinu 1849 er Skriða tekin fyrir ásamt afbýlinu Hantón. Þar segir:

... auk þess er og tilflugt með heyskap uppá fjalli ef á þarf að halda, sem að vísu er ördugt að ná, enn þó einginn frágangssök. - Hagi er hér meiri part grasgéfinn og landstærdinn mikil, með því að land nær þvert yfir Fljótsdalsheiði að svokalladri Eyvindará, ... jörðin hefir lítil not ens vídlenda heidarlands sökum fjarlægðar. - Til hlynninda má telja jörðunni að hún á afréttarland fyrir sig í svoköllum Rana fyrir 400 fjár, ...⁴⁶

Í fasteignamati N.-Múlasýslu 1916-1918 er kafli um Skriðuklaustur. Þar stendur:

Jörðinni fylgir afréttarland 2/3 Rana og eyðibýlið Brattagerði á Jökuldal, sem lagðist í eyði við öskufallið 1875 og hefur eigi byggs<t> síðan, en verið notað sem afréttarl. ásamt Ranaafréttinni sem eyðikot þetta var áður byggt úr.⁴⁷

Sveitir og jarðir í Múlaþingi segja um Skriðuklaustur:

Segja má að Skriðuklaustursland nái þvert yfir Fljótsdalsheiði milli Jökulsána beggja, í Fljótsdal og á Jökuldal, og land þess deilist milli tveggja hreppa, því að Skriðubændur átta og nýttu eða leigðu öll gögn og gæði Klaustursels og býlanna í Rana (sjá Klaustursel, Stuðlafoss, Brattagerði og Þorskagerði).

Heimaland er Klausturnesið, ... Heiðin var og er aðeins nýtt sem afrétt og fyrrum leigður upprekstur þar. ... en mörk við Valþjófsstað við girðingu og skurð 500-600 m utan við þjóðveginn þvert yfir Valþjófsstaðanes - upp á Klausturhæð og síðan vestur á Miðheiðarháls norðarlega yfir eða norðan við Gilsárvoðn. ...

Rekaítök átti jörðin á Héraðssöndum, ... og selstöðu í Melalandi (sjá þar). Síðast var haft í seli frá S í Brattagerði kringum miðja 19. öld.⁴⁸

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Skriðuklaustri frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.3. Brattagerði og Þorskagerði

Þessum býlum er svo lýst í Sveitum og jörðum í Múlaþingi:

⁴⁵Skjal nr. 2 (109).

⁴⁶Skjal nr. 2 (76).

⁴⁷Skjal nr. 2 (25).

Porskagerði og Brattagerði í Rana

Svo heita eyðibýli tvö ofarlega á Jökuldal austan ár. Býli þessi eru sérstæð að því leyti, að þau eru bæði í eigu Skriðuklausturs og voru löngum nýttuð þaðan í svo ríkum mæli, að á þau var litið sem hluta af Skriðujörð. ...

Bæði býlin eru í Rana, en svo heitir landssvæðið milli Eyvindarár og Hölknár og hefur að líkindum heitið Eyvindarárrani í öndverðu. ...

Raunar eru eyðibýlin í Rana þrjú. Rústir Eiríkshúsa eru á sléttri grund skammt utan við Þ. Sennilega er býlið kennt við Eirík Eiríksson frá Brú, ... hann bjó þar nokkur ár, 1801-'10, ...

Þ er undan Mógilshálsi miðja vegu milli Hölknár og Sauðár á grundum í grunnri sveif skammt upp frá Jökulsá. Býlisins er ekki getið í opinberum jarðabókum, og ætla má, að það hafi í öndverðu verið sumarsel frá klaustrinu á Skriðu. Meðan Sigfús Stefánsson bjó á hálfri Skriðu (1863-'71) lét hann byggja fjárhús fyrir 150 fjár á Þ og hafði þar í seli nokkur ár (Óðinn 5. ár). Líklegt er, að hann hafi haft geldfé á húsunum á vetrum og smalinn búið í B.

...

B er um 5 km út af Þ og Sauðá á milli. ...⁴⁹

Brattagerðis er getið í umfjöllun um stríðshjálparskattinn 1681.⁵⁰

Aukaréttur var settur á Ketilsstöðum á Völlum af sýslumanninum Páli Melsteð 2. október 1828. Fyrir réttinn lögðu þeir Jón Jónsson í Bót og Jón Árnason á Urriðavatni, hreppstjórar í Tungu- og Fellahreppum, úttekt á jörðum Skriðuklausturs sem fram hafði farið 8.-20. september. Úttekt Klaustursels fór fram 16. september. Ábúandinn þar, Einar Rollandsson, sagði að hann gæti útvegað votta því til sönnunar að jörðin hafi verið byggð fyrir sex hundruð með afnotum til heys og beitar af svokölluðum Rana sem væri „afrétt“ Fljótsdælinga. Þessi afnot sagði hann að hefðu verið metin til tveggja hundraða og því væri sjálft Klaustursel einungis fjögur hundruð að dýrleika. Einar sagðist engin afnot geta lengur haft af Rananum ef sú ábúð sem Magnús Snorrason hefði haft þar undanfarin þrjú ár héldi áfram en hann hafi byggt sér þar bæ.⁵¹

Útmæling á landi handa Brattagerði fór fram 20. ágúst 1835, gerð af settum sýslumanni og fjórum virðingarmönnum. Umboðsmaður Skriðuklausturs, „innan hvörs landamerkjá það land liggr, sem nú skal útvísast til áminnstrar jardar“, var viðstaddur, svo og nýbýlingurinn, Magnús Snorrason. Hreppstjóri Fljótsdalshrepps hafði mótmælt útmælingunni. Síðan var:

⁴⁸Sveitir og jarðir í Múlaþingi II. bindi, bls. 35-36.

⁴⁹Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 291 og 292.

⁵⁰Skjal nr. 2 (155) a-b.

⁵¹Skjal nr. 2 (80) a-b.

á landid ridid í svokalladri Skridu klaustri tilheyrandi Rana Afrétt.

Vegna mótmæla hreppstjóra Fljótsdalshrepps var úrskurðað:

Þar Hreppstjóri í Fljótsdals Hrepp Guðmundr Marteinnsson ekki hefr framkomid með neina Heimild til greinds Afréttarlands Rana, sem eftir því sem eldstu Menn tilvita er Skridu Klausturs mótmælalaus Eign, svo verdr sú áminnsta Mótsögn ekki heldr giörd ad nokkrum Alytum og það því sídr sem Forordningin af 15d. April 1776 ségir ad þó Einhvör kunni ad hafa notad eitt óbyggt Landspláts fyrir afrétt géti það þar fyrir ei matist hans Eign, og þetta skuli ei vera til Hindrunar því ad Nýbyggiari fái þar útvisad Bygdarland.

Voru mótmæli hreppstjórans metin ógild og landamerki nýbýlisins úrskurðuð:

út vísast Land til Meðallags Bújarðar í áminnstri Rana Afrétt frá eptir skrifudum Landamerkium nl.

frá Saudá úteptir með Jökulsá til þess ad Eyvindará fellr í hana; þaðan sudr ad vestanverdu með nefndri Eyvindará þangad sem Eyriksstada Vegur yfir Heidina liggr úti ána og þaðann í beinni Línu til Vesturs uppá Ranan til Vördu sem hladin er upp á millum tveggja stórra jafdrastra Steina; sídan til næstu vördu þar fyrir Vestan í sömu Línu, og loksins til Saudár þar sem hún fellr nidr af efstu Fjallsbrúninni, hvar eptir nefnd á rædr Landi ad sunnann allt nidr í Jökulsá.

Skoðunarmenn töldu nýbýlingnum nauðsynlegt að fá að heyja í flóanum með fram Eyvindará, fyrir sunnan ákveðin landamerki. Samþykkti klausturhaldarinn það, ef afréttarfé yrði ekki látið mæta styggð.⁵²

J. Pétur Havsteen sýslumaður var mættur að Brattagerði 18. ágúst 1845 til þess að stýra skoðunar- og skiptagjörð á þeim parti Ranafréttar sem lá undir Skriðuklaustur. Auk skoðunarmanna voru Sigurður Guðmundsson umboðsmaður Skriðuklausturs, Stefán Árnason prófastur á Valþjófsstað og fyrrverandi ábúandi Skriðuklausturs Árnibjörn (Árni Björn) Stefánsson í Geitagerði mættir til að vera viðstaddir. Eftir áreið á Ranann greindi séra Stefán á Valþjófsstað frá þeim félagskap sem staðið hafði fram að þessu á milli Valþjófsstaðarprestakalls og Skriðuklausturs um Ranaafrétt. Hann gat þess að forveri sinn í embætti, séra Vigfús Ormsson sem hélt staðinn frá 1789-1836, hafi látið ábúendunum á Skriðu eftir öll afnot af þeim parti Ranaafréttar sem tilheyrði Valþjófsstaðarprestakalli gegn því að Valþjófsstaðarkýrnar mættu ganga í svonefnda Klausturpytti á sumardag. Valþjófsstaðarprestur taldi að forsendur fyrir umræddum samningi væru brostnar því að Skriða hafði misst engjastykkið Breiðumýri og hlyti því að þurfa að brúka pyttina sem slægjuland. Skoðunarmennirnir töldu að ætti núverandi afgangur Skriðu að haldast þá mætti nýbýlinu Brattagerði, í Ranaafrétt, ekki tilleggjast meira land af þeim parti „afréttarinnar“ er liggur undir Skriðuklaustur en:

... frá þeim stóra steini er stendur utan til á Ytra Eivindarfialli eins og áhlöðum rétt andspænis á móti Þórir [strikad yfir, stada] kvíslar ósi, beinlínis í vördu þá sem hladin er upp á milli tveggja jarðfastra steina hiá Eiriksstada vegi á ranahálsinum, þadan niður til Saudar þar sem hún fellur af efstu fiallsbrúninni niður í Jökulsá, síðan niður með Jökulsá þar til Eivindará í hana rennur og svo upp með Eivindará eptir sem hún rennur uns þess Þórirsqvísl í hana fellur, og frá þessari kvísl uppí fyrrnefndan stein. Allt Land þetta eptir tilgreindum takmörkum var því útvísað Nýlendumanninum Magnusi Snorrasynti til allra afnota samqvæmt tilskipuninni af 15da April 1776.⁵³

Skoðunarmennirnir segja að landið eftir ofangreindri útvisun sé mjög grýtt, hrjóstugt, hafi mjög litlar slægjur og lélegt tún og því meti þeir dýrleika þess til fjögurra hundraða. Auk ofangreindra aðila settu skoðunarmennirnir Guttormur Vigfússon stúdent á Arnheiðarstöðum, Sveinn Pálsson hreppstjóri á Bessastöðum, Þorsteinn Jónsson á Brekkugerði og Hallgrímur Eyjólfsson á Glúmsstöðum nöfn sín undir skoðunar- og skiptagjörðina. Magnús Snorrason á Brattagerði handsalaði og þeir Gunnlaugur Þorkelsson og Pétur Pétursson settu nöfn sín undir sem vottar.

Sýslumaðurinn í Norður-Múlasýslu skrifaði amtmanni 24. mars 1849 um nýbýlismenn sem höfðu að undanfögnu sett sig niður í Möðrudalsheiði, þ.e.a.s. fjalllendu á milli Möðrudals, Vopnafjarðar og Jökuldals. Þar minnst hann á Jón Guðmundsson sem hafi stofnað nýbýlið Mela og segir að það sé sá sami sem sótti um að fá Þorskagerði í Ranaafrétt til ábúðar á sínum tíma.⁵⁴

Um Brattagerði segir í lýsingu Hofteigsprestakalls árið 1874, að heyskapur sé þar erfiður og mest allan í heiði að sækja. Í sömu lýsingu er sagt, að Þorskagerði hafi verið fyrst byggt fá ár um 1789, en lagst í eyði í móðuharðindum 1783-1784, aftur 1809-1812 [leiðrétt í athugasemdum útgefanda í 1807-1810] og byggt sem sel frá Skriðuklaustri 1868, þar hafi verið búið í ár, en selförin lögð niður.⁵⁵ [Útgefandi segir búið á Þorskagerði 1872-1875].

Um Brattagerði segir í mati á jörðum Skriðuklausturs frá 1878 að jörðin sé alveg í eyði og engar líkur til þess að hún byggist framar. Fram kemur að til standi að leigja land jarðarinnar fyrir afréttarland en enginn samningur hafi enn verið gerður þar að lútandi og því sé óljóst hversu miklum tekjum það muni skila.⁵⁶

Sýslunefnd Norður Múlasýslu gaf álit sitt á sölu Skriðuklausturs hinn 24. apríl 1893. Í því stendur eftirfarandi:

Ábúandi Skriðuklausturs kveðst ekki krefjast kauprjettar á öðru en heimajörðinni Skriðuklaustri með eyðibýlinu Brattagerði, sem er í afrjett með

⁵²Skjöl nr. 2 (26) og 2 (81).

⁵³Skjal nr. 2 (82) a-b. Um embættisár Vigfúsar Ormssonar, sjá Sveinn Nielsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 10.

⁵⁴A.6 30 a-b.

⁵⁵Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 88.

⁵⁶Skjal nr. 2 (121).

þeim landamerkjum er þinglesin voru á Valþjófsstaðamanntalsþingi árið 1884. Hvað Skriðuklaustur snertir, vill nefndin láta það álit í ljós, að jörðin hefur lítið heimaland, en afrjettarland mikið, sem tekur við af heimalandi ...

Brattagerði er nú gjörsamlega óbyggilegt og lítur út fyrir að verða það framvegis.⁵⁷

Brattagerði var selt með Skriðuklaustri 23. ágúst 1895.⁵⁸

Brattagerðisland er innan landamerkja Skriðuklausturs samkvæmt landamerkjalytingu 1896.⁵⁹ Það sama er uppá teningnum í landamerkjalytingu Skriðuklausturs frá 1922.⁶⁰

Samkvæmt jarðamatinu 1849 er Brattagerði nýlenda byggð í Skriðuklausturslandi, 4 hundruð að dýrleika. Í jarðamatinu stendur einnig:

... lángsóktur heyskapur ... útigangur á vetrum allgóður, enn stórgripahagar litlir bædi sumar og vetur, landid blásid og undirorpid sandfoki⁶¹

Í fasteignamati Norður-Múlasýslu 1916-1918 kemur fram að Brattagerði hafi lagst í eyði eftir öskufallið 1875 og að jörðin hafi verið notuð frá þeim tíma sem afréttarland. Tiltekinn túbali og útengi hafi síðan verið lánuð til slægna af og til. Samkvæmt fasteignamatinu er ólíklegt að jörðin byggist upp aftur því hún sé svo nálægt „afrétti“.⁶²

5.4. „Valþjófsstaðarkirkjueign“

Sveitir og jarðir í Múlaþingi segja svo um Valþjófsstað:

Jarðarinnar mun fyrst getið í Njálu í upphafi 11. aldar, er þar bjó Sörli Brodd-Helgason. Á 12. og 13. öld var V eitt af höfuðbólum Svínfellinga, sem voru á þeim tíma valdamesta ætt á Austurlandi, og frægastir þeirra Valþjófsstaðabræður, Þorvarður og Oddur Þórarinssynir, Þorvarður „síðasti goðinn“, (sbr. rit Björns Þórðarsonar með þessu nafni), er gekk konungi á hönd síðastur íslenskra höfðingja og sá, sem Barði Guðmundsson telur, að skrifað hafi Njálu ...

[Fjallað er um eignir Valþjófsstaðar milli Jökulsánnu og afréttarlöndin og síðan segir:] Það er auðsætt, að landsetum hefur verið ætluð hlutdeild í þessu landi, enda eru mörk milli jarða óljós enn ofan brúna.⁶³

Graftarkirkja var á Valþjófsstað þegar um 1200 samkvæmt kirknaskrá Páls biskups Jónssonar.⁶⁴

⁵⁷Skjal nr. 2 (120).

⁵⁸Skjal nr. 2 (120).

⁵⁹Skjal nr. 2 (7).

⁶⁰Skjal nr. 2 (8) a-b.

⁶¹Skjal nr. 2 (76) a-b.

⁶²Skjal nr. 2 (25).

Samkvæmt Gottskálksannál var gerður staður á Valþjófsstað árið 1306: gior stadr aa Valþiofs stodum er adr uar half lendi⁶⁵

Í máldagasafni Vilchins biskups frá 1397 segir m.a. um Valþjófsstað:

Mariukirkia aa walþiofstodum aa heimaland allt. mulaland milli merkigardz oc wt fra aRnnallzstöðum oc þess merkigardz sem wt er fra gnufsstöðum [Gnupstodum, í öðru handriti]. Þorgerdarstade. ... land vnder kleif fram fra ÞuRidarstöðum wnder iokla med ollum gædum. wtan skog. selland at laugarhusum. fiordung j keldudal. backaskog j wideualla land. ... skogarteig wt fra ytRum wideuöllum. ... Þangat liggia tíunder af xj bæium vtan bessastöðum oc vídivollum.⁶⁶

Kirkjan að Hallormsstað á samkvæmt sama máldaga fjórðung í Keldudal [Þorgerðar(staða)dal⁶⁷] og mannsfór í gæsaveiði í Þóriseyjar.⁶⁸

Í óársettum máldaga Valþjófsstaðarkirkju sem þó er talin frá því um 1471 eða úr tíð Sveins biskups Péturssonar er að finna sömu upplýsingar og í máldaganum frá 1397 ef frá er skilið upphaf textans:

Mariu kirkia a valþiofstöðum a heima land allt. mula land allt mille merkegardz uth fra arnalldzstöðum oc þess merkegardz sem uth er fra gnupsstöðum. þorgerdarstade. jördina arnalldzstade j fliotzdal. halfa hrollavgsstade. ... land vnder kleif fram fra þuridarstöðum⁶⁹

Í lögfestu Valþjófsstaðar frá Maríumessu um sumarið 1484 [2. júlí?] segir um land kirkjunnar:

Heima landid utan fra merkegarde og ad liosaa allt riettsyni nordur i Jökuls A, Kleifarland riettsyni þadann aainn fellur ofan og nordur j Jokulsz A motz Vid Þurijdarstadi ...⁷⁰

Þeir Gunnlaugur Bjarnarson, Þorleifur Barkarson og Þorbjörn [óskýrt, fyrst skrifað Þórður svo Þorleifur en Þorkell, skv. annarri uppskrift] Þorsteinsson votta að hafa heyrt séra Árna Þorsteinsson lögfesta Valþjófsstað, hinn 15. ágúst 1484, með eftirfarandi ummerkjum:

heimalandit vtan frá merkigardi og ad liosa allt riettsyni nordur i jokulsá kleifarland riettsyne þadan aenn fellur ofan og nordur j jokulsá mots vid þurijdarstadi suo undir iokla. Molaland [Mulaland, skv. bréfabók Brynjólfs biskups Sveinssonar] allt nordur i merkigard [ur merkegarde, skv. bréfabók

⁶³Sveitir og jarðir í Múlaþingi II. bindi, bls. 38 og 39.

⁶⁴Skjal nr. 4 (65).

⁶⁵Islandske Annaler indtil 1578. Udgivne ved Gustav Storm. Christiania 1888, bls. 340.

⁶⁶Skjal nr. 4 (1).

⁶⁷Múlasýslur: Sýslu- og sóknarlýsingar, bls. 160-161.

⁶⁸Skjal nr. 4 (50). Það er eins í máldaga Gísla biskups Jónssonar frá 1570 og síðar (1576), sbr. skjal nr. 4 (71).

⁶⁹Skjal nr. 4 (3).

⁷⁰Skjal nr. 2 (136).

Brynjólfs biskups]. langhusaeyrar [bréfið ólæsilegt hér í tíð Árna Magnússonar]. æfir [yfir, skv. bréfabók Brynjólfs biskups] fiáll svdur í merkigard. suo langt þadan þar til kelldaa er aull frame og suo riettsyne vt í iokulsá. þesse vmmmerki baru med nefndum sira arna ad riett og saunn hefði hallden verit marger dugandi menn.⁷¹

Að mati Árna Magnússonar handritasafnara er bréfið falsað og eru rök hans fyrir því svohljóðandi:

Ex membr. fra Valþiofsstadar kirkiu. 3 innsigle hanga vid brefed þeirra manna er fyrer þad eru skrifader. hvaraf þad sidarsta er ecke vel læst. Brefed er skrifad med ymsu bleke. og greihende. kannske og fleirum enn einne. Er blettott og illa umvendad. Mier virdest brefed vera *falsbref*. og vera uppskafed gamallt bref til ad skrifá á. ad visu giet eg eigi sied. þad sie so gamallt ad skriftenne. sem árstaled seiger.⁷²

Séra Páll Grímsson segir í vitnisburði sem er annaðhvort frá 9. maí eða 19. september 1491, en láðst hefur að geta hvort átt sé við krossmessu að vori eða hausti í dagsetningu bréfsins, að hann hafi verið heimilisfastur að Valþjófsstað í 18-19 vetur og hafi vitað:

... ad skored var upp á .xx. hesta letorf hvert aar j Skridu jördu er liggur j Valþiofstadar kirkiusokn. og vissa engann ad finna. og engann heyrda eg ákiæra. at su jtala være kirkiunnar eign og stadarens á Valþiofsstad. enn þar j mote kiæme lambarekstur j Tungurnar frá þeim bonda sem bygge á Skridu.⁷³

Umræddar Tungur eru vafalaust Maríutungur eins og sjá má á vitnisburði séra Kollgríms Koðránssonar frá 10. júní 1517.

Í ódagsettum máldaga sem er talinn frá árunum 1491-1518 eða úr biskupstíð Stefáns Jónssonar segir:

Kirkian ad Valþiofsstad a heima land alltt og ad auk lx hndr. j fasta eign:⁷⁴

Hinn 10. júní 1517 skráði séra Kollgrímur Koðránsson niður og innsiglaði vitnisburð sinn um fyrirkomulag lambareksturs er hann hélt Valþjófsstað. Vitnisburðurinn er svohljóðandi:

... ek hiellt ualþiofstad uppaa. xij. aar og rak eingi laumb ne annat fie fram aa auræfi huorki enu nyrdre ne sydre nema j minu leyfi og aunguan penning annan utan lambarekstur fra skridu j mariutwngur. en fra aungre iörd annare.⁷⁵

⁷¹Skjal nr. 4 (4).

⁷²Skjal nr. 4 (4). Afrit af bréfinu er einnig að finna í bréfabók Brynjólfs biskups Sveinssonar í AM 368 fol., ritað 24. febrúar 1653 eftir frumritinu og vottað af séra Böðvari Sturlusyni og Tómasi Finnssyni eiðsvara konungs.

⁷³Skjal nr. 4 (55).

⁷⁴Skjal nr. 4 (56).

⁷⁵Skjal nr. 4 (5).

Frá 15. maí 1552 er varðveitt svokallað Hrafnkelsdalsbréf sem er vitnisburður Magnúsar Þorvaldssonar um landareign á milli Jökulsár og Snæfells fram undir jökul og í utanverðan Hrafnkelsdalsenda hinn ytra. Í vitnisburðarbréfi þessu segir Magnús:

... ec var j Flíotzdal þriatigi ára. heyrði eg allðri tvimeli a leika at þat veri ecki stadar eign allt land [Við þennan stað tilgreinir útgefandi fornbréfasafns eftirfarandi neðanmáls: Hér er skafin út freklega 1 ½ lína þegar í öndverðu, og sýnist þó allt vera hrekklaust. Eitthvað hefir ofskrifazt.] millvm Jokvlsar ok Snefellz fram vnder jokvl og j vtanverdan Hrafnkelsdallsenda en ytra ok j þessv fyrrgreindv landi fra stadnum fvglar veidder ok fiskar ok aller peningar j hafder ok allðri akert af neinum manni til ok allðri mvtr til teknar.⁷⁶

Varðveist hefur svohljóðandi vitnisburður Gissurar Helgasonar frá 31. maí 1552 um ítölu í Staðaröræfi frá Valþjófsstöðum:

Þath giore Eg Gizvr Helgason godvm mavnnvm kvnnigt med þessv minv opnv brefi. at eg kom xi vetra gamall i Valþiofstadar kirkiv sokn. og þar olst eg vpp. og sidan bio eg fyrst ellefv ar heima a stadnm og i Gavrdvm. viij aar aa Arnollstavdvm. i savmv þingaa. xij aar aa Glvmstaudvm. og eitt aar aa Þvridarstavdvm. Og heyrda eg allðre a þessvm arvm. at navckur ætti neina jtavlv fram a stadar ayræfi. hvorki lamba rekstur. nie annars penings. vtan hvndrat lamba rekstvr fra Skridv j Marivtvngur. enn staduren ætti j stadin vpp aa xx hesta torfskvrð arliga j Skridv land. Og einginn madur Rak sina peninga þessi fyrr greind aar hvorki fram af Seliadal. eda vnder Snæfell. Og eigi hin vnyrdre ayræfin. Vtan med þess leyfi sem Valþiofstad hieilt. vtan busmala rekstur. sem i selivm var hafdur.⁷⁷

Hinn 27. júlí 1582 samdi séra Hallvarður Einarsson kvittunarbréf um þá peninga sem hann veitti viðtöku árið 1560 er hann tók við Valþjófsstað. Þar er m.a. minnst á leigur af jörðunum Þuríðarstöðum og Þorgerðarstöðum.⁷⁸

Aftan á transskrift sem séra Þorsteinn Jónsson stóð fyrir ásamt öðrum árið 1441 af máldaga Valþjófsstaðakirkju, eftir máldagasafni Vilchins biskups, var að finna jarðaskrá Valþjófsstaða. Árni Magnússon lét taka afrit af þessari skrá og getur þess að hún hafi verið með hendi frá ca. 1550-1560. Fyrir neðan hana var skrifað með annarri hendi ártalið 1560 sem Árni taldi merkja að þá hafi séra Hallvarður Einarsson tekið við Valþjófsstað. Skráin greinir frá hvaða jörðum séra Hallvarður tók við og þar kemur m.a. þetta fram:

Alla jordina Þurijdarstadi med .ij. kwm gomlum med Kleifarlandi sem fyr seiger. [hér er átt við máldaga Vilchins biskups] ... Þorgerdarstadi. allar Mariutungur og .xx. hesta reidingsskurð i Skriduland.⁷⁹

⁷⁶Skjal nr. 4 (66).

⁷⁷Skjal nr. 4 (6).

⁷⁸Skjal nr. 4 (67).

⁷⁹Skjal nr. 4 (67).

Valþjófsstaðar og Hóls er getið í umfjöllun um stríðshjálparskattinn 1681. Hjáleigumenn Valþjófsstaðar eru sagðir eiga 8 kúgildi.⁸⁰

Máldagi Gísla Jónssonar biskups fyrir Valþjófsstöðum sem saminn var um 1570 [1570-1576] er svipaður þeim sem samdir voru 1397 og (líklega) 1471. Í honum stendur m.a.:

Kirkian ad Valthioffsstaudum. á heimaland alltt. Mulaland alltt. mille merkegardz vt fra Arnalldz stødum og thess merkegards, sem vt er frá Gnupstødum. Thorgerdarstade. Jördina Arnalldzstade. i Fliotzdal hálfra Hrollaugsstade. fiordung i Arneidarstødum. Land vnder Kleiff framm frá Thuridarstødum vnder Jokla med øllum giædum [leiðrétt prentvillan: giædmu]. vtan skög. Selland ad Laugarhusum. h[álffan] fiordung i Kielludal. Backaskóg i Vijdevallaland. og alla skóga frá Lækium fjrrer vtann Mariutungur og til Stulla ár. Skógarteig vt frá ijtrum Vijdevøllum. ... Budartungur.⁸¹

Í sama máldaga kemur fram að kirkjan að Hallormsstöðum eigi fjórðung í Keldudal og mannsfar í Þóriseyjar í gæsaveiði.⁸²

Árið 1641, í tíð Brynjólfs Sveinssonar biskups í Skálholti, var Valþjófsstaður vísiteraður. Vísitasian var byggð á máldögum sem samdir höfðu verið fyrir staðinn á öldum áður:

Mariu Kyrkia ad Valþjófstødum á Heimaland allt eftir gomlum Kyrkunnar malddaga, huor ed samann var lesinn vid Wilchins máldaga, under godra manna heirn. Og bar ei mun á milli, Var það bref fyrerskrifad af 6 mönnum eftir Registrum Kyrkunar j Skalholti, Mulaland milli merkigards, ut fra Arnalldstodum og þess merki gards, sem er utfrá Gnupstødum kallast nu ad meiningu Glumstader, Þorgerdarstader leigd 4 ærgilldum, fiordung j Arneidarstodum mote Christfienu, leiga halft fiórda ærgildi, land under Kleif framm frá Þurydarstødum under Jokla med øllum giædum, utan skóg, enn ad gömlu hefðar halldi fylger nu Skógur landi, Selland ad laugar húsum, Fiordung j Kelludal, Backaskog j Vidivallalandi Og alla skoga frá læk<n>um fyrer utann Marju tungur Og til Sturlu ár, Skogar teig ut fra Ytri Viduøllum, Skogar teig j Hrafinkelstada land, Budar tungu, Slefholls teyg, Þurijdarstade leigd ij [leggurinn á j-i yfirstrikaður, merkir því 1 1/2] hndr. Arnold Stade leigd siö ærgilldum. ...

Þá er í vísitasíunni tekið upp úr áðurnefndum vitnisburðum frá árinu 1552, svo og vitnisburði séra Kollgríms, nema hann er sagður frá 1514. Síðan segir:

⁸⁰Skjal nr. 2 (155) a-b.

⁸¹Skjal nr. 4 (69). Gíslamáldagar voru að konungsboði 5. apríl 1749 löggiltir að sönnunargagni í málaferlum sem varða kynnu kirkjueignir, sbr. *Íslenzkt fornbréfasafn* XV. b. Reykjavík. 1947-1950. bls. 545.

⁸²Skjal nr. 4 (69).

Domsbref uppa fyrrskrifada Vitnisburdi ad Nyter Sieu. Og Hrafnkels Dalur og Oræfi, millum Jokuls anna beggia, Sieu eign Valþiofs stadar Datum Eigelstöðum 1621 Domarar S Olafur Einarsson profastur⁸³ Og Arni Magnusson Syslumadur med þeirra underskriftum Og Sex Dóms manna.

Til þessa skjals er síðan oft vitnað, en það hefur verið glatað a.m.k. frá því á áttunda áratug 18. aldar.

Loks er lýst landamerkjum heimalands Valþjófsstaðar og vikið að kirkjujörðum:

Landamerki Stadarins ad framann. Mula land milli merki gards ut fra Arnalldstodum, Og þess merkigards sem er ut fra Gnupstöðum. Þetta fyrer Sunnan Jokuls aa. Enn fyrer Nordann framm j Þann gard, sem liggur fyrer utann Liósar Og landa merki deyler milli Valþiofsstadar og Þurjdarstada. Þetta ad framann. Enn ad Vestann Rædur fiallid, ad utann ur Fiallinu j Griothryggenn sem ofan efter liggur Fiallinu þadan ofan efter merkia gardi J Jokuls aa enn hun rædur ad austann. Enn aa landamerkium Kyrkiunnar Jarda lofar Presturinn S Einar Þoruardsson grein ad giöra það frekasta hefðar uitni uita. Og Senda til Skalhólts ad næst komanda Alþyngi 1642 Seinast.⁸⁴

Gildi dómsbréfsins frá árinu 1621 átti eftir að verða mikið þrættuepli Finns Jónssonar biskups og Thodals stiftamtmanns í bréfaskiptum þeirra varðandi Hrafnkelsdal.

Eftirtektarvert er það, sem segir í vísitásiunni varðandi skóg á landi undir Kleif, að nú fylgi skógur landi eftir gömlu hefðarhaldi.

Vísitásiu fyrir Valþjófsstað árið 1677 svipar til þeirrar frá árinu 1641. Athugandi er, að lögð er megináhersla á elstu eignaskráninguna, af því að upptalningin endar á Slefholtsteigum. Síðar segir:

Framar eignar Visitatiubok M. Brijnolfs SS Kyrkiunnj Jardernar Þuridarstadj og Þorgrimz Stadj Sem enn nu vidhaldast, Jtem Kleijfarlandz Skóg efter gömlu hefðar halldj. ... Hvad framar Stadarenz eignum og Jtökum vidvijkur ma Siast visitatiu bok M Brijnjolfz SS in visitatione Annj 1641.⁸⁵

Síðan kemur lýsing landamerkja heimalandsins.

Vísitásiá á Valþjófsstað árið 1706 er fyrst og fremst byggð á vísitásiu 1677. Um skjalaeign staðarins segir:

Þesse bref liggia á Kirkiunnj: Maldage skrifadur á Kalfskin, sem kiemur Saman vid Vilchins Máldaga nem j einu attride, sem er vatnskietel, Hvern Maldagaboken hefur enn brefed ecke. Dat. 1441, Hafa vered under 6 innsigle

⁸³Séra Ólafur Einarsson var prófastur í öllu Múlaprófastsdæmi á bilinu 1609-1652, sama heimild, bls. 34.

⁸⁴Skjal nr. 2 (45) a-b. - Bps. A. II, 8 (1641) bls. 42-51, glatast hefur eitt blað (47-48) (sjá einkum 42, 44-46).

⁸⁵Skjal nr. 2 (47) a-b.

Sem nu eru öll i burtu. Vitnisburður tveggja Presta á Kalfskinn, Sr Olafs Oddssonar og Sr Einars Olafssonar, sem seigiast hafa yferlesed Maldagan Kirkiunnar á Valþjófstöðum i Registrum bók Skalholltz Kirkiu, so látande ord fyrer ord sem á þad bref er skrifad, Arstaled er i burt rifed med nockru fleiru nedan af brefinu. Vitnisburður Jons Magnussonar med Einu Hangande innsigle löskudu, Dat. 1602, um ófæruka ... Vitnisburður Kollgrims prest Bodvarssonar [út á spássíu er skrifað: Kodrans en strikað undir Bodvars] med einu Hangande Jnnsigle, Dat. 1514, ad i Hans tíð hafe hverke lömb nie annad fie vered reken á öræfe enu nyrdre nie sydre nema med Sinu leife. Vitnisburður þriggia manna Dat. 1484, med þremur Heilum Hangandi innsiglum ad Arne prestur Þorsteinsson hafe i þeirra áheyrn lögfest Valþjófstad med þessum ummmerkium Heimalanded ut fra Merkegarde etc. Vitnisburður Magnusar Þorvaldssonar Dat. 1552 med einu brákudu innsigle, ad Hann hafe alldrej heyrnt tvjmæle á leika, ad ecke være Stadareign allt land, millum Jökulsar og Snæfells, framm under iökul, og i utanverdan Hrafnkeldals enda enn ytra etc. ... Vitnisburður Gissurs Helga Sonar med einu brotnu innsigle Dat. a Valþiofstad 1552, ad hann hafe alldrej heyrnt ad nockur ætte neina itölu framm á stadar öræfe, Hverke lambarekstur nie annars penings, utan Hundrad lambarekstur frá Skridu i Mariutungur, enn Staduren ætte i Staden uppa 20 Hesta torf skurd árlega i skriduland, enn nu er þad Reidings skurdur ...⁸⁶

Í vísitásiunni á Valþjófsstað árið 1727 stendur ekkert um land staðarins umfram það sem kemur fram í vísitásiunni frá 1706. Vísað er til bréfa, sem nefnd voru 1706.⁸⁷ Í vísitásíu 1748 stendur m.a.:

Öllum þessum Jökum behelldur Kirkian ennú, efter Medkienning Ehruverdugs Stadarhalldarans Sr. Hiörleifs Þórdarsonar fyrer utann þesse Reka Mörk og Örnefne: Kelldudal, Slefhollsteiga, Sverristeig, Ketels Stada Sand, AskeltsÁ, Uxafalls fiörur, Wogsfioruflesiar; Veit nu eingenn hvar þesse Mörk og Örnefne liggia, so vidt sem Stadarhalldaranum er ummkunnugt, Enn Hann skal þó efter þeim spyriast, so vidt Hönum er Mögulegt.⁸⁸

Vísitásiá árið 1763 sækir efni sitt í fyrri vísitásiur og er því ekki ástæða til að minnast á innihald hennar hér.⁸⁹

Í vísitásíu Valþjófsstaðar frá 1779 stendur m.a.:

...land under Kleif fram frá Þuridarstöðum under Jökla med öllum Gædumm utann Skóg, hvar vid Visitatia Biskups Magr. Brinjulfs Sveinssonar 1641 bætir, ad Skógur fylge lande efter gömlu Hefdarhallde sem sidann hefur vidvarad ad því er Menn tilvita ...⁹⁰

⁸⁶Skjal nr. 2 (49).

⁸⁷Skjal nr. 2 (50).

⁸⁸Skjal nr. 2 (54) a-b.

⁸⁹Skjal nr. 2 (55).

⁹⁰Skjal nr. 2 (57) a-b.

Valþjófsstaður var vísitaraður enn á ný árið 1850. Í vísitasíunni stendur m.a.:

... hún á heimaland allt með gögnum og gæðum, Múlaland allt milli merkigarðs út frá Arnaldsstöðum og þess merkigarðs sem út er frá Gnúpsstöðum, sem nú kallast Glúmsstaðir, Þorgerðarstaði, Arnaldsstaði í Fljótsdal, hálfu Hrollaugsstöði, Þuríðarstaði, Þorgrímsstaði, í Breiðdal, fjórðung í Arneyðarstöðum, land undir Kleyf, – jörðina Kleijf – fram frá Þuríðarstöðum undir jökla með öllum gæðum utan skóg, hvarvið vísitasía Biskups Brinjólfs Sveinssonar 1641 bætir, að skógur fylgi landi eptir gömlu hefðarhaldi, sem síðan hefir viðhaldist til þessa dags. – (Nú hagar so til að 3 kyrkjujarðir Þuríðarstaðir, Egilsstaðir og Kleyf liggja hver framaf annari í sokölluðum Norðurdal.) Selland að Laugarhúsum, sem Máldagarnir eigna [Yfirstrikað: kyrkjuni] Valþjófsstaðar kyrkju, liggur í Hrafnkeldsdal, sem nú er allur eign téðrar kyrkju, sem þar á 2 lögbýli, Aðalból og Vaðbrekku. [Yfirstrikað: fjórð] Staðarhaldarin tilkynnir, að eptir hefðarhaldi tilheyrir kirkjunni sokallað Fell framtil jökla, – líkl. hið sama sem í gamla daga var kallað Kyðafell, og liggur á milli Kelduár að vestanverðu og Fellsár að austanverðu; fjórðung í Kéldudal, sem engin veit hvar er. [Síðan kemur upptalning á skógar- og rekaítökum]⁹¹

Árið 1670 gaf Jón Eyjólfsson svohljóðandi vitnisburð um landamerki Valþjófsstaðar og Skriðuklausturs:

Þad giaure Jeg Jon Eyolfsson kunnugt med þessu minu opnu br[e]fe ad Jeg er uppallinn i Fliotzdal og hefe þar buande verid allt til þess nu eg hef Nyu um sextugtt og visse til þess ad a aullum þeim tyme voru Landamerki haldinn mille Walþiofstadar og Skriduklausturs gardurinn sem liggur upp eptir Nesinu þadann sionhending uppi fiall og i þann stora stein sem stendur utanntil I Eivindarfialli Ytra enn þadann riettlynis Nordur J Jökulsaa og so heirda Jeg af af [af tvítekið] öðrum mier eldre mönnum ad fornu hefði halded verid

Skrifad ad Walþiofstad þridiudaginn J fimtu viku Sumars Anno D[omi]ni þusund sexhundrud siötiu

Jon Eiolfsson. e.h.⁹²

Varðveist hefur ódagsett yfirlit yfir eignir og skjöl Valþjófsstaðarkirkju. Sennilegast er það frá 1791 en frá þeim tíma er elsti varðveitti kirkjustóll Valþjófsstaðarkirkju. A. Thorsteinsson vottar að uppskriftin sé rétt saman lesin við frumritið en það mun væntanlega vera Árni Þorsteinsson prófastur í Norður-Múlasýslu 1789-1810.⁹³ Þar má m.a. finna máldaga kirkjunnar eftir vísitasíum og máldögum sem við hana liggja eftir átta biskupa frá Vilchin til Hannesar Finssonar

⁹¹Skjal nr. 2 (58) a-b.

⁹²Skjal nr. 2 (148).

⁹³Um prófaststíð Árna Þorsteinssonar, sjá Prestatal og prófasta, bls. 34.

sem var biskup 1785-1796. Eftir þessum máldögum, vísitasíum og öðrum pappírurum kirkjunnar hefur verið sett saman eftirfarandi eignaskrá:

A Hun (Kirkann að Walþíofsstad) Heima-land allt með gögnum og giædum, Mula-land allt milli Merkegarðs utfrá Arnaldsstöðum og þess Merkegarðs sem ut er frá Glumstöðum; Þorgerðarstade, Arnaldsstade í Fljótssdal, Halfa Hrollaugstade, Þuridarstade, Þorgrímsstade, Fiordung í Arneidarstodum, Land under Kleif, framm frá Þuridarstodum under Jökla, með öllum gögnum og giædum, utan Skóg, enn að gömlu Hefðar halde filger nu Skógur lande, Sellánd að Laugarhusum, Fiórdung í Kieldudal, Backa-Skóg í Videvallaland,

...

Af yfirlitinu má sjá að fjórtán skjöl liggja við kirkjuna og er efnisútdráttur þess tíunda svohljóðandi:

Dóms-bref uppa firskrifada Vitnis-burde að Nyter sieu, og Hrafnkielsdalur og Öraefe milli Jökuls Ánna begga, sieu Eign Walþíofsstadar. Datum Eigilstodum 1621 Dómarar Sra. Olafur Einarsson Profastur, og Arne Magnusson Syslumadur, með þeirra Underskriftum og Sex Dómsmanna.

Efniságrip fjórtánda og síðasta skjalsins hljóðar svo:

Fullmágt Pressens Sra Einars Þorvardssonar gefenn Lögregtu Mannenum Tomase Finnssyne að upplesa og eftir þeim að K Framanskrifada Maldaga og Vitnesburde Valþíofsstadar Kirku, og eftir þeim að logfesta alla hentar eign æ. Lond og ítök a Bessastada Þinge Datum Valþíofsstad 24 Aprilis 1655 Einar Þorvardsson Prestur með eigen hende (L.S.)⁹⁴

Í lýsingu Valþíofsstaðar frá 1752 kemur fram að meðal gæða hans sé:

... god Græsgang, Skov ...⁹⁵

Um 1778 kviknuðu deilur milli Valþíofsstaðarpresta og sýslumanns vegna Hrafnkelsdals. Prestarnir töldu, að dalurinn tilheyrði Valþíofsstaðarkirkju, en sýslumaðurinn gerði tilkall til Þórisstaða og Glúmsstaðasels í Hrafnkelsdal. Þetta mál er rakið stuttlega í greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands sbr. skjal nr. 28.

Valþíofsstaðarprestur lögfesti staðinn með öllum sínum eignum, þ.e. heimalandið og undirliggjandi jarðir, Hrafnkelsdal og öraefi öll milli Jökulsár á Jökuldal og Jökulsár í Fljótssdal og ítök 30. maí 1794. Var lögfestan lesin á manntalsþingi sama dag og lesin við kirkju 18. júní 1797. Aftur lesin á manntalsþingi 22. júní 1808 og manntalsþingi 23. maí 1856:

⁹⁴Skjal nr. 2 (154). Hannes Finnsson var settur föður sínum, Finni biskupi Jónssyni, til aðstoðar árið 1777 og var þá vígður biskupsvígslu, hann tók við biskupssembættinu að fullu 1785 og hélt til dánardags 1796, sjá Páll Eggert Ólason, Íslenzkar æviskrár frá landnáms tíð til ársloka 1940 II, bls. 308-309. LS þýðir Locum sigilli eða staður innsiglis, þ.e. þar hefur innsigli séra Einars verið fyrir bréfinu. Einar Þorvardsson var prestur á Valþíofsstað frá 1616-1657, sbr. Prestatal og prófaste, bls. 10.

⁹⁵Skjal nr. 2 (124).

Her med Lögfeste Eg Underskrifadur alla efterskrifada Valþjófstadar Kirkiu-Eign, sem hennar Máldagar og Document henne eigna og tilskrifá, og minner Formenn hafa under hana halded med eigenn brukun, Bigging til annara, Lögfestum Vitnesburdum og Dome.

1° Heima Stadarens Land og Underliggiande Jarda, Rafnkiellsdal og Öraefe öll, millum Jökuls Aar á Jökulsdal, og Jökulsaar i Fliotsdal, Frammunder Jökla & ad Merkegarde þeim, sem ad fornu og nyu haldenn hefur vered Landamerke millum Valþjófstadar & Skridu Klavsturs og liggur rett uppefter Nesenu, þaðann Siónhending uppi Fiall, og so i þann stóra Stein, sem stendur utann til á itra-Eivindar-Fialle og þaðann rettlynes Nordur i Jökuls Á, med ollum Lands Nitium og Herlegheitum, sem greindre Kirkiunnar Eign hafa filgt og filgia eiga;

2° Múla Land alt mille Jökuls aar og Keldaar uta móts vid Lánga brot edur þangad sem þær samann koma móts vid Steckiar-tánga, og framad Merkegarde þeim, sem er fyrer utann Glumstade med Skoge og öllum giædum sem Kirkiunne filgt hafa og filgia eiga. Backa-Skóg i Vydevallalande og alla Skóga frá Læk<i>unum fyrer utann Mariutungu (sem meinast nu Biarnaeirar eftir Sögu-Sögn elstu manna) til Sturlu ár.

Skógarteig þann sem Máldagarner tilskrifá Kirkiuni ut frá itre Vydevollum og þan sem þeir seigia hun eige i Rafnkelsstada lande (til þeirra um merkia sem adrer þari mot eiga). Fyrer byd eg hvorium Manne i ad vinna edr ser i Nockru ad nyta greinda Kirkiunnar Eign utann mitt se lof eda leife til under tiltal og Sekter ad lögum

Valþjófstad d. 30ta Maii 1794 V. Ormsson

Upplesed og áskrifad fyrer Manntalsþingsrette ad Valþjófstad þ. 30 Maii 1794

Vitnar G. Petersen

upplesed og askrifad vid Kirk<i>u ad Valþjófsstad þann 18 Junii edur 1ta Sunudag efter Trinitatis 1797 Vitnum vid

Gudmundur Pállsson

Jon Pavlsson

Upplesid fyrir Manntalsþingsrétti ad Walþjófstad þ. 22n Jun. 1808

testr. P. Gudmundsson

Lesin fyrir manntalsþingsrétti að Valþjófsstað 23 Maí 1856 og ritad í Nordurmúla sýslu eignarskjala- og vedmálabók bls. 106-107; og motmælti eigandi Vídivalla ytri henni hvar hólmana milli Jökulsár og Keldár snertir.⁹⁶

Í byggingarbréfi Jóns Andréssonar fyrir Vaðbrekku, sem Valþjófsstaðarprestur gaf út 24. september 1824, er það áskilið, að hann ásamt bóndanum á Aðalbóli leiti grenja, fyrir utan þau sem vera kynnu og verða í þeirra ábýlislöndum, á svokölluðum Vesturöræfum. Fyndust grenlægjur, átti að tilkynna það viðkomandi hreppstjóra eða sjá um, upp á hreppsins kostnað, að grenin yrðu unnin.⁹⁷

Hinn 10. júní 1839 var útbúin skýrsla fyrir Valþjófsstaðarbrauð. Þar kemur m.a. fram:

Medal Hlunninda Prestakallsins má einnig telja 2 Afréttarlönd er hún á, sem árlega eru brúkuð í meir og minna lagi til Skiptis fyrir hér umm 1500 Fiár.

Í hvörjum einnig er nockur Grasatekja, sem þó ej notud verður utan í góðum Árfedum. - Afréttir þessir eru millum beggia Jökulsána í Fljótsdal og á Jökulsdal og ná inn til Jökla, og út til Landamerkia millum Valþjófstadar og Skriduklausturs. Þridje Afrétturinn tilheyrir einnig Prestakallinu, nefndur Sudurfell, sem notast fyrir Lömb í bágum Arfedrum, og á hvörjum er lítil Grasatekja. - Þessi Afréttur, sem Máldagarnir nefna ecki, meinast undir Prestakallid kominn undir því Nafni í Máldögnum, ad Kyrkjan égi: „Fiórdung í Kéldudal. „ án þess þó, ad þetta sé med nockurri Vissu, annars vegar vita Menn ei, hvar Kéldudalur liggur. - ...

Ad Lýktum má þess géta, ad það í Máldögnum ummgétna Selland ad Laugarhúsum, er nú byggt æ: Med Adalbóls Heimalandi, samt ad sá í Vitnisburdinum Ltr C, nefndi Seliadalur meinast það sama sem Hrafnkellsdalr med Dölunum fram af hönum Þurídarstada- og Glumsstada-dal -⁹⁸

Lögfesta fyrir Valþjófsstaðakirkjueign var samin hinn 12. maí 1840. Hún var þinglesin samdægurs og aftur 7. júní 1845:

Eg Stephán Prestur Arnason lögfesti hér med alla eptirskrifada Valþjófsstadar Kyrkiu Eign, sem hennar Máldagar og Skiöl henni eigna og tilskrifu, og mínir Formenn hafa undir hana haldid med égin Brúkun, Byggingu til annara Lands láni og Lögfestum.

1. Heimastadarins Land og undir liggjandi Jarda, Hrafnkellsdal, og Örafí öll millum Jökulsár á Jökuldal, og Jökuls ár í Fljótsdal framm undir Jökla og út ad Merkgardi, þeim sem ad fornu og nyu haldin hefr verid Landamerki

⁹⁶Skjöl nr. 2 (85) og 2 (145).

⁹⁷Skjal nr. 2 (152).

⁹⁸Skjal nr. 2 (166).

millum Valþjófsstadar og Skriduklaustrs og liggr beinlinis uppeptir Nesinu; Þaðan Síónhending uppá Fíall, svo í þann Stóra Stein sem stendr utan til á Ytra Eivindarfíalli og þaðan réttlínis norðr í Jökulsá á Jökuldal, með öllum Lands nytium og Herlegheitum sem greindri Kyrkiunar Eign fylgt hafa og fylgia éga.

2 Múaland allt millum Jökulsar (í Fljótsdal), og Kélduár frá Merkgardi þeim sem er fyrir utan Glúmstadi, og út á móts við svokallad Lángabrot á Kelduá edr þángad sem téðar Ár renna saman móts við Stekkiartánga á Valþjófsstadarnesi; -

Einnig Arnaldsstada og Þórgerðarstadaland á Austan verðum Múlanum frá Kelduá og uppá svoköllud Þverfell sem liggja framm eptir Múlanum alt að Tunguá, svo framm á Tungufell og framm í Grasanés - Með Skógi og öllum Giæðum sem Kyrkiunni fylgt hafa og fylgia eiga.

3, Það svokallada Fell edur Sudurfell, sem liggr á millum Kelduár og Fellsár allt framm til Jökla með öllum Giæðum og Lands nytium.

4 Allan Skóg frá Lækiunum fyrir utan Mariu Túngur (nú nefndar Bjarnaeyrar) og til Sturluár; Skógarteig út frá Ytri Viduvöllum, og Skógarteig í Hrafnkelsstada Landi.

Fyrirbíd eg hvöríum Manni að nota edr nýta þessar af mér lögfestu Valþjófsstadar Kyrkiu eignir edr í þeim að vinna utan með mínu fullkomnu Leyfi og lofordi.

Sérilagi fyrirbíd eg hvöríum Manni, að nota fram vegis til Fíár uppreksturs edur Géldfíargaungu á Sumardag það Land af Rana Afrétt og Fljótsdals heidi sem liggr fyrir framan áðrgreind Landa merki millum Skriduklausturs og Valþjófsstadar, nema með mínu leyfi og samþykki, edr Skriduklausturs Abúanda, hvöríum þetta Afréttar Land hingad leigt hefur hefur verid af Formanni mínum og mér, á móti vissu Endrgialdi.⁹⁹

C.F. Walsøe sýslumaður í Norður-Múlasýslu vottar að lögfestan hafi verið lesin fyrir manntalsþingsrétti á Valþjófsstað 12. maí 1840. Það sama gerir J.C. Voigt sýslumaður í Suður-Múlasýslu, sem settur var yfir Norður-Múlasýslu frá 1842 til 1845, á Valþjófsstað 7. júní 1845 en hann getur þess jafnframt að lögfestan hafi verið innfærð í afsals- og veðmálabók Norður-Múlasýslu.¹⁰⁰

Í Jarðatali Johnsens segir um Valþjófsstað:

Kirkjan á enn fremur 2 afréttarlönd, millum beggja Jökulsáanna í Fljótsdal og á Jökuldal, sem árlega eru brúkuð til skiptis fyrir hérum 1,500 fjár, og er þar

⁹⁹Skjal nr. 2 (107) a-b.

¹⁰⁰Um sýslumennina, sjá Bogi Benediktsson, *Sýslumannaefir* IV. Hannes Þorsteinsson gaf út og jók við. Reykjavík, 1909-1915, bls. 766 og 794-795.

nokkur grasatekja; svo og þriðja afréttarlandið, á Suðurfelli, og er það notað fyrir lömb, og þar sömuleiðis nokkur grasatekja.¹⁰¹

Í skýrslu um tekjur og útgjöld Valþjófsstaðaprestakalls frá 12. júní 1867 er minnst á eftirfarandi ítök: a) „afrétt“ undir Fellum, b) Vesturöræfi og c) Suðurfell.¹⁰²

Þorvaldur Ásgeirsson samdi lýsingu Hofteigsprestakalls árið 1874.¹⁰³ Þar segir m.a. um takmörkin móti Áss- og Valþjófsstaðasóknum:

Hér eftir ræður Miðheiðarháls takmörkum allt fram til öræfa, sem er óslitinn, víðast hvar öldumyndaður (og álitinn á miðri Fljótsdalsheiði) hryggur frá norðaustri til suðvesturs, þar sem heiðin kallast að enda, suður af syðsta bæ í prestakallinu. Eftir þetta verða takmörkin óglöggari þar sem hér liggja saman tvær afréttar, Fellnaafrétt sunnar og Vesturöræfa vestar sem báðar eru eign Valþjófsstaðarkirkju. Þessar afréttar liggja þvert fyrir innan alla byggð milli Jökulsár í Fljótsdal og Jökulsár á Jökuldal. Gangnamenn skipta venjulega afréttunum þannig: Af Miðheiðarhálsi í suðvestur á Grjótárhjúka, þaðan sömu stefnu í Sauðárhjúk, þaðan í Fitjahnjúk og þaðan í Vatnajökulsbrún sem nú ræður takmörkum í vestur allt að Kistufelli, hvaðan Jökulsá á Fjöllum hefur upptök sín og sem skiptir takmörkum alla leið út á bak við Möðrudalsland og Grímsstaða á Fjöllum

Til er óársett skýrsla um eignir og ítök Valþjófsstaðarkirkju. Meðal þess helsta, sem þar má telja og gæti skipt hér máli, er:

Uppteiknan Yfir Valþjófstadar Kirkju Eignir og Itök

A I Fasteign
Kugyldatala

Jarda Dyrleiki

6. Eigilstadir (með Eyrarseli)
1½

8 [hndr.]

C. Afrettarlönd

a. Allt Afrettar Land, - millum Jokulsanna á Jokuldal og i Fljotsdal, fra Lamdamerkjum [svo í forriti] millum Skridu Klausturs og Valþjófsstadar (sem að er Gardur við utan verdt Hrisnes, liggjande uppepter Nesinu uppa Fjalls brun þaðan sjonhending i Storann stein utaní ytra Eyvindarfjalli, og úr Honum Nordurí Jokulsa) og fram aðJökllum.

¹⁰¹Skjal nr. 4 (7). Þetta mun komið úr skýrslu prests frá 1839.

¹⁰²Skjal nr. 2 (134).

¹⁰³Þorvaldur Ásgeirsson (1836-1887) var prestur í Hofteigi 1864-1880. (Íslenzkar æviskrár V. bindi, bls. 237-238).

- b. Múlaland að austanverðu frá Tungva fram á motsvið Grafarnes, eður fram til Jökla.
- c. Suðurfell (forte: Kidufell í gamladaga) fram til Jökla. -
- d. Budartungur á Geitdals afrett. -

E. Tapadar Eignir

- a. Fjórdungur í Keldudal.¹⁰⁴

Landamerkjalyking Valþjófsstaðarkirkjueignar, þ.e. heimastaðarins og undirliggjandi jarða með Hrafnkelsdal og örafum öllum, var samín 6. júní 1885. Hún var þinglesin tveimur dögum síðar:

Að utan, gagnvart Skriðuklaustri, ræður merkigarður sá, sem að fornu og nýju haldinn hefur verið landamerki, og liggur frá Jökulsá fram og upp eftir nesinu upp undir fjall; þaðan sjónhending upp á fjall. Þá í stóran stein, sem stendur utan til á ytra Eyvindarfjalli og þaðan réttlínis norður í Jökulsá á Jökuldal. Að norðan og vestan ræður Jökulsá á Jökuldal inn í Vatnajökul. Að austan og sunnan Jökulsá í Fljótssdal inn í Vatnajökul.

Landamörk Valþjófsstaðar heimalands með hjáleigunni „Hóli“ eru: að utan gegn Skriðuklaustri þau, er fyrir greinir; en að framan ráða mörk úr Klifaklett við Jökulsá, þaðan bein stefna í vörðu á Selhlíð, þaðan í Grástein, þá sömu stefnu norður svo langt sem heimaland nær. Að austan eða sunnan ræður Jökulsá.¹⁰⁵

Sigurður Gunnarsson, umboðsmaður Valþjófsstaðarkirkju, skrifaði undir. Einnig skrifuðu undir Jón Einarsson, eigandi Víðivalla ytri, og Sæbjörn Egilsson, í umboði Páls Ólafssonar umboðsmanns Skriðuklausturs. Helgi Hermannsson og Friðrik Eiríksson meðeigendur Glúmsstaða, handsöluðu samþykki sitt.

Ítök Valþjófsstaðarkirkju voru skráð 6. júní 1885 og lesin á manntalsþingi tveimur dögum síðar:

- a. Svokallað Fell eður Suðurfell, sem liggur á millum Kelduár og Fellsár allt fram til jökla.
- b. Skógarítak millum Sturluár og lækjar þess, sem kemur ofan af fjallsbrún og rennur í farveg beint ofan fjallið. Til einkennis er hlaðin hjá honum grjótvarða þar sem hann kemur úr fjallinu.
- c. Skógarteigur út frá ytri Víðivöllum.

¹⁰⁴Skjal nr. 2 (147) a-b.

¹⁰⁵Skjal nr. 2 (9).

Valþjófsstað, 6. júní 1885. Sigurður Gunnarsson (fyrir hönd Valþjófsstaðarkyrkju)

Jón Einarsson (eigandi Víðvalla ytri) Sæbjörn Egilsson (í umboði Páls Ólafssonar)

Itök sem aðrir eiga í Valþjófsstaðarkyrkjuland:

Víðivellir ytri eiga:

1. Selland að Þórisstöðum í Hrafnkelsdal.
2. Selför í Seljadal.
3. Fjargöngu fyrir 100 fjár í mánuð í Hrínesi.¹⁰⁶

Undir þessa ítakaskrá skrifaði Sigurður Gunnarsson.

Eftirfarandi er útdráttur úr byggingarbréfi fyrir Valþjófsstað II en þar segir:

Land nýbýlisins er ákveðið samkvæmt landskiptagjörð, dags. 21. júní 1949 þannig:

1. Tún 1.a. Í hlut Valþjófsstaða II. Einars Sv. Magnússonar – komi úr heimatúni allt fyrir innan núverandi heimreiðarveg í vesturhorn gamla kirkjugarðsins, þá bein lína þaðan út í lindamót við austurodda Fjósatungu. Þaðan bein lína í hamrana neðan Torfhjalla, þar sem núverandi girðing liggur að þeim.

1.b. Hvammstún allt, innan núverandi girðingar, kemur og í hlut Valþjófsstaða II.

II. Aðrar nytjar:

Valþjófsstaður II skal hafa óskoraðan rétt til hverskonar nytja í því landi, sem liggur innan götunnar, ofan melanna, að Jökulsá og neðan Selhjalla, svo langt inn eftir sem hann tekur, og út ofan ytri enda Vatnsleysu.

Af Valþjófsstaðanesi fær Valþjófsstaður II allt neðan Stararkíls, frá landamerkjagarði inn í Gamlagarð, niður hann móts við Löngutjörn, þaðan bein lína, inn hana, í Rebekkulónsgarð, og eins og hann stefnir niður að Jökulsá. Að öðru leyti, en að framan greinir, er bithagi jarðarinnar óskiptur.

Landamerki Valþjófsstaðar og aðliggjandi jarða eru ágreiningslaus.¹⁰⁷

¹⁰⁶Skjal nr. 2 (10).

¹⁰⁷Skjal nr. 2 (11).

Í jarðamatinu frá 1804 kemur fram að Garðar séu hjáleiga frá Valþjófsstað. Þar má fá eina tunnu af fjallagrösum sem metin er á 30 álnir. Jörðin hefur sama útigang og á Skriðu. Í kaflanum um Valþjófsstað í sama jarðamati kemur fram að hann er metinn á 9 hundruð og 60 álnir. Þetta er kirkjujörð. Hún notar eyðihjáleiguna Hvamm. Á jörðinni má fá tíu tunnur af fjallagrösum sem metnar eru á 2 hundruð. Jörðin á „afrétt“ sem metin er á 1 hundruð og 100 álnir.¹⁰⁸

Um Hól segir jarðamatið 1804 að hann sé kirkjujörð frá Valþjófsstað. Þar má fá þriðjung úr tunnu af fjallagrösum sem metin er á 10 álnir. Dýrleiki er óviss.¹⁰⁹

Samkvæmt jarðamatinu 1849 á Valþjófsstaður eyðibýlin Hvamm og Garða. Þar stendur einnig:

Hlynnindi eru hin vídlendu öræfi er staturinn á hér og hvar umhverfis og innaf sveitinni, og sem stadarhaldarinn léna þeim ábuendum í hreppnum, er ekki hafa sumarhagbeit fyrir géldfé sitt ... Skógarítök þau er staturinn á, eru að vísu að mestu geingin til þurdar, enn veita þó stadarhaldaranum ennþá nægilegt tród og kol til eigin brúkunar; ...¹¹⁰

Í fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 er kafli um Valþjófsstað. Þar stendur:

Jörðinni fylgja afréttarlöndin: Fell, Vesturöræfi, 1/3 Rana, Suðurfell. ... Jörðin á skógarítök í landi Víðivalla – ytri og annað milli Sturlár og lækjar þess er kemur af fjallsbrún og rennur beint ofan fjallið.¹¹¹

Biskup Íslands sendi sýslumanni í Norður-Múlasýslu bréf, 29. apríl 1954, og bað hann að lýsa ítökum kirkna í sýslunni samkvæmt ósk dóms- og kirkjumálaráðuneytisins og lögum nr. 113/1952 um lausn ítaka af jörðum. Þar á meðal voru þessi ítök Valþjófsstaðarkirkju:

a. Land undir Kleif fram frá Þuridarstöðum undir jökla með öllum gæðum utan skóg. Má vera, að hér sé um sama land að ræða og Valþjófsstaðarprestur sundurgreindir þannig: Hellnaafrétt [hér er ritvilla fyrir Fellnaafrétt] fyrir 200 fjár metið að fornu á 2 Rd. Þriðjungur af Ranaafrétt metin á 3 Rd. Suðurfellsafrétt metin á 2 Rd. og 44 sk.¹¹²

Á landsvæði því sem hér er til umfjöllunar er stór hluti áhrifasvæðis Kárahnjúkavirkjunar. Með lögum nr. 38/2002 heimilaði Alþingi Landsvirkjun að reisa og reka vatnsaflsvirkjun í Fljótsdal með allt að 750 MW afli ásamt aðalorkuveitum og virkja til þess vatnsföllin Jökulsá á Jökuldal og Jökulsá í Fljótsdal. Framkvæmdir hófust á haustmánuðum 2002 og standa enn yfir.

Með Kárahnjúkavirkjun eru virkjaðar í einni virkjun jökulárnar á Jökuldal og í Fljótsdal. Árnar koma upp undan annars vegar Brúarjökli og hins vegar

¹⁰⁸Skjal nr. 2 (109).

¹⁰⁹Skjal nr. 2 (109).

¹¹⁰Skjal nr. 2 (76).

¹¹¹Skjal nr. 2 (25).

¹¹²A. 12. 5 a-c.

Eyjabakkajökli í norðaustanverðum Vatnajökli og renna í norðaustur, önnur um Jökuldal og hin Fljótsdal, að sameiginlegum ósi við Héraðsflóa.

Virkjunartilhögun mun í megindráttum þannig að Jökulsá á Jökuldal er stífluð við Fremri-Kárahnjúk og myndað miðlunarlón. Lónið nefnist Háslón og verður vatnsyfirborð þess í 625m yfir sjávarmáli þegar það er fullt og 57km² að stærð. Er það myndað með þremur stíflum. Stærsta stíflan, Kárahnjúkastífla, er í Jökulsá á Jökuldal, nærri syðri enda Hafrahvammagljúfra við Fremri-Kárahnjúk. Hinar tvær stíflurnar eru mun minni og eru Desjarárstífla í drögum austanvert undir Fremri-Kárahnjúki, og Sauðárdalsstífla í dalverpi að vestanverðu. Í Jökulsá í Fljótsdal verður myndað svonefnt Ufsarlón með stíflu austur af Hafursárufs.

Úr Háslóni rennur vatnið um jarðgöng austur um Fljótsdalsheiði en tengist þar öðrum göngum úr Ufsarlóni, suðaustan við Þrælaháls. Eftir það rennur allt vatnið í einum göngum til norðausturs út í Teigsbjarg og að stöðvarhúsi inni í fjallinu um tvenn fallgöng. Stöðvarhúsið er neðanjarðar og um 115 metra langt, 14 metra breitt og mesta hæð um 34 metrar. Vatninu verður veitt úr stöðvarhúsinu um frárennslisgöng sem opnast út í Fljótsdal. Frá gangamunnum verður grafinn frárennslisskurður út í farveg Jökulsár í Fljótsdal austur undan Valþjófsstað þar sem áin er í um 26,5 metra hæð yfir sjó.

Með samningi, dags. 11. mars 2003, gerðu Prestssetrasjóður og Landsvirkjun með sér samning um landnot og efnisnám á jörðinni Valþjófsstað vegna Kárahnjúkavirkjunar. Samningurinn tók ekki til vatnsréttinda og lóðar undir stöðvarhús. Að öðru leyti fól samningurinn í sér endanlegt uppgjör milli aðila vegna virkjunarinnar.

Mörkum Fljótsdalshrepps að vestanverðu er í stórum dráttum þannig lýst í Sveitum og jörðum í Múlaþingi:

Að vestan ræður Jökulsá [á Brú] mörkum frá upptökum og norður á milli Kárahnúka inn og suður af Hrafnkelsdal. Mörk við Jökuldal eru víða óljós á Fljótsdalsheiði, en þó ákveðin frá Kárahnúkum þvert austur yfir Tungusporð, þar sem saman koma ár Glúmsstaðadals og Þuríðarstaðadals í Hrafnkelu. og austur á Kálffell. Miðheiðarháls er á vatnaskilum heiðarinnar og nær suður á móts við Kleif. Að minnsta kosti eftir að kemur norður fyrir Gilsársvötn ræður hann hreppamörkum. ...

Fjallaskil fylgja ekki þessum mörkum fullkomlega, t.d. á suðausturafréttunum.¹¹³

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Valþjófsstöðum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Valþjófsstaður er þinglýst eign Ríkissjóðs en tekið er fram á þinglýsingavottorði að hann sé prestssetursjörð. Samkvæmt samkomulagi milli íslenska ríkisins og þjóðkirkjunnar um prestssetur og

¹¹³Sveitir og jarðir í Múlaþingi, II. bindi. Seltjarnarnesi 1975, bls. 6.

afhendingu þeirra, dags. 20. október 2006, mun Valþjófsstaður verða eign íslensku þjóðkirkjunnar á árinu 2007. Fyrir Alþingi liggur nú fyrir frumvarp (þskj. 645, 466. mál) um breytingu á lögum um stöðu, stjórn og starfshætti þjóðkirkjunnar, nr. 78/1997, til samræmis við samkomulagið.

5.5. Glúmsstaðir, Glúmsstaðasel og Múlaafréttur

Í Vilchinsmáldaga 1397 segir varðandi eignir Valþjófsstaðakirkju:

Mariukirkia aa walþiofstodum aa heimaland allt. mulaland milli merkigardz oc wt fra aRnnallzstöðum oc þess merkigardz sem wt er fra gnufsstöðum ¹¹⁴

Gnúpsstaðir munu vera Glúmsstaðir, sbr. vísitásiu Brynjólfs biskups Sveinssonar árið 1641:

Mulaland milli merkigards, ut fra Arnalldstodum og þess merki gards, sem er utfrá Gnupstöðum kallast nu ad meiningu Glumstader, ¹¹⁵

Glúmsstaða er getið í Fljótsdæla sögu, sem Jón Jóhannesson taldi frá síðari hluta 15. aldar. ¹¹⁶ Sveinbjörn Rafnsson virðist telja þá sögu heldur eldri eða frá 14. öld. ¹¹⁷

Um Glúmsstaði segir m.a. í lýsingu Valþjófsstaðarsóknar 1840-1841:

Á jörð þessari er landrými mikið, þareð hún á heimaland allt fram allan Norðurdalinn fyrir sunnan ána og svo eftir það afréttarland á Múlanum fast fram að jökli. Útigangur er hér sem oftast rétt góður og heyskapur í betra lagi og á Múlanum góður afréttur og góð grasatekja. Á Glúmstöðum er á sumrum haft í seli inn með Múlanum móts við Kleif og á vetrum er þar beitarhús. ¹¹⁸

Pétur Jónsson segir í sóknarlýsingu sinni árið 1873 að þriðja „afréttin“ sem Fljótsdælir noti sé á Múlanum sem Glúmsstaðaeigendur eignir sér. ¹¹⁹

Landamerki jarðarinnar Glúmsstaða voru skráð og þinglesin 8. júní 1885. Þau eru svohljóðandi:

að utan þverlína yfir dalinn úr Bjarnagjá í Teigsbjargi í stóran stein efst uppi á Múla á Heiðarenda.

Að innan í svo kallaða Fossá, sem rennur þvert ofan Múlan, allt suður í Þverfell. ¹²⁰

¹¹⁴Skjal nr. 4 (1).

¹¹⁵Skjal nr. 2 (45).

¹¹⁶Íslenzk fornrit XI. bindi, bls. 215 og XCVIII-XXIX.

¹¹⁷Sveinbjörn Rafnsson 1990, bls. 10.

¹¹⁸Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 141.

¹¹⁹Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 166.

¹²⁰Skjal nr. 2 (17).

Eigendur Glúmsstaða, Friðrik Eiríksson og Helgi Hermannsson, skrifuðu undir. Það gerði einnig Sigurður Gunnarsson fyrir hönd Valþjófsstaðarkirkju. Bjarni Jónsson, eigandi Glúmsstaðasels, handsalaði samþykki sitt.

Í landskiptagerð milli Glúmsstaða I og II frá 20. júlí 1958 stendur eftirfarandi:

Allt beitiland er óskipt og eiga Glúmsstaðir I 2/3 partanna en Glúmsstaðir II 1/3.¹²¹

Kjartan Hallgrímsson skrifar undir landamerkjabréfið. Það er staðfest af Vigfúsi Hallgrímssyni fyrir hönd Ásdísar Methúsalemsdóttur.

Glúmsstaðir eru sjálfseignarjörð samkvæmt jarðamatinu 1804. Þeir eru metnir á 20 hundruð. Þar má fá fjórar tunnur af fjallagrösum sem metnar eru á 1 hundrað og jörðin á „afrétt“ sem metin er til 20 álna.¹²²

Í jarðamatinu frá 1849 stendur eftirfarandi um Glúmsstaði:

... eingjar eru snoggvar og grýttar og hvergi einlæggar nema skéfjur kríngum túnid, heldur liggja þær á strjáli hínagad og þángad eptir öllum Glúmsstaðadal, landid liggur allt á einn veg inn af bænum fjarska langt ... hefir ei einúngis nægilegt land fyrir sitt eigid géldfé, heldur einnig gétur sér ad skadlausu midlad ödrum afrétt fyrir 400 fjár. ...¹²³

Samkvæmt fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 eiga Glúmsstaðir nægilegt upprekstrarland. Einnig kemur fram að fjárgeymsla sé mjög erfið haust og vor.¹²⁴

Sveitir og jarðir í Múlaþingi segja eftirfarandi um Glúmsstaði:

Glúmsstaðaland nær frá Jökulsá neðan og upp á Múla miðjan. Mörk við Glúmsstaðasel eru nú við Illagil, (áður utar, við Fossá), en að utan móti Langhúsum nokkuð mitt á milli bæjanna (miðað við ytri G). ... Þá má gera ráð fyrir, að á Glúmsstaðaseli hafi fyrrum verið sel frá G. Annað Glúmsstaðasel er í Glúmsstaðadal inn úr Hrafnkelsdal, og er talið, að jörðin hafi átt selför þar, ... Hins vegar eru G taldir eiga Múlaafrétt inn af byggð milli Jökulsár og Kelduár og inn að jökli austan Eyjabakkajökuls. Á mörkum G og Langhúsa er garðbrot fornt, sem Gnúpsstaðagerði heitir. Kemur það nafn heim við fornan máldaga frá Valþjófsstað, þar sem G eru nefndir Gnúpsstaðir. ...

Á kortum eru merktir Glúmsstaðir á tveim stöðum og 1-2 km á milli. Ytri bærinn er hinn upprunalegi, G I. Hinn, Glúmsstaðir II, er nýbýli stofnað 1948. ... Afrétt er óskipt¹²⁵.

Glúmsstaðasel er byggt á selstöðu og beitarhúsastæði frá Glúmsstöðum sbr. sóknarlýsingu 1840-1841.¹²⁶

¹²¹Skjal nr. 2 (18) a-b.

¹²²Skjal nr. 2 (109).

¹²³Skjal nr. 2 (76).

¹²⁴Skjal nr. 2 (25).

¹²⁵Sveitir og jarðir í Múlaþingi II. bindi, bls. 51-52.

¹²⁶Múlasýslur. Sýslu- og sóknarlýsingar, bls. 141.

Landamerkjabréf Glúmsstaðasels var skráð og þinglesið 8. júní 1885:

Glúmsstaðasel á land inn að Sníkilsá og í Stórahnúk, þaðan í Þverfell; að utan ræður Fossá allt suður í Þverfell; að neðan Jökulsá.¹²⁷

Bjarni Jónsson, eigandi Glúmsstaðasels, handsalaði samþykki sitt. Sigurður Gunnarsson skrifaði undir fyrir hönd Valþjófsstaðarkirkju. Helgi Hermannsson og Friðrik Eiríksson, meðeigendur Glúmsstaða, handsöluðu samþykki sitt.

Í fasteignamatinu 1916-1918 er m.a. eftirfarandi upplýsingar að finna í umfjöllun um Glúmsstaðasel:

Engjar eru snögglandar mýrar út frá túninu, og reitingur hér og þar í bithögum lengra burtu.¹²⁸

Sveitir og jarðir í Múlaþingi lýsa Glúmsstaðaseli svo:

Jörðin er ekki nefnd í Jarðatali Johnsens né jarðabók 1861, en þó getið í F '18 um mat á henni frá 1861. G mun vera hjáleiga eða nýbýli frá Glúmsstöðum.

... Landamörk eru að innan við Sníkilsá (Sníkilsá á korti) og afréttir þar fyrir innan, hálendið inn af Múla, ... Mörk við Glúmsstaði II eru nú við Illagil uppi í Múlanum og bein lína úr því niður í Jökulsá, en áður við Fossá. ... Að ofan eru landamörk við Þorgerðarstaði á Þverfellum austanvert við mitt fjall. Þar er Stórhnúkur hæstur (702 m). ...

... Trönuár tvær koma úr samnefndum vötnum í flóum á Múlanum og falla niður í Jökulsá. Þar er Trönusel á Seldal, og mótar fyrir tóttum beitarhúsanna, sem voru aflögð fyrir aldamót. Enn innar, um klukkustundar gang frá Trönuseli, er Bjargsendasel. Þar eru tættur margar og dreifðar, og bendir gerð þeirra til búsetu. Afbýli, Dýjasel, er við Dýjafell inni á Dal, þar var búið á f.hl. 19. aldar, það gæti verið sama og Bjargsendasel, sem er við Dýjafell.

Aðalengjar voru á mýrunum utan við bæinn. ... Einnig voru slegnar starengjar uppi á Múla og harðvellismóar inni við Bjargsenda. ... Afréttir eru á Múla,
...

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Glúmsstöðum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálalabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett. Sama máli gegnir um Glúmsstaðasel, sem þó mun ekki hafa verið byggt frá 1990.

Hinn 29. júní 1999 skrifuðu fulltrúar íslenska ríkisins, Norsk Hydro og Landsvirkjunar undir viljayfirlýsingu um Fljótsdalsvirkjun og byggingu álvers á Reyðarfirði. Vegna virkjunarinnar voru uppi áform um gerð miðlunarlóns við

¹²⁷Skjal nr. 2 (16).

¹²⁸Skjal nr. 2 (25).

¹²⁹Sveitir og jarðir í Múlaþingi II. bindi, bls. 49.

Eyjabakka. Miklar deilur stóðu um Fljótsdalsvirkjun og í marsmánuði árið 2000 var fallið frá gerð hennar.

Með lögum nr. 38/2002 heimilaði Alþingi Landsvirkjun að reisa og reka vatnsaflsvirkjun í Fljótsdal (Kárahnjúkavirkjun) með allt að 750 MW afli ásamt aðalorkuveitum og virkja til þess vatnsföllin Jökulsá á Jökuldal og Jökulsá í Fljótsdal. Taka framkvæmdir vegna virkjunarinnar að hluta til þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Mun Jökulsá í Fljótsdal verða stífluð norðan votlendisins á Eyjabökkum og austur af Hafursárufis og mun þar myndast Ufsarlón, um 1 ferkílómetri að flatarmáli. Vatnsborð Ufsarlóns verður í 625 metra hæð yfir sjó, og nær upp í Eyjabakkafoss. Þremur þverám á Múla og Hraunum austan Jökulsár í Fljótsdal verður veitt í Ufsarlón, þ.e. Kelduá, Grjótá, Innri-Sauðá, ásamt útrennsli úr Sauðárvatni (Hraunaveita). Langstærsta stíflan í Hraunaveitu verður í Kelduá. Þar myndast um 7,5 ferkílómetra miðlunarlón sem ná mun m.a. yfir Folavatn. Áætlanir gera ráð fyrir að framkvæmdum við Ufsarlón og Hraunaveitu ljúki á miðju árið 2008.

5.6. Þorgerðarstaðir og Múlaafréttur

Þorgerðarstaðir eru nefndir í Vopnfirðinga sögu, sem ætluð hefur verið rituð á öðrum fjórðungi 13. aldar.¹³⁰ Einnig er þeirra getið í Fljótsdæla sögu.¹³¹

Í Vilchinsmáldaga 1397 eru Þorgerðarstaðir taldir meðal eigna Valþjófsstaðarkirkju.

Mariukirkia aa walþiofstodum aa heimaland allt. mulaland milli merkigardz oc wt fra aRnnallzstöðum oc þess merkigardz sem wt er fra gnufsstöðum [Gnupstodum, í öðru handriti]. Þorgerdarstade. ... fiordung j keldudal. .¹³²

Þarna er einnig talinn meðal eigna kirkjunnar fjórðungur í Keldudal. Þá skal vakin eftirtekt á því, að kirkjan að Hallormsstað á samkvæmt máldaga Hallormsstaða frá 1397 fjórðungur í Keldudal.¹³³ Raunar segir staðarhaldari á Valþjófsstað við vísitásiu árið 1748, að enginn viti, hvar ýmis ítök liggi, þar á meðal Keldudalur.¹³⁴ Keldudalur er oftast nefndur sem glatað ítak. Athugandi er þó, að í sóknarlýsingu Valþjófsstaðarsóknar 1873 segir í umfjöllun um dali:

Auk þessara áður nefndu dala, Suður- og Norðurdals, sker sig dalur inn til öræfa fyrir sunnan [á að vera austan skv. athugasemd útgefanda] Múlann, kallaður Þorgerðardalur (í fornöld Keldudalur), norðan megin við Suðurfellið en sunnanmegin Villingadalur. [Í neðanmálsathugasemd segir, að Þorgerðardalur kallist nú Þorgerðarstaðadalur].¹³⁵

¹³⁰Íslensk fornrit XI. bindi, bls. 36 og XXVII.

¹³¹Íslensk fornrit XI. bindi, bls. 215.

¹³²Skjal nr. 4 (1).

¹³³Skjal nr. 4 (50). Það er eins í máldaga Gísla biskups Jónssonar frá um 1570, sbr. skjal nr. 4 (71).

¹³⁴Skjal nr. 2 (54).

¹³⁵Múlasýslur. Sýslu- og sóknarlýsingar, bls. 160-161.

Þorgerðarstaðir eru síðan taldir með eignum Valþjófsstaðarkirkju í máldögum og vísitasíum.

Á Valþjófsstað 12. maí 1840 lögfesti presturinn þar séra Stefán Árnason alla Valþjófsstaðarkirkjueign. Þar er m.a. lögfest:

Einnig Arnaldsstada og Þorgerðarstadaland á Austan verðum Múlanum frá Kelduá og uppá svoköllud Þverfell sem liggja framm eptir Múlanum alt að Tunguá, svo framm á Tungufell og framm í Grasanes - Med Skógi og öllum Giædum sem Kyrkiunni fylgt hafa og fylgia eiga.¹³⁶

Þetta Múlaland er einnig nefnt í óársettri skýrslu um eignir og ítök Valþjófsstaðarkirkju.¹³⁷

Hinn 6. júní 1885 var útbúið landamerkjabréf fyrir jörðina Þorgerðarstaði. Það var þinglesið tveimur dögum síðar:

Þorgerðarstaðir. Landamörk millum Þorgerðarstaða og Arnaldsstada eru: Marklækur úr Kelduá norður í Þverfell á Múla. Að austan ræður Kelduá. Að norðan Þverfelli allt að Tungná fram í Tungufell og fram í Grasanes.¹³⁸

Sigurður Gunnarsson skrifaði undir fyrir hönd Valþjófsstaðarkirkju. Einnig skrifaði Sæbjörn Egilsson undir í umboði Páls Ólafssonar, umboðsmanns Skriðuklausturs (væntanlega vegna Sturluflatar). Helgi Hermannsson og Friðrik Eiríksson meðeigendur Glúmsstaða handsöluðu samþykki sitt.

Hinn 20. mars 1930 keypti ábúandi kirkjujarðarinnar Þorgerðarstaða, Þórarinn Stefánsson, jörðina af ríkinu. Í kaupsamningnum kemur fram, að fossar og námar sem fundist hafa á jörðinni eða kunna að finnast þar, séu undanskildir sölunni. Samkvæmt mati, sem útbúið var fyrir jörðina af þessu tilefni, liggur hún fremst í Suðurdal og hún hefur engjar á víð og dreif upp á fjalli.¹³⁹

Þorgerðarstaðir eru Valþjófsstaðarkirkjújörð samkvæmt jarðamatinu 1804. Hún á skóg líkt og undanfarið og jörðin gefur hálfu tunnu af fjallagrösom. Hún er metin til 8 hundraða.¹⁴⁰

Samkvæmt jarðamatinu 1849 þurfa Þorgerðarstaðir ekki að kaupa „afrétt“ fyrir sig. Hluti engja jarðarinnar eru til fjalls. Hlunnindi hennar eru smá skógur. Jörðin er metin til 6 hundraða.¹⁴¹

Í fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 er kafli um Þorgerðarstaði. Þar stendur m.a.:

Uppi á fjalli – svokölluðum „Múla“ má oft fá nokkurn heyskap, en bæði er hann langsóttur og heyflutningur afar erfiður þaðan.¹⁴²

¹³⁶Skjal nr. 2 (107).

¹³⁷Skjal nr. 2 (147).

¹³⁸Skjal nr. 2 (19).

¹³⁹Skjal nr. 2 (116).

¹⁴⁰Skjal nr. 2 (109) a-b.

¹⁴¹Skjal nr. 2 (76).

Í því mati kemur einnig fram að ekkert upprekstrarland sé fyrir ábúanda Þorgerðarstaða.

Sveitir og jarðir í Múlaþingi segja um Þorgerðarstaði

Þ er innsti bær í Suðurdal vestan Kelduár, og nær land utan frá Marklæk og inn að Tunguá. Lengd landsins meðfram Kelduá er um 11 km (kort). Að sunnan og sv. á jörðin land upp á Þverfell, og síðan norður eftir vatnaskilum.

... Er inn hjá Dalshúsum, sem eru beitarhús í mynni Þorgerðardals (aflögð 1958), kemur, breytir fjallið um svip og verður hlíð þess þar brött skriða með grasgeirum upp undir Bjargið, sem heldur áfram inn fyrir Sveinssel (beitarhús á 19. öld), en þar inn af verður hlíðin brattaminni ... Allmörg seljaörnefni eru í landi Þ, ... Auk Sveinssels eru Hringsel, Stöppusel, (sagt afbýli, en kunnugir telja það ólíklegt), og Randalínusel á Þorgerðarstaðadal, kennt við Randalín Filippusdóttur á Valþjófsstað konu Odds Þórarinssonar, og mun það hafa fyrir verið nytjað frá Valþjófsstað, ...

... Engjar voru á harðvelli út frá túni ... og uppi á Múla starengi og laufslægjur, oft slegnar árlega og síðast 1938.¹⁴³

Heimildir benda ekki til annars en að nokkuð samfelld búseta hafi verið á Þorgerðarstöðum frá því að jarðarinnar er fyrst getið og til 1992. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.7. Víðivellir fremri, Víðivallagerði og Villingadalur

Víðivalla fremri er getið í Droplaugarsona sögu og þar nefndir Víðivellir hinir syðri. Sú saga er ætluð samin á fyrstu fjórum áratugum 13. aldar.¹⁴⁴ Víðivellir fremri eru einnig nefndir í arfleiðslubréfi 1470 ásamt Skriðu í Fljótsdal.¹⁴⁵ Síðar komust þeir í eigu Skriðuklausturs.

Úttekt á jörðum Skriðuklausturs fór fram um haustið 1828. Í úttekt Víðivalla fremri frá 17. september 1828 er getið eftirfarandi takmarka:

Landamerki jardarinnar qvedst Abuandinn heyrta hafa að væru: að utanverdu úr Kýl, sem rennur í Kaldá, í Merkegard, úr hönum og til Fialls, að framan veit hann ecki.¹⁴⁶

Um Víðivallagerði segir m.a. svo í Sveitum og jörðum í Múlaþingi:

¹⁴²Skjal nr. 2 (25).

¹⁴³Sveitir og jarðir í Múlaþingi II. bindi, bls. 57.

¹⁴⁴Íslensk fornrit XI. bindi, bls. 142 og LXXXI.

¹⁴⁵Skjal nr. 4 (53).

¹⁴⁶Skjal nr. 2 (125) a-b.

V var hjáleiga frá Víðivöllum fremri og Skriðuklausturseign, ... Í nýrri Jarðabók 1861 (F '61) er býlið talið sjálfstæð jörð og nefnd hjáleiga, Víðivallasel, en ekki sérmetin. ...¹⁴⁷

Er Víðivallasel sagt nær 4 km inn af bæ.

Í úttekt Víðivallagerðis frá 18. september 1828 er getið eftirfarandi takmarka:

Landamerki jarðarinnar skulu vera: Sturlá að framan en Mógils lækur að utan.¹⁴⁸

Úttekt á Skriðuklaustursjörðum var gerð á ný um vorið 1841. Víðivellir fremri voru teknir út 27. apríl 1841 og er þar getið svohljóðandi landamerkja:

Landamerki að framan þau sömu sem Vidivallagerdis að utan; en að utan sonefndur Hagag[ar]dur úr Kéldá og upp til Fialls; að nedan rædur Kéldá.¹⁴⁹

Undir þessi landamerki skrifa S. Gunnarsson og M. Pétursson en ábúandinn E. Bjarnason handsalar nafn sitt.

Víðivallagerði var tekið út 27. apríl 1841 og er þar getið svohljóðandi landamerkja:

Landamerki að framan er Sturlá uppá Fiall; en að útan rædur Skridulækr úr Kéldá og upptil Fialls. Einginn Túngardur né Kálgardur. Eingin hlunnindi.¹⁵⁰

Undir þessi landamerki skrifa S. Gunnarsson, M. Pétursson og ábúandinn Þ. Einarsson.

Í mati á jörðum Skriðuklausturs árið 1878 segir:

Afréttir eða önnur ítök eiga ekki jarðir þessar nema Skriðuklaustur eitt og Víðivellir fremri dálítinn afréttarskika.¹⁵¹

Jafnframt segir í matinu að flestar séu klausturjarðirnar erfiðar og mannfrekar einkum vegna heiðar- og fjallendis sem þeim fylgi.¹⁵²

Landamerkjabréf fyrir jarðirnar Víðivallagerði og Víðivelli fremri var útbúið hinn 16. júní 1884. Þremur dögum síðar var landamerkjabréfið þinglesið:

Landamerki Víðivallagerðis í Fljótsdal eru: að neðan Keldá, að framverðu Sturlá upp á fjall og svo bein stefna austur í Hraungarð og Gilsá. - Að utan ræður - milli þessarar jarðar og Víðivalla fremri - Skriðulækur úr Keldá og austur til fjalls beina stefnu.

Ítak á Valþjófsstaðarkyrkja hér: allan skóg frá læknum fyrir utan Mariutungur (nú nefndar Bjarnareyrar) og til Sturluár.

¹⁴⁷Sveitir og jarðir í Múlaþingi II. bindi, bls. 60 og 61.

¹⁴⁸Skjal nr. 2 (125) a-b.

¹⁴⁹Skjal nr. 2 (126).

¹⁵⁰Skjal nr. 2 (126).

¹⁵¹Skjal nr. 2 (121).

¹⁵²Skjal nr. 2 (121).

Landamerki Víðivalla fremri í Fljótsdal eru hin sömu að framan sem Víðivallagerðis að utan. Fyrir utan land Víðivalla ræður svo nefndur Hagagarður, og greinir hann það frá landi Víðivalla ytri. Síðan eru landamerki þaðan beina stefnu austur yfir fjallgarð, allt í Gilsá á Gilsárdal, sem ræður að austanverðu.

Undir Víðivelli fremri liggur „Villingadalur“, sem nær frá Strútsá - sem aðskilur hann frá Sturluflatar landi - austur og suður til öræfa; að vestan við hann og norðan rennur Fellsá og Sultarranaá, og greina þær ár nefndan dal frá Kiðjafellsafrétti (Suðurfelli).¹⁵³

Undir bréfið skrifar Sæbjörn Egilsson fyrir hönd Páls Ólafssonar umboðsmanns Skriðuklausturs. Einnig skrifaði Sigurður Gunnarsson undir fyrir hönd Valþjófsstaðarkirkju. Sameigendur jarðarinnar Víðivalla ytri, Jón Einarsson og Ólafur V. Frydendal voru einnig samþykkir landamerkjunum.

Hinn 29. júní 1911 var útbúin lýsing á jörðinni Víðivallagerði vegna fyrirhugaðra kaupa á jörðinni. Þar kemur fram að útengi hennar séu víðlendar sléttur milli Keldár og fjalls og að hún hafi litla sumarhaga nema lítilsháttar til fjalls. Einnig kemur þar fram að jörðin hafi enga „afrétt“ og að skógarítak það, sem samkvæmt landamerkjalytingu jarðarinnar sé eign Valþjófsstaðarkirkju, sé nú uppurið.¹⁵⁴ Ráðherra seldi Sigurði Þorsteinssyni Víðivallagerði 28. ágúst 1912.¹⁵⁵

Hinn 10. ágúst 1914 var útbúin lýsing á jörðinni Fremri-Víðivöllum í tengslum við fyrirhugaða sölu. Þar stendur:

Land jarðarinnar er: engjar og hagar á sléttlendi meðfram Keldá sunnanvert að fráskildum engjateig svokölluðum „Parti“ er þjóðjörðin Sturluflötur á í engjum jarðarinnar – og ógrösugt fjalllendi þar upp frá og afrétt á Villingadal.
...

Afrétt á Villingadal fylgir jörðinni, er mun hafa verið fenginn í skiftum á engjaparti við jörðina Sturluflöt er fyrr greinir. En vegna staðháttar hefir jörðin lítil not afréttarins og notar hana ekki fyrir búfé ábúenda, vegna þess að fé rennur þaðan á afrétt fjarlæggra sveita (suðurhluta S. Múlasýslu), né heldur fá aðrir upprekstur á afrétt þessa. ...

Landamerki eru þau er greinir í meðfylgjandi útskrift. [Fylgir ekki með].¹⁵⁶

Landamerkjabréf Víðivalla fremri frá 1. desember 1921, sem þinglesið var 25. júlí 1922, er svohljóðandi:

Að neðan Keldá, sem skilur Langhúsaland frá Víðivallalandi. Að framanverðu Skriðulækur úr Keldá suðaustur til fjalls beina stefnu í Gilsá.

¹⁵³Skjal nr. 2 (22).

¹⁵⁴Skjal nr. 2 (133).

¹⁵⁵Skjal nr. 2 (133).

¹⁵⁶Skjal nr. 2 (130).

Fyrir utan land Víðivalla ræður svonefndur Hagagarður og greinir hann það frá landi Klúku. Síðan eru landamerki þaðan bein stefna suðaustur yfir fjallgarð, alt í Gilsá á Gilsárdal, sem ræður landamerkjum að austanverðu.

Undir Víðivelli fremri liggur Villingadalur frá Strútsá, sem skilur hann frá Sturluflatarlandi austur og suður til öræfa; að norðan og vestan við hann rennur Fellsá og Sultarranaá og greina þær ár nefndan dal frá Kiðjafellsafrétti (Suðurfelli).¹⁵⁷

Undir bréfið skrifar Tryggvi Ólafsson. Samþykkt lýsingunni voru þau Mekkín Ingibjörg Ólafsdóttir eigandi Klúku og Sigurður Þorsteinsson eigandi og ábúandi Víðivallagerðis. Sölvi Vigfússon, sem umboðsmaður Langhúsa, var sömuleiðis samþykktur landamörkunum milli Víðivalla fremri og kirkjujarðarinnar Langhúsa.

Jarðamatið 1804 getur þess að Víðivallagerði sé hjáleiga frá Víðivöllum fremri. Jörðin á skóg til eigin nota en útengið er undirorpið skriðuföllum. Í sama jarðamati kemur fram að Víðivellir fremri séu Skriðuklaustursjörð. Líkt og Víðivallagerði á jörðin skóg. Hún er undirorpin skriðuföllum.¹⁵⁸

Í jarðamatinu frá 1849 stendur eftirfarandi um Víðivelli fremri sem taldir eru 6 hundruð:

Þessi jörð á tiltölu til afréttar fyrir sig á svoköllum Villingadal ...

Þar stendur einnig að Víðivallasel sé talið með Víðivallagerði. Saman eru býlin talin 8 hundruð. Jörðin þarf ekki að kaupa upprekstur geldfjár á sumrin.¹⁵⁹

Samkvæmt fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 fylgir ekkert upprekstrarland Víðivallagerði og Víðivöllum fram [fremri]. Í matinu kemur einnig fram, að fjallskil af „afréttum“ á haustin reynist býlunum erfið og séu þeim dýr.¹⁶⁰

Eftirfarandi er í Sveitum og jörðum í Múlaþingi um Víðivallagerði:

V var hjáleiga frá Víðivöllum fremri og Skriðuklausturseign, ... Í nýrri Jarðabók 1861 (F '61) er býlið talið sjálfstæð jörð og nefnd hjáleiga, Víðivallasel, en ekki sérmetin. ...

Auk Víðivallasels sem er nær 4 km inn af bæ heitir Hjáleiga yst og neðst í túninu ...

Bærinn stendur nálægt miðjum Suðurdal, og jörðin nær frá Kelduá yfir fjall á Gilsárdal að Gilsá (sýslumörk). Ytri mörk eru rétt utan við tún og þvert yfir hálsinn í Blautanes við Gilsá, en innri mörkin við Sturluá og um 6 km milli marka við Kelduá.

¹⁵⁷Skjal nr. 2 (23).

¹⁵⁸Skjal nr. 2 (109) a-b.

¹⁵⁹Skjal nr. 2 (76).

¹⁶⁰Skjal nr. 2 (25).

... Um 5 km löng tunga teygist inn í Hornbrynjuslakka milli Sturluár og Gilsár, og nær totan upp í 900 m hæð.¹⁶¹

Um Víðivelli fremri er þessi umsögn:

Jörðin á land frá Kelduá og þvert yfir Víðivallaháls í Gilsá. Að innan eru mörk við Skriðulæk rétt utan við tún í Víðivallagerði, en að utan móti Klúku við hagagarð og Hagagarðslæk skammt utan við V. Breidd landsins við Kelduá er 1,5-2 km¹⁶².

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Víðivöllum fremri frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfa hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.8. Sturluflöt

Sturluflatar er getið í gerningi um máldaga og landamerki Möðrudals árið 1408. Þá átti kirkjan skógarhögg í Sturluflataraskóg.¹⁶³ Er sú skógareign endurtekin víðar í máldögum og vísitásiúm Möðrudals.

Hinn 22. apríl 1485 var bréfaður próventusamningur Jóns Ólafssonar við séra Árna Þorsteinsson á Valþjófsstað. Jón gaf m.a. í próventu sína:

... hálfá jörð er Sturluflötur [Stulluflötur, skv. annarri uppskrift] heiter er liggur j flíotzdal j Valþjófstadar kirkiu sokn. með öllum þeim gögnum og giædum. skogum og landznytium sem greindre halfre jördu fylger og fylgt hefur ad fornu og nyiu epter því sem hann varð fremst eigande ad.¹⁶⁴

Hálf Sturluflöt komst í eigu Narfa próiors á Skriðuklaustri og þar með klaustursins árið 1497.¹⁶⁵ Síðan er Sturluflöt talin meðal eigna Skriðuklausturs í heimildum.

Úr klausturhaldaratíð Jóns Björnssonar en hann hélt Skriðuklaustur um hríð og lést árið 1657¹⁶⁶ er varðveitt óársett lögfesta Sturluflatar sem er þó frá því fyrir 1657 eins og gefur að skilja. Hún er svohljóðandi, en veitir engar upplýsingar um landamerki:

Eg Jon Bjornsson lögfeste hier j dag Kongl. Majest. og Skriduklausturs jord Sturluflöt vj hndr. ad dyrleika liggjande j Valþjófsstadar þyngaa. akra og skóga. Tödur og Eingiar. hollt og hæder. vötn og veidestade. og allar þær landsnitkar sem greindre jordu filgia og filgt hafa ad fornu og nyu. til þeirra

¹⁶¹Sveitir og jarðir í Múlaþingi II. bindi, bls. 60 og 61.

¹⁶²Sveitir og jarðir í Múlaþingi II. bindi, bls. 62.

¹⁶³Skjal nr. 4 (82) á svæði 2/2005

¹⁶⁴Skjal nr. 4 (54).

¹⁶⁵Skjal nr. 4 (57).

¹⁶⁶Páll Eggert Ólason, *Íslenzkar æviskrár frá landnáms tímum til ársloka 1940* III. Reykjavík, 1950, bls. 74.

jstu og fremstu landamerkia sem adrer menn eiga á móts vid hana. firerbyd eg huoriumm manne þessarar adur nefndrar jardar Eign ad brúka. sier ad nyta edur j ad vinna. edur þeirra griper. vtann mitt sie lof og leife til. Ellegar Biarna Ogmundssonar so mikid sem hanns leigumála a þessare jördu ahrærer. Legg eg eirnenn lög og dóm firer þessa lód og land.¹⁶⁷

Á manntalsþingi á Valþjófsstað 30. maí 1794 var upplesin lögfesta dagsett þann sama dag fyrir Skriðuklaustursjörðinni Sturluflöt. Innihaldsins er að engu getið en að upplestri loknum var lögfestan árituð af sýslumanni og afhent Guðmundi [Pálssyni] klausturhaldara á ný.¹⁶⁸

Aukaréttur var settur á Ketilsstöðum á Völlum af sýslumanninum Páli Melsteð 2. október 1828. Fyrir réttinn lögðu þeir Jón Jónsson í Bót og Jón Árnason á Urriðavatni, hreppstjórar í Tungu- og Fellahreppum, úttekt á jörðum Skriðuklausturs sem fram hafði farið 8.-20. september. Úttekt Sturluflatar fór fram 17. september og þar koma fram eftirfarandi upplýsingar um takmörk jarðarinnar:

Landamerki hennar eru Sturlá ad Utanverdu [strikað yfir: Nord, og Ut skrifað ofan línu] og Fellsá ad framann, Kéldá ad Nordann.¹⁶⁹

Úttekt á Skriðuklaustursjörðum var gerð á ný vorið 1841. Sturluflöt var tekin út 26. apríl 1841 og er þar getið svohljóðandi landamerkja:

Landamerki kvedst ábuandin hafa heyrð: ad nedan Kéldá ad utan Sturlá uppfyrir brúnir ad innan Strútsá uppa heidi sem liggur ofan vid landid alt austur ad hraungardi.

Mælt er og ad jörðinni tilheyri landspartur fyrir utan Sturlá enn mörk hans eru óviss, sama er ad segja um Villingadal. Saudatadi er mest brennt þó eru sprek brúkud til léttis. - Eingin hlunnindi.¹⁷⁰

Undir þessi landamerki skrifa S. Gunnarsson og M. Pétursson en ábuandinn Jón Þorsteinsson handsalar nafn sitt.

Í mati Skriðuklaustursjarða frá 1878 kemur fram að Sturluflöt sé erfitt kot og landstórt. Þar segir ennfremur að það eigi hvorki „afrétt“ né ítök og að flestar Skriðuklaustursjarðirnar séru erfiðar og mannfrekar einkum vegna heiðar- og fjallendis sem þeim fylgi.¹⁷¹

Landamerkjabréf fyrir Sturluflöt var útbúið hinn 18. júní 1884. Það var þinglesið næsta dag.

¹⁶⁷Skjal nr. 2 (61). Afrit Jóns Þorkelssonar er gert eftir AM 265 4to, bl. 7-12 en það er afskrift fjögurra manna af Skriðuklaustursbréfum gerð að Skriðuklaustri 26. apríl 1704, sbr. Skjal nr. 2 (59) og Skjal nr. 2 (62).

¹⁶⁸Skjal nr. 2 (84) a-b.

¹⁶⁹Skjal nr. 2 (89) a-b. Í annarri útgáfu af þessari úttekt stendur: „Landamerki jardarinnar eru Sturlá ad utan verdu og Fellsá ad framann, Strútsá ad ofan, og Kéldá ad nordan.“ Sjá skjal nr. 2 (125) a-b.

¹⁷⁰Skjal nr. 2 (126).

¹⁷¹Skjal nr. 2 (121).

Landamerki Sturluflatar í Fljótsdal eru: að neðan Keldá, að framan Fellsá og Strútsá austur á Hraun, að utan Sturluá upp fyrir brúnir og síðan bein stefna austur í Hraun.

Sturluflötur á ítak í eingjum Víðvalla fremri, út við Hagagarð, ofan að Kíl og fram að Gróf, sem er utan við svo nefndan Engjatanga; að ofan verðu greina þetta ítak. Marksteinar, frá engjum Víðivalla, og er stefna þeirra út í Hagagarð neðanverðan.¹⁷²

Undir bréfið skrifar Sæbjörn Egilsson fyrir hönd P. Ólafssonar umboðsmanns. Einnig skrifaði Sigurður Gunnarsson undir fyrir hönd Valþjófsstaðarkirkju (væntanlega vegna Suðurfells eða jarða handan Kelduár).

Annað landamerkjabréf fyrir Sturluflöt var útbúið 16. desember 1921 og þinglesið 25. júlí 1922. Efni þess er svohljóðandi:

Að neðan Keldá, að framan Fellsá og Strútsá austur á Hraun, að utan Sturluá upp fyrir brúnir og síðan bein stefna austur á Hraun. Sturluflöt á ítök í engjum Víðivalla fremri, út við Hagagarð, ofan að Kíl og fram að Gróf, sem er utan við svonefndan Engjatanga. Að ofanverðu greina ítak þetta marksteinar frá engjum Víðivalla og er stefna þeirra út í Hagagarð neðanverðan.¹⁷³

Undir bréfið skrifar Kári Guðmundsson. Sigurður Þorsteinsson á Víðivallagerði og séra Þórarinn Þórarinsson á Valþjófsstað (væntanlega vegna Suðurfells) vottuðu að landamerkjálýsingin væri rétt. Einar Sv. Magnússon vottaði sömuleiðis að lýsingin væri rétt gagnvart Þorgerðarstöðum.

Samkvæmt jarðamatinu 1804 er Sturluflöt Skriðuklaustursjörð. Hún er metin til 6 hundraða.¹⁷⁴

Í jarðamatinu 1849 stendur eftirfarandi um Sturluflöt:

... haglendid, sem að vísu ekki er mjög lítid, að stærð, getur ei ordid að neinum sérlegum notum vegna heyskaparleysisins ...¹⁷⁵

Í fasteignamatinu 1916-1918 koma m.a. eftirfarandi upplýsingar fram í umfjöllun um Sturluflöt:

Mjög langsótt heiðarengi um 30 hesta, = 55 hesta. ... Fjallskil á haustin dýr og erfið.¹⁷⁶

Svo segir í Sveitum og jörðum í Múlaþingi

... Landskipting og staðhættir benda til, að S hafi verið hluti Víðivallatorfunnar fyrr, en um það skortir heimildir. ...

¹⁷²Skjal nr. 2 (20).

¹⁷³Skjal nr. 2 (21).

¹⁷⁴Skjal nr. 2 (109) a-b.

¹⁷⁵Skjal nr. 2 (76).

¹⁷⁶Skjal nr. 2 (25).

S er innsti bær í Suðurdal suðaustan Kelduár. Að utan, við Víðivallagerði, eru mörk við Sturluá, sem fellur í Kelduá á móti Þorgerðarstöðum og fylgja ánni sa. og upp að sýslumörkum norðan í Hornbrynju (961 m). Kelduá skiptir löndum við Þorgerðarstaði, en síðan liggja mörk inn með Fellsá í Villingadal og með Strútsá suður fyrir Hornbrynju.

... Afréttarlönd eru góð í heiðartungunum milli ána suður í Hornbrynju.

... engjar mjög litlar, ... og flóaengi í heiði erfitt og langsótt ... Jafnan var leigt engi í Valþjófsstaðanesi og hagaganga í Suðurfelli, og eru þar enn fjárhús (Fellshús) um 5 mín. gang frá bæ.

... Innan við Fellsá eru seljaörnefnin Broddaselsbotnar norðan í Suðurfelli og Prestasel rétt innan við Fellshús.¹⁷⁷

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Sturluflöt frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Fjársýsla ríkisins er þinglýstur eigandi jarðarinnar.

5.9. Afréttarlönd almennt

Þess skal fyrst getið að um afréttarlöndin Rana, Vesturöræfi og Undir Fellum er einnig fjallað í köflum um Skriðuklaustur og Valþjófsstaðarkirkjueign, um Múlaafrétt í köflum um Glúmsstaði, Glúmsstaðasel og Þorgerðarstaði, um Suðurfell í kafla um Valþjófsstaðarkirkjueign og Villingadal í kafla um Víðivallagerði og Víðivelli fremri.

Stefán Árnason, prestur á Valþjófsstað,¹⁷⁸ kemst svo að orði í umsögn um takmörk, fjöll og heiðar Valþjófsstaðarsóknar 1840-1841:

Fram af Múlanum og Fellinu [þ.e. Suðurfelli] ganga láglandari öræfi fram til jökla er kallast Múla- og Fellsafréttir.¹⁷⁹

Almennt svar séra Stefáns Árnasonar á Valþjófsstað í sóknarlýsingum 1840-1841 um „afrétti“ er á þessa leið:

Fyrir utan Múla- og Fellsafréttir, sem nefndar eru í svari upp á 1.-2. spm. og 30sta við bókstaf i, er heiðin öll millum byggð[a]rlanda, Jökuldals með Hrafnkeldal og Fljótsdal út að Hrafngerðisá og fram til Jökla, brúkuð fyrir afréttir. Hafa Fellna- (þ.e. Ássóknarinnbúar) menn mest gagn af heiðinni til geldfjárgöngu á sumardag, allt fram að Bessastaðaá, en eftir það brúka Fljótsdælingar einir afréttirnar sem kallast ýmsum nöfnum, svo sem Rani; tilheyrir Skriðuklaust[ri]. ...; Vesturöræfi, fram af Hrafnkeldalnum, og Fellnaafréttur, í kringum Snæfellið, báðir tilheyrandi Valþjófsstað ásamt heiðinni út á móts við landamerki millum Skriðu og Valþjófsstaðar. Líka er

¹⁷⁷Sveitir og jarðir í Múlaþingi II. bindi, bls. 58-59.

¹⁷⁸Stefán Árnason (1787-1857) varð aðstoðarprestur á Valþjófsstað 1812, fékk kallið 1836 og hélt til dd. Kona hans var prestsdóttir frá Valþjófsstað. (Íslenzkar æviskrár IV. bindi, bls. 312).

¹⁷⁹Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 134.

Suðurfellið brúkað fyrir afrétt handa lömbum í hörðum vorum, tilheyrir Valþjófsstaðarkirkju.¹⁸⁰

Eftirmaður séra Stefáns á Valþjófsstað, Pétur Jónsson,¹⁸¹ samdi aðra sóknarlýsingu árið 1873. Hann nefnir Fellnaafrétt, sem nái fram undir jökul (Vatnajökul).¹⁸² Megin hluti afréttarlýsingu hans er á þessa leið:

Heiðin hér á bak við byggðina er brúkuð sem afrétt og heyrir til bæjunum eftir sérhvers landstærð en þar fyrir innan tekur við Fellnaafrétt sem Valþjófsstaðarkirkja á. Í hana reka engir vissir búendur, heldur fer það eftir því sem best þykir henta í hvert skipti. [Pétur notar orðið afrétt bæði yfir afrétt og skilarétt]. Þriðja afréttin sem dalbúendur brúka er á Múlanum sem Glúmsstaðaeigendur eigna sér.¹⁸³

Á fimmta áratug 18. aldar var sýslumönnum á Íslandi boðið að semja lýsingar á sýslum sínum. Lýsing Þorsteins Sigurðssonar á Norður-Múlasýslu, sem er einhver sú nákvæmasta, er dagsett á Víðivöllum 5. júní 1745. Þar segir m.a. að „afréttir“ þekkist aðeins sunnan Jökulsár á Brú:

Ingen Stutterie er her, ... men der imod har vi paa fiældene og udi de ubebygte Dale vores Kvæg om Sommertiden neml. Heste, Studer, Lambe og Gieldfaar og kalder vi disse Stæder Afrett; hvor om meldes i vores islandske Lov udi Landsleyebalken. Saadan Afretter er synden for Jökulsaee og Jökulsaedal i de ubebygte Dale som der ligge neml. Eivinderdal, Holknardal og Hrafnkjeldal samt paa der i kring grænsende Fiælde, hvilke dog egentlig høre til Fliotsdal udi Middeelen af Sysselet, skiönt de ligge paa Nordersiden af Fieldet Fliotsdalsheide som deeler sysselet. Dend forommeldte Afrett har til forne aarlig voren brugt, men nu siden Kvæget formedelst ydelige haarde Aaringer er formindsket er dend snart ganske kommen af Brug. Ingen anden lovlig Afrett er her i Sysselets Norderdeel, men Bøndene lade deres Kvæg gaae i de Daler og Marker som ligger i kring Gaardene.¹⁸⁴

Þá tilheyrði Fljótsdalur Suður-Múlasýslu. Hafa verður í huga, að Þorsteinn Sigurðsson bjó á Víðivöllum ytri¹⁸⁵ og sonur hans, Pétur Þorsteinsson, átti eftir að gera tilkall til hluta úr Hrafnkjeldal (Þórisstaða) vegna þeirrar jarðar.

Sýslumaðurinn í Norður-Múlasýslu, Ole Vorm Smith, skrifaði öllum hreppstjórum í sýslunni 13. júní 1864 og fól þeim á hendur að gera uppástungur um sérhvað, sem þeir álitu nauðsynlegt varðandi fjallgöngur á haustum í hreppum þeirra, m.a.:

¹⁸⁰Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 144.

¹⁸¹Pétur Jónsson (1802-1883) var fæddur á Arnheiðarstöðum í Fljótsdal, prestur á Valþjófsstað 1858-1877. (Íslenzkar æviskrár IV, bls. 161).

¹⁸²Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 160.

¹⁸³Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 166.

¹⁸⁴Sýslulýsingar 1744-1749. Reykjavík 1957, bls. 261-262.

¹⁸⁵Íslenzkar æviskrár V. bindi, bls. 226-227.

c, hvar hverjir skulu gjöra gangnaskil og hvað langt skuli gengið til öræfa eða mots við aðrar sveitir eða sýslur,¹⁸⁶

Ætlaðist hann til þess, að uppástungurnar yrðu gerðar í samþykktarformi fyrir hverja sveit og komnar til sín fyrir miðjan ágústmánuð næstkomandi. Síðan mundi hann kveðja til tvo eða þrjá menn úr hverjum hreppi til fundar til þess að gera frumvarp til samþykktar fyrir alla sýsluna, sem síðan yrði send amtmanni til samþykktar. Svör bárust úr flestum hreppum, þó ekki Jökuldals- og Hlíðarhreppum, Hróarstungu- og Seyðisfjarðarhreppum. Ekki verður séð af bréfa- og bréfadagbókum sýslumanns, að orðið hafi úr frekari framkvæmdum.

Hreppstjóri Fljótaldshrepps, ásamt meðráðamönnum sínum, lagði til þessi gangnamörk 18. desember 1864:

d, Takmörk hvurrar afrjettar fyrir sig er hreppnum til heira skulu vera þessi.

1, Rana afrjett, takmörk hennar að utan skulu vera Eyriksstaðavegur norður að Eivindará

að austan frá Eyriksstaðaveigi innað Gilsárvötnum og þaug ráði svo beint inn að Aðalbólsveigji síðan ræður hann norður að Þóristaðakvísl, - þá ræður hún innað drægi því sem liggur innog suður af þrælahálsi, og þaðan beint innað laugarárdrægi, og með því að norðan beina leið í grábergshnúk, þaðan norður í hölná og ræður hún úr því úti Jökulsá. - Á þessa afrjett ályst að þurfi 13 menn í fyrstu gaungu með þremur eins og verið hefur sem fara skuli á Þuríðarstaðadal.

2. Fellnaafrjett, - takmörk hennar að utan er Bessastaða á norður að Gilsárvötnum síðan ráða þaug, enn frá þeim beina línu að Aðalbólsveigji þá ræður hann norður að Þóristaðakvísl síðan hún inn í drag það sem liggur, inn með öldu þeirri sem er inn og suður [yfirstrikað: með] af þræla hálsi, þaðan beint inni laugarárdrag og svo inn með því að austan beint í grábergshnúk, þaðan vestur í grjótárdrag, og svo inn alla sanda fyrir austan hnúka, alt að Jökulkvísl þá ræður hún að innan suður að vatni því, er hún fellur úr við Jökulinn, enn þaðan ræður jökullinn að Jökulsá og hún úr því út að agsará, - Á þessa afrjett þurfa 10 menn

3, Múlaafrjett, takmörk hennar eru að austan Kjeldá, innað sauða innri á Felli, þaðan suður á öldu þá sem liggur millum grjótárdals og sauðárdædar, síðan ræður hún innað gjeldinga felli, og þaðann jökulinn vestur að jökulsá, enn hún úr því úti bigð, á þessa afrjett þurfa 7 menn.

4, Suðurfell, takmörk þess að utan og austan eru Fellsá og Sultarranaá alt suður í hraungarð þann sem liggur inn og vestur frá, sauða hnúk, þá ræður sá hraungarður alt inn í hraun það, sem liggur fyrir innan sauðárdæld, og

¹⁸⁶Skjal nr. 2 (143).

suðaustan geldingafell, þaðan norður í grjótár dal, síðan út hann alt að sauð á innri, þaðan ræður Kjeldá út í bigd, á þessa afrijet þarf 6 menn¹⁸⁷

Þorvaldur Thoroddsen segir í Lýsingu Íslands:

Upp af Múlasýslum ... eru afarviðáttumikil beitarlönd og afréttir, enda fjárrækt þar víða með miklum blóma, t.d. á Jökuldal, Fljótsdalshéraði ... Þar eru beitarlönd mikil ... á Jökuldalsheiði og Fljótsdalsheiði; á Möðrudalsöræfum og Brúaröræfum eru sauðsnöp víða og sumstaðar stórir hagablettir, alt suður að jöklum, sumstaðar jafnvel loðin graslendi alveg við jökulröndina, einsog t.d. Eyjabakkar hjá Þjófahnúkum..¹⁸⁸

Hinn 29. desember 1919 sendi Stjórnarráð Íslands öllum sýslumönnum landsins bréf. Þar kemur fram að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í almenningum frá 27. september skuli þeir skila skýrslu við fyrsta tækifæri um svæði í sýslum þeirra sem teljast vera almenningar og um afréttarlönd sem ekki sannanlega hafa tilheyrt eða tilheyri nú nokkru lögbýli.¹⁸⁹ Ari Arnalds sýslumaður í Norður-Múlasýslu svaraði bréfinu 4. nóvember 1920 og sagðist hafa skrifað öllum hreppstjórum sýslunnar um málið og sendi með bréfi sínu svör þeirra þar að lútandi. Einar Eiríksson hreppstjóri Jökuldalshrepps segir í bréfi frá 3. júní 1920 að hann viti ekki til þess að í hreppinum sé nokkur slíkur almenningur eða afréttarlönd. Sölvi Vigfússon hreppstjóri Fljótsdalshrepps svaraði með bréfi 22. maí 1920 og sagði að engin slík svæði væri að finna í hreppnum.¹⁹⁰

Afréttarsvæðum í Fljótsdalshreppi er þannig lýst í *Göngum og réttum*:

Vestan Jökulsár í Fljótsdal.

Undir Fellum

Svo er nefnt afréttarsvæði það, er næst liggur byggð innan Bessastaðaár, sem ræður mörkum þess að utan. Austurmörkum þess ráða heimalönd inn að Öxará, en að henni ná heimahagar Kleifar, innsta bæ í Norðurdal að vestan. Frá Öxará nær það að Jökulsá, allt að upptökum hennar við Eyjabakkajökul.

Mariútungur heita innst á hávaða þeim, er skilur á milli Eyjabakkajökuls og Brúarjökuls. Um það bil eru innstu takmörk þessa afréttahluta, „Undir Fellum“, að vestan. Frá Mariútungum liggja þau svo um sandana vestan við Snæfell, vestan við Sauðahnjúk, að Þórustaðakvísl, meðfram henni vestan Bræðraöldu að innri enda Miðheiðarháls við Aðalbólsvæg. Þaðan eftir Miðheiðarhálsi út á móts við Gilsárvatn ytra, en það ræður mörkum eftir það að vestan að upptökum Bessastaðaár.

Rani

¹⁸⁷Skjal nr. 2 (144).

¹⁸⁸Þorvaldur Thoroddsen: Lýsing Íslands III. bindi. Kaupmannahöfn 1919, bls. 195.

¹⁸⁹Skjal nr. 2 (77).

Raninn mun taka nafn sitt af tungu þeirri, er verður milli Eyvindarár í Fljótsdalsheiði og Jökulsár á Dal, en er annars haft um miklu stærra svæði. Mörk þess að utan eru landamerki Skriðuklausturs og Stuðlafoss af Miðheiðarhálsi að Eyvindará, en af henni markast það að Jökulsá.

Milli Eyvindarár og Hölknár, sem báðar koma austan úr Fljótsdalsheiði og falla í Jökulsá á Dal, liggja afréttarlönd Fljótsdælinga „í byggð“ á Jökuldal. Eru þar tvær eyðijarðir, Brattagerði, ... og Þorskagerði innar, ... Eru heimalönd þeirra nú lögð til afréttarinnar, enda líklegt að þau hafi alltaf verið smöluð í sambandi við göngur í Rana á svipaðan hátt og enn er um heimalönd í Hrafnkelsdal.

Hölkná ræður mörkum Ranans að vestan, allt inn á sandana út og norður af Snæfelli, um það bil sem Grjótá fellur vestur af þeim til lægðarinnar inn af Þuríðarstaðadal. Lengra inn á öræfin er Raninn ekki talinn að ná.

Vesturöræfi

Þau liggja innan við heimaland Aðalbóls í Hrafnkelsdal, frá Hnitarsporði við Jökulsá á Dal um Búrfell utanvert, þvert yfir Hrafnkelsdal inni undir Tungusporði, um Kálfafell að Hölkná. Að austan eru þau mörkuð af Rananum svo langt inn, sem hann tekur, en þar fyrir innan af innri hluta afréttarinnar „Undir Fellum“, sem einnig liggur að Rananum að austan.

Að vestan afmarkast Vesturöræfi af Jökulsá á Dal frá Hnitarsporði til upptaka hennar undan Brúarjökli.

...

Austan Jökulsár í Fljótsdal.

Múli

Hann er afréttarland þeirra, er í Múlanum búa, milli Jökulsár og Kelduár. Liggur það inn frá heimalöndum innstu jarðanna þar, Þorgerðarstaða í austanverðan Múlan og Glúmsstaðasels að vestan, meðfram Jökulsá, allt til jökla. Að austan liggur það upp að afréttarlöndum Austur-Skaftfellinga að Sauðárvatni á vatnaskilum Víðidals í Lóni og Fljótsdals. Frá Sauðárvatni liggja svo mörkin um svonefnt Múlahraun, þangað sem Innri-Sauðá kemur austan úr „Hrauninu“ og fellur í Kelduá, en hún afmarkar svo þessa afrétt að heimalandi Þorgerðarstaða.

Suðurfell

Rétt innan við túnið á Sturlufleti fellur Fellsá í Kelduá, og nær heimaland þeirrar jarðar ekki nema að henni. Innan við hana tekur við afréttarskák sú, er

¹⁹⁰Skjal nr. 2 (78).

Suðurfell nefnist. Liggur hún að Kelduá þangað inn, sem Innri-Sauðá fellur í hana, en þá tekur við afréttarland Múlans, eins og getið hefir verið. Þessi afréttarlönd liggja svo hvort við annað að Sauðárvatni. Þaðan eru mörk Suðurfellsafréttarinnar um grýtt og gróðurlítill „hraun“ á Sauðahnjúk upp af Hamarsdalsbótinni á mörkum Suður- og Norður-Múlasýslna. Eftir það takmarkast hún svo að utan og austan af Sultarranaá og Fellsá, allt til byggðar.

Villingadalur

Þetta afréttarland er langsamlega minnst allra afréttarskáka Fljótsdalshrepps. Má svo heita, að það markist af straumvötnum á allar hliðar, Strútsá að utan og austan inn að Sauðahnjúk, sem fyrr er getið, Sultarranaá að innan, og Fellsá að vestan. Er Strútsá fyrst á mörkum heimalands Sturluflatar og Villingadals, en eftir það sem næst eða alveg á sýslumörkum Múlasýslna á Sauðahnjúk.

Þessi eru þá afréttarlönd Fljótsdalshrepps austan Jökulsár. ...

Meðan fært var frá ám og sumarheit þeirra mæddi á heimahögum, mun það hafa verið undantekningarlaus venja að reka allt geldfé og fráfærð lömb á afrétt. Múlinn var þá, eins og enn, upprekstrarland Múlabænda, en lömb og geldfé Sturluflatarbænda var rekið á Suðurfell. Og enn er fé þaðan sleppt þar. Aðrir bændur dalsins munu oftast hafa rekið fé sitt á afrétt vestan Jökulsár, einkum í Rana, og „Undir Fell“¹⁹¹

Aðalsteinn Aðalsteinsson segir í Göngum og réttum, skrifað 1986-1987, um Vesturöræfi:

Vesturöræfi sem smalasvæði takmarkast að austan af Hölkná, Snæfelli, Þjófahnúkum og Litla-Snæfelli sem er innsti hnúkurinn í röðinni inn frá Snæfelli. Þá er Vatnajökull suðurmörk en að vestan Jökulsá á Dal. Að norðan gilda landamörk Aðalbóls sem eru Innra-Kálfafell, Tungusporður og þaðan vestur í Jökulsá sem mun vera um Kárahnúka.¹⁹²

Í Sveitum og jörðum í Múlaþingi er þetta dregið saman:

Fljótsdælingar hafa um langan tíma haft beitarnytjar og fjallskil allt vestur að Jökulsá á Brú, nú í Rana milli Eyvindarár og Hölknár og áður á stærra svæði. Jarðirnar í Hrafnkelsdal og þaðan út með Jökulsá að austan, Brattagerði, Þorskagerði, Fossgerði, Klaustursel og Merki, voru fyrr eign Valþjófsstaðar, Skriðu og Arnheiðarstaða og nytjaðar sem hjáleigur, en samt sem áður í Jökuldalshreppi og Hofteigs- og Brúarsókn. Þau eignarhaldstengsl munu valda því, að óljóst er um hreppamörk á heiðinni.

¹⁹¹Göngur og réttir V. bindi. Akureyri 1987, bls. 368-372.

¹⁹²Göngur og réttir V. bindi, bls. 362.

Afréttarlönd og heimalönd Fljótsdals eru innan þeirra marka, sem hér hafa verið rakin. Afréttarlöndin skiptast í sjö aðskilin gangnasvæði: 1. Útheiði, milli Hrafnsgerðisár og Bessastaðaár. 2. „Undir Fellum“ frá Bessastaðaá inn í Mariutungur við jökulbrún, vestur fyrir Snæfell og Sauðahnúka og norður að enda Miðheiðarháls við Aðalbólsvæg milli Aðalbóls og Kleifar. 3. Vesturöræfi inn af Hrafnkeldsdal. 4. Rana áðurnefndan, þ.e. svæðið milli Eyvindarár annars vegar og Jökulsár á Brú og Hólknár hins vegar, svæðið nær inn undir Grjótá vestur af Nálhússahnúkum. 5. Múli milli Jökulsár í Fljótsdal og Kelduár, og nær svæðið suður á mörk Austur-Skaftafellssýslu innan við Sauðárvatn og þaðan vestur undir Eyjabakkajökul. 6. Suðurfell (Kiðafell) milli Keldurár og Fellsár, að Innri-Sauða og Sauðárvatni og um Hraun á Sauðahnúk (848 m) suður og upp af Sultarrana. 7. Austasta og minnsta gangnasvæðið er Villingadalur, og afmarkast afréttin af Strútsá að austan, en Sultarranaá og Fellsá að suðvestan og vestan.¹⁹³

Eftirfarandi umsögn er um Suðurfell í Sveitir og jarðir í Múlaþingi:

Hálendið suðaustan Jökulsár.

Þessi heiðarflæmi allt vestan frá Jökulsá og inn til jökla og austur að Strútsá og Fellsá og að meðtöldum mestum hluta Villingadals og Þorgerðarstaðadal austan Kelduár teljast nú almenningur, þar eð Fljótsdalshreppur sér um göngur á svæðinu. Áður virðist Valþjófsstaðakirkja hafa verið hæstráðandi á hluta af þessu svæði, en sitthvað fer þó á milli mála í því efni. Kirkjan átti 200 lamba upprekstur á Suðurfell, og hún leigði Sturluflatarbændum upprekstur þar langt fram á þessa öld. Víðivellir fremri eiga upprekstrarland á Villingadal að talið er gegn engjæign eða ítaki Sturluflatar í Víðivallalandi; ótvíræð gögn um þetta finnast þó ekki. Í þriðja lagi hefur verið ræktað um 5 ha tún frá Sturluflöt í sporðinum norðan undir Suðurfelli, og þar eru beitarhús frá sama bæ.¹⁹⁴

Mörkum Fljótsdalshrepps að austan- og sunnanverðu er í stórum dráttum þannig lýst í Sveitum og jörðum í Múlaþingi:

Að austan við Gilsá, er fellur í Lagarfljót við austanverðan Fljótsbotn og rennur um Gilsárdal, sem liggur austan við Víðivallaháls, sem bæirnir á Suðurbyggð í Fljótsdal standa vestan undir. Síðan liggur markalínan, sem jafnframt er sýslumörk Norður-og Suður-Múlasýslu, áfram í suð-suðvestur um Hornbrynju (961 m), Sauðahnúk og eftir vatnaskilum við Hamarsdal og Geithellnadal allt þangað sem mörk við Austur-Skaftafellssýslu taka við skammt austur af Víðidalsvarpi. Þaðan þverbeygir markalínan til vesturs í norðausturhorn Vatnajökuls, þar sem Geldingafjall (1087) stendur við

¹⁹³Sveitir og jarðir í Múlaþingi II. bindi, bls. 6.

¹⁹⁴Sveitir og jarðir í Múlaþingi II. bindi, bls. 60.

jökulbrún, og ráða jöklar síðan mörkum vestur til Jökulsár á Brú. ... Fjallaskil fylgja ekki þessum mörkum fullkomlega, t.d. á suðausturafréttunum.¹⁹⁵

Elsta fjallskilareglugerð Norður-Múlasýslu er frá árinu 1893 en síðasta fjallskilasamþykkt fyrir Norður-Múlasýslu og Seyðisfjörð sérstaklega er frá árinu 1989.¹⁹⁶ Árið 1991 var staðfest fjallskilasamþykkt fyrir Múlasýslur.¹⁹⁷

Í ritinu Göngur og réttir er að finna ítarlega lýsingu á fjárleitum, eins og þær voru um 1950, og náðu allt undir jökul.¹⁹⁸ Talsverðar breytingar hafa orðið síðan, einkum með tilkomu bíla, dráttarvéla og torfæruhjóla. Lýsa Aðalsteinn Aðalsteinsson og Anna Bryndís Tryggvadóttir í Göngum og réttum hvernig þessu var háttað árið 1987. Í greinargerð Hjörleifs Guttormssonar náttúrufræðings um staðhætti og náttúrufar á því svæði sem hér er til umfjöllunar, dags. 15. maí 2006, er einnig lýsing á afréttarlöndum og leitarsvæðum. Er hún í samræmi við eldri heimildir um sama efni. Að hálfu aðila, sbr. m.a. skýrslutökur fyrir óbyggðanefnd, hefur komið fram að sauðfé hefur nú fækkað nokkuð en tilteknar jarðir nýti þó afréttina enn sem fyrr. Leitir eru skipulagðar af fjallskilastjórn í samræmi við fjallskilareglugerð.

¹⁹⁵Sveitir og jarðir í Múlaþingi, II. bindi. Seltjarnarnesi 1975, bls. 6.

¹⁹⁶Skjal nr. 4 (12) og (20).

¹⁹⁷Skjal nr. 4 (21).

¹⁹⁸Göngur og réttir V. bindi, bls. 374-87.

6. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1. Almenn atriði og dómafordæmi í þjóðlendumálum

Í úrskurðum óbyggðanefndar á fyrsta landsvæðinu sem tekið var til meðferðar, sjá mál nr. 1-7/2000, er í kaflanum *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum á næsta landsvæði sem tekið var til meðferðar er í kaflanum *Viðauki við almennar niðurstöður óbyggðanefndar* aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við, sjá mál nr. 1-5/2001. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig sem viðauki með úrskurðum í málum á þriðja svæðinu, nr. 1-9/2003, og því fjórða, nr. 1-6/2004. Sami viðauki fylgir hér og með öðrum úrskurðum í málum á fimmta landsvæðinu sem óbyggðanefnd hefur tekið til umfjöllunar, nr. 1-5/2005.

Á þeim tíma sem liðinn er frá því Almennar niðurstöður óbyggðanefndar og viðauki við þær birtist hefur Hæstiréttur kveðið upp nokkurn fjölda dóma sem fela í sér afstöðu réttarins til atriða sem almenna þýðingu hafa við efnislega úrlausn þjóðlendumála. Skal þar fyrst getið um dóm Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005, sem fjallað var um í inngangi að niðurstöðum óbyggðanefndar í málum á svæði 4. Svo sem þar segir verður sú ályktun af honum dregin, sbr. nú einnig dóm Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006, að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr máli á þeim grundvelli. Í tilvikum ríkisjarða hefur því þó verið lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á eignarlandi og því eigi niðurstaða óbyggðanefndar, að því leyti sem hún tekur til ríkisjarða, að ráðast af sömu atriðum og lögð séu til grundvallar um annað eignarland. Aðrir dómar varða fremur heimildamat og sönnunarkröfur, nánar tiltekið tveir dómar Hæstaréttar frá 21. október 2004 (mál nr. 47 og 48/2004); þrír dómar frá 11. maí 2006 (mál nr. 496/2005, 454/2005 og 345/2005); tveir dómar frá 28. september 2006 (mál nr. 497/2005 og 498/2005); tveir dómar frá 5. október 2006 (mál nr. 67/2006 og 133/2006) og nú síðast þrír dómar frá 16. maí 2007 (mál nr. 448/2006, 536/2006 og 24/2007).

Sú umfjöllun um einstök landsvæði sem hér fer á eftir er í beinu samhengi og samræmi við framangreindar Almennar niðurstöður óbyggðanefndar, ásamt viðauka við þær, og vísar til þeirra. Fyrirliggjandi dómar og úrskurðir óbyggðanefndar eru einnig fordæmi við úrlausn málsins, í þeim tilvikum að reynt hefur á atriði sem almenna þýðingu hafa.

Hér á eftir verður fyrst lagt mat á hvort dómar gefi tilefni til að herða sönnunarkröfur til landamerkjabréfa jarða og að því loknu fjallað almennt um stofnun heiðarbyggðar á Norðausturlandi. Þá verður gerð grein fyrir landnámi á því svæði sem mál þetta varðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega

stöðu einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð.¹⁹⁹ Loks verður fjallað um ákvörðun málskostnaðar.

6.1.1. Gildi landamerkjabréfa jarða

Í forsendum dóms Hæstaréttar í máli nr. 48/2004, sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 3796, tók rétturinn almenna afstöðu til mats á gildi landamerkjabréfa, annars vegar jarða og hins vegar annarra landsvæða, og inntaks eignarréttar á svæði, sem lýst er í landamerkjabréfi jarðar, sbr. einnig tilvísanir í síðari dómum í þjóðlendumálum, t.d. máli nr. 345/2005. Orðrétt segir svo:

Við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði, sem þar er lýst, skiptir almennt máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði, en þekkt er að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig til dæmis afrétti, sem ekki tengjast sérstaklega tiltekinni jörð. Felur landamerkjabréf fyrir jörð í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

Einnig kemur fram það álit réttarins að áritun um samþykki eigenda aðliggjandi jarða, þinglýsing og innfærsla í landamerkjabók auki sönnunargildi landamerkjabréfs. Sama máli gegnir ef ekki hefur verið ágreiningur um merki viðkomandi jarðar. Hins vegar verði ekki litið fram hjá þeirri staðreynd að fyrir gildistöku laga nr. 58/1998 hafi engum verið til að dreifa sem gat sem handhafi beins eignarréttar gert samninga um mörk þess lands sem nú nefnist þjóðlenda. Þá verði þess að gæta að með því að gera landamerkjabréf gátu menn ekki einhliða aukið við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Verði til þess að líta hvort til séu eldri heimildir sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfi, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu lands.

Segja má einnig að í nýjustu dómum, sbr. mál nr. 536/2006 og 24/2007, hafi enn verið hnekkt á þýðingu þess að landsvæði teljist innan merkja jarðar. Samkvæmt þessu er óbyggðanefnd rétt að leggja áfram áherslu á landamerkjabréf jarða, sbr. umfjöllun um þau í *Almennum niðurstöðum*, enda þótt með skýrum fyrirvörum sé.

Umfjöllun dómstóla um landamerkjabréf jarðanna Úthlíðar, Stafafells (hluta), Skaftafells og Hóla gefur þó tilefni til að huga sérstaklega að því hvort óbyggðanefnd beri að herða kröfur til sönnunar eignarlands innan landamerkjabréfa jarða, frá því sem lagt er til grundvallar í *Almennum niðurstöðum*. Viðkomandi landsvæði voru öll talin eignarlönd en í forsendum dóma samt sem áður lýst efasemdum um að svo væri að öllu leyti.

¹⁹⁹ Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar á svæðinu er byggð á skýrslu Hjörleifs Guttormssonar, náttúrufræðings, sbr. skjal nr. 27, útgefnum kortum Landmælinga Íslands, örnefnaskráum frá Örnefnastofnun Íslands, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.3., og almennum uppláttarritum, svo sem árbókum Ferðafélags Íslands.

Í tilvikum Úthlíðar og þess hluta Stafafellslands sem liggur sunnan og vestan Jökulsár, sbr. mál nr. 48/2004 og 498/2005, lágu fyrir bæði landamerkjabréf og eldri heimildir um merki. Lýsingar þessar fengu vel samrýmst en beinn eignarréttur á hluta þeirra landsvæða sem afmörkuð voru þrátt fyrir það talinn vafa undirorpinn. Fram kemur að staðhættir og fyrirbyggjandi heimildir um gróðurfar styðji ekki að þar hafi verið stofnað til beins eignarréttar með námi. Ekki voru þó talin skilyrði til að skilja þessi landsvæði undan eignarlandi jarðanna, einkum þar sem ekkert hefði komið fram af hálfu íslenska ríkisins sem leggja mætti til grundvallar við nánari afmörkun að þessu leyti. Varðandi umræddan hluta Úthlíðar var einnig tekið fram að ekki hefði verið sýnt fram á að landsvæðið hefði verið nýtt sem samnotaafréttur.

Í tilvikum Skaftafells og Hóla, sbr. mál nr. 496/2005 og 48/2004, voru landamerkjabréf fyrir hendi en engar eldri heimildir. Um landamerkjabréf Skaftafells, sem er ódagsett en var þinglesið á árinu 1890, segir svo í dómi Hæstaréttar:

Þótt landamerkjabréfið geti haft sönnunargildi um mörk eignarlands Skaftafells með því að það var áritað um samþykki af eigendum aðliggjandi jarða, þinglesið og fært í landamerkjabók, verður að líta til þess að ekki var á valdi eigenda jarðarinnar að auka með landamerkjabréfinu við land sitt eða annan rétt umfram það, sem áður hafði verið. Getur landamerkjabréf þetta því ekki eitt og sér nægt gegn andmælum áfrýjanda til að sanna beinan eignarrétt eigenda Skaftafells II að landinu á Skeiðarársandi, sem deilt er um í málinu, heldur verða önnur atriði jafnframt að koma til, sem stutt geta sömu niðurstöðu, sbr. dóm Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 [sem fjallar m.a. um Hóla], sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 3796.

Hér skal einnig getið dóms í máli nr. 345/2004, varðandi jörðina Fell í Suðursveit. Þar lá fyrir skýr eldri heimild, nánar tiltekið lögfesta frá árinu 1851, þar sem merki inn til landsins voru m.a. miðuð við aðliggjandi jökul. Landamerkjabréf jarðarinnar frá árinu 1922 var mun óskýrara, náði skemur inn til landsins, þ.e. í átt að jökli, og gat ekki sérstaklega um merki gagnvart jöklinum. Fjallendið næst jökli var dæmt þjóðlenda og þannig fremur miðað við hina yngri heimild, þ.e. landamerkjabréfið, sem náði skemur en hin eldri. Þar höfðu þó önnur atriði einnig vægi.

Óbyggðanefnd hefur nú þegar kveðið upp úrskurði sem fjalla um fjölda jarða á sunnanverðu landinu, þ.e. svæðum 1-4, og heimilda um afmörkun og eignarréttindi á ágreiningssvæðum verið skipulega leitað, m.a. á Þjóðskjalasafni og hjá sýslumannsembættum. Séu þær skoðaðar heildstætt kemur í ljós að landamerkjabréf hátt í tvö hundruð jarða hafa verið könnuð sérstaklega. Í upp undir helmingi tilvika hefur það verið elsta lýsing á merkjum jarðar og beinn samanburður við eldri heimildir þannig ekki mögulegur. Því fer einnig fjarri að eldri heimildir séu almennt heildstæðar merkjalýsingar. Þvert á móti geta þær verið brotkenndar og jafnvel fremur falið í sér vísbendingar en ótvíræðar lýsingar. Loks eru tíu tilvik þar sem

ekkert landamerkjabréf, í skilningi landamerkjatalaga, er fyrir hendi og verður ekki séð að það hafi nokkurn tíma verið gert. Að því er varðar mikinn meirihluta jarða á svæðum 1-4, var niðurstaðan sú að aðrar heimildir um merki, væru þær til, ýmist styddu lýsingu bréfs eða mæltu henni ekki í mót. Merkjum væri því rétt lýst í landamerkjabréfi, svo sem óbyggðanefnd skýrði það. Tekið skal fram að sú skýring var í ákveðnum tilvikum önnur en málsaðila.

Svo sem að framan greinir virðast dómstólar þannig gera fremur strangar kröfur til landamerkjabréfa jarða, þ. á m. að þau hafi stuðning af öðru og þá einkum eldri heimildum. Til þess ber þó að líta að fleiri atriði eru hér samofin og lögð til grundvallar niðurstöðu hverju sinni, þar á meðal mismunandi vægi eða trúverðugleiki einstakra heimilda, nýting, gróðurfar og staðhættir. Með hliðsjón af því og með tilliti til stjórnskipulegrar jafnræðisreglu telur óbyggðanefnd að fara beri varlega í að draga víðtækar ályktanir af þessari umfjöllun. Líta ber til þess að eftir að gengið hafði verið frá landamerkjabréfi, með tilheyrandi opinberri skráningu, hafði jarðeigandi síður ástæðu til að varðveita skjöl sem þar kann að hafa verið byggt á. Eðlilegt verður að telja að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem fyrir hendi kann að vera í slíkum tilvikum.

Niðurstaða óbyggðanefndar er því sú að ekki sé ástæða til að herða sérstaklega kröfur um sönnun eignarlands innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðar, umfram það sem áður hefur verið lagt til grundvallar og samrýmist vel þeirri almennu afstöðu Hæstaréttar til landamerkjabréfa sem áður var lýst. Eftir sem áður er ljóst að dómstólar gera nokkuð strangar kröfur til sönnunar eignarlands, sbr. einnig þá meginreglu í íslenskum rétti að sá sem telur til eignarréttar yfir landi verður að færa fram heimildir fyrir eignartilkalli sínu. Jafnframt liggur fyrir að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, sbr. t.d. dóm Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, þar sem segir svo:

...nær frá upphafi Íslandsbyggðar mörkuðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu manna. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda merkjum réttindanna við, hvers eðlis sem þau voru. Af framanrituðu þykir leiða að skýra verði hvaða réttindi það séu sem menn voru að skipta á milli sín.

6.1.2. Heiðarbýli á Norðausturlandi

Í Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar er gerð almenn grein fyrir þeirri stofnun eignarréttar sem heimilaður var í nýbýlatilskipun frá 15. apríl 1776, um landnám og byggingu eyðijarða, og síðar nýbýlalögum, nr. 15/1897.²⁰⁰ Að því er varðar Norðausturland sérstaklega í þessu sambandi benda heimildir til að í kjölfar

nýbýlatilskipunar og fram yfir miðja 19. öld hafi þar verið stofnað til heiðarbyggðar í meiri mæli en á þeim landshlutum sem áður hafa komið til umfjöllunar hjá óbyggðanefnd. Byggð þessi stóð að jafnaði stutt, oft slitrótt, og þegar komið var fram á miðja 20. öld var henni nær alveg lokið. Í kjölfar gildistöku landamerkjálaga voru ýmist gerð sérstök landmerkjabréf fyrir slík heiðarbýli eða þau felld innan landamerkjálýsingar tiltekinnar jarðar.

Samkvæmt ákvæðum nýbýlatilskipunar gat slík býlisstofnun hvort heldur er verið í landi jarðar eða utan þess. Kveðið var á um útmælingu viðkomandi landsvæðis undir stjórn sýslumanns og útgáfu amtmanns á byggingarbréfi til handa nýbýlingi, enda hefði skilyrðum verið fullnægt.

Í þeim tilvikum að stofnað var til nýbýlis í landi jarðar með lögformlegum hætti, sbr. einkum 2. gr. nýbýlatilskipunar, er ljóst að með því hefur ekki orðið breyting á eignarréttarlegri stöðu landsvæðisins. Hér gegnir sama máli og ef þar var stofnað til byggðar með öðrum hætti, svo sem leigu eða sölu hluta jarðar.²⁰¹ Um slík landsvæði hlýtur því að fara eftir sömu sjónarmiðum og jarðir almennt, hvernig sem formlegum frágangi hefur verið háttað. Um jarðir almennt vísast nánar til *Almennra niðurstæðna óbyggðanefndar*.

Hafi hins vegar tekist byggð utan jarðar, sbr. einkum 4. gr. nýbýlatilskipunar, verður að kanna hvort þar hafi verið stofnað til lögformlegs nýbýlis. Hafi svo verið, er ljóst að viðkomandi landsvæði er eignarland, þá þegar af þeirri ástæðu. Ella verður að líta svo á að ekki hafi verið stofnað til beins eignarréttar á grundvelli þeirrar löggjafar. Eignarréttarleg staða viðkomandi landsvæðis breyttist því ekki, hvernig sem henni var farið. Annað mál er að í kjölfarið kann að hafa stofnast þar eignarland á öðrum grundvelli, sbr. lög nr. 46/1905 um hefð.

Heiðarbyggð á Norðausturlandi er nefnd ýmsum nöfnum í heimildum, einkum nýbýli, afbýli, heiðarkot og hjáleiga. Notkun þessara hugtaka er misvísandi og tekur ekki endilega mið af ákvæðum nýbýlatilskipunar eða nýbýlalaga. Þannig kann tiltekið býli að vera nefnt nýbýli í heimildum án þess að byggingarbréf liggja fyrir. Málsmeðferð nýbýlaumsóknar getur þá af einhverjum ástæðum hafa lokið á einhverju stigi, svo sem eftir útmælingu, eða jafnvel ekki hafist yfirleitt. Á hinn bóginn getur verið að byggingarbréf hafi verið gefið út en býlið þrátt fyrir það nefnt annað en nýbýli, t.d. hjáleiga.

Útgáfa byggingarbréfs, sem stundum er nefnt nýbýlaleyfi, tekur af vafa um stofnun eignarlands og að landsvæði hafi frá þeim tíma öðlast stöðu jarðar að lögum. Að öðru leyti hlýtur að þurfa að leggja mat á eignarréttarlega stöðu viðkomandi landsvæðis áður en þar tókst byggð og hvort sú staða hafi tekið breytingum síðan. Í því sambandi ber að líta til þeirra krafna sem Hæstiréttur hefur gert til sönnunar eignarlands, sbr. kafla 6.1.1.

²⁰⁰ Sbr. kafla 3.3. í viðauka.

6.2. Landnám

Í kafla 5.1. hér að framan er gerð grein fyrir frásögn Landnámu varðandi þau landsvæði sem hér eru til umfjöllunar. Þannig á Hrafnkell Hrafnsson að hafa numið Hrafnkelsdal og Brynjólfur gamli Fljótsdal. Uppi hafa verið getgátur um að bær Hrafnkels hafi staðið þar sem í dag heitir Aðalból. Engin vitneskja liggur fyrir um það hversu langt til austurs landnám Hrafnkels kann að hafa náð. Á sama hátt liggur engin vitneskja fyrir um það hversu langt til vesturs landnám Brynjólfs hefur náð. Alls óljóst er því um Fljótsdalsheiði, þar á milli, í þessu sambandi. Landnámsmörk inn til hálendis og öræfa eru ekki heldur tiltekin.

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi, sbr. einnig dóm Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, sem fjallaði um Hoffells-Lambatungur í Nesjum. Af framangreindum frásögnum Landnámu verður ekki ráðið hversu langt inn til landsins landnám náði og að því leyti verða þannig engar afdráttarlausar ályktanir af þeim dregnar. Að öðru leyti vísast til þeirrar umfjöllunar um einstök landsvæði sem hér fer á eftir.

6.3. Skriðuklaustur

6.3.1. Almenn atriði

Hér verður fjallað um landsvæði það sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Skriðuklaustur ásamt eyðijörðinni Brattagerði, dags. 27. ágúst 1922 og þingl. 23. júlí 1923. Innan þessa landsvæðis eru nyrðri hlutar afréttarsvæðanna „Undir Fellum“ og „Rani“. Þá var heiðarbýlið Brattagerði staðsett innan Rana, vestan Eyvindarár en austan Jökulsár á Jökuldal, sem einnig er nefnd Jökulsá á Dal, Jökulsá á Brú, og Jökla.

Að Skriðuklaustri, eins og það er afmarkað í landamerkjabréfinu, liggja til vesturs jarðirnar Eiríksstaðir og Grund á Jökuldal, handan Jökulsár á Jökuldal. Til norðurs eru jarðirnar Hamborg og Klaustursel ásamt Fossgerði. Að austan liggja jarðirnar Hrafnkelsstaðir og Víðivellir ytri, austan Jökulsár í Fljótsdal. Til suðurs er Valþjófsstaðarkirkjuland, þ.m.t. syðri hlutar Rana og Undir Fellum.

Íslenska ríkið miðar kröfugerð sína við að innan landmerkjabréfs Skriðuklausturs sé tvenns konar eignarréttur, eignarland að hluta og þjóðlenda að hluta. Nánar tiltekið hefur íslenska ríkið dregið þjóðlendukröfulínu sína úr ósi Hólmavatns og þaðan beint í innri merkjavörðu í Miðheiðarhálsi, sem er hornmark við Fossgerðisland. Síðan er dregin lína þvert vestur heiði í merkjavörðu í

²⁰¹ Sbr. kafla 4.2. í viðauka.

svokölluðum Klappalækjarflóa og þaðan í Eyvindará og síðan haldið niður Eyvindará allt að Jökulsá, sjá nánar kafla 3.1. Samkvæmt þessu eru m.a. Eyvindarfjöll, Grautarflói og Gilsársvötn innan þjóðlendu. Að því er varðar jörðina Skriðuklaustur krefst sami aðili viðurkenningar á rétti til afréttarnota innan þjóðlendu en beins eignarréttar austan þjóðlendukröfulínu, sbr. kafla 3.1.2. Hins vegar hefur ábúandi Skriðuklausturs lýst kröfu um að allt land innan merkja samkvæmt landamerkjabréfi verði talið eignarland, sbr. kafla 3.2. Þá hefur Fljótsdalshreppur gert kröfu um að viðurkenndur verði réttur jarða í Fljótsdal til afréttarnýtingar á hluta þess landsvæðis innan merkja Skriðuklausturs sem gerð er þjóðlendukrafa til, sbr. kafla 3.3.

6.3.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(6), er því haldið fram að af frásögnum Landnámu verði ekki ráðið að landsvæði þetta hafi verið numið. Eftir landnám hafi lönd undirorpinn beinum eignarrétti aldrei getað aukist, heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Byggt er á því að almenningar, eins og þeir voru skilgreindir fyrir gildistöku þjóðlendlaga, hafi verið eignarréttarlegt hugtak yfir það sem nú heitir þjóðlenda. Vísað er til vitnisburðar um Ranaafrétt, dags. 18. maí 1678, um að Ranaafréttur hafi verið afréttur allra Fljótsdælinga. Jafnframt er byggt á svokölluðum „dómtitli“ um Ranaafrétt, dags. 6. maí 1679, um heimild til að afleggja afrétt Skriðuklausturs. Þá er byggt á því að stofnun heiðarbýlanna Þorskagerðis og Brattagerðis í Rana styðji það að afrétturinn sé þjóðlenda. Ekki hafi farið fram landskipti né liggi fyrir afsöl eða byggingarbréf vegna stofnunar nýbýlanna. Þeirri útvísun sem fram fór vegna Brattagerðis hafi ekki verið fylgt eftir með byggingarbréfi og þannig hafi engin breyting orðið á eignarréttarlegri stöðu landsins.

Við aðra fyrirtöku málsins, hinn 9. mars 2006, tilkynnti óbyggðanefnd að hún teldi rétt að kröfur ábúenda ríkisjarða í málinu kæmu til athugunar. Af hálfu ábúenda Skriðuklausturs, sbr. skjöl nr. 5(5), 11 og 11(8), er því haldið fram að land Skriðuklausturs í Fljótsdal sé innan landnáms Brynjólfs gamla Þorgeirssonar en land jarðarinnar á Jökuldal, þ.e. svokallaður Rani, sé innan landnáms Skjöldólfs Vémundarsonar. Því er mótmælt er að óljósar lýsingar Landnámu geti orðið til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi Skriðuklausturs verði dregin í efa. Vísað er til þess að jörðin Skriða hafi verið gefin til klausturhalds árið 1493 og í kjölfarið hafi klaustrið eignast miklar jarðeignir, þar á meðal aðliggjandi landsvæði. Byggt er á því að hluti Skriðuklausturs í svokölluðum Rana hafi verið nýttur til afréttar fyrir bændur í Fljótsdal gegn afréttargjaldi. Nýting hafi farið fram í skjóli eignarréttar eiganda Skriðuklausturs á landinu, sbr. vitnisburði og dómtitils um Rana afrétt, dags. 6. maí 1679. Í skjóli sama eignarréttar hafi farið fram útmæling á landi fyrir nýbýlið Brattagerði, dags. 20. ágúst 1835. Við útmælinguna hafi verið hafnað þeim mótmælum hreppstjóra Fljótsdalshrepps að hún takmarkaði afrétt Fljótsdælinga. Þá er

jafnframt vísað til síðari útmælingar Brattagerðis, dags. 15. ágúst 1845, sem mótmælt hafi verið.

Ábúendur Skriðuklausturs vísa einnig til byggingarbréfs þeirra, þingl. 31. maí 1999. Byggt er á landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 27. ágúst 1922 og þingl. 23. júlí 1923, en bréfið sé m.a. samþykkt af eigenda Fossgerðis sem sé aðliggjandi jörð að Rana. Þá er vísað til landsbrigðapáttar Grágásar og landabrigðabálks Jónsbókar um merkjagöngur. Merkjalýsingar hafi sjaldan verið að finna í kaupbréfum en haldið gildi sínu enda þótt þær hefðu aðeins varðveist í munnlegri geymd. Með setningu landamerkjalaga, nr. 5/1882 og nr. 41/1919, hafi stjórnvöld haft frumkvæði að því að gengið væri frá landamerkjum, þau skráð og leyst úr ágreiningi, væri hann fyrir hendi. Í miklum fjölda tilfella hafi elstu upplýsingar um landamerki ekki orðið til fyrr en í kjölfar þess. Byggt er á því að lýsingum landamerkjabréfa verði ekki hnekkt nema óyggjandi sönnunargögn liggi því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar að landi jarðarinnar hvíli jafnframt á íslenska ríkinu. Vísað er til þess að ábúendur Skriðuklausturs hafi fengið greitt svokallað felligjald af hreindýrum innan þjóðlendukröfusvæðis og það hafi vakið réttmætingar væntingar hjá ábúendum um að landið væri undirorpið beinum eignarrétti. Loks er vísað til ákvæða stjórnsýslulaga, nr. 37/1993, en með hliðsjón af meðalhófsreglu 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á eigendur réttinda að þeim sé ómögulegt að mæta þeim.

Af hálfu Fljótsdalshrepps, sbr. skjöl nr. 5(5), 16 og 16 (2), er því haldið fram að samkvæmt forni venju eigi jarðir í Fljótsdal rétt til afréttarnýtingar Rana innan lands Skriðuklausturs, sbr. 1. mgr. 8. gr. laga um afréttarmálefni og fjallskil, nr. 6/1986. Vísað er sérstaklega í vitnisburð og dómtítil um Ranaafrétt frá árunum 1673 og 1674. Af dómtítilinum megi ráða að afréttarnýting bænda í Fljótsdal hafi þá varað lengi með þeim réttindum og skyldum sem henni fylgir. Þá er vísað til útmælingar á nýbýlinu Brattagerði í Rana, dags. 20. ágúst 1835. Vegna skorts á heyöflunarmöguleikum innan útskipts lands hafi nýbyggjaranum verið fenginn réttur til að heyja eftir þörfum í flóanum fram með Eyvindará, enda kæmi ekki styggð að afréttarfé. Þannig hafi réttur Fljótsdælinga til afréttarnýtingar verið verndaður þrátt fyrir útskiptingu sérstaks býlis í Rana. Vísað er til þess að eftir að byggð lagðist af í Rana hafi Fljótsdælingar haft afréttarnýtingu í honum öllum. Jafnframt er vísað til þess að réttur til afréttarnýtingar Fljótsdælinga í Rana sé ekki véfengdur af hálfu ábúanda Skriðuklausturs. Þá er því haldið fram að afréttarnýtingin sé eignarréttindi og njóti sem slík verndar 72. gr. stjkskr., sbr. einnig 1. gr. 1. viðauka laga nr. 62/1992 um Mannréttindasáttmála Evrópu. Loks er vísað til þess að málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnsýslulaga, nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á eigendur réttinda að þeim sé ómögulegt að mæta henni.

6.3.3. Jörðin Skriða og afréttarlönd í Rana og Undir Fellum

Í köflum 5.2. og 5.3. hér að framan eru rakin þau gögn málsins sem fjalla um landsvæði það sem liggur innan Skriðuklausturs samkvæmt landamerkjabréfi þess, þar á meðal um landsvæðin Rana og Undir Fellum, sbr. einnig kafla 5.9. um afréttarlönd í málinu almennt. Gögn þessi eru afrakstur af skjalaframlagningu málsaðila, skýrslutökum við aðalmeðferð málsins og kerfisbundinni leit á vegum óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráðstafanir að eignarrétti og nýtingu þessa landsvæðis.²⁰²

Jarðarinnar Skriðu er getið í heimildum allt frá 15. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða og þar var snemma stofnað klaustur.²⁰³ Svo sem rakið er í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hvort og þá að hvaða marki landnám á þessu svæði náði upp á Fljótsdalsheiði eða suður inn til landsins. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landanámslýsinga verður þó að telja að vafi um það atriði vaxi eftir því sem vestar og sunnar dregur og land hækkar.

Réttur Skriðuklausturs til lands á Fljótsdalsheiði, vestur að Jökulsá á Jökuldal er tiltekinn í fjölda heimilda. Þar má í meginatriðum greina á milli svokallaðs Rana að vestanverðu og Undir Fellum að austanverðu. Afréttarlönd þessi liggja, ásamt láglandi við Jökulsá í Fljótsdal, innan þess landsvæðis sem afmarkað er í landamerkjabréfi Skriðuklausturs 1922. Rani og Undir Fellum teygja sig einnig til suðurs, inn fyrir lýsingu í landamerkjabréfi Valþjófsstaðar, en um það vísast nánar til kafla 6.4.

Fljótsdalsheiði er víðáttumikið og gróið heiðarflæmi milli Jökuldals og Fljótsdals. Liggur það að stærstum hluta í sveitarfélaginu Fljótsdalshéraði en bæjarstæði Skriðuklausturs og heiðin þar uppaf tilheyra hins vegar Fljótsdalshreppi. Heiðin er háslétta í 600 til 700 m hæð yfir sjávarmáli og hallalítill milli brúna. Þar er fjöldi vatna, þeirra stærst eru Gilsárvoðn (628 m). Í lægðum eru stórir flóar, en melar á milli. Á Fljótsdalsheiði er Miðheiðarháls, afgangur háls með leguna norðaustur-suðvestur í rúmlega 600 m hæð yfir sjávarmáli. Um hann liggja vatnaskil og sveitarfélagamörk Fljótsdalshéraðs og Fljótsdalshrepps. Frá bæjarstæði Skriðuklausturs, við Jökulsá í Fljótsdal, og vestur í Jökulsá á Jökuldal, við Eiríksstaði, eru u.þ.b. 24 km í beinni loftlínu.

Talið er að við landnám hafi Fljótsdalur verið vaxinn birkiskógi og kjarri upp undir fjallsbrúnir í 300-400 m hæð. Gert hefur verið ráð fyrir að gróðurþekja á Fljótsdalsheiði hafi þá náð talsvert hærra yfir sjó en síðar varð, jafnvel svo nemi 100 til 200 metrum, mismunandi eftir aðstæðum. Skógeyðing mun hafa verið hvað stórfelldust á 18. öld, af ýmsum ástæðum.

Um Rana er fyrst getið í vitnisburði, dags. 8. maí 1679, en þá vitnuðu tíu bændur um að Ranaafréttur hafi verið „veniuleg og almennelegust afriett allra

²⁰² Sjá nánar í kafla 4.

²⁰³ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

fliótsdalsmanna...“ Jafnframt vitnuðu þeir um að „Rana afriett“ væri „filleleg eign“ Skriðuklausturs en lánuð og leyfð af klausturshöldurum. Næst er fjallað um Rana í svokölluðum dómtitli um Ranaafrétt, dags. 6. maí 1697, en þar var úrskurðað hvort klausturhaldaranum á Skriðuklaustri væri heimilt að afleggja afréttinn. Niðurstaðan var sú að honum væri það ekki heimilt og var vísað til ákvæða Jónsbókar um að „svo skuli almenningar vera sem að fornu hefði verið.“

Í úttekt Klaustursels, dags. 16. september 1828, segir að jörðin hafi haft afnot af Rana til heys og beitar en tekið fram að hann sé afréttur Fljótsdælinga. Í lögfestu Valbjófsstaðar, 12. maí 1840, er fyrirboðið að nota megi Ranaafrétt, sem liggja fyrir framan landamerki Skriðuklausturs og Valbjófsstaðar, nema með leyfi prests eða ábúanda Skriðuklausturs, sem hefði haft afréttarlandið á leigu af sér og formanni sínum. Í sóknarlýsingu Valbjófsstaðar, 1840-1841, segir að öll heiðin milli Jökuldals og Fljótsdals sé notuð sem afréttur. Segir að Fellnamenn hafi mest gagn „af heiðinni til geldfjárgöngu á sumardag, allt fram að Bessastaðaá, en eftir það brúki Fljótsdælingar einir afréttirnar sem kallast ýmsum nöfnum, svo sem Rani; tilheyrir Skriðuklaust[ri].“ Í sömu lýsingu segir um Fellnaafrétt (Undir Fellum) að afrétturinn tilheyrir „Valbjófsstað ásamt heiðinni út á móts við landamerki millum Skriðu og Valbjófsstaðar“. Samkvæmt jarðamati 1849 segir að til hlunninda Skriðuklausturs teljist að jörðin eigi afréttarland fyrir sig í svokölluðum Rana fyrir 400 fjár. Þá segir í mati á Skriðuklaustri frá árinu 1878 að jörðin eigi afrétt „langt umfram aðrar þjóðjarðir.“ Þau ummæli eru í samræmi við álit sýslunefndar Norður-Múlasýslu vegna sölu Skriðuklausturs, dags. 24. apríl 1893, um að jörðin eigi lítið heimaland „en afréttarland mikið, sem tekur við af heimalandi.“ Í jarðamati 1916-1918 segir að Skriðuklaustri fylgi „afréttarland 2/3 hluti í Rana og eyðibýlið Brattagerði...“

Yngri heimildir bera einnig með sér að Rani og Undir Fellum hafa verið í afréttarnotum jarðeigenda í Fljótsdal undir stjórn sveitarfélagsins fram á þennan dag.

Hér ber þess að geta að í svari hreppstjóra Fljótsdalshrepps vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands um afrétti og almenninga í Múlasýslu, dags. 22. maí 1920, segir að „...hjer í hreppi er ekkert svæði sem talin er almenníngur, og að ekkert afréttar land er hjer, sem ekki sannanlega tilheyrir einhverju býli“. Svar hreppstjóra Jökuldalshrepps, dags. 3. júní 1920, var efnislega á sama veg.

Óbyggðanefnd telur ótvírætt að við gildistöku þjóðlendulaga hafi Rani og Undir Fellum talist til afrétta, samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að þeim tíma.²⁰⁴ Svör hreppstjóra Fljótsdalshrepp og Jökuldalshrepps sem áður voru rakin mæla þessu ekki í mót. Jafnframt er ljóst að á Skriðuklaustri hefur um aldir verið sjálfstæð jörð. Í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*, sbr. kafla 4.4. í viðauka, eru afréttir flokkaðir í þrennt. Í fyrsta lagi er um þá afrétti að ræða sem kalla má samnotafrétti. Það eru þeir afréttir sem

²⁰⁴ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

samkvæmt elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum jarða í tilteknu sveitarfélaga eða á afmörkuðu svæði. Í öðru lagi eru afréttir einstakra jarða og stofnana en það eru þeir afréttir sem samkvæmt elstu heimildum tilheyrðu einstökum jörðum, lögpersónum og stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Upprekstur annarra aðila var þá heimill samkvæmt venjum og samningum, en gegn greiðslu afréttartolls. Það hvort tiltekinn afréttur einstakrar jarðar eða stofnunar er undirorpinn beinum eða óbeinum eignarrétti heimajarðar er að mati óbyggðanefndar ekki einhlítt og verður að meta í hverju tilviki fyrir sig. Í þriðja lagi er svo um að ræða að land eða hluti lands einstakra jarða hafi verið lagt til afréttar.

Inntak eignarheimilda Skriðuklausturs til þess landsvæðis sem afmarkað er í landamerkjabréfi árið 1922, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendlaga, er þannig atriði sem þarfnast nánari athugunar. Í því sambandi skal áréttuð umfjöllun í kafla 6.1.1. þar sem gerð er grein fyrir þeirri niðurstöðu Hæstaréttar að landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða en hins vegar verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

6.3.4. Afmörkun Skriðuklausturs, Rana og Undir Fellum

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Skriðuklausturs er lýst í landamerkjabréfum og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Skriðuklaustri. Athugun þessi tekur til vesturmerkja og vestanverðra norður- og suðurmerkja, innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Landamerki Skriðuklausturs að austan liggja hins vegar utan kröfusvæðis og koma því ekki nánari athugunar. Að lokinni athugun á merkjum Skriðuklausturs verður tekið til skoðunar hvernig afréttarsvæðin Rani og Undir Fellum eru afmörkuð í fyrirliggjandi heimildum.

Merkjum Skriðuklausturs er fyrst lýst í úttekt jarðarinnar, dags. 19. september 1828, og skoðunargjörð sýslumanns, dags. 22. september 1828. Vesturmerkjum er fyrst sérstaklega lýst í jarðamati Skriðuklausturs frá 1849. Þá liggja fyrir þrjú landamerkjabréf Skriðuklausturs, hið fyrsta dags. 18. júní 1884 og þingl. 19. júní sama ár, það næsta dags. 17. maí 1896 og þingl. 3. júní 1896, og hið síðasta, dags. 27. ágúst 1922 og þingl. 23. júlí 1923. Tvö hin yngri eru sameiginleg fyrir Skriðuklaustur og heiðarbýlið Brattagerði en hið elsta tekur ekki til hins síðarnefnda. Í landamerkjabréfinu frá 1922 er að finna ítarlegustu lýsinguna. Í þessu máli er ekki ágreiningur um afmörkun jarðarinnar samkvæmt lýsingu bréfanna.

Verður þá fyrst litið til suðurmerkja jarðarinnar, gagnvart Valþjófsstaðarlandi. Samkvæmt landamerkjabréfi Skriðuklausturs ásamt Brattagerði, dags. 27. ágúst 1922, eru merki jarðarinnar til suðurs miðuð við merkigarð þann „...sem að fornu og nýju haldinn hefur verið landamerki og sem liggur frá Jökulsá fram og upp eftir nesinu upp undir fjall, þaðan sjónhending upp á fjall, þaðan í stóran stein sem stendur utantil á ytra Eyvindarfjalli, þaðan réttlínis norður í Jökulsá á Jökuldal.“ Landamerkjabréfið er

ekki áritað vegna Valþjófsstaðar. Þessi lýsing er í samræmi við eldri bréf Skriðuklausturs, frá 1884 og 1896, og þau eru árituð vegna Valþjófsstaðar. Þá er landamerkjabréf Valþjófsstaðarkirkjueignar, dags. 6. júní 1885 og þingl. 8. júní 1885, nær orðrétt í samræmi við landamerkjabréf Skriðuklausturs frá 1922, og það er áritað vegna þess. Eldri lýsingar á merkjum Skriðuklausturs lýsa hins vegar suðurmerkjunum jarðarinnar skemur til vesturs. Í úttekt á jörðum Skriðuklausturs frá 1828 segir þannig um merki heimalandsins að framan [sunnan] að „frá Jökulsá rædr Merkigardr upp til Fjalls.“ Sama lýsing kemur fram í skoðunargjörð sýslumanns skömmu síðar. Í jarðamati 1849 segir að land Skriðuklausturs nái þvert yfir Fljótsdalsheiði að Eyvindará.

Samkvæmt landamerkjabréfi Skriðuklausturs ásamt Brattagerði frá 1922 eru merki jarðarinnar til norðvesturs, gagnvart Eiríksstöðum og Grund á Jökuldal, miðuð við Jökulsá á Jökuldal. Landamerkjabréf jarðarinnar frá 1896 miðar við það sama. Landamerkjabréfið frá 1884 lýsir einnig suðurmerkjum í Jökulsá en norðurmerkjum er hins vegar lýst í Eyvindará en þar fyrir vestan var heiðarbýlið Brattagerði. Landamerkjabréf Skriðuklausturs er ekki áritað vegna Eiríksstaða og Grundar á Jökuldal og gagnkvæmt. Í tveimur framangreindum heimildum frá árinu 1828 er merkjum heimalands jarðarinnar ekki lokað að vestan. Þar kemur hins vegar fram að suðurmerki jarðarinnar nái „upp til fjalls“ en norðurmerkin eru sögð ná „nordur í Eyvindar kéldu.“ Eins og áður segir miðar lýsing í jarðamati 1849 við að land Skriðuklausturs að vestan nái að Eyvindará.

Verður þá næst litið til norðurmerkja Skriðuklausturs. Þar liggur austast, og næst Jökulsá í Fljótsdal, jörðin Hamborg og vestan hennar tekur við jörðin Klaustursel ásamt Fossgerði. Samkvæmt landamerkjabréfi Skriðuklausturs frá 1884, sem tekur ekki til Brattagerðis, eru merki að norðan miðuð við „...Melakvísl og Bessastaðaá allt upp á fjallsbrún í Eyvindarkeldu, og svo beina stefnu yfir miðheiði, ofan með svo nefndum Stóralæk, allt í Eyvindará, sem greinir Skriðuklaustursland frá Brattagerðislandi.“ Samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1922 eru merkin, gagnvart jörðunum Hamborg og Fossgerði, miðuð við „Melakvísl og Bessastaðaá alt upp á Fjallsbrún í Eyvindarkeldu og þaðan bein stefna á miðheiði í merkjavörðu (ytri) (merkt L.M. á jarðfastan stein og hlaðin varða ofan á), þaðan um miðheiðarháls í merkjavörðu fremri (merkt L.M. eins og hin varðan). Þaðan þvert vestur heiði í merkjavörðu í svokölluðum Klappalækjarflóa og þaðan í Eyvindará. Þaðan Eyvindará í Jökulsá á Jökuldal.“ Lýsing í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1896 er í samræmi við þessa lýsingu. Þá eru landamerkjabréf Hamborgar og Bessastaða frá 1884, Klaustursels með hjáleigunni Fossgerði frá 1884 og Fossgerðis frá 1922 að meginstefnu til í samræmi við landamerkjabréf Skriðuklausturs og öll árituð vegna þeirrar jarðar. Landamerkjabréf Skriðuklausturs eru hins vegar ekki árituð vegna aðliggjandi jarða til norðurs utan bréfsins frá 1922 sem er áritað vegna Fossgerðis.

Eldri lýsingar á merkjum Skriðuklausturs lýsa norðurmerkjunum jarðarinnar skemur til vesturs en miðað er við í landamerkjabréfum hennar. Í úttekt á jörðum Skriðuklausturs frá 1828 segir um merki að utan [norðan] „rædr Bessastada á, upp til brúna, allt þar til hún fer að buga sig framm á við, þaðan og þvert norðr í Eyvindarkéldu.“ Nefnd Eyvindarkelda liggur upp á fjallinu ofan Skriðuklaustursbýlisins, rúma 3 km frá Jökulsá í Fljótsdal. Sama lýsing kemur fram í skoðunargjörð sýslumanns frá 1828 á takmörkum heimalands. Í jarðamati 1849 segir að land Skriðuklausturs nái þvert yfir Fljótsdalsheiði að Eyvindará. Áin liggur norðan og austan Eyvindarfjalla, í tæplega 20 km fjarlægð frá Skriðuklaustursbýlinu.

Samkvæmt framangreindu ná norður- og suðurmerki Skriðuklausturs eins og þeim er lýst í elstu heimildum, þ.e. skoðunargjörð frá 1828 og úttekt frá sama ári, mun skemmra til vesturs en þau mörk sem tilgreind eru í landamerkjabréfum 1884-1992. Í hinum eldri heimilum frá 1828 er vesturmerkjum er þó ekki sérstaklega lýst.

Vestast á því landsvæði sem samkvæmt framangreindu fellur innan lýsinga í landamerkjabréfum Skriðuklausturs, en utan heimilda frá 1828, liggur svokölluð „Rana afrjett“ og þar austan við er afréttarsvæðið Undir Fellum. Bæði þessi svæði teygja sig til suðurs inn í Valþjófsstaðarland, og vísast um þar nánar í kafla 6.4. Afmörkun Rana og Undir Fellum til austurs, innan afmörkunar í landamerkjabréfum Skriðuklausturs, þarfnast hins vegar nánari athugunar hér.

Ekki liggur fyrir lögformleg lýsing á þeim afréttarsvæðum er liggja að hluta innan merkja Skriðuklausturs. Í vitnisburði, dags. 18. mars 1679, vitnuðu tíu menn um að til Ranaafréttar teldist allt land milli Hölknár og Eyvindará, fram á milli Eyvindarfjalla og ofan að Jökulsá. Síðar var farið að nota nafnið Rana yfir mun stærra svæði. Í bréfi hreppstjóra Fljótsdalshrepps og meðráðamanna hans, dags. 18. desember 1864, kemur fram tillaga að afmörkun á afréttarsvæðunum Undir Fellum og Rana. Að því leyti sem lýsingin tekur til þess lands sem hér er til umfjöllunar lagði hreppstjórinn til að norðausturmörk Ranafréttar mörkuðust af Eiríksstaðavegi „norður að Eivindará að austan frá Eyriksstaðavegi innað Gilsárvötnum.“ Að vestan gerði hann tillögu um að afrétturinn lægi frá „grábergshnúk, þaðan norður í hölná og ræður hún úr því úti Jökulsá.“ Að því er varðaði Fellafrétt (Undir Fellum) lagði hann til að mörk hans að utan væru „Bessastaða á norður að Gilsárvötnum.“ Mörk afréttarins að austan gagnvart heimalandi jarða í Fljótsdal eru hins vegar ekki tiltekin.

Afréttarlýsingar í bókinni *Göngur og réttir V*, útgefið 1987, eru að meginstefnu til í samræmi við tillögur hreppstjórans. Þar segir að Rani afmarkist að utan af landamerkjum Skriðuklausturs „...og Stuðlafoss af Miðheiðarhálsi að Eyvindará, en af henni markast það að Jökulsá.“ Um afréttarsvæðið „Undir Fellum“ segir að það sé næst „byggð innan Bessastaðaár, sem ræður mörkum þess að utan. Austurmörkum þess ráða heimalönd inn að Öxará.“ Um afmörkun svæðisins að vestan segir m.a. að Gilsárvatn ytra ráði mörkum að upptökum Bessastaðaár.

Af framangreindu er ljóst að samkvæmt heimildum frá 1864 nær Ranaafréttur allt austur að Gilsárvötnum og Bessastaðaá, a.m.k. þangað sem þjóðlendukröfulína íslenska ríkisins sker Bessastaðaá. Í vitnisburði frá 1679 er merkjum hins vegar ekki lýst lengra en austur að Eyvindará.

Kröfugerð Fljótsdalshrepps um rétt Fljótsdælinga til afréttingarnýtingar Rana miðar austurmörk ekki við framangreindar heimildir heldur verður að skilja hana svo að afrétturinn afmarkist til austurs af sveitarfélagamörkum á Miðheiði, þ.e.a.s. vestan Gilsárvatna og Bessastaðaár en austan Eyvindarár. Elsta heimild um merki „Fellnaafrjettar“ (Undir Fellum) miðar við að afrétturinn nái vestur að Gilsárvötnum og Bessastaðaá. Krafa Fljótsdalshrepps er í samræmi við þetta.

Þannig er ekki fyllilega ljóst hvernig afréttarsvæðin Rani og Undir Fellum afmarkast til austurs, sbr. einnig það sem framan greindi um vesturmörk heimalands Skriðuklausturs samkvæmt úttekt og skoðunargjörð frá 1828.

6.3.5. Eyðibýli í Rana, innan merkja Skriðuklausturs

Kemur þá til skoðunar hvort heiðarbýli innan þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar hafi sjálfstæða þýðingu við mat á eignarréttarlegri stöðu landsvæðisins. Eins og rakið er í kafla 5.3. liggja eyðibýlin Þorskagerði og Brattagerði, í svokölluðum Rana innan merkja Skriðuklausturs.

Ráða má af heimildum að Magnús Snorrason hafi byrjað búskap í Brattagerði 1825. Á grundvelli 1. gr. nýbýlatilskipunar um landnám og byggingu eyðijarða, útgefinn 15. apríl 1776, var Brattagerði útvísað land í Ranaafrétti hinn 18. ágúst 1835. Var útvísunin framkvæmd af sýslumanni ásamt fjórum virðingarmönnum. Við sama tilefni var úrskurðað að afrétturinn tilheyrði Skriðuklaustri en væri ekki afréttur Fljótsdælinga, svo sem hreppstjóri hélt fram.

Samkvæmt nýbýlatilskipuninni var gerður greinarmunur á útvísun lands eftir því hvort landsvæðið væri sannarlega í eigu annars manns sbr. 3. gr. hennar, eða hvort landsvæðið væri í afréttum eða óbyggðum landsvæðum ofan byggða sbr. 4. gr. tilskipunnar. Væri landsvæðið í eigu annars manns hélt hann óskertan eignarrétti sínum. Af gögnum málsins er ekki ljóst hvort Brattagerði var útvísað á grundvelli 3. eða 4. gr. tilskipunninnar.

Heimildir bera það ekki með sér að byggingarbréf samkvæmt 6. gr. nýbýlatilskipunar hafi verið gefið út í kjölfar útvísunarinnar. Raunar fór fram ný útvísun hinn 18. ágúst 1845 þegar sýslumaður Múlasýslu, Júlíus Havstein, framkvæmdi skoðunar- og skiptagjörð á þeim parti Ranaafréttar sem tilheyrði Skriðuklaustri. Var Magnúsi Snorrasyni útvísað landi með tilteknum merkjum til allra afnota samkvæmt nýbýlatilskipuninni. Í lýsingu á landinu sagði að það væri grýtt, hrjóstrugt með mjög litlum slægjum og lélegum tünnum. Byggingarbréf samkvæmt 6. gr. nýbýlatilskipunar virðist ekki hafa verið gefið út vegna þessarar síðari útvísunar. Í

gerðabók fasteignamats Múlasýslu 1916-1918 segir að Brattagerði hafi lagst í eyði 1875 og hafi frá þeim tíma verið notuð sem afréttur.

Afbýlið Þorskagerði stóð vestan Sauðár, nokkru sunnar en Brattagerði en þar var búið á árunum 1783-1784, 1807-1810 og árið 1868. Engar upplýsingar liggja fyrir um landamerki Þorskagerðis né heimildir um að landi þess hafi verið útvísað með formlegum hætti.

Með því að fyrirmælum nýbýlatilskipunar var ekki fullnægt er ljóst að ekki var stofnað til beins eignarréttar á grundvelli þeirrar löggjafar. Eignarréttarleg staða viðkomandi landsvæðis tók því ekki breytingum á þeim grundvelli. Í þessu sambandi ber að vísa til þeirra krafna sem Hæstiréttur hefur gert til sönnunar eignarlands, sbr. kafla 6.1.2. um heiðarbýli á Norðausturlandi.

6.3.6. Niðurstaða

Í kjölfar þess að landamerkjälög tóku gildi, fyrst nr. 5/1882 og síðan nr. 41/1919, voru gerð þrjú landamerkjabréf fyrir Skriðuklaustur. Skjöl þessi voru þinglesin og innfærð í landamerkjabók sýslumanns. Hér að framan hefur verið gerð grein fyrir þeirri niðurstöðu Hæstaréttar að landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða en hins vegar verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega, sjá nánar í kafla 6.1.1. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki getað einhliða aukið við land sitt eða annan rétt. Frá upphafi Íslandsbyggðar helguðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig ítök, afrétti og öll önnur réttindi sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda við merkjum réttindanna, hvers eðlis sem þau voru. Ber um þetta efni sérstaklega að vísa til dóms Hæstaréttar 5. október 2006 í máli nr. 67/2006.

Af heimildum má skýrt ráða að innan þeirra merkja sem lýst er í landamerkjabréfum Skriðuklausturs eru afréttarsvæðin Rani og Undir Fellum. Landamerkjabréfin lýsa merkjum mun vestar en úttekt frá 1828 og skoðunargjörð frá sama ári. Merkjalyásingar Skriðuklausturs frá 1828 falla vel að austurmerkjum afréttarins Undir Fellum og eru í samræmi við umsögn sýslunefndar Norður-Múlasýslu, dags. 24. apríl 1893, þess efnis að jörðin hafi „lítið heimaland, en afrjettarland mikið, sem tekur við af heimalandi...“

Að slepptum heimildum um nýbýlastofnun á Ranaafrétti er ljóst að um Rana og Undir Fellum er fyrst og fremst fjallað í tengslum við upprekstur og afréttarnot. Gerður er greinarmunur á þeim og öðru landi tilheyrandi Skriðuklaustri með því að þau eru jafnan tiltekin sérstaklega og þess getið að Skriðuklaustur eigi þar afrétt eða hlunnindi. Heimildir benda þannig til að þar sé um að ræða afrétt stofnunar í þeim skilningi að Skriðuklaustur hafi átt þar óbein eignarréttindi, sbr. m.a. dómtilil frá 1679, úrskurð sýslumanns frá 1835 og landamerkjabréf Skriðuklausturs. Engin gögn liggja fyrir um að fyrir gildistöku þjóðlendulaga hafi þessi landsvæði nokkurn tíma

verið nýtt til annars en sumarbeitar og e.t.v. annarra takmarkaðra nota. Staðhættir styðja þá niðurstöðu en land þetta liggur í um 600 metra hæð yfir sjávarmáli. Fjallskil hafa verið á hendi sveitarfélags, svæðið er ekki afgirt og þangað hefur búfénaður leitað frá öðrum jörðum án hindrana. Svör hreppstjóra Fljótsdalshrepps og Jökuldalshrepps frá árinu 1920 við fyrirspurn sýslumanns Múlasýslu samrýmast þessu.

Að því er varðar greiðslu felligjalda hreindýra til ábúanda Skriðuklausturs telur óbyggðanefnd að slíkar greiðslur séu í samræmi við þann rétt sem afréttareign veitir. Um hreindýraveiðar er fjallað sérstaklega í 14. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994. Meginreglu laganna er hins vegar að finna í 8. gr., þar sem segir að öllum íslenskum ríkisborgurum, svo og erlendum ríkisborgurum með lögheimili hér á landi, séu dýraveiðar heimilar í almenningum og á afréttum utan landareigna lögbýla, „enda geti enginn sannað eignarrétt sinn til þeirra.“ Með setningu laga nr. 64/1994, sbr. áður lög nr. 63/1954 um fuglaveiðar og fuglafriðun, voru reglur um dýraveiðar á afréttum rýmkaðar frá því sem áður gildi. Réttur sem áður var bundinn við þá sem afréttur heyrði til, sbr. tilskipun um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849, náði nú til mun stærri hóps. Fyrirvari 8. gr. um sönnuð eignarréttindi, sbr. einnig lög nr. 63/1954 áður, tekur mið af þeirri óvissu um eignarréttarlega stöðu afrétta og almenninga sem fyrir hendi var á þeim tíma. Eftir gildistöku Þjóðlendlaga hefur sú staða verið að skýrast, með þeim dómum og úrskurðum sem fyrir liggja. Ljóst er orðið að til eru þjóðlendir þar sem sérstaklega hefur verið sýnt fram á „afréttareign“ einnar eða fleiri jarða.

Ákvæði 14. gr. um hreindýraveiðar er þannig undantekning frá meginreglunni, með því að um hreindýraveiðar fer eftir sérstökum reglum. Þar gildir m.a. reglugerð um skiptingu arðs af hreindýraveiðum, nr. 487/2003. Í henni kemur hugtakið afréttur hvergi fyrir og einungis fjallað um jarðir í því sambandi. Óbyggðanefnd telur að ákvæði reglugerðarinnar beri að skýra með hliðsjón af 8. gr. laga nr. 64/1994, forsögu þess og þeirra úrlausna á grundvelli Þjóðlendlaga sem nú liggja fyrir. Telja verður að þau tilvik þegar sérstaklega hefur verið sýnt fram á „afréttareign“ einnar eða fleiri jarða í þjóðlendu falli undir áður nefndan fyrirvara 8. gr. Þar tilheyri því veiðirétturinn þeim sem afréttur heyrir til. Af framangreindu leiðir að í afréttareigninni felst réttur til arðs af hreindýraveiðum á viðkomandi landi. Um afrétti heilla sveitarfélaga, eða svokallaða samnotaafrétti, liggur hins vegar til grundvallar að nýting hefur snemma verið heimiluð með lögum og stýrt af opinberum aðilum. Framangreindri rýmkun á veiðirétti sýnist einmitt ætlað að ná til þeirra.

Ekkert liggur fyrir um það hvernig Skriðuklaustur er komið að rétti til þeirra landsvæða sem hér hefur verið fjallað um. Óbyggðanefnd telur hvorki hægt að útiloka að þau séu að einhverju leyti innan upphaflegs landnáms né að þau hafi upphaflega verið samnotaafréttir jarða á svæðinu en síðar komist undir Skriðuklaustur. Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til afréttarsvæðanna Undir Fellum

og Rana hafi orðið til á þann veg að þau hafi verið tekin til sumardeildar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Samkvæmt framanröktu er það niðurstaða óbyggðanefndar að land innan lýsingar í landamerkjabréfum Skriðuklausturs hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu, þ.e. afréttarsvæðin tvö, þ.e. Rani og Undir Fellum, þjóðlenda í afréttareign Skriðuklausturs en annað land eignarland. Þar sem afréttareignin tilheyrir Skriðuklaustri í báðum tilvikum er ekki þörf á að afmarka afréttarsvæðin innbyrðis. Að því er varðar afréttarnýtingu annarra jarða í Fljótsdal á þessum sömu svæðum verður að skilja málatilbúnað Fljótsdalshrepps þannig að litið sé svo á að þau séu í eigu Skriðuklausturs að því leyti sem þau eru þar innan merkja. Afréttarnýting jarða í Fljótsdal hafi þannig farið fram í skjóli þess eignarréttar og með samkomulagi aðila. Með hliðsjón af framangreindri niðurstöðu um afréttareign Skriðuklausturs verður ekki talið að þessar kröfur þarfnist frekari umfjöllunar. Þá eru kröfur ábúenda Skriðuklausturs byggðar á meintum rétti eiganda Skriðuklausturs en ekki á sjálfstæðum grundvelli. Úr þeim verður því einungis leyst með óbeinum hætti, þ.e. niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu umrædds landsvæðis.

Eftir er þá að leysa úr því hver séu mörk eignarlands og þjóðlendu. Með hliðsjón af merkjalýsingum Skriðuklausturs, afréttarlýsingum og staðháttum telur óbyggðanefnd þó ljóst að þau liggi ekki vestar en þjóðlenduþrófulína íslenska ríkisins. Með hliðsjón af dómum Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 og 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006, getur ekki komið til álita hvort þau liggi austar. Verður því kröfulína íslenska ríkisins lögð til grundvallar um mörk eignarlands og þjóðlendu, enda er fjármálaráðherra er í máli þessu fyrirvarsmaður bæði jarðarinnar Skriðuklausturs og þjóðlendu, sbr. 1. mgr. 11. gr. laga nr. 58/1998.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign eigenda Skriðuklausturs eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitar svæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldri hefur verið notað til sumardeildar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það að afréttarsvæðin Rani og Undir Fellum, þ.e. land á þjóðlenduþrófusvæði íslenska ríkisins innan landamerkja Skriðuklausturs, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að framangreint svæði sé þjóðlenda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. þeir hlutar Rana og Undir Fellum sem eru innan þess landsvæðis sem

afmarkað er í landamerkjabréfi Skriðuklausturs, dags 27. ágúst 1922 og þingl. 23. júlí 1923, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá merkjavörðu (merkt L.M.) í Miðheiðarhálsi er dregin lína í stefnu á ósinn úr Hólmavatni, þar til kemur að skurðpunkti við línu sem liggur frá merkigarði þeim, sem liggur frá Jökulsá í Fljótsdal fram og upp eftir nesinu upp undir fjall, þaðan sjónhending upp á fjall og áfram í stóran stein, sem stendur utan til á ytra Eyvindarfjalli. Frá þeim skurðpunkti er þeirri línu fylgt að framangreindum stórum steini á ytra Eyvindarfjalli og þaðan í Jökulsá á Jökuldal, þar sem Hölkná rennur í hana. Jökulsá á Jökuldal ræður síðan allt að ármótum við Eyvindará, og eftir það Eyvindará þar til kemur að skurðpunkti við línu sem dregin er frá merkjavörðu (merkt L.M.) í Miðheiðarhálsi og þvert vestur heiði í merkjavörðu í svokölluðum Klappalækjarflóa og í Eyvindará. Er þá miðað við þá línu sem aðilar eru ásáttir um. Þessari línu er fylgt frá framangreindum skurðpunkti hennar við Eyvindará og að upphafspunkti lýsingar þessarar, þ.e. merkjavörðu (merkt L.M.) í Miðheiðarhálsi.

Sama landsvæði er í afréttareign Skriðuklausturs, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.4. „Valþjófsstaðarkirkjueign“

6.4.1. Almenn atriði

Hér verður fjallað um stærstan hluta þess landsvæðis sem afmarkað er í landamerkjabréfi „Valþjófsstaðarkirkjueignar, þ.e. heimastaðarins og undirliggjandi jarða með Hrafnkeldal og örafum öllum“ sem dagsett er 6. júní 1885 og þinglesið 8. júní 1885. Auk Valþjófsstaðar og hjáleigunnar Hóls falla þar innan afréttarsvæðið „Vesturöræfi“ og syðri hlutar afréttarsvæðanna „Rana“ og „Undir Fellum“. Sama máli gegnir um jarðirnar Aðalból, Vaðbrekku, Þuríðarstaði, Egilsstaði og Kleif, en samkvæmt afmörkun eigenda þeirra liggja þær allar utan þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins. Jarðir þessar eru því að mestu undanskildar í þeirri umfjöllun um einstaka hluta Valþjófsstaðarkirkjueignar sem hér fer á eftir.

Að Valþjófsstaðarkirkjulandi, eins og það er afmarkað í landamerkjabréfinu, liggur til norðurs Skriðuklaustursland, þ.m.t. nyrðri hluti afréttarsvæðanna Rana og Undir Fellum. Að austan, handan Jökulsár í Fljótsdal, eru Víðivellir, Glúmsstaðasel og Glúmsstaðir og að vestan, handan Jökulsár á Jökuldal, eru ágreiningssvæði í máli 2/2005 hjá óbyggðanefnd. Til suðurs er Vatnajökull.

Íslenska ríkið miðar kröfugerð sína við að innan landmerkjabréfs Valþjófsstaðarkirkjueignar sé tvenns konar eignarréttur, eignarland að hluta og þjóðlenda að hluta. Nánar tiltekið hefur íslenska ríkið dregið kröfulínu sína úr Axará

og upp eftir henni og svo allt að Svartöldu, þaðan í ósinn úr Hólmavatni, þaðan beint í innri merkjavörðu (merkt L.M.) í Miðheiðarhálsi, sem er hornmark við Fossgerðisland. Síðan er dregin lína þvert vestur heiði í merkjavörðu í svokölluðum Klappalækjarflóa og þaðan í Eyvindará og síðan haldið niður Eyvindará allt að Jökulsá, svo upp Jökulsá og allt að ármótum Hölknár, þaðan upp eftir farvegi Hölknár, allt þar til lína, Búrfell, Tungusporður og Kálffell sker ána. Þar sem þessi lína sker Jökulsá er punktur, síðan er fylgt miðjum farvegi Jökulsár, sbr. kafla 3.1. Samkvæmt þessu eru m.a. Gilsárvötn, Rani, Vesturöræfi, Snæfell, Fremri-Kárahnjúkur og Mariutungur innan þjóðlendu. Á móti hefur eigandi Valþjófsstaðar lýst kröfu um beinan eignarrétt að því landsvæði sem gerð er þjóðlendukrafa til. Þá hefur Fljótsdalshreppur krafist þess að viðurkenndur verði réttur jarða í Fljótsdal til afréttarnýtingar Rana, Undir Fellum og Vesturöræfa, innan merkja Valþjófsstaðar. Loks hefur eigandi Vaðbrekku og ábúandi Aðalbóls lýst kröfum um að viðurkenndur verði réttur jarðanna til afréttarnýtingar Vesturöræfa. Gerð er nánari grein fyrir kröfum aðila í 3. kafla og vísast þangað.

6.4.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(6), er því haldið fram að af frásögnum Landnámu verði ekki ráðið að landsvæði þetta hafi verið numið. Eftir landnám hafi lönd undirorpinn beinum eignarrétti aldrei getað aukist, heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Byggt er á því að almenningar, eins og þeir voru skilgreindir fyrir gildistöku þjóðlendulaga, hafi verið eignarréttarlegt hugtak yfir það sem nú heitir þjóðlenda. Efni máldaga, vitnisburða og vísitasía um eignir Valþjófsstaðarkirkju bendi til að hún hafi eignast Hrafnkelsdal og Vesturöræfi með þrálátri ágengni. Vísað er til landamerkjabréfs Valþjófsstaðar, dags. 6. júní 1885 og þingl. 8. júní 1885, en samkvæmt efni þess sé ekki verið að lýsa eignarlandi kirkjunnar heldur heimalandi hennar, undirliggjandi jörðum og öræfum. Beinn eignarréttur hafi verið á heimajörðinni en öræfin hafi allt frá landnámi verið þjóðlenda. Nú séu undirliggjandi jarðir í Norðurdal og Hrafnkelsdal gengnar undan Valþjófsstað og með þeim hafi fylgt afréttarréttindi í öræfum norðan Vatnajökuls. Byggt er á því að afréttarlöndin hafi ekki með neinum skjallefum gerningum verið skilin undan jörðunum. Beitarnýting hafi verið búendum heimil og smölun og fjallskil á hendi viðeigandi opinberra aðila. Af fyrri heimildum megi ráða að jarðir í Fljótsdal hafi átt sín heimalönd en síðan hafi hálendið upp af byggðinni verið nýtt til sumarbeitar eftir því sem þörf hafi þótt til. Loks er vísað til kenninga um ástæður þess að kirkjur hafi eignast víðlenda afrétti.

Af hálfu eiganda Valþjófsstaðar, sbr. skjöl nr. 18 og 18(4), er því haldið fram að land jarða og afrétta hafi frá landnámi verið undirorpið beinum eignarrétti. Landnámsheimildir fari ekki í bága við þessa kenningu og ljóst sé að við landnám hafi landið verið gróið til jökla. Vísað er til þess að eignarrétturinn sé friðhelgur, sbr. 72.

gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu. Byggt er á landamerkjabréfi Valþjófsstaðar, dags. 6. júní 1885 og þingl. 8. júní 1885, en bréfið sé þinglýst, fært í landamerkjabók og hafi síðan ráðið merkjum Valþjófsstaðar. Þá er vísað til eldri heimilda um merki jarðarinnar og máldaga Valþjófsstaðar frá 1397 sérstaklega. Ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að land innan þessara merkja sé undirorpið fullkomnum eignarrétti. Hafi ríkisvaldið nokkru sinni getað haft upp véfengingarkröfu á hendur eigendum Valþjófsstaðar þá sé ljóst að hún sé niður fallinn vegna fyrningar og tómlætis. Byggt er á því að öll landgæði hafi verið nýtt af eigendum Valþjófsstaðar og samþykki þeirra þurft við nýtingu annarra, sbr. samning við Landsvirkjun vegna virkjunarframkvæmda. Þá hafi skattar og önnur lögboðin gjöld verið greidd af öllu landinu og eignarnámsbætur til eigenda vegna línustæða og veglagningar.

Af hálfu eigenda Valþjófsstaðar er einnig byggt á sjónarmiðum um réttmætar væntingar. Mannréttindadómstóll Evrópu hafi litið til þess í dómum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald sitt. Þessar væntingar styðjist meðal annars við framkomu ríkisins gagnvart þeim með athöfn og athafnaleysi. Vísað er til jafnræðisreglu stjórnarskrár og stjórnsýslulaga um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu. Ekki verði gerðar ríkari sönnunarkröfur á hendur eigendum Valþjófsstaðar en annarra landeigenda. Loks er vísað til hefðar og venjuréttar.

Af hálfu Fljótsdalshrepps, sbr. skjöl nr. 5(5), 16 og 16(2), er því haldið fram að samkvæmt forni venju eigi jarðir í Fljótsdal rétt til afréttarnýtingar Undir Fellum, Rana og Vesturöræfa, innan lands Valþjófsstaðar, sbr. 1. mgr. 8. gr. laga um afréttarmálefni og fjallskil, nr. 6/1986. Vísað er til vitnisburðar og dómtíls um Ranaafrétt frá árunum 1673 og 1674. Af heimildunum megi ráða að afréttarnýting bænda í Fljótsdal hafi þá varað lengi. Þá er vísað til vitnisburðar Kolgríms prests Koðranssonar, dags. 10. júní 1517, um afréttarnýtingu Fljótsdælinga á Vesturöræfum og Undir Fellum. Í vitnisburðinum komi fram að staðurinn hafi átt lambarekstur í Mariutungur. Byggt er á því að afréttarnýting á landi innan landamerkja Valþjófsstaðar hafi farið fram í skjóli eignarréttar Valþjófsstaðar að landinu. Afréttarnýtingunni hafi fylgt skyldur og þeir sem nýtt hafi afréttinn hafi greitt fyrir og lagt til menn í göngur. Vísað er til umfjöllunar um afréttarnýtingu Fljótsdælinga á fyrrnefndum landsvæðum í bókinni *Göngur og réttir V* frá 1987. Einnig er byggt er á svörum hreppstjóra Fljótsdalshrepps og Jökuldalshrepps frá 1920 um að ekkert afréttland né almenningur sé í hreppunum sem sannarlega tilheyri ekki einhverri jörð. Þá er því haldið fram að afréttarnýting Fljótsdælinga á svæðunum séu eignarréttindi og njóti sem slík verndar 72. gr. stjkskr., sbr. einnig 1. gr. 1. viðauka laga nr. 62/1992 um Mannréttindasáttmála Evrópu. Loks er vísað til þess að málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnsýslulaga, nr. 37/1993. Með hliðsjón af

meðalhófsreglu 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á eigendur réttinda að þeim sé ómögulegt að mæta henni.

Af hálfu ábúenda jarðarinnar Aðalbóls í Hrafnkelsdal er því haldið fram að jörðinni hafi fylgt réttur til nýtingar Vesturöræfa eftir útskiptingu hennar úr Valþjófsstaðarlandi, enda hafi verið goldið afréttargjald fyrir. Hér skal þess getið að við aðra fyrirtöku málsins, hinn 9. mars 2006, tilkynnti óbyggðanefnd að hún teldi rétt að kröfur ábúenda ríkisjarða í málinu kæmu til athugunar. Ábúendur vísa til byggingarbréfs Aðalbóls frá 1835 en þar komi fram að bóndinn á Aðalbóli hafi verið „afréttartollsfrið“ gegn grenjavinnslu á Vesturöræfum. Einnig er vísað til byggingarbréfs frá árinu 1845 um að bóndanum á Aðalbóli hafi verið byggður allur afréttur á Vesturöræfum. Þessi skipan hafi haldist þar til Aðalból fór í eyði í kjölfar Öskjugoss 1875. Afréttarnýtingin sé í öllu falli venjuhelguð en ábúendur í Hrafnkelsdal hafi tekið þátt leitum á Vesturöræfum og skipan gangnamála verið ágreiningslaus. Vísað er til þess að eigandi Vesturöræfa viðurkenni kröfur ábúenda Aðalbóls til afréttarnýtingar á svæðinu. Þá er því haldið fram að afréttarnýting ábúenda séu eignarréttindi og njóti verndar 72. gr. stjkskr., sbr. einnig 1. gr. 1. viðauka laga nr. 62/1992 um Mannréttindasáttmála Evrópu. Loks er vísað til þess að málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á eigendur réttinda að þeim sé ómögulegt að mæta henni.

Af hálfu eiganda jarðarinnar Vaðbrekku í Hrafnkelsdal er því haldið fram að jörðin hafi átt rétt til nýtingar Vesturöræfa sem afréttar eftir útskiptingu jarðarinnar úr Valþjófsstaðarlandi, enda hafi afréttargjald verið goldið. Byggt er á því að afréttarnýtingin sé í öllu falli venjuhelguð. Vísað er til þess að eigendur Vaðbrekku hafi tekið þátt leitum á Vesturöræfum og skipan gangnamála hafi verið ágreiningslaus, enda viðurkenni landeigandi Vesturöræfa kröfur Vaðbrekku til afréttarnýtingar þar. Þá er vísað til þess að afréttarnýting Vaðbrekku á Vesturöræfum séu eignarréttindi og njóti sem slík verndar 72. gr. stjkskr., sbr. einnig 1. gr. 1. viðauka laga nr. 62/1992 um Mannréttindasáttmála Evrópu. Loks er vísað til þess að málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á eigendur réttinda að þeim sé ómögulegt að mæta henni.

6.4.3. Skipting „Valþjófsstaðarkirkjueignar“

Í kafla 5.4. hér að framan eru rakin þau gögn málsins sem fjalla um „Valþjófsstaðarkirkjueign“, þ. á m. afréttarlönd staðarins, sbr. einnig kafla 5.9. um afréttarlönd í málinu almennt. Gögn þessi eru afrakstur af skjalaframlagningu málsaðila, skýrslutökum við aðalmeðferð málsins og kerfisbundinni leit á vegum

óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráðstafanir að eignarrétti og nýtingu þessa landsvæðis.²⁰⁵

Valþjófsstaðar er þannig getið í heimildum allt frá 12. öld og af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.²⁰⁶ Sagnir um búsetu þar má rekja enn lengra aftur. Svo sem rakið er í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hvort og þá að hvaða marki landnám á þessu svæði náði upp á Fljótsdalsheiði eða suður inn til landsins. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landanámslýsinga verður þó að telja að vafi um það atriði vaxi eftir því sem vestar og sunnar dregur og land hækkar.

Réttur Valþjófsstaðar til hálendisins norðan Vatnajökuls, milli Jökulsár á Jökuldal og Jökulsár í Fljótsdal, er tiltekinn í fjölda heimilda. Þar má í meginatriðum greina á milli svokallaðra „Vesturöræfa“ að vestanverðu, „Undir Fellum“ að austanverðu og „Rana“ þar á milli. Afréttarlönd þessi liggja ásamt „heimastaðnum“ og hjáleigunni Hóli innan þess landsvæðis sem afmarkað er í landamerkjabréfi Valþjófsstaðarkirkjueignar 1885. Þar gegnir sama máli um jarðirnar Þuríðarstaði, Egilsstaði og Kleif, sem einnig voru gerð sérstök landamerkjabréf fyrir samdægurs, og jarðirnar Aðalból og Vaðbrekku, sem gerð voru sérstök landamerkjabréf fyrir á árinu 1921. Afréttirnir í Rana og Undir Fellum teygja sig einnig til norðurs, inn fyrir lýsingu í landamerkjabréfi Skriðuklausturs, en um það vísast nánar til kafla 6.3.

Framangreind þrjú afréttarsvæði tilheyra Fljótsdalsheiði, hásléttu í 600 til 700 m hæð yfir sjávarmáli sem þó er að mestu gróin. Í lægðum eru víðáttumiklir flóar en melar á milli. Á Fljótsdalsheiði er fjöldi vatna, þeirra stærst eru Gilsárvötn (628 m), og nokkurt fjalllendi. Að norðanverðu má þar nefna Eyvindarfjöll (884 og 847 m), Grjótöldu (882 m) og Þrælaháls (879 m). Að vestanverðu liggur Innri Kárahnjúkur (838 m) og suðaustan hans eru Sauðahnjúkar (1060 og 1004 m). Inn af Sauðahnjúkum, undir jökli, eru Maríutungur. Þegar austar dregur að sunnanverðu kemur að svonefndu Snæfellssvæði, en það samanstendur af fjölda stakra fella og hnjúkaraða í 900-1338 m hæð yfir sjávarmáli. Snæfellið sjálft er 1833 m hátt og hæsta fjall á Íslandi utan jökla. Á Fljótsdalsheiði er Miðheiðarháls, aflangur háls með leguna norðaustur-suðvestur í rúmlega 600 m hæð yfir sjávarmáli. Vatnaskil og sveitarfélagamörk Fljótsdalshéraðs og Fljótsdalshrepps liggja um Miðheiðarháls að norðanverðu en Snæfellssvæðið að sunnanverðu. Frá bæjarstaði Valþjófsstaðar, við Jökulsá í Fljótsdal, og beint vestur í Jökulsá á Jökuldal, vestur undir Fjallkalli, eru u.þ.b. 31,5 km í beinni loftlínu og suðvestur að upptökum Jökulkvísar í Maríutungum eru um 53 km í beinni loftlínu.

Talið er að við landnám hafi Fljótsdalur verið vaxinn birkiskógi og kjarri upp undir fjallsbrúnir í 300-400 m hæð. Gert hefur verið ráð fyrir að gróðurþekja á Fljótsdalsheiði hafi þá náð talsvert hærra yfir sjó en síðar varð, jafnvel svo nemi 100

²⁰⁵ Sjá nánar í kafla 4.

til 200 metrum, mismunandi eftir aðstæðum. Skógeyðing mun hafa verið hvað stórfelldust á 18. öld, af ýmsum ástæðum.

Um þetta landsvæði er fjallað í fjölda heimilda, fyrst í Vilchinsmáldaga frá 1397 en einnig í yngri máldögum, vísitasíum, lögfestum, vitnisburðum og fleiri heimildum. Samkvæmt því sem þar kemur fram hefur réttur Valþjófsstaðar til Fljótsdalsheiðar farið vaxandi með tímanum, frá því að ná til Lands undir Kleif í lok 14. aldar, Marítungna að auki við lok 15. aldar, ótilgreindra öræfa frá 16. öld og frá 17. öld til alls landsvæðisins milli Jökulsár á Jökuldal og Jökulsár í Fljótsdal, sem þá er ýmist kallað öræfi eða afréttarland.

Að því er varðar nánar hinar almennari og víðtækari heimildir, um öræfi og afréttarlönd, segir þannig í vitnisburðum frá árunum 1517 og 1552 að enginn hafi rekið á öræfi Valþjófsstaðar nema með leyfi staðarins. Þá er í vísitasíu frá árinu 1641 vísað til dómsbréfs frá 1621 um að Hrafnkelsdalur og öræfi milli jökulsáanna beggja séu „eign“ Valþjófsstaðar. Í lögfestu frá árinu 1794 eru kirkjunni talin til „...Öræfe öll, millum Jökuls Aar á Jökuldal, og Jökulsaar í Fliotsdal, Frammunder Jökla...“ Þess skal getið að á þeim tíma voru jarðirnar Aðalból og Vaðbrekka í Hrafnkelsdal, norðan Vesturöræfa og vestan Hölknár, undir Valþjófsstað. Í skýrslu um Valþjófsstaðarbrauð, dags. 10. júní 1839, segir að meðal „hlunninda“ kirkjunnar séu tvö afréttarlönd „millum beggja Jökulsáanna í Fljótsdal og á Jökuldal og ná inn til Jökla, og út til Landamerkia millum Valþjófsstaðar og Skriduklausturs“. Hinn 12. maí 1840 lögfesti séra Stefán Árnason á Valþjófsstað „Heimastadarins Land og undir liggjandi Jarda, Hrafnkellsdal, og Öræfi öll millum Jökulsár á Jökuldal, og Jökuls ár í Fljótsdal framm undir Jökla og út ad Merkigardi, þeim sem ad fornu og nyu haldin hefr verid Landamerki millum Valþjófsstaðar og Skriduklausturs“. Meðal þeirra hlunninda Valþjófsstaðar sem talin eru upp í jarðamati 1849 eru „hin vídlendu öræfi“, sem staðurinn er sagður eiga „hér og hvar umhverfis og innaf sveitinni“, sem staðarhaldarinn láni bændum í hreppnum, sem ekki hafi sumarhagbeit fyrir geldfé sitt. Í óársettri skýrslu um eignir og ítök Valþjófsstaðarkirkju kemur fram að þar á meðal sé allt afréttarland, - milli jökulsáanna á Jökuldal og Fljótsdal.

Er þá ótalin fjöldi heimilda sem fjalla sérstaklega um heimaland eða einstök afréttarsvæði, sjá nánar í þeim köflum sem hér fara á eftir. Hér ber þess að geta að í svari hreppstjóra Fljótsdalshrepps vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands um afrétti og almenninga í Múlasýslu, dags. 22. maí 1920, segir að „...hjer í hreppi er ekkert svæði sem talin er almenníngur, og að ekkert afréttar land er hjer, sem ekki sannanlega tilheyrir einhverju býli“. Svar hreppstjóra Jökulsdalshrepps, dags. 3. júní 1920, var efnislega á sama veg.

Óbyggðanefnd telur ótvírætt að við gildistöku þjóðlendulaga hafa Vesturöræfi, Undir Fellum og Rani talist til afrétta, samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands

²⁰⁶ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

sem almennt var miðað við fram að þeim tíma.²⁰⁷ Svör hreppstjóra Fljótsdalshrepps og Jökuldalshrepps sem áður voru rakin mæla þessu ekki í mót. Jafnframt er ljóst að á Valþjófsstað hefur um aldir verið sjálfstæð jörð. Í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*, sbr. kafla 4.4. í viðauka, eru afréttir flokkaðir í þrennt. Í fyrsta lagi er um þá afrétti að ræða sem kalla má samnotaafrétti. Það eru þeir afréttir sem samkvæmt elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Í öðru lagi eru afréttir einstakra jarða og stofnana en það eru þeir afréttir sem samkvæmt elstu heimildum tilheyrðu einstökum jörðum, lögpersónum og stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Uppreksstur annarra aðila var þá heimill samkvæmt venjum og samningum, en gegn greiðslu afréttartolls. Það hvort tiltekinn afréttur einstakrar jarðar eða stofnunar er undirorpinn beinum eða óbeinum eignarrétti heimajarðar er að mati óbyggðanefndar ekki einhlítt og verður að meta í hverju tilviki fyrir sig. Í þriðja lagi er svo um að ræða að land eða hluti lands einstakra jarða hafi verið lagt til afréttar.

Inntak eignarheimilda Valþjófsstaðar til þess landsvæðis sem í landamerkjabréfi er nefnt Valþjófsstaðarkirkjueign, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er þannig atriði sem þarfnast nánari skoðunar. Hér á eftir koma því til sérstakrar umfjöllunar einstakir hlutar Valþjófsstaðarkirkjueignar, þ.e. heimaland, Undir Fellum, Rani og Vesturöræfi, samkvæmt landamerkjabréfi staðarins frá 1885 og eldri heimildum um sama efni. Einnig verður litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Í þessu sambandi skal áréttuð umfjöllun í kafla 6.1.1. þar sem gerð er grein fyrir þeirri niðurstöðu Hæstaréttar að landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða en hins vegar verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

6.4.4. „Heimaland“

Býlið á Valþjófsstað stendur austan Fljótsdalsheiðar, nánar tiltekið undir Valþjófsstaðafjalli, við Jökulsá í Fljótsdal. Valþjófsstaðafjall er með hamrabeltum og hjöllum er aukast eftir því sem innar dregur. Má sums staðar telja eina 12-14 hjalla frá dalbotni og að brún. Á 0,5 km kafla rís landið um rúma 500 metra. Efst heita Rákar (562 m) og Þverfell (694 m). Á hjöllum er sums staðar vallendi en þar má einnig finna víðigróður sem eykst eftir því sem innar kemur.

Um heimaland Valþjófsstaðarkirkju sést fyrst fjallað í máldaga Vilchins biskups 1397. Þar segir svo: „Mariukirkia aa walþiofstodum aa heimaland allt.“ Verður máldaginn skilinn þannig að annað land sem þar er tiltekið falli ekki undir heimalandið. Má þar nefna „land vnder kleif“ sem talið er upp á eftir Múlalandi og jörðinni Þorgerðarstöðum. Tvö síðastnefndu landsvæðin liggja austan Jökulsár í Fljótsdal og geta á engan hátt talist til heimalands Valþjófsstaðar. Aðgreiningu á

²⁰⁷ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

heimalandi Valþjófsstaðar og öðru landi staðarins, án sérstakrar afmörkunar, er einnig að finna í máldögum frá 1471 og 1570, lögfestu 1794, vísitasíu frá 1850 og eignaskrá frá lokum 18. aldar. Af þessu má ráða að snemma hafi verið gerður greinarmunur á heimalandi Valþjófsstaðar og öðru landi hans.

Sérstök afmörkun á heimalandi kemur fyrst fram í lögfestu frá 1484. Það er sagt vera landið sem liggur milli merkigardis og Ljósár og „norður“ í Jökulsá. Upptök Ljósár eru í Teigsbjargi sem liggur austan Hólmavatns og því utan við þjóðlendukröfuvæði íslenska ríkisins. Á héraði mun lengi hafa tíðkast að láta norður og austur tákna gagnstæðar áttir, þannig að norður í þessu samhengi vísar í raun til vesturs. Sé sá skilningur lagður til grundvallar virðist heimalandinu lýst allt vestur að Jökulsá á Jökuldal. Allt að einu er lýsing lögfestunnar óljós, auk þess sem Árni Magnússon handritasafnari taldi hana falsaða. Á hana verður því ekki litið sem trausta heimild.

Í vísitasíu Brynjólfs biskups um merki Valþjófsstaðar frá 1641, sbr. vísitasíu 1677, er hins vegar að finna aðra afmörkun á heimalandinu en þar segir „...ad Vestann Rædur fiallid, ad utann ur Fiallinu j Griothryggenn sem ofan efter liggur Fiallinu þadan ofan efter merkia gardi J Jokuls aa enn hun rædur ad austann.“ Af þeirri merkjalýsingu má ráða að heimaland Valþjófsstaðar hafi ekki verið talið ná lengra frá Jökulsá í Fljótsdal en að hryggnum sem liggur vestan við bæjarstæðið á Valþjófsstað.

Í vitnisburði Jóns Eyjólfssonar frá árinu 1670 er aftur miðað við Jökulsá á Jökuldal, þegar segir að merki milli Valþjófsstaðar og Skriðuklausturs séu „gardurinn sem liggur upp eptir Nesinu þadann sionhending uppi fiall og i þann stora stein sem stendur utanntil I Eivindarfialli Ytra enn þadann riettlynis Nordur J Jökulsa“. Ekkert kemur fram um sérstaka aðgreiningu eða afmörkun á einstökum svæðum. Lögfestur Valþjófsstaðarpresta 1794 og 1840 lýsa norðurmerkjum einnig vestur að Jökulsá á Jökuldal. Af samhengi þess texta sést að sú lína er bæði sögð skilja á milli „öræfa“ Valþjófsstaðar og lands Skriðuklausturs og á milli Valþjófsstaðar og Skriðuklausturs. Hér ber einnig að geta um framangreinda skýrslu um Valþjófsstaðarbrauð frá 1839 þar sem fram kemur að meðal hlunninda prestakallsins séu tvö afréttarlönd sem ná frá jöklum og út til landamerkja Valþjófsstaðar og Skriðuklausturs.

Samkvæmt þessu eru elstu heimildir misvísandi um hversu langt heimaland Valþjófsstaðar náði til vesturs og norðurs. Jafnframt virðist sem þær lýsingar norðurmerkja sem ná alla leið vestur að Jökulsá á Jökuldal geri ráð fyrir að sunnan merkja séu bæði öræfi eða afréttir Valþjófsstaðar og heimaland staðarins.

Loks er landamerkjum Valþjófsstaðarkirkjulands lýst heildstætt í landamerkjabréfi, dags. 6. júní 1885 og þinglýst 8. júní 1885. Tekið er fram að merkjalýsingin taki til „heimastaðarins og undirliggjandi jarða með Hrafnkelsdal og öræfum öllum“. Fjallað er sérstaklega um merki „heimalands“ Valþjófsstaðar, að hjáleigunni Hóli meðtalinni.

Til norðurs, gagnvart Skriðuklaustri, er um merki vísað til norðurmerkja Valþjófsstaðarkirkjueignar. Þar er miðað við merkigarð „...sem að fornu og nýju haldinn hefur verið landamerki, og liggur frá Jökulsá fram og upp eftir nesinu upp undir fjall; þaðan sjónhending upp á fjall. Þá í stóran stein, sem stendur utan til á ytra Eyvindarfjalli og þaðan réttlínis norður í Jökulsá á Jökuldal.“ Þessi lýsing er í samræmi við þær eldri lýsingar norðurmerkja sem áður var lýst og ná vestur á Jökuldal. Landamerkjabréf Valþjófsstaðarkirkjueignar er áritað vegna Skriðuklausturs og er orðrétt í samræmi við landamerkjabréf þeirrar jarðar, dags. 18. júní 1884 og þingl. 19. júní sama ár. Þess ber að geta að í kafla 6.3. er komist að þeirri niðurstöðu að innan þeirra merkja sem lýst er í landamerkjabréfum Skriðuklausturs séu hlutar afréttarsvæðanna Rana og Undir Fellum.

Merkjum „Valþjófsstaðar heimalands með hjáleigunni Hóli“ til suðvesturs, gagnvart Þuríðarstöðum, er lýst „...úr Klifaklett við Jökulsá, þaðan bein stefna í vörðu á Selhlíð, þaðan í Grástein, þá sömu stefnu norður svo langt sem heimaland nær.“ Í máli þessu liggur fyrir ódagsett merkjalýsing hjáleigunnar Hóla gerð af Benedikt Friðrikssyni, oddvita og bónda þar frá 1950 til 1987. Suðurmörk Hóla eru þar tilgreind með sama hætti og suðurmörk Valþjófsstaðarkirkjulands í landamerkjabréfinu. Um merki Hóla að norðan, þ.e. gagnvart heimalandi, segir að þau segir að þau séu „Úr klöpp við Teigshúshyl beint upp í Bjarg á milli Teighúsgjár og Bjarnargjár, öllu nær hinni fyrrnefndu, og síðan sömu stefnu í Hólmavatn.“ Þess skal getið að íslenska ríkið dregur kröfulínu sína í ós Hólmavatns en að öðru leyti liggur það utan við þjóðlendukröfusvæði.

Verður þá næst hugað að heimildum um afmörkun aðliggjandi jarða til suðvesturs, þ.e. Þuríðarstaða, Egilsstaða og Kleifar, sem liggja í röð við Jökulsá í Fljótsdal, suðvestur af heimalandi Valþjófsstaðar með Hóli en austur af Rana og Undir Fellum. Þuríðarstaðir eiga norðausturmörk að Valþjófsstað og suðvesturmörk að Egilsstöðum. Syðst er Kleif, með norðausturmörk að Egilsstöðum, en afrétturinn Undir Fellum til suðvesturs. Lýsingar landamerkjabréfs Valþjófsstaðar og merkjalýsing Hóla á suðurmerkjum eru orðrétt í samræmi við landamerkjabréf Þuríðarstaða, dags. 6. júní 1885 og þingl. 8. júní 1885, þ.e. „...úr Klifaklett við Jökulsá, þaðan bein stefna í vörðu á Selhlíð, þaðan í Grástein, þá sömu stefnu norður svo langt, sem heimaland nær.“ Í landamerkjabréfi Þuríðarstaða kemur þannig ekki fram hve langt til vesturs norðausturmerki jarðarinnar ná. Í bókinni *Sveitir og jarðir í Múlasýslu* segir hins vegar að mörkin að ofan miðist við Gilsársvötn. Samkvæmt landamerkjabréfum Egilsstaða og Kleifar, bæði dags. 6. júní 1885 og þingl. 8. júní sama ár, ná jarðirnar vestur að Svartöldu sem er á kortum staðsett suðaustan undir Langavatni. Sama viðmiðun er að vestanverðu í áðurnefndu landamerkjabréfi Þuríðarstaða.

Austurmerki heimalands Valþjófsstaðar liggja í Jökulsá í Fljótsdal, utan við kröfusvæði íslenska ríkisins og koma ekki til nánari umfjöllunar hér.

Þannig verður ekki ráðið af landamerkjabréfi Valþjófsstaðar hve langt heimaland nær til vesturs og eins og áður sagði eru eldri heimildir misvísandi. Samkvæmt vísitásiu biskups frá 1641 nær heimaland Valþjófsstaðar þannig ekki lengra en að heiðarbrúninni vestan við Jökulsá í Fljótsdal. Þar eru glögg skil frá náttúrunnar hendi með því að land rís hratt úr tæplega 30 metra hæð yfir sjávarmáli og í um 600 m. Samkvæmt eldri heimild sem þó verður ekki talin traust, þ.e. lögfestu Valþjófsstaðar frá 1484, nær heimalandið hins vegar alla leið vestur að Jökulsá. Fleiri heimildir lýsa merkjum alla leið vestur að Jökulsá á Jökuldal en virðast þá almennt gera ráð fyrir að sunnan merkja séu öræfi eða afréttir, auk heimalands Valþjófsstaðar. Svo sem nánar er rakið í þeim köflum sem hér fara á eftir bera aðrar heimildir með sér að þar sé nánar tiltekið að finna afréttarsvæðin Rana, Undir Fellum og Vesturöræfi. Fær það þannig ekki staðist að heimaland Valþjófsstaðar nái alla leið vestur að Jökulsá á Jökuldal.

Í kafla 6.4.5. er komist að þeirri niðurstöðu að heimildir bendi til þess að afrétturinn Undir Fellum liggi vestan heimalands Valþjófsstaðar, sunnan Bessastaðaár og austan Gilsárvatna. Ofan brúna Valþjófsstaðafjalls er Þverfell (694 m) og vestan þess tekur við mólendi, fjöldi vatna og votlend háslétta í um 600 m hæð yfir sjávarmáli. Þeirra stærst eru Gilsárvötn, þaðan sem Bessastaðaá teygir sig til norðausturs. Landamerkjalyking hjáleigunnar Hóls miðar norðvesturmerki, gagnvart heimalandi Valþjófsstaðar, við ós Hólmavatns, austan Gilsárvatna en vestan Teigsbjargs, og í landamerkjabréfum Þuridarstaða, Egilsstaða og Kleifar er miðað við Svartöldu, suðvestan Gilsárvatna. Svartalda er u.þ.b. 15 km í beinni loftlínu frá bæjarstaði Valþjófsstaðar við Jökulsá í Fljótsdal og ós Hólmavatns er u.þ.b. 7 km í beinni loftlínu frá sama stað.

Samkvæmt framangreindu benda fyrirbyggjandi gögn til þess að heimaland Valþjófsstaðar og hjáleigan Hóll eigi merki gagnvart afréttarsvæðinu Undir Fellum í ósi Hólmavatns. Heimildir um afmörkun afréttarsvæðisins Undir Fellum, jarðanna Þuridarstaða, Egilsstaða og Kleifar, og staðhættir á svæðinu austan Gilsárvatna og sunnan Bessastaðaár styðja þetta og benda jafnframt til að merki heimalands Valþjófsstaðar gagnvart afréttinum Undir Fellum að öðru leyti liggi a.m.k. ekki vestar en krafa ríkisins um Þjóðlendu miðar við, en hún er dregin úr ósi Hólmavatns í stefnu á Svartöldu til suðvesturs og úr sama ósi til norðvesturs í stefnu á merkjavörðu í Miðheiðarhálsi.

Tekið skal fram að hér er ekki tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu lands á Þjóðlendukröfufsvæði, sjá kafla 6.4.8.

6.4.5. „Undir Fellum“

Hér verður fjallað um afréttarsvæði það, innan merkja Valþjófsstaðarkirkjueignar, sem nefnt er „Undir Fellum“ og liggur á austanverðri Fljótsdalsheiði, vestan heimalands Valþjófsstaðar en austan afréttarsvæðanna Rana og Vesturöræfa. Til

norðurs teygir Undir Fellum sig inn fyrir landamerkjabréf Skriðuklausturs, sjá nánar í kafla 6.3, og til suðurs er Vatnajökull.

Í kafla 6.4.3. er rakinn fjöldi heimilda frá 16. öld og síðar sem lýsa rétti Valþjófsstaðar til landsvæðisins á milli Jökulsár á Jökuldal, Jökulsár í Fljótsdal og Vatnajökuls, og það þá eftir atvikum kallað öræfi eða afréttarland. Jafnframt er því lýst í kafla 6.4.4. að þær lýsingar norðurmerkja Valþjófsstaðar sem ná alla leið vestur að Jökulsá á Jökuldal geri ráð fyrir að sunnan merkja séu bæði öræfi eða afréttir Valþjófsstaðar og heimaland staðarins.

Elsta heimildin sem fjallar sérstaklega um rétt Valþjófsstaðar til þess hluta Fljótsdalsheiðar sem hér er til umfjöllunar er máldagi Vilchins biskups frá árinu 1397. Þar segir að Valþjófsstað fylgi auk annarra landsvæða „land vnder kleif fram fra Þuridarstöðum vnder jokla med öllum gædum. wtan skog.“ Í máldaga Valþjófsstaðarkirkju, sem talinn er frá 1471, segir einnig „að land vnder kleif fram fra Þuridarstöðum“ tilheyri kirkjunni. Ljóst er að Kleifarland er landfræðilega aðskilið frá „heimalandi“ Valþjófsstaðar, með því að þar var yfir jörðina Þuridarstaði að fara, hvort sem jarðirnar Egilsstaðir og Kleif, voru þá hlutar hennar eða ekki. Af framsetningu máldaganna má einnig ráða að land undir Kleif telst ekki til heimalands jarðarinnar, enda er það talið upp á eftir landsvæðum austan Jökulsár í Fljótsdal sem augljóslega teljast ekki til heimalands Valþjófsstaðar. Þá vekur athygli að sérstaklega er tekið fram 1397 að skógur fylgi ekki þessu eignarhaldi en í vísitasíu 1641 segir fyrst að skógur fylgir landi, „ad gömlu hefðar halldi“. Lögfesta Valþjófsstaðar frá 1484, sem Árni Magnússon handritasafnari taldi falsbréf, samræmist framangreindum máldaga frá 1471, enda þótt ekki sé skilið jafn glögglega milli heimalands og þess sem þar er kallað Kleifarland. Í máldaga frá árinu 1570 og vísitasíum frá árunum 1641, 1677, 1706, 1779 og 1850 er land undir Kleif tiltekið meðal eigna kirkjunnar með sambærilegum hætti og í eldri máldögum.

Landið undir Kleif er syðsti hluti þess landsvæðis sem nú kallast Undir Fellum. Það er fyrst tilgreint sérstaklega í sóknarlýsingu Stefáns Árnasonar frá árinu 1840-1841. Þar segir m.a. að Fellnaafréttur sé í kringum Snæfellið og tilheyri Valþjófsstað. Fram kemur að afréttarsvæði kirkjunnar séu brúkuð af Fljótsdælingum einum. Í jarðatali Johnsen frá árinu 1847 segir að Valþjófsstaðarkirkja eigi tvö afréttarlönd milli Jökulsáanna í Fljótsdal og á Jökuldal og árlega „brúkuð til skiptis fyrir hérum 1.500 fjár og er þar nokkur grastekja“. Vafalaust virðist að hér er átt við afréttarlöndin Undir Fellum og Vesturöræfi. Í skýrslu um eignir Valþjófsstaðar, dags. 12. júní 1867, er afrétt Undir Fellum talin til ítaka kirkjunnar. Þess er næst getið í sóknarlýsingu Péturs Jónssonar prests á Valþjófsstað frá árinu 1873 en þar segir að heiðin fyrir innan byggðina sé afréttur og tilheyri sérhvers landstærð. Þar fyrir innan taki við „...Fellnaafrétt sem Valþjófsstaðarkirkja á. Í hana reka engir vissir búendur, heldur fer það eftir því sem best þykir henta í hvert skipti.“ Þá segir í sóknarlýsingu Þorvaldar Ásgeirssonar á Hofteiggssókn frá árinu 1874 að á sóknarmörkum „liggi

saman tvær afréttar, Fellnaafrétt sunnar og Vesturöræfa vestar sem báðar eru eign Valþjófsstaðarkirkju.“ Einnig segir í gerðabók fasteignamats Norður-Múlasýslu 1916-1918 að afréttarlandið Fell fylgi Valþjófsstað og árið 1954 lýsir Biskup Íslands landi undir Kleif, eða Fellnaafrétti, sem ítaki Valþjófsstaðarkirkju.

Yngri heimildir bera einnig með sér að landsvæðið Undir Fellum hefur verið í afréttarnotum jarðeigenda í Fljótsdal undir stjórn sveitarfélagsins fram á þennan dag.

Ekki liggur fyrir lögformleg lýsing á afréttarsvæðinu Undir Fellum. Elsta heimildin um afmörkun þess er tillaga hreppstjóra Fljótsdalshrepps og meðráðamanna hans um gangnamörk, dags. 18. desember 1864. Þar segir að afrétturinn markist af „Bessastaða á norður að Gilsárvötnum síðan ráða þaug, enn frá þeim beina línu að Aðalbolsveigji þá ræður hann norður að Þorirstaðakvísl síðan hún inn í drag það sem liggur, inn með öldu þeirri sem er inn og suður af þræla hálsi, þaðan beint inni laugarárdrag og svo inn með því að austan beint í grábergshnúk, þaðan vestur í grjóttárdrag, og svo inn alla sanda fyrir austan hnúka, alt að Jökulkvísl þá ræður hún að innan suður að vatni því, er hún fellur úr við Jökulinn, enn þaðan ræður jökullinn að Jökulsá og hún úr því út að agsará.“ Lýsing á afréttinum í byggðasöggunni *Sveitir og jarðir í Múlaþingi*, II. bindi frá árinu 1975, og í bókinni *Göngur og réttir*, V. bindi frá árinu 1987, eru efnislega á sama veg.

Samkvæmt framangreindu benda heimildir til þess að hluti þess landsvæðis sem afmarkað er í landamerkjabréfi Valþjófsstaðarkirkjueignar tilheyri afréttinum Undir Fellum. Afmörkun á aðliggjandi afréttarsvæðum, þ.e. Rana og Vesturöræfum, í heimildum er að meginstefnu til í samræmi við framangreinda lýsingu frá 1864, sbr. þá kafla sem hér fara á eftir. Að norðanverðu afmarkast afréttarsvæði þetta í megindráttum af Bessastaðaá til norðurs, Gilsárvötnum til vesturs og heimalandi Valþjófsstaðar, Þuridarstöðum, Egilsstöðum og Kleif til austurs. Þess skal getið hér að í kröfugerð Fljótsdalshrepps um afréttarnýtingu, að viðurkenndum beinum eignarrétti Valþjófsstaðar, Undir Fellum ásamt Vesturöræfum og Rana utan lands Skriðuklausturs er ekki greint á milli afréttanna þriggja með sérstökum merkjalýsingum. Að því er varðar afmörkun heildarsvæðisins til norðausturs, þ.e. á milli merkja við Skriðuklaustursland og Jökulsár í Fljótsdal er miðað við fjallsbrún, farið inn með brúninni, síðan aftur inn á heiðina og með landamerkjum jarða í Norðurdal að Öxará.

Um nánari afmörkun á heimalandi Valþjófsstaðar, og þar með norðanverð austurmerki Undir Fellum, er fjallað í kafla 6.4.4. og komist að þeirri niðurstöðu að merki heimalands Valþjófsstaðar gagnvart afréttinum Undir Fellum liggi a.m.k. ekki vestar en krafa ríkisins um þjóðlendu miðar við, en hún er dregin úr ósi Hólmavatns í stefnu á Svartöldu til suðvesturs og úr sama ósi til norðvesturs í stefnu á merkjavörðu í Miðheiðarhálsi.

Tekið skal fram að hér er ekki tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu lands Undir Fellum, sjá kafla 6.4.8.

6.4.6. „Rani“

Hér verður fjallað um afréttarsvæði það innan merkja Valbjófsstaðarkirkjueignar sem nefnt er „Rani“ og liggur á miðri Fljótsdalsheiði. Austan þess er afréttarsvæðið Undir Fellum og vestan megin eru jarðirnar Vaðbrekka, Aðalból og afréttarsvæðið Vesturöræfi þegar sunnar dregur. Til norðurs teygir Rani sig inn fyrir landamerkjabréf Skriðuklausturs, sjá nánar í kafla 6.3.

Í kafla 6.4.3. er rakinn fjöldi heimilda frá 16. öld og síðar sem lýsa rétti Valbjófsstaðar til landsvæðisins á milli Jökulsár á Jökuldal, Jökulsár í Fljótsdal og Vatnajökuls, og það þá eftir atvikum kallað öræfi eða afréttarland. Jafnframt er því lýst í kafla 6.4.4. að þær lýsingar norðurmerkja Valbjófsstaðar sem ná alla leið vestur að Jökulsá á Jökuldal geri ráð fyrir að sunnan merkja séu bæði öræfi eða afréttir Valbjófsstaðar og heimaland staðarins.

„Ranaafréttar“ er fyrst sérstaklega getið í vitnisburði, dags. 18. mars 1679. Segir þar að afrétturinn tilheyri Skriðuklaustri en hafi verið „afriett allra fljótsdalsmanna“. Í lögfestu Valbjófsstaðar frá 1840 fyrirbýður séra Stefán Árnason upprekstur fjár á „Rana Afrétt og Fljótsdals heidi sem liggur fyrir framan [...] Landa merki millum Skriðuklausturs og Valbjófsstaðar ...“, nema með hans leyfi eða samþykki eða ábúanda Skriðuklausturs. Í sóknarlýsingu séra Stefáns frá árinu 1840-1841 segir að Ranaafréttur tilheyri Skriðuklaustri en sé brúkaður af Fljótsdælingum einum. Í sóknarlýsingu Hofteigssóknar frá 1874 segir að Fljótsdælingar og Fellnamenn hafi átt upprekstur fyrir norðan Miðheiði (Fljótsdalsheiði), einkum á Ranaafrétt [...] og tilheyri Skriðuklaustri og Valbjófsstað. Einnig segir í gerðabók fasteignamats frá 1916-1918 að Valbjófsstað fylgi 1/3 hluti Rana og árið 1954 lýsir Biskup Íslands þriðjungur af Ranaafrétt sem ítaki Valbjófsstaðarkirkju. Yngri heimildir bera einnig með sér að Rani hefur verið í afréttarnotum jarðeigenda í Fljótsdal undir stjórn sveitarfélagsins fram á þennan dag.

Ekki liggur fyrir lögformleg afmörkun á afréttarsvæðinu Rana. Nafnið Rani virðist fyrst hafa verið notað um það svæði sem liggur milli Eyvindarfjalla og Hölknár, sbr. framangreindan vitnisburð frá 1679. Síðar var farið að nota það yfir mun stærra svæði. Þannig segir í tillögu hreppstjóra Fljótsdalshrepps og meðráðamanna hans um gangnamörk, dags. 18. desember 1864, að afrétturinn markist af Eiríksstaðavegi „norður að Eivindará að austan frá Eyriksstaðaveigi innað Gilsárvötnum og þaug ráði svo beint inn að Aðalbólsvæiggi síðan ræður hann norður að Þórirstaðakvísl, - þá ræður hún innað drægi því sem liggur innog suður af þrælahálsi, og þaðan beint innað laugarárdrægi, og með því að norðan beina leið í grábergshnúk, þaðan norður í hölná og ræður hún úr því úti Jökulsá.“ Í sóknarlýsingu Hofteigsprestakalls frá 1874 segir að Ranaafréttur hafi „á fáum árum orðið óbyggt land sem náði yfir þvera Fljótsdalsheiði ofan á móts við Eiríksstaði.“ Yngri lýsingar á afréttinum er að meðal annars að finna í bókinni *Göngur og réttir*, V. bindi frá árinu

1987, og byggðasögunni *Sveitir og jarðir í Múlaþingi*, II. bindi frá árinu 1975. Þær eru að meginstefnu í samræmi við afréttarlýsingu hreppstjórans.

Samkvæmt framangreindu benda heimildir til þess að hluti þess landsvæðis sem afmarkað er í landamerkjabréfi Valþjófsstaðarkirkjueignar tilheyri afréttinum Rana. Afmörkun á aðliggjandi afréttarsvæðum, þ.e. Undir Fellum og Vesturöræfum, í heimildum er að meginstefnu til í samræmi við framangreinda lýsingu frá 1864, sbr. kafla 6.4.5 og 6.4.7, enda þótt um nokkra skörun sé að ræða. Að norðvestanverðu, gagnvart jörðunum Aðalbóli og Vaðbrekku, afmarkast afréttarsvæði þetta óumdeilt af Hölná.

Tekið skal fram að hér er ekki tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu Rana, sjá kafla 6.4.8.

6.4.7. Vesturöræfi

Hér verður fjallað um afréttarsvæði það, innan merkja Valþjófsstaðarkirkjueignar, sem nefnt er Vesturöræfi og liggur á vestanverðri Fljótsdalsheiði, sunnan jarðarinnar Aðalbóls. Til vesturs er Jökulsá á Jökuldal, til austurs afréttarsvæðið Rani og Undir Fellum þegar sunnar dregur. Til suðurs er Vatnajökull.

Í kafla 6.4.3. er rakinn fjöldi heimilda frá 16. öld og síðar sem lýsa rétti Valþjófsstaðar til landsvæðisins á milli Jökulsár á Jökuldal, Jökulsár í Fljótsdal og Vatnajökuls, og það þá eftir atvikum kallað öræfi eða afréttarland. Jafnframt er því lýst í kafla 6.4.4. að þær lýsingar norðurmerkja Valþjófsstaðar sem ná alla leið vestur að Jökulsá á Jökuldal geri ráð fyrir að sunnan merkja séu bæði öræfi eða afréttir Valþjófsstaðar og heimaland staðarins.

Elsta heimildin sem fjallar sérstaklega um rétt Valþjófsstaðar til þess hluta Fljótsdalsheiðar sem hér er til umfjöllunar er vitnisburður frá 1491. Þar, og í mörgum síðari heimildum, er greint frá því að eigendur Valþjófsstaðar hafi leyft eigendum Skriðu lambaupprekstur á Mariútungur gegn torfskurði í Skriðu. Mariútungur eru staðsettar innst á því landsvæði sem nú er nefnt Vesturöræfi. Það nafn virðist fyrst koma fyrir í byggingarbréfi Jóns Andréssonar fyrir Vaðbrekku, sem Valþjófsstaðarprestur gaf út 24. september 1824. Þar er áskilið, að hann ásamt bóndanum á Aðalbóli leiti grenja, fyrir utan þau sem vera kynnu og verða í þeirra ábýlislöndum, á svokölluðum Vesturöræfum. Fyndust grenlægjur, átti að tilkynna það viðkomandi hreppstjóra eða sjá um, upp á hreppsins kostnað, að grenin yrðu unnin. Næst er getið um Vesturöræfi í sóknarlýsingu Stefáns Árnasonar frá árinu 1840-1841. Segir þar að afrétturinn Vesturöræfi tilheyri Valþjófsstað og sé brúkaður af Fljótsdælingum einum. Í jarðatali Johnsen frá árinu 1847 kemur fram að Valþjófsstaðarkirkja eigi tvö afréttarlönd milli Jökulsánni í Fljótsdal og á Jökuldal og árlega „brúkuð til skiptis fyrir hérum 1.500 fjár og er þar nokkur grastekja.“ Öruggt má telja að hér sé átt við afréttina Undir Fellum og Vesturöræfi. Í skýrslu um eignir Valþjófsstaðar, dags. 12. júní 1867, er Vesturöræfa getið meðal ítaka kirkjunnar. Í

sóknarlýsingu Hofsteigsstaðaprestakalls frá 1874 sem áður er nefnd segir að afrétturinn Vesturöræfi sé í eign Valþjófsstaðar. Loks kemur fram í gerðabók fasteignamats Norður-Múlasýslu 1916-1918 að afréttarlandið Vesturöræfi fylgi Valþjófsstað. Yngri heimildir bera einnig með sér að Vesturöræfi hafa verið í afréttarnotum jarða í Fljótsdal auk Vaðbrekku og Aðalbóls í Hrafnkelsdal, undir stjórn sveitarfélagsins fram á þennan dag.

Ekki liggur fyrir lögformleg afmörkun á afréttarsvæðinu Vesturöræfum. Í sóknarlýsingu Valþjófsstaðar 1840-1841 segir að Vesturöræfi gangi fram af Hrafnkelsdal. Í sóknarlýsingu Þorvaldar Ásgeirssonar á Hofsteigsprestakalli 1874 eru gangnamörk Fellnaafréttar og Vesturöræfa sögð vera Miðheiðarháls „...suðvestur á Grjótárhjúka, þaðan sömu stefnu í Sauðárhjúk, þaðan í Fitjahjúk og þaðan í Vatnajökulsbrún.“ Fyrsta heildstæða afmörkunin á Vesturöræfum kemur fram í bókinni *Göngur og réttir V* frá árinu 1987 og er hún á þessa leið:

...frá Hnitarsporði við Jökulsá á Dal um Búrfell utanvert, þvert yfir Hrafnkelsdal inni undir Tungusporði, um Kálfafell að Hölkná. Að austan eru þau mörkuð af Rananum svo langt inn, sem hann tekur, en þar fyrir innan af innri hluta afréttarinnar „Undir Fellum“, sem einnig liggur að Rananum að austan.

Að vestan afmarkast Vesturöræfi af Jökulsá á Dal frá Hnitarsporði til upptaka hennar undan Brúarjökli.

Í sömu bók lýsir Aðalsteinn Aðalsteinsson austurmörkum Vesturöræfa með nákvæmari hætti og segir þau vera „austan af Hölkná, Snæfelli, Þjófahnúkum og Litla-Snæfelli sem er innsti hnúkurinn í röðinni inn frá Snæfelli. Þá er Vatnajökull suðurmörk“. Í kröfugerð ábúenda Aðalbóls og eiganda Vaðbrekku vegna Vesturöræfa er mörkin sögð „upp með Hölkná allt að upptökum í Snæfelli, og inn að jökli. Í varakröfu Valþjófsstaðar eru mörkin hins vegar tilgreind frá Maríutungum á móts við Hátungu, þaðan í Snæfell og þaðan í Þrælaháls.“

Samkvæmt framangreindu benda heimildir til þess að hluti þess landsvæðis sem afmarkað er í landamerkjabréfi Valþjófsstaðarkirkjueignar tilheyri afréttinum Vesturöræfum. Austurmörk Vesturöræfa skarast við aðliggjandi afréttarsvæði, sbr. heimildir, framangreinda kröfugerð málsaðila og umfjöllun um Rana og Undir Fellum. Norðurmörk gagnvart jörðinni Aðalbóli liggja hins vegar óumdeilt frá Jökulsá á Jökuldal um Búrfell utanvert, þvert yfir Hrafnkelsdal inni undir Tungusporði, um Kálfafell að Hölkná. Er þá miðað við farveg Jökulsár á Jökuldal eins og hann var fyrir gerð Háslóns og stíflna Kárahnjúkavirkjunar. Af hálfu íslenska ríkisins er afmörkun þjóðlendukröfusvæðis gagnvart eignarlandi Aðalbóls þó miðuð við þá kvísl Hölknár sem rennur vestar og nær Kálffelli, en ekki meginána nokkru austar, svo sem aðrir málsaðilar gera.

Tekið skal fram að hér er ekki tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu Vesturöræfa, sjá kafla 6.4.8.

6.4.8. Niðurstaða

Í kjölfar þess að landamerkjälög tóku gildi 1882 var gerð „Landamerkjälýsing Valþjófsstaðarkirkjueignar, þ.e. heimastaðarins og undirliggjandi jarða með Hrafnkelsdal og örafum öllum“. Skjalið var þinglesið 8. júní 1885 og innfært í landamerkjabók sýslumanns. Hér að framan hefur verið gerð grein fyrir þeirri niðurstöðu Hæstaréttar að landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða en hins vegar verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega, sjá nánar í kafla 6.1.1. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki getað einhliða aukið við land sitt eða annan rétt. Frá upphafi Íslandsbyggðar helguðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig ítök, afrétti og öll önnur réttindi sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda við merkjum réttindanna, hvers eðlis sem þau voru. Ber um þetta efni sérstaklega að vísa til dóms Hæstaréttar 5. október 2006 í máli nr. 67/2006.

Af heimildum er ljóst að afréttarsvæðin Undir Fellum, Rani og Vesturöræfi taka við þar sem „heimalandi“ sleppir. Þegar þeirra er getið í skriflegum heimildum er það fyrst og fremst tengt upprekstri og afréttarnotum. Gerður er greinarmunur á þeim og heimalandi með því að þau eru jafnan tiltekin sérstaklega og þess getið að Valþjófsstaður eigi þar afrétt, hlunnindi eða ítak. Umfjöllun um þau bendir þannig til að um sé að ræða kirkjuafrétt í þeim skilningi að Valþjófsstaðarkirkja hafi átt þar óbein eignarréttindi, sbr. m.a. lögfestu kirkjunnar frá 1794 og landamerkjabréf frá 1885.

Engin gögn liggja fyrir um að fyrir gildistöku þjóðlendulaga hafi þessi landsvæði nokkurn tíma verið nýtt að til annars en sumarþeitar og e.t.v. annarra takmarkaðra nota. Staðhættir og fjarlægð frá byggð styðja þá niðurstöðu en landsvæðið liggur í um 600 m hæð yfir sjávarmáli og rís hæst við Snæfell í 1833 metrum. Fjallskil hafa verið á hendi sveitarfélags, landsvæðið er ekki afgirt og þangað hefur búfénaður leitað frá öðrum jörðum án hindrana. Svör hreppstjóra Fljótsdalshrepps og Jökuldalshrepps frá árinu 1920 við fyrirspurn sýslumanns Múlasýslu samrýmast þessu.

Að því er varðar greiðslu felligjalda hreindýra til eiganda Valþjófsstaðar telur óbyggðanefnd að slíkar greiðslur séu í samræmi við þann rétt sem afréttareign veitir. Um hreindýraveiðar er fjallað sérstaklega í 14. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994. Meginreglu laganna er hins vegar að finna í 8. gr., þar sem segir að öllum íslenskum ríkisborgurum, svo og erlendum ríkisborgurum með lögheimili hér á landi, séu dýraveiðar heimilar í almenningum og á afréttum utan landareigna lögbýla, „enda geti enginn sannað eignarrétt sinn til þeirra.“ Með setningu laga nr. 64/1994, sbr. áður lög nr. 63/1954 um fuglaveiðar og fuglafriðun, voru reglur um dýraveiðar á afréttum rýmkaðar frá því sem áður gildi.

Réttur sem áður var bundinn við þá sem afréttur heyrði til, sbr. tilskipun um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849, náði nú til mun stærri hóps. Fyrirvari 8. gr. um sönnuð eignarréttindi, sbr. einnig lög nr. 63/1954 áður, tekur mið af þeirri óvissu um eignarréttarlega stöðu afrétta og almenninga sem fyrir hendi var á þeim tíma. Eftir gildistöku þjóðlendulaga hefur sú staða verið að skýrast, með þeim dómum og úrskurðum sem fyrir liggja. Ljóst er orðið að til eru þjóðlendir þar sem sérstaklega hefur verið sýnt fram á „afréttareign“ einnar eða fleiri jarða.

Ákvæði 14. gr. um hreindýraveiðar er þannig undantekning frá meginreglunni, með því að um hreindýraveiðar fer eftir sérstökum reglum. Þar gildir m.a. reglugerð um skiptingu arðs af hreindýraveiðum, nr. 487/2003. Í henni kemur hugtakið afréttur hvergi fyrir og einungis fjallað um jarðir í því sambandi. Óbyggðanefnd telur að ákvæði reglugerðarinnar beri að skýra með hliðsjón af 8. gr. laga nr. 64/1994, forsögu þess og þeirra úrlausna á grundvelli þjóðlendulaga sem nú liggja fyrir. Telja verður að þau tilvik þegar sérstaklega hefur verið sýnt fram á „afréttareign“ einnar eða fleiri jarða í þjóðlendu falli undir áðurnefndan fyrirvara 8. gr. Þar tilheyri því veiðirétturinn þeim sem afréttur heyrir til. Af framangreindu leiðir að í afréttareigninni felst réttur til arðs af hreindýraveiðum á viðkomandi landi. Um afrétti heilla sveitarfélaga, eða svokallaða samnotaafrétti, liggur hins vegar til grundvallar að nýting hefur snemma verið heimiluð með lögum og stýrt af opinberum aðilum. Framangreindri rýmkun á veiðirétti sýnist einmitt ætlað að ná til þeirra.

Ekkert liggur fyrir um það hvernig Valþjófsstaður er kominn að rétti til þeirra landsvæða sem hér hefur verið fjallað um. Óbyggðanefnd telur hvorki hægt að útiloka að þau séu að einhverju leyti innan upphaflegs landnáms né að þau hafi upphaflega verið samnotaafréttir jarða á svæðinu en síðar komist undir Valþjófsstað. Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til umræddra afréttarsvæða hafi orðið til á þann veg að þau hafi verið tekin til sumarbeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Samkvæmt framangreindu er það niðurstaða óbyggðanefndar að land innan lýsingar í landamerkjabréfi Valþjófsstaðarkirkjueignar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu, heimalandið eignarland en umrædd þrjú afréttarsvæði þjóðlenda, í afréttareign Valþjófsstaðar. Þar sem afréttareignin tilheyrir Valþjófsstað í öllum tilvikum er ekki þörf á að afmarka afréttarsvæðin innbyrðis. Að því er varðar afréttarnýtingu annarra jarða á þessum sömu svæðum verður að skilja málatilbúnað Fljótaldalshrepps þannig að litið sé svo á að þau séu í eigu Valþjófsstaðar að því leyti sem þau eru þar innan merkja. Hið sama gildir um kröfur eiganda Vaðbrekku og ábúenda Aðalbóls að því er varðar Vesturöræfi. Afréttarnýting annarra jarða hafi þannig farið fram í skjóli eignarréttinda Valþjófsstaðar og með samkomulagi aðila. Með hliðsjón af framangreindri niðurstöðu um afréttareign Valþjófsstaðar verður ekki talið að þessar kröfur þarfnist frekari umfjöllunar.

Eftir er þá að leysa úr því hver séu mörk eignarlands og þjóðlendu. Eins og áður var rakið er mörkum „heimalands“ Valþjófsstaðarkirkjueignar gagnvart afréttarlandi jarðarinnar ekki nákvæmlega lýst í heimildum. Með hliðsjón af merkjalýsingum Valþjófsstaðar, afréttarlýsingum og staðháttum telur óbyggðanefnd þó ljóst að þau liggi ekki vestar en þjóðlendukröfulína íslenska ríkisins. Með hliðsjón af dómum Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 og 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006, getur ekki komið til álita hvort þau liggi austar. Verður því kröfulína íslenska ríkisins lögð til grundvallar um mörk eignarlands og þjóðlendu.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign eigenda Valþjófsstaðar eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitar svæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998. Að því leyti sem þetta landsvæði liggur að jökli telur óbyggðanefnd ljóst að ákvarða þurfi mörk þess til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarka að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu eiganda Valþjófsstaðar að afréttarsvæðin Vesturöræfi, Rani og Undir Fellum, þ.e. land á þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins innan landamerkjja „Valþjófsstaðarkirkjueignar“, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að framangreint svæði sé þjóðlenda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Vesturöræfi ásamt þeim hlutum Rana og Undir Fellum sem eru innan merkja „Valþjófsstaðarkirkjueignar“, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Að vestan ræður hinn forni farvegur Jökulsár á Jökuldal þar til kemur að suðurmörkum Aðalbóls, þ.e. línu sem dregin er yfir Búrfell utanvert, þvert yfir Hrafnkelsdal inni undir Tungusporði, um Kálfafell í Hölná. Ræður sú á merkjum þar til hún kemur niður í Jökulsá á Jökuldal. Frá þeim stað er dregin lína í suðaustur að stórum steini sem stendur utan til á ytra Eyvindarfjalli. Þaðan er dregin lína til austurs, í stefnu á merkigarð við Jökulsá, og fer hún saman við kröfulínu gagnaðila ríkisins í máli þessu. Þar sem lína þessi sker línu sem dregin úr ósi

Hólmavatns í innri merkjavörðu í Miðheiðarhálsi er hornmark. Frá því hornmarki er dregin lína í ós Hólmavatns og að Svartöldu austan Langavatns. Þaðan er farið í Axará og henni fylgt austur í Jökulsá í Fljótsdal sem ræður merkjum þar til komið er að upptökum hennar í Vatnajökli. Þaðan ræður jökuljaðarinn þar til komið er að upptökum Jökulsár á Jökuldal. Að því leyti sem fylgt er jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eiganda Valþjófsstaðar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst Þjóðlenda og í afréttareign Valþjófsstaðar er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá og auglýsingu nr. 181/2003.

6.5. Múli (Glúmsstaðir, Glúmsstaðasel og Þorgerðarstaðir)

6.5.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta Þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig hafa verið gerðar kröfur til sem eignarlands Glúmsstaðasels, Glúmsstaða og Þorgerðarstaða, í aðskildum hlutum, og jafnframt, að hluta, sem afnotasvæðis Glúmsstaðasels og jarða í Fljótsdal.

Nánar tiltekið hefur íslenska ríkið gert Þjóðlendukröfu til þess lands sem liggur sunnan við línu sem dregin er frá ármótum Kelduár og Innri Sauðár (punktur 5) á móti Grasnesi, þaðan beint yfir Tungná og í Þverfell (6), síðan í Stórahjúk (7) og þaðan í Ytri-Sníkilsá við 400 m hæðarlínu (8), síðan í ármótin við Jökulsá (9), sbr. kafla 3.1.1. Á móti hafa þinglýstir eigendur Glúmsstaðasels og Glúmsstaða gert kröfu um beinan eignarrétt að vestari hluta svæðisins, hinir fyrrnefndu að norðanverðu og hinir síðarnefndu að sunnanverðu, og eigendur Þorgerðarstaða gert aðalkröfu um beinan eignarrétt að eystri hluta þess. Varakröfulína vegna Þorgerðarstaða í því sambandi liggur norðar en aðalkröfulína. Þá krefjast eigendur Glúmsstaða og Þorgerðarstaða þess til vara að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur þeirra að þeim hlutum umræddra landsvæða sem úrskurðaðir kunni að verða Þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar- og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Einnig hefur eigandi Glúmsstaðasels gert kröfu um að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur hans á „landi á Múlanum fyrir sunnan Glúmsstaðasel“ sem kunni að verða úrskurðað Þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar- og námuréttur ásamt veiði í vötnum. Loks er þess krafist af hálfu Fljótsdalshrepps að viðurkenndur verði réttur jarða í Fljótsdals

til afréttarnýtingar lands á Múla, bæði að vestan- og austanverðu, þ. á m. upprekstrar- og beitarréttar ásamt veiði í vötnum. Kröfum þessum er nánar lýst í köflum 3.8.-3.11.

Landsvæði það sem hér um ræðir er háslétta í um 650 m hæð yfir sjávarmáli en syðst mætir land jökli í um 900 m hæð. Til vesturs er afréttarlandið Undir Fellum og til norðurs liggur óumdeilt eignarland jarðanna Þorgerðarstaða, Glúmsstaðasels og Glúmsstaða. Fyrstnefnda jörðin er við Kelduá en hinar tvær við Jökulsá í Fljótsdal. Þessar ár renna saman framan við nyrsta hluta þess sem nefnt hefur verið Múli, norðan og utan við Þjóðlendukröfuvæði íslenska ríkisins. Til austurs eru Suðurfell (Kiðufell) en Vatnajökull til suðurs. Frá ármótum Jökulsár í Fljótsdal og Ytri-Sníkilsár og suður í jökul eru u.þ.b. 26 km í beinni loftlínu.

Nær samfelld gróðurþekja er allt frá byggð og dölum inn á hálendi að jöklum. Uppblástur er óvísan að finna nema á hæstu ásum og öldum. Á Eyjabökkum, inn undir Vatnajökli, eru flóar og mýrar en einnig þurrlendisgróður með mólendi þar sem hallar að árfarvegum. Eyjabakkaslétta er í um 650 m hæð yfir sjávarmáli.

Gera má ráð fyrir að við landnám hafi jarðvegs- og gróðurþekja á þessu svæði náð talsvert hærra yfir sjó en síðar varð, jafnvel svo nemi 100-200 metrum. Fullvíst má telja að víða hafi land blásið upp og gróður eyðst frá landnámi auk svæða sem farið hafa undir jökul. Leiddar hafa verið að því líkur að drjúgur hluti hins svokallaða Hrauns hafi fyrstu aldir eftir landnám verið þakinn jarðvegi og samfelldum gróðri í allt að 800 m hæð.

6.5.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(6), er því haldið fram að af frásögnum Landnámu verði ekki ráðið að landsvæði þetta hafi verið numið. Eftir landnám hafi lönd undirorpinn beinum eignarrétti aldrei getað aukist, heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Byggt er á því að almenningar, eins og þeir hafi verið skilgreindir fyrir gildistöku Þjóðlendulaga, hafi verið það sem nú heitir Þjóðlenda. Byggt er á landamerkjalyðingum Þorgerðarstaða og Glúmsstaðasels að því er varðar afmörkun Múla til norðurs. Austurmörk svæðisins séu við Kelduá og miðað við landnámsheimildir sé vart hægt að telja að Kelduá liggi að heimalandi nema þar sem Þorgerðarstaðadalur endi og öræfin taka við. Vísað er til fyrirkomulags gangna og þess að á svæðinu séu gerð hefðbundin fjallskil.

Af hálfu eigenda Glúmsstaða, sbr. skjöl nr. 5, 5(3) og 5(5), er því haldið fram að Glúmsstaðir hafi verið innan landnáms Brynjólfs hins gamla. Því er mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu verði til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi innan landamerkja jarðarinnar verði dregin í efa. Glúmsstaðir séu önnur tveggja jarða í Fljótsdal sem aldrei hafi komist í eigu kirkjustofnana og land jarðarinnar hafi náð allt til Vatnajökuls í suðri. Glúmsstaðaseli hafi verið skipt úr landi Glúmsstaða, og myndi því eins konar eyland í hinu forna landi Glúmsstaða, en sérstakt landamerkjabréf hafi ekki verið gert fyrir landinu sunnan Glúmsstaðasels. Einnig er vísað til sýslu- og

sóknarlýsingar frá 1840-1841 og síðar um að Glúmsstaðir eigi afréttarland á Múlanum fast fram að jökli. Eigendur Glúmsstaða hafi frá öndverðu séð um fjallskil af Múlanum. Eignarréttur landeiganda njóti verndar 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. viðauka 1. gr. laga nr. 62/1994 um Mannréttindasáttmála Evrópu. Ekki megi leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að mæta henni, sbr. meðalhófsreglu stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993. Þannig verði landeiganda ekki gert að sanna eignatöku að fornu innan merkja sinnar jarðar og rekja framsal þeirra eignarréttinda óskertra fram á okkar daga. Landamerkjabréf sé oftast eina gagnið sem landeigendur hafi undir höndum sem sanni beinan eignarrétt þeirra. Þá er vísað til hefðar, enda hafi landeigendur byggt landið og nýtt, langt umfram óskertan hefðartíma. Eigendur Glúmsstaða hafi fengið greidd felligjöld af hreindýrum sem felld hafi verið á landi sem þjóðlendukröfur hafi verið gerðar í. Slík gjöld skuli greidd ábúanda eða umráðamanni jarðar, samkvæmt lögum nr. 64/1994 og reglugerð nr. 487/2003. Með því, sem og öðrum athöfnum sínum áratugum og jafnvel öldum saman, hafi ríkið vakið hjá eigendum jarðarinnar réttmætar væntingar til þess að landið sé undirorpið beinum eignarrétti. Loks er byggt á svarbréfi hreppstjóra Fljótsdalshrepps til sýslumanns Norður-Múlasýslu, dags. 20. maí 1920, um að í hreppnum væri ekki að finna neina almenninga eða afréttarland sem ekki sannanlega tilheyrði einhverju býli.

Af hálfu eigenda Glúmsstaðasels, sbr. skjöl nr. 5(5), 6 og 6(3), er vísað til landamerkjabréfs Glúmsstaðasels frá 1885. Jörðin sé byggð út úr landi Glúmsstaða og innan landnáms á þessu svæði. Því er mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu verði til þess að fumstofnun eignarréttar yfir landi innan landamerkja jarðarinnar verði dregnar í efa. Byggt sé á eignarheimildum sem eigi grundvöll í landamerkjalogum og landeigandi hafi athugasemdalaus og þinglýsta eignarheimild fyrir landi sínu. Samkvæmt landamerkjalogum sé opinberum aðilum falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa séu réttar að formi og efni. Það styðji þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdalausri landamerkjalytingu jarðar verði ekki hnekkt nema óyggjandi sönnunargögn liggi því til grundvallar. Sönnunarbyrðin hvíli þannig á íslenska ríkinu, sbr. einnig meðalhófsreglu stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993. Eignarréttur landeiganda njóti verndar 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. viðauka 1. gr. laga nr. 62/1994 um Mannréttindasáttmála Evrópu. Einnig er byggt á því að íslenska ríkið hafi margsinnis beint og óbeint viðurkennt fullkominn eignarrétt innan lýstra merkja. Eigendur jarðarinnar hafi því í gegnum tíðina haft réttmætar ástæður til að ætla að landið væri undirorpið fullkomnum eignarrétti. Einnig er vísað til hefðar. Loks er byggt á svarbréfi hreppstjóra Fljótsdalshrepps til sýslumanns Norður-Múlasýslu, dags. 20. maí 1920, um að í hreppnum væri ekki að finna neina almenninga eða afréttarland sem ekki sannanlega tilheyrði einhverju býli.

Af hálfu eigenda Þorgerðarstaða, sbr. skjöl nr. 9, 9(6), og 5(5), er því haldið fram að Þorgerðarstaðir hafi verið innan landnáms Brynjólfs hins gamla. Því er

mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu verði til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi innan landamerkjja jarðarinnar verði dregin í efa. Til stuðnings aðalkröfu, um eignarland suður að Vatnajökli, er vísað til handrits er ber heitið „Uppteiknan yfir Valþjófsstaðakirkjueignir og ítök“ frá 19. öld. Þar segi svo um afréttarland kirkjunnar fyrir sunnan Þorgerðarstaði: „Múlaland allt að austanverðu frá Tunguá á móts við Grasanés, eður fram til jökla“. Það bendi til beins eignarréttar á Múlanum allt suður til jökla að ábúendur Þorgerðarstaða hafi frá öndverðu séð um fjallskil þar á móti Glúmsstaðabændum. Til stuðnings varakröfu er vísað til þess að frá öndverðu hafi lög kveðið á um merkjagerð í það minnsta við aðilaskipti. Samkvæmt landamerkjälögum sé opinberum aðilum falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa séu réttar að formi og efni. Það styðji þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdalausri landamerkjalyýsingu jarðar verði ekki hnekkt nema óyggjandi sönnunargögn liggja því til grundvallar. Byggt er á landamerkjabréfi Þorgerðarstaða, dags. 8. júní 1885 og þingl. 8. júní 1885. Sönnunarbyrðin hvíli þannig á íslenska ríkinu, sbr. einnig meðalhófsreglu stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993. Eignarréttur landeiganda njóti verndar 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. viðauka 1. gr. laga nr. 62/1994 um Mannréttindasáttmála Evrópu. Ekki megi leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að mæta henni, sbr. meðalhófsreglu stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993. Þannig verði landeiganda ekki gert að sanna eignatöku að fornu innan merkja sinnar jarðar og rekja framsal þeirra eignarréttinda óskertra fram á okkar daga. Landamerkjabréf sé oftast eina gagnið sem landeigendur hafi undir höndum sem sanni beinan eignarrétt þeirra. Einnig er byggt á því að íslenska ríkið hafi margsinnis beint og óbeint viðurkennt fullkominn eignarrétt innan lýstra merkja. Jörðin hafi verið kirkjújörð þar til hún komst í einkaeigu 1930 og réttur innan merkja samkvæmt landamerkjabréfi hafi þá verið framseldur, án þess að getið væru um annað en að um fullkomna eign væri að ræða. Eigendur jarðarinnar hafi því í gegnum tíðina haft réttmætar ástæður til að ætla að landið væri undirorpið fullkomnum eignarrétti. Einnig er vísað til hefðar, enda hafi landið verið byggt og nýtt langt umfram tilskilinn hefðartíma. Loks er byggt á svarbréfi hreppstjóra Fljótsdalshrepps til sýslumanns Norður-Múlasýslu, dags. 20. maí 1920, um að í hreppnum væri ekki að finna neina almenninga eða afréttarland sem ekki sannanlega tilheyrði einhverju býli.

Af hálfu Fljótsdalshrepps, sbr. skjöl nr. 15, 15(3) og 5(5) er vísað til vitnisburðar Gizurar Helgasonar frá 31. maí 1552 um ítölu í Staðaröræfi frá Valþjófsstöðum. Þar komi fram að enginn hafi rekið pening fram af Seljadal (Þorgerðarstaðadal) utan leyfis Valþjófsstaðar. Þorgerðarstaðir hafi þá verið í eign Valþjófsstaðar. Að því er varðar afréttarnýtingu Múlalandsins upp af Glúmsstöðum er vísað til matsgagna frá 1849 vegna jarðamats. Þar komi fram að jörðin geti miðlað öðrum afrétt fyrir 400 fjár. Í matsgögnum fyrir jarðamat 1916 komi einnig fram að jörðin hafi tekjur af upprekstri. Þá sé afréttarnýting Fljótsdælinga í Múlanum í öllu falli venjuhelguð, sbr. m.a. umfjöllun í bókinni *Göngur og réttir*. Fljótsdælingar taki

þátt í leitum þar. Afréttarnýting Fljótsdælinga á Múlanum séu eignarréttindi og njóti sem slík verndar 72. gr. stjkskr., sbr. einnig 1. gr. 1. viðauka laga nr. 62/1992 um Mannréttindasáttmála Evrópu. Loks er vísað til þess að málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnarsýslulaga nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á eigendur réttinda að þeim sé ómögulegt að mæta þeim. Loks er byggt á svarbréfi hreppstjóra Fljótsdalshrepps til sýslumanns Norður-Múlasýslu, dags. 20. maí 1920, um að í hreppnum væri ekki að finna neina almenninga eða afréttarland sem ekki sannanlega tilheyrði einhverju býli.

6.5.3. Niðurstaða

Í köflum 5.4., 5.5. og 5.6. hér að framan eru rakin þau gögn málsins sem fjalla um Glúmsstaði, Glúmsstaðasel, Þorgerðarstaði og Múla, sjá einnig kafla 5.9. um afréttanot almennt. Gögn þessi eru afrakstur af skjalaframlagningu málsaðila, skýrslutökum við aðalmeðferð málsins og kerfisbundinni leit á vegum óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráðstafanir að eignarrétti og nýtingu þessa landsvæðis.²⁰⁸ Af þeim er ótvírætt að við gildistöku þjóðlendlaga hefur Múli talist til afrétta, samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að þeim tíma.²⁰⁹ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendlaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til athugunar hvað ráðið verður af þessum heimildum um afmörkun Múlaafréttar. Að því loknu verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Ekki var gert landamerkjabréf fyrir Múla eftir setningu landamerkjalaga nr. 5/1882. Afmörkun landsvæðisins verður helst ráðin af landamerkjabréfum jarðanna Glúmsstaðasels, Glúmsstaða og Þorgerðarstaða, almennum afréttalýsingum, svo sem tillögum hreppstjóra Fljótsdalshrepps að gangnamörkum 1864 og í bókinni *Göngur og réttir V* frá árinu 1987, auk heimilda um afmörkun Suðurfells eins og því er lýst í heimildum um Valþjófsstaðarkirkju.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Múla, þar sem afréttarlandið „Undir Fellum“ liggur á móti, sbr. kafla 6.3. Samkvæmt tillögum hreppstjóra Fljótsdalshrepps 1864, *Göngum og réttum* og byggðasöggunni *Sveitir og jarðir í Múlaþingi* miðast vesturmerki Múla einnig við Jökulsá í Fljótsdal. Það er í samræmi við afmörkun aðila í máli þessu og heimildir um afmörkun afréttarins „Undir Fellum“, sbr. umfjöllun um Valþjófsstaðarkirkjuland hér að framan.

²⁰⁸ Sjá nánar í kafla 4.

²⁰⁹ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Norðurmerki Múlaafréttar eru að vestanverðu gagnvart Glúmsstaðaseli. Í tillögum hreppstjóra 1864, segir einungis að Jökulsá ráði vesturmerkjum „úti bigð“. Í ritinu *Göngur og réttir* er ekki heldur að finna aðra lýsingu á norðurmerkjum afréttarins að þessu leyti en að þau nái að heimalandi Glúmsstaðasels. Samkvæmt landamerkjabréfi Glúmsstaðasels, dagsett og þinglesið 8. júní 1885, eru merki til suðurs dregin úr Jökulsá í Fljótsdal í „Sníkilsá og í Stórahnúk, þaðan í Þverfell“. Bréfið er ekki áritað vegna þessara merkja og ekki kemur fram hvort miða eigi við Ytri- eða Innri-Sníkilsá. Samkvæmt þeim kortagrunni Landmælinga Íslands sem kröfulínur aðila í máli þessu eru dregnar á, liggur Ytri-Sníkilsá nokkru sunnar en Innri-Sníkilsá. Sé hins vegar litið til Atlas korta Landmælinga Íslands er þessu öfugt farið. Málsaðilar miða kröfur sínar við Ytri-Sníkilsá og merkja við hana á umræddu kröfulínukorti, þ.e. þá Sníkilsána sem sunnar liggur. Í þjóðlendukröfu íslenska ríkisins er þó einungis miðað við Ytri-Sníkilsá þar til komið er í 400 metra hæð yfir sjávarmáli og þá dregin lína þaðan og í Stórahnúk. Ekki eru færð fram sérstök rök fyrir því að ánni skuli ekki fylgt lengra en að greindri hæðarlínu.

Óbyggðanefnd telur heimildir benda til þess að suðurmerki Glúmsstaðasels miðist við Sníkilsá, þá er sunnar liggur og aðilar miða við í kröfugerð sinni, frá þeim stað þar sem hún rennur í Jökulsá í Fljótsdal og allt að upptökum. Þaðan er dregin lína í Þverfell og Stórahnúk. Samkvæmt því liggur þjóðlendukrafa íslenska ríkisins inn fyrir merkjalýsingu í landamerkjabréfi Glúmsstaðasels.

Eldri heimildir um merki Glúmsstaðasels liggja ekki fyrir. Fram kemur í heimildum að Glúmsstaðasel, sem fyrst er getið í heimildum frá miðri 19. öld, hafi verið byggt frá jörðinni Glúmsstöðum. Sú jörð liggur norðan við Glúmsstaðasel og um hana má finna heimildir allt frá 14. öld. Engar lýsingar finnast á afmörkun Glúmsstaða áður en gerð voru tvö landamerkjabréf samdægurs á árinu 1885, annað fyrir Glúmsstaði og hitt fyrir Glúmsstaðasel.

Austanverð norðurmerki Múlaafréttar eru gagnvart Þorgerðarstöðum. Í tillögum hreppstjóra Fljótsdalshrepps að gangnamörkum 1864 er gert ráð fyrir því að mörk séu „að austan Kjeldá, innað sauða innri...“. Samkvæmt því eru merki Múla gagnvart heimalandi Þorgerðarstaða norðan við þann stað þar sem Innri-Sauða rennur í Kelduá. Ármót Innri-Sauðár og Kelduár eru einnig höfð til viðmiðunar í ógleggri lýsingu í bókinni *Göngur og réttir*. Samkvæmt landamerkjabréfi Þorgerðarstaða, dags. 6. júní og þingl. 8. júní 1885, ráða Þverfellin merkjum jarðarinnar að norðan (norðvestan) „allt að Tungná fram í Tungufell og fram í Grasanes.“ Bréfið var ekki áritað vegna Múlaafréttar. Í lögfestu Valþjófsstaðar, dags. 12. maí 1840, eru staðnum eignaðir Þorgerðarstaðir „á Austan verdum Múlanum frá Kelduá og uppá svokölluð Þverfell sem liggja framm eptir Múlanum alt ad Tunguá, svo framm á Tungufell og framm í Grasanes.“ Er merkjalýsing lögfestunnar þannig í samræmi við landamerkjabréfið.

Samkvæmt framangreindu telur óbyggðanefnd að norðurmerki Múlaafréttar, gagnvart jörðunum Glúmsstaðaseli að vestanverðu og Þorgerðarstöðum að austanverðu, miðist við Sníkilsá, þá er sunnar liggur og aðilar miða við í kröfugerð sinni, frá þeim stað þar sem hún rennur í Jökulsá í Fljótsdal og allt að upptökum. Þaðan er dregin lína í Þverfell, við Tunguá og þeirri á fylgt fram á Tungufell og síðan dregin lína fram í Grasanés.

Austan við Múlaafrétt er afréttarlandið Suðurfell, sbr. kafla 6.6. Í tillögu hreppstjóra Fljótsdalshrepps frá 1864 er miðað við að austurmörk Múlaafréttar séu „Kjeldá, innað sauða innri á Felli, þaðan suður á öldu þá sem liggur millum grjótdáls og sauðárdældar, síðan ræður hún innað gjeldinga felli, og þaðann jökulinn...“. Um vesturmörk Suðurfells er miðað við Geldingafell „...þaðan norður í grjótdár dal, síðan út hann alt að sauð á innri, þaðan ræður Kjeldá út í bigd“. Í bókinni *Göngur og réttir V* segir að austurmörk Múla liggi „upp að afréttarlöndum Austur-Skaftfellinga að Sauðárvatni á vatnaskilum Víðidals í Lóni og Fljótsdals. Frá Sauðárvatni liggja svo mörkin um svonefnt Múlahraun, þangað sem Innri-Sauða kemur austan úr „Hrauninu“ og fellur í Kelduá, en hún afmarkar svo þessa afrétt að heimalandi Þorgerðarstaða.“ Í lýsingu á vesturmörkum Suðurfells í sömu bók segir þau séu „Kelduá þangað inn, sem Innri-Sauða fellur í hana, en þá tekur við afréttarland Múlans, [...]. Þessi afréttarlönd liggja svo hvort við annað að Sauðárvatni.“ Samkvæmt ritinu *Sveitir og jarðir í Múlaþingi* afmarkast Múli af Kelduá og nær „suður á mörk Austur-Skaftafellssýslu innan við Sauðarávatn og þaðan vestur undir Eyjabakkajökul.“ Sama rit afmarkar Suðurfell með Kelduá, Innri-Sauða og Sauðárvatni.

Framangreindum, almennum afréttalýsingum ber þannig ekki saman um mörk Múla og Suðurfells. Lýsingar á vesturmerkjum Suðurfells í heimildum um Valþjófsstað miða við Kelduá, sbr. lögfestu Valþjófsstaðarkirkjueignar 1840, vísistasíu 1850 og þinglýsta skrá yfir ítök Valþjófsstaðarkirkju 1885. Eigendur Þorgerðarstaða miða afmörkun á kröfusvæði sínu að þessu leyti einnig við Kelduá til jökuls. Kröfugerð Fljótsdalshrepps um afréttarnýtingu Múlans miðar einnig við upptök Kelduár við jökul og áfram eftir Kelduá að Grasanesi og á Tungufelli að upptökum Tungnár á Þverfellum. Sama máli gegnir um afmörkun Suðurfells í kröfugerð eiganda Valþjófsstaða, Fljótsdalshrepps og ábúanda Sturlufatar. Með vísan til framangreinds, telur óbyggðanefnd rétt að miða við Kelduá í þessu sambandi.

Verður þá loks litið til suðurmerkja Múlaafréttar. Samkvæmt tillögu hreppstjóra Fljótsdalshrepps frá 1864 er miðað við Geldingafell og „þaðann jökulinn vestur að jökulsá...“. Þetta er í samræmi við lýsingu í bókinni *Göngur og réttir* sem segir að afréttarland þetta, Múlinn, nái allt til jökla. Í byggðasögunni *Sveitir og jarðir í Múlaþingi* segir að suðurmörk Múlaafréttar miðist við „...mörk Austur-Skaftafellssýslu innan við Sauðárvatn og þaðan vestur undir Eyjabakkajökul.“ Hér ber þess einnig að geta að í bók Þorvaldar Thoroddsen, *Lýsing Íslands*, segir um

afréttarlönd í Múlasýslum, að þar séu „...sumstaðar jafnvel loðin graslendi alveg við jökulröndina, einsog t.d. Eyjabakkar hjá Þjófahnúkum..“

Samkvæmt því sem að framan greinir miðast afmörkun Múlaafréttar í heild sinni við Sníkilsá, þá er sunnar liggur og aðilar miða við í kröfugerð sinni, frá þeim stað þar sem hún rennur í Jökulsá í Fljótsdal og allt að upptökum. Þaðan er dregin lína í Þverfell, við Tunguá, þeirri á fylgt fram á Tungufell og síðan dregin lína fram í Grasanés. Þaðan er Kelduá fylgt til jökuls, síðan jökuljaðrinum að upptökum Jökulsár í Fljótsdal við Eyjabakkajökul og loks þeirri á að fyrstnefndri Sníkilsá.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan merkja Múlaafréttar, svo sem þau hafa verið skilgreind hér að framan. Svo sem rakið er í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hvort og þá að hvaða marki landnám á þessu svæði náði inn til landsins. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur ólíklegt að Múli hafi verið numinn. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*.

Svo sem fram er komið benda heimildir um merki Glúmsstaða, Glúmsstaðasels og Þorgerðarstaða ekki til þess að Múlaafréttur hafi verið innan merkja jarðanna. Á hann er ekki minnst í landamerkjabréfum þessara jarða. Ýmsar heimildir geta þó um rétt Glúmsstaða til Múla. Í sóknarlýsingu 1840-1841 segir þannig um Glúmsstaði að þeir eigi „heimaland allt fram allan Norðurdalinn fyrir sunnan ána og svo eftir það afréttarland á Múlanum fast fram að jökli.“ Í jarðamati frá árinu 1804 kemur fram að Glúmsstaðir eigi „afrétt“ sem metinn sé til 20 álna og í sóknarlýsingu frá árinu 1873 segir að þriðji afrétturinn sem Fljótsdælingar noti sé á Múlanum sem Glúmsstaðaeigendur eignu sér. Jarðamatið 1849 greinir einnig frá því að Glúmsstaðir eigi ekki „einungis nægilegt land fyrir sitt eigid géldfé, heldur einnig gétur sér að skadlausu midlad öðrum afrétt fyrir 400 fjár.“ Þegar gert er sitt hvort landamerkjabréfið fyrir Glúmsstaði og Glúmsstaðasel, samdægurs 1885, er ekkert tekið fram um hvernig farið skuli með framangreint afréttarland á Múlanum. Landsvæðið mun hafa verið nýtt til beitar frá báðum jörðunum, sbr. t.d. umfjöllun um Glúmsstaðasel í ritinu *Sveitir og jarðir í Múlaþingi II (1975)* þar sem segir m.a. svo: „Afréttir eru á Múla, og taka fyrstu göngur þar 4 daga.“ Verður því að líta svo á að þau réttindi sem þar um ræddi hafi verið óskipt.

Að því er varðar Þorgerðarstaði ber þess fyrst að geta að sú jörð var lengst af meðal eigna Valþjófsstaðakirkju sem kallaði til réttinda á Múla. Heimildir um það tilkall virðast þó taka til lands á norðan- og austanverðum Múla, þ.e. innan merkja jarða á því svæði, sbr. t.d. lögfestu Valþjófsstaðarprests frá 1840. Í óársettri skýrslu um eignir og ítök kirkjunnar er þó að finna lista yfir „Afréttarlönd“ og þar segir m.a. svo: „Múlaland að austanverdu fra Tungua fram á motsvid Grafarnes, edur fram til Jökla.“ Þetta svæði er hins vegar hvorki nefnt í landamerkjabréfi Valþjófsstaðar-

kirkjueignar né ítakaskrá, frá 6. júní 1885, en þar er hins vegar getið um Suðurfell. Um Þorgerðarstaði sjálfa segir í jarðamatinu 1849 að jörðin þurfi ekki að kaupa afrétt fyrir sig. Í *Göngum og réttum* segir að Múlinn sé afréttarland þeirra sem í Múlanum búa. Af hálfu Glúmsstaða og Glúmsstaðasels er ekki gerð krafa til þess landsvæðis á sunnan- og austanverðum Múla, sem eigendur Þorgerðarstaða gera kröfur til í máli þessu. Kröfulínur aðila í því sambandi eru miðaðar við vatnaskil inn til jökuls.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að Múlaafréttur sé afréttur jarða í þeim skilningi að Glúmsstaðir, Glúmsstaðasel og Þorgerðarstaðir eigi þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt, sbr. einnig landamerkjabréf þessara jarða, sem ekki taka til þessa landsvæðis. Engin gögn liggja fyrir um að fyrir gildistöku þjóðlendulaga hafi Múlaafréttur nokkurn tíma verið nýttur til annars en sumarþeitar og e.t.v. annarra takmarkaðra nota. Staðhættir styðja þá niðurstöðu en land þetta liggur í um 650-900 metra hæð yfir sjávarmáli og fjarri byggð. Svör hreppstjóra við fyrirspurn sýslumanns Múlasýslu árið 1920 samrýmast þessu. Að því er varðar greiðslu fellingjalda hreindýra til Glúmsstaðabænda telur óbyggðanefnd að slíkar greiðslur séu í samræmi við þann rétt sem afréttareign veitir, sjá nánari umfjöllun í kafla 6.4.8

Ekkert liggur fyrir um það hvernig eigendur framangreindra jarða á hverjum tíma er komnir að rétti sínum til þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til Múlaafréttar hafi orðið til á þann veg, að landsvæðið hafi verið tekið til sumarþeitar fyrir búþening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það að afréttarsvæðið Múli, þ.e. land á þjóðlendukröfussvæði íslenska ríkisins og sunnan þeirra landamerkja jarðanna Glúmsstaðasels og Þorgerðarstaða sem skilgreind hafa verið hér að framan, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að framangreint svæði sé þjóðlenda, að hluta í afréttareign Glúmsstaða og Glúmsstaðasels og að hluta í afréttareign Þorgerðarstaða.²¹⁰

Íslenska ríkið hefur hins vegar ekki sýnt fram á að land norðan við þau merki Glúmsstaðasels og Þorgerðarstaða sem tilgreind eru hér að framan sé þjóðlenda. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir þannig einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari

²¹⁰ Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²¹¹

Að því er varðar kröfur Fljótsdalshrepps verður að skilja málatilbúnað sveitarfélagsins þannig að litið sé svo á að nýting annarra jarða á Múlaafrétti byggist á réttindum Glúmsstaða og Þorgerðarstaða. Hún hafi farið fram í skjóli þess eignarréttar og með samkomulagi aðila. Með hliðsjón af framangreindri niðurstöðu um afréttareign Glúmsstaða, Glúmsstaðasels og Þorgerðarstaða verður ekki talið að þessar kröfur þarfnist frekari umfjöllunar.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitar svæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998. Að því leyti sem þetta landsvæði liggur að jökli telur óbyggðanefnd ljóst að ákvarða þurfi mörk þess til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarka að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Múlaafréttur, sé þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Eftir Sníkilsá, þeirri er sunnar liggur og aðilar miða við í kröfugerð sinni, frá þeim stað þar sem hún rennur í Jökulsá í Fljótsdal og allt að upptökum. Þaðan er dregin lína í Þverfell, við Tunguá, þeirri á fylgt fram á Tungufell og síðan dregin lína í Grasanés. Þaðan er Kelduá fylgt til jökuls, síðan jökuljaðrinum, eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, að upptökum Jökulsár í Fljótsdal við Eyjabakkajökul og loks þeirri á að fyrstnefndri Sníkilsá.

Sama landsvæði er í afréttareign Glúmsstaða og Glúmsstaðasels vestan megin við vatnaskil en Þorgerðarstaða austan megin, sbr. kröfulínur aðila, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda og afréttur jarða í Fljótsdalshreppi, eru háðir sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. nánari skilgreiningu í náttúruuminjaskrá: „Eyjabakkar“.

²¹¹ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum* óbyggðanefndar (í viðauka).

6.6. Suðurfell

6.6.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Valþjófsstaðar, nýtingarsvæðis og afréttar jarðarinnar Sturluflatar og sem afréttar jarða í Fljótsdal.

Nánar tiltekið hefur íslenska ríkið gert þjóðlendukröfu til þess lands sem liggur sunnan við línu sem dregin er frá Strútsá austur á Hraunum (punktur 2), niður Strútsá allt í Fellsá (3), niður Fellsá allt að ármótum við Kelduá (4) og síðan upp eftir Kelduá allt að ármótum við Innri-Sauða (5) á mótí Grasnesi. Á mótí hefur eigandi Valþjófsstaðar gert kröfu um beinan eignarrétt að Suðurfelli, þ.e.a.s. svæðinu á milli Kelduár, Fellsár og jökla. Þá hafa ábúendur ríkisjarðarinnar Sturluflatar gert kröfur um rétt til nýtingar nyrsta hluta sama landsvæðis, í samræmi við ábúðarsamning, og einnig til afréttarnýtingar á Suðurfelli, þ. á m. upprekstrar- og beitarréttur ásamt veiði í vötnum. Íslenska ríkið sem eigandi Sturluflatar miðar hins vegar við að eignarland jarðarinnar nái einungis að þjóðlendukröfulínu, þó þannig að niðurstaða gagnvart ríkisjörðum eigi að ráðast af sömu atriðum og lögð séu til grundvallar um annað eignarland. Loks hefur Fljótsdalshreppur krafist þess að viðurkenndur verði réttur jarða í Fljótsdal til afréttarnýtingar Suðurfells, þ. á m. upprekstrar- og beitarréttur ásamt veiði í vötnum. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í köflum 3.4., 3.12. og 3.13.

Að Suðurfelli liggur Múlaafréttur til vesturs og jörðin Þorgerðarstaðir til norðvesturs. Til austurs er Villingadalur og jörðin Sturluflöt til norðausturs. Til suðausturs eru landsvæði í fyrrum Geithellnahreppi, nú í Djúpavogshreppi, og að sunnanverðu liggja Lónsöræfi í Sveitarfélaginu Hornafirði.

Landsvæði það sem hér um ræðir er fjallent og mætir jökli sunnan Geldingafells í um 1000 metra hæð yfir sjávarmáli. Nyrst á þessu svæði og næst byggð er fjallið Kiðafell (690 m) en þegar sunnar dregur tekur við rýrt mólendi í 600-700 m hæð yfir sjávarmáli, þar til komið er að svonefndum Hraunum. Hraunin taka til stórs landsvæðis norðaustan Vatnajökuls. Þau standa í um 800 m hæð yfir sjávarmáli og eru að mestum hluta fjalllendi. Þar setja svip sinn á landið gróðurvana jökulurðir, öldur og fell. Syðst er Markalda (982 m). Frá ármótum Kelduár og Fellsár og í Marköldu eru u.þ.b. 28 km í beinni loftlínu.

Gera má ráð fyrir að við landnám hafi jarðvegs- og gróðurþekja á þessu svæði náð talsvert hærra yfir sjó en síðar varð, jafnvel svo nemi 100 til 200 metrum. Fullvíst má telja að víða hafi land blásið upp og gróður eyðst frá landnámi auk svæða sem farið hafa undir jökul. Leiddar hafa verið að því líkur að drjúgur hluti hins svokallaða Hrauns hafi fyrstu aldir eftir landnám verið þakinn jarðvegi og samfelldum gróðri í allt að 800 m hæð yfir sjávarmáli.

6.6.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(6), er því haldið fram að af frásögnum Landnámu verði ekki ráðið að landsvæðið hafi verið numið. Eftir landnám hafi lönd undirorpinn beinum eignarrétti aldrei getað aukist, heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Byggt er á því að almenningar eins og þeir hafi verið skilgreindir fyrir gildistöku þjóðlendulaga hafi verið eignarréttarlegt hugtak yfir það sem nú heiti þjóðlenda. Þá er því haldið fram að heimaland Sturlufatar nái ekki nema að Fellsá. Suðurfellsafréttur sé óumdeilanlega utan heimalanda og því þjóðlenda. Vísað er til þess að heimildir um ítak Valþjófsstaðar í Suðurfelli breyti engu um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins. Aldrei hafi verið litið á ítak sem grundvöll beins eignarréttar að landi.

Af hálfu eiganda Valþjófsstaðar, sbr. skjöl nr. 18 og 18(4), er því haldið fram að land jarða og afrétta hafi frá landnámi verið undirorpið beinum eignarrétti. Landnámsheimildir fari ekki í bága við þá kenningu og ljóst sé að landið hafi við landnám verið gróið til jökla. Vísað er til jarðatals Johnsen frá 1847 um að Valþjófsstaðir hafi átt fjögur afréttarlönd þar á meðal Suðurfell (Kiðafell). Sama komi fram í brauðamati frá árinu 1854. Þá er byggt á vísitásiu Valþjófsstaða frá 1850 um að kirkjunni tilheyri svokallað Fell fram til jökla. Það sé að öllum líkindum hið svonefnda Kiðafell sem liggja milli Kelduár og Fellsár. Þá er byggt á landamerkjabréfi Valþjófsstaða, dags. 6. júní 1885 og þingl. 8. júní sama ár, um að kirkjan hafi átt ítak í Suðurfelli. Vísað er til þess að eignarrétturinn sé friðhelgur, sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu. Byggt er á sjónarmiðum um réttmætar væntingar en Mannréttindadómstóll Evrópu hafi litið til þess í dómum sínum hvaða væntingar menn máttu hafa um eignarhald sitt. Þessar væntingar styðjist meðal annars við framkomu ríkisins gagnvart þeim með athöfn eða athafnaleysi. Jafnframt er vísað til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu. Ekki verði gerðar ríkari sönnunarkröfur á hendur eigenda Valþjófsstaðar en til annarra landeiganda. Loks er vísað til hefðar og venjuréttar.

Af hálfu Fljótsdalshrepps, sbr. skjöl nr. 17, 17 (1) og 5 (5), er því haldið fram að samkvæmt fornri venju eigi jarðir í Fljótsdal rétt til afréttarnýtingar í Suðurfelli, sbr. 1. mgr. 8. gr. laga um afréttarmálefni og fjallskil. Rétturinn sé í öllu falli venjuhelgaður í fullan hefðartíma. Vísað er til vitnisburðar Kolgríms prests Koðranssonar um að engir hafi rekið lömb né annan fénað á Öræfi, nyrðri og syðri, án leyfis Valþjófsstaðaprests en Suðurfell falli undir öræfi syðri. Um yngri heimildir um afréttarnýtingu svæðisins er vísað til ritsins *Göngur og réttir* og fjallskilaframkvæmdar. Réttur Fljótsdælinga á Suðurfelli sé ekki véfengdur í kröfulýsingu Valþjófsstaðar. Þá er því haldið fram að afréttarnýting Fljótsdælinga á Suðurfelli séu eignarréttindi og njóti sem slík verndar 72. gr. stjkskr., sbr. einnig 1. gr.

1. viðauka laga nr. 62/1992 um Mannréttindasáttmála Evrópu. Loks er vísað til þess að málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnarsýslulaga nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á eigendur réttinda að þeim sé ómögulegt að mæta henni. Loks er byggt á svarbréfi hreppstjóra Fljótsdalshrepps til sýslumanns Norður-Múlasýslu, dags. 20. maí 1920, um að í hreppnum væri ekki að finna neina almenninga eða afréttarland sem ekki sannanlega tilheyrði einhverju býli.

Ábúandi ríkisjarðarinnar Sturluflatar gerir einnig kröfur til þess svæðis sem hér er til umfjöllunar, sbr. bókun óbyggðanefndar við aðra fyrirtöku málsins um að kröfur ábúenda ríkisjarða komi til athugunar í málinu. Af hálfu ábúanda, sbr. skjöl nr. 12, 12 (5) og 5 (5), er því haldið fram að nýting Sturluflatar á landi Suðurfells sé athugasemdaleaus og venjuhelguð í fullan hefðartíma. Vísað er til byggingarbréfs frá árinu 2000 og þingl. 22. mars. 2004. Þar sé getið um tún, girðingar og fjárhús sem staðsett séu á Suðurfelli. Þá komi fram upplýsingar um nýtingu lands og landgæða á Suðurfell í eldra byggingarbréfi, frá árinu 1971, og úttekt frá 2000. Byggt er á að afréttarnýting ábúenda Sturluflatar falli að þeim kröfum sem Fljótsdalshreppur geri um afréttarnýtingu í hreppnum. Ábúendur Sturluflatar hafi tekið þátt í leitum á Suðurfelli. Einnig er byggt á því að afréttarnýting ábúanda Sturluflatar á Suðurfelli og víðtækari nýting lands á svæðinu séu eignarréttindi og njóti verndar 72. gr. stjórnarskrárinnar, sbr. einnig 1. gr. 1. viðauka laga nr. 62/1992 um Mannréttindasáttmála Evrópu. Málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnarsýslulaga nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu 12. gr. laganna sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á eigendur réttinda að þeim sé ómögulegt að mæta henni.

Ábúendur Sturluflatar vísa til þess að þeir hafi fengið greidd fellingjöld af hreindýrum sem felld hafi verið á landi sem þjóðlendukröfur hafi verið gerðar í. Slík gjöld skuli greidd ábúanda eða umráðamanni jarðar, samkvæmt lögum nr. 64/1994 og reglugerð nr. 487/2003. Með því, sem og öðrum athöfnum sínum áratugum og jafnvel öldum saman, hafi ríkið vakið hjá ábúendum jarðarinnar réttmætar væntingar til þess að landið sé undirorpið beinum eignarrétti. Loks er byggt á svarbréfi hreppstjóra Fljótsdalshrepps til sýslumanns Norður-Múlasýslu, dags. 20. maí 1920, um að í hreppnum væri ekki að finna neina almenninga eða afréttarland sem ekki sannanlega tilheyrði einhverju býli.

6.6.3. Niðurstaða

Í kafla 5.4. hér að framan eru raktar heimildir sem fjalla um „Valþjófsstaðarkirkjueign“ og Suðurfell í því sambandi, sjá einnig kafla 5.9. um afréttarnot almennt. Gögn þessi eru afrakstur af skjalaframlagningu málsaðila, skýrslutökum við aðalmeðferð málsins og kerfisbundinni leit á vegum óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráðstafanir að eignarrétti og nýtingu

þessa landsvæðis.²¹² Af þeim er ótvírætt að við gildistöku Þjóðlendulaga hefur a.m.k. nyrsti hluti Suðurfells talist til afrétta, samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að þeim tíma.²¹³ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. Þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til athugunar hvað ráðið verður af þessum heimildum um afmörkun Suðurfellsafréttar. Að því loknu verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Ekki var gert landamerkjabréf fyrir Suðurfell eftir setningu landamerkjalaga nr. 5/1882. Merki landsvæðisins verða því helst ráðin af landamerkjabréfum jarðanna Þorgerðarstaða og Sturluflatar, heimildum um Valþjófsstaðarkirkjueign og almennum afréttalýsingum, svo sem tillögum hreppstjóra Fljótsdalshrepps að gangnamörkum 1864 og bókinni *Göngur og réttir V* frá árinu 1987.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Suðurfells, gagnvart Þorgerðarstöðum að norðanverðu og afréttarlandinu Múla þegar sunnar dregur. Landamerkjabréf Þorgerðarstaða, dags. 6. júní 1885 og þingl. 8. júní s.á., miðar við að Kelduá ráði merkjum jarðarinnar að austan, sbr. einnig merkjalýsingu fyrir Þorgerðarstaði í lögfestu frá 1840. Um merki Suðurfells, Múla og Þorgerðarstaða er fjallað ítarlega í kafla 6.5. og vísast þangað um það efni. Svo sem þar kemur fram er niðurstaðan sú að rétt sé að miða við Kelduá í þessu sambandi.

Austurmerki Suðurfells eru gagnvart Sturluflöt að norðanverðu og Villingadal þegar sunnar dregur. Heimildir um Valþjófsstaðarkirkju gera ráð fyrir að austurmerki Suðurfells séu í Fellsá, sbr. lögfestu frá 1840, vísitásiu 1850 og ítakaskrá Valþjófsstaðarkirkju, sem dagsett er 6. júní 1885 og þinglýst 8. júní sama ár. Sama máli gegnir um norðanverð austurmörk í tillögum hreppstjóra Fljótsdalshrepps 1864 og ritinu *Göngur og réttir*.“ Í hinu síðarnefnda riti segir jafnframt að rétt „innan við túnið á Sturlufleti fellur Fellsá í Kelduá, og nær heimaland þeirrar jarðar ekki nema að henni.“ Samkvæmt fyrra landamerkjabréfi Sturluflatar, dags. 18. júní 1884 og þingl. 19. júní sama ár, eru vesturmerki jarðarinnar „...að framan Fellsá og Strútsá austur á Hraun.“ Merkjum Sturluflatar er lýst með sama hætti í síðara landamerkjabréfi hennar, dags. 16. desember 1921 og þingl. 25. júlí 1922. Eldri heimildir um merki Sturluflatar eru í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar. Samkvæmt þessu ber öllum heimildum saman um að Fellsá skilji Sturluflöt frá Suðurfelli.

Verður þá litið til afmörkunar Suðurfells þegar sunnar dregur að austanverðu, gagnvart Villingadal, og til suðurs, gagnvart landsvæðum í Djúpavogshreppi (Suður-Múlasýslu), og Sveitarfélaginu Hornafirði (Austur-Skaftafellssýslu). Heimildum um Valþjófsstaðarkirkju var áður lýst að hluta en til viðbótar ber þess að geta að þar er

²¹² Sjá nánar í kafla 4.

miðað við að merki Suðurfells nái fram til jökla. Fellsá og Sultarranaá ná þó ekki þangað. Í tillögum hreppstjóra Fljótsdalshrepps frá 1864 er miðað við að austurmörk Suðurfells séu Fellsá, svo sem áður sagði, „og Sultarranaá alt suður i hraungarð þann sem liggur inn og vestur frá, sauða hnúk, þá ræður sá hraungarður alt inn i hraun það, sem liggur fyrir innan sauðárdæld, og suðaustan geldingafell.“ Í bókinni *Göngur og réttir* segir að frá Sauðárvatni liggi „mörk Suðurfellsafréttarinnar „um grýtt og gróðurlítill „hraun“ á Sauðahnjúk upp af Hamarsdalsbótinni á mörkum Suður- og Norður-Múlasýslna. Eftir það takmarkast hún svo að utan og austan af Sultarranaá og Fellsá, allt til byggðar.“ Í byggðasögunni *Sveitir og jarðir í Múlaþingi* eru austurmörk Suðurfells miðuð við Sauðárvatn „...og um Hraun á Sauðahnúk [...] suður og upp af Sultarrana.“ Samkvæmt framangreindu eru heimildir um merki Suðurfells misvísandi um hvort austurmerki miðist við Sauðárhjúka eða Sultarranaá. Jafnframt er óljóst hvernig suðurmerki skuli dregin, yfir að Kelduá í vesturmörkum svo sem fyrr greindi.

Í landamerkjabréfi Víðivalla fremri og Víðivallagerðis, dags. 16. júní 1884 og þingl. 19. júní sama ár, eru vesturmörk Villingadals miðuð við „Fellsá og Sultarranaá, og greina þær ár nefndan dal frá Kiðjafellsafrétti.“ Sama máli gegnir um aðrar heimildir sem lýsa merkjum Villingadals, sbr. kafla 6.7. Endanleg kröfugerð gagnaðila íslenska ríkisins í máli þessu, að því er varðar bæði Suðurfell og Villingadal, miðar merki þessara landsvæða við Fellsá og Sultarranaá. Með vísan til framangreinds, telur óbyggðanefnd rétt að miða við Fellsá og Sultarranaá í því sambandi. Sú síðarnefnda nær suður að sýslumörkum Norður- og Suður-Múlasýslu. Óbyggðanefnd telur eðlilegt að miða afmörkun þess landsvæðis sem hér verður tekin afstaða til við sýslu- og sveitarfélagamörk gagnvart Djúpavogshreppi og síðan Sveitarfélaginu Hornafirði, sbr. dóm Hæstaréttar frá 28. september 2006 í máli nr. 498/2005 (Stafafell í Lóni) og úrskurð óbyggðanefndar 6. október 2005 í máli nr. 5/2001 (Lón). Með þessari afmörkun umfjöllunarsvæðisins felst ekki afstaða til eignarréttarlegrar stöðu þess.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan merkja Suðurfells, svo sem þau hafa verið skilgreind hér að framan. Þar ber þess fyrst að geta að engar skriflegar heimildir styðja það að nokkurn tíma hafi verið búið heilsársbúsetu á því landsvæði sem að framan er lýst. Svo sem rakið er í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hvort og þá að hvaða marki landnám á þessu svæði náði inn til landsins. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landanámslýsinga verður þó að telja fremur ólíklegt að Suðurfell hafi verið numið. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*.

Suðurfell er fyrst talið til eigna Valþjófsstaðar um miðja 19. öld og tekið fram að það sé „eptir hefðarhaldi“. Þannig telur óbyggðanefnd ekki hægt að fullyrða að

²¹³ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

vitnisburður séra Kolgríms Koðráðssonar um lambarekstur á öræfi nyrðri taki til þess lands sem nú er nefnt Suðurfell og hvað þá alls þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Í lögfestu Valþjófsstaðar frá 1794 er Suðurfells í engu getið en lögfestan var lesin á fjórum manntalsþingum, síðast 1856. Fyrsta ótvíræða heimildin um rétt eða tilkall Valþjófsstaðar til Suðurfells er brauðmat kirkjunnar frá 1839 en þar segir að „afrétturinn“ tilheyri Valþjófsstað og notist fyrir lömb í bágum árferðum. Tekið er fram að þessi afréttur „meinist“ undir prestakallið kominn sem fjórðungur sá í Keldudal sem máldagar nefni, „án þess þó, að þetta sé með nockurri Vissu“, enda örnefnið Keldudalur þá ekki lengur þekkt. Í lögfestu Valþjófsstaðar, dags. 12. maí 1840, er Suðurfell lögfest staðnum „með öllum gæðum og landsnytjum.“ Í sóknarlýsingu frá árunum 1840-1841 er Suðurfell talið til afrétta kirkjunnar og notist fyrir lömb í hörðum vorum. Í vísitásiu 1850 segir að „eptir hefðarhaldi tilheyri kirkjunni sokallað Fell framtil jökla, - líkl. hið sama sem í gamla daga var kallað Kyðafell, og liggur á mili Kelduár að vestanverðu og Fellsár að austanverðu“. Í öðrum heimildum er að finna dæmi þess að afréttarsvæðið sé nefnt meðal ítaka kirkjunnar, t.a.m. í skýrslu um tekjur og útgjöld hennar frá 1867. Þá er Suðurfells getið í skrá um ítök Valþjófsstaðar, dags. 6. júní 1885 og þingl. 8. júní sama ár, sem útbúin var samhliða gerð landamerkjabréfs staðarins. Í Jarðatali Johnsen og gerðabók fasteignamats frá 1916-1918 er Suðurfell einnig talið til afréttarlanda Valþjófsstaðar.

Af framsögðu er ljóst þegar Suðurfells er á annað borð getið í heimildum er ýmist talað um að Valþjófsstaður eigi þar afrétt eða ítak. Í bréfi biskups Íslands til sýslumanns Norður-Múlasýslu, dags. 29. apríl 1954, biður hann m.a. um að ítaki Valþjófsstaða í Suðurfelli verði lýst í samræmi við lög nr. 113/1952 um lausn ítaka af jörðum. Samkvæmt lögnum var sú skylda lögð á þá sem töldu sig eiga slík ítök að lýsa þeim í samræmi við efni laganna. Væri það ekki gert féll ítakið úr gildi. Þar sem engar heimildir liggja fyrir um að Suðurfell hafi nokkru sinni verið jörð gat ítakalýsing biskups ekki átt við. Engu að síður verður beiðni biskups að teljast sterk vísbending um að af hálfu kirkjunnar hafi ekki verið litið svo á Suðurfell væri háð beinum eignarrétti hennar.

Óbyggðanefnd telur heimildir benda til þess að Suðurfell sé afréttur stofnunar í þeim skilningi að Valþjófsstaður hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt. Svo sem áður greindi eru heimildir um merki Suðurfells misvísandi um hvort austurmerki miðist við Sauðárhnjúka eða Sultarranaá. Jafnframt er óljóst hvernig suðurmerki skuli dregin, yfir að Kelduá í vesturmörkum svo sem fyrr greindi. Kemur því næst til athugunar að hvaða marki landsvæði það sem hér er til umfjöllunar hefur verið undirorpið afréttarnotum.

Svo sem áður hefur verið rakið eru hraunbreiðurnar norðaustan Vatnajökuls gróðurvana hásléttur þar sem grýttir hálendismelar og urðarranar eru einkennandi. Samkvæmt skýrslu um Valþjófsstaðarbrauð frá 1839 og sóknarlýsingu frá 1840-1841 var einungis rekið á Suðurfell í hörðum árum. Lýsingar á fyrirkomulagi fjallskila, sbr.

einkum *Göngur og réttir*, benda ekki til að skipulagðar leitir hafi náð til alls þess svæðis sem hér er til umfjöllunar. Sjaldnast hafi verið farið inn að Sauðárvatni og ekki eru heimildir um að svæðið sunnan og austan Sauðárvatns hafi verið leitað. Þetta fær stuðning í staðháttum og gróðurfari svæðisins en þar er nær gróðurlaust land, í 800 til 1000 metra hæð yfir sjávarmáli. Með hliðsjón af afréttarlýsingum, nýtingu og staðháttum telur óbyggðanefnd ljóst að afréttarnot hafa einungis tekið til lands norðan við línu sem dregin er úr jaðri Vatnajökuls yfir Geldingafell og Sauðárvatn að Sultarranaá, í beina stefnu á Sauðahnjúka.

Sérstök nýting ábúenda jarðarinnar Sturluflatar á nyrsta hluta Suðurfells er grundvölluð á samningi hans við eigenda þeirrar jarðar, íslenska ríkið. Er skilyrðum hefðar þannig ekki fullnægt, sbr. 3. mgr. 6. gr. laga um hefð nr. 46/1905. Að því er varðar greiðslu fellingjalda hreindýra til ábúenda Sturluflatar telur óbyggðanefnd að slíkar greiðslur séu í samræmi við þann rétt sem afréttareign veitir, sjá nánari umfjöllun í kafla 6.4.8

Að því er varðar kröfu Fljótsdalshrepps og ábúanda Sturluflatar um afréttarnýtingu svæðisins ber þess fyrst að geta að sá upprekstur hefur lengi verið látinn átölulaus af hálfu Valþjófsstaðar og verið í umsjón sveitarfélagsins. Af því sem fram er komið í málinu þykir verða að ætla að þeim sem rekið hafa fé til afréttar á Suðurfelli, þ. á m. frá Sturluflöt, hafi verið kunnugt um heimildir Valþjófsstaðar til svæðisins og sú vitneskja komið í veg fyrir að þeir hafi mátt vinna hefð á sjálfstæðum rétti til upprekstrar þar, sbr. 2. gr. hefðarlaga, nr. 46/1905.

Engin gögn liggja fyrir um það hvernig Valþjófsstaður er kominn að rétti sínum til þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til Suðurfells hafi orðið til á þann veg, að landsvæðið hafi verið tekið til sumarþeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Nýtur þannig ekki við heimilda sem bent geta til þess að afréttarsvæðið Suðurfell hafi nokkurn tíma verið undirorpið beinum eignarrétti. Svar hreppstjóra Fljótsdalshrepps frá árinu 1920 við fyrirspurn sýslumanns Múlasýslu samrýmist þessu.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það að Suðurfell sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda, í afréttareign Valþjófsstaðar norðan þeirrar línu sem að framan var lýst.²¹⁴ Ljóst er einnig að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign Valþjófsstaðar eru misjafnlega fallnir til þeitar.

²¹⁴ Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Beitarsvæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Suðurfell, sé þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá ármótum Kelduár og Fellsár er síðarnefndu ánni fylgt þar til Sultarranaá rennur í hana. Ræður síðan Sultarranaá að sýslu- og sveitarfélagamörkum gagnvart Djúpavogshreppi. Þeim mörkum er fylgt áfram þar til mörk gagnvart Sveitarfélaginu Hornafirði taka við og nær síðarnefnda viðmiðunin allt að jaðri Vatnajökuls við Geldingafell. Síðan er jökuljaðrinum fylgt að upptökum Kelduár og loks þeirri á allt að fyrrnefndum ármótum við Fellsá.

Hluti þessa landsvæðis er jafnframt í afréttareign Valþjófsstaðar, nánar tiltekið sá hluti þess sem liggur norðan við línu sem dregin er úr jaðri Vatnajökuls yfir Geldingafell og Sauðárvatn að Sultarranaá, í beina stefnu á Sauðahnjúka, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda og að hluta í afréttareign Valþjófsstaðar, nánar tiltekið „Eyjabakkar“, er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. nánari skilgreiningu í náttúruminjaskrá.

6.7. Villingadalur

6.7.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands tilheyrandi jörðinni Víðivöllum fremri, nánar tiltekið svokallaðs Villingadals.

Íslenska ríkið hefur m.a. dregið kröfulínu sína frá Strútsá austur á Hraunum (2) og þaðan niður Strútsá allt í Fellsá (3), sbr. kafla 3.1. Á móti hafa þinglýstir eigendur jarðarinnar Víðivalla fremri lýst kröfu um beinan eignarrétt að Villingadal. Til vara er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur að þeim svæðum sem kunnir að verða úrskurðuð þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, af fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar- og námuréttur ásamt veiði í vötnum. Kröfum þessum er nánar lýst í kafla 3.14.

Vestan við Villingadal er Suðurfell, sbr. kafla 6.6., og til austurs kröfusvæði ábúenda ríkisjarðarinnar Sturluflatar. Svæði þessi liggja saman norðan Villingadals. Til suðausturs eru landsvæði í Djúpavogshreppi (Suður-Múlasýslu). Nyrst í Villingadal rís Villingafell í um 600-700 metra hæð yfir sjávarmáli. Þar er rýrt

mólendi en land er lítt gróið til hálfgróið þegar sunnar dregur. Svonefnd Hraun taka við þar sem samfelldum gróðri sleppir. Þau standa hátt og flokkast að stórum hluta sem fjallendi. Þar setja svip sinn á landið gróðurvana jökulurðir, öldur og fell. Við sýslumörk Norður- og Suður-Múlasýslna, skammt suðvestan Suðahnjúka, rís land í um 850 metra hæð yfir sjávarmáli.

Gera má ráð fyrir að við landnám hafi jarðvegs- og gróðurþekja á þessu svæði náð talsvert hærra yfir sjó en síðar varð, jafnvel svo nemi 100-200 metrum. Fullvíst má telja að víða hafi land blásið upp og gróður eyðst frá landnámi auk svæða sem farið hafa undir jökul. Leiddar hafa verið að því líkur að drjúgur hluti hins svokallaða Hrauns hafi fyrstu aldir eftir landnám verið þakinn jarðvegi og samfelldum gróðri í allt að 800 m hæð.

6.7.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 1, er því haldið fram að af frásögnum Landnámu verði ekki ráðið að landsvæði þetta hafi verið numið. Eftir landnám hafi lönd undirorpinn beinum eignarrétti aldrei getað aukist, heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Byggt er á því að almenningar, eins og þeir voru skilgreindir fyrir gildistöku þjóðlendulaga, hafi verið eignarréttarlegt hugtak yfir það sem nú heiti þjóðlenda. Af því er varðar Villingadal þá sé hann afmarkaður af straumvötnum á allar hliðar. Þannig sé Villingadalur ekki innan heimalands nokkurrar jarðar og því óumdeilanlega þjóðlenda.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 5(5), 7 og 7(5), er því haldið fram að Villingadalur sé innan landnáms Brynjólfs hins gamla. Því er mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu verði til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi innan landamerkjanna Víðivalla fremri verði dregin í efa. Víðivellir hafi verið geysivíðlend jörð og náð suður undir jökul, en snemma verið skipt upp í Víðivelli hina ytri og Víðivelli hina fremri. Á Víðivöllum hafi verið sýslumannssetur og árið 1493 hafi sýslumaðurinn á Víðivöllum gefið land Skriðu til klausturs. Telja megi öruggt að jarðirnar Sturluflöt, Víðivellir fremri ásamt Villingadal og hjáleiga hennar Víðivallagerði hafi fylgt með, enda lengi taldar með eignum Skriðuklausturs. Samkvæmt landfræðilegri legu séu framangreindar jarðir greinilega innan Víðivallatorfu. Byggt er á þinglýstu landamerkjabréfi Víðivalla fremri frá 1884, en þar komi fram landamerkjalyking fyrir Villingadal. Jafnframt sé að finna lýsingu á merkjum Villingadals í síðara landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 1. desember 1921 og þingl. 25. júlí 1992.

Gagnaðili byggir einnig á því að með setningu landamerkjalaga, nr. 5/1882 og nr. 41/1919, hafi stjórnvöld haft frumkvæði að því að gengið væri frá landamerkjum, þau skráð og leyst úr ágreiningi væri hann fyrir hendi. Í fjölda tilvika hafi elstu merkjalýsingar ekki orðið til fyrr en í kjölfar þessa. Byggt er á því að lýsingum landamerkjabréfa verði ekki hnekkkt nema óyggjandi sönnunargögn liggja því til

grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landi jarðarinnar hvíli á íslenska ríkinu. Eignarréttur landeiganda njóti verndar 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. viðauka 1. gr. laga nr. 62/1994 um Mannréttindasáttmála Evrópu. Ekki megi leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að mæta henni, sbr. meðalhófsreglu stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993. Þannig verði landeiganda ekki gert að sanna eignatöku að fornu innan merkja sinnar jarðar og rekja framsal þeirra eignarréttinda óskertra fram á okkar daga. Landamerkjabréf sé oftast eina gagnið sem landeigendur hafi undir höndum sem sanni beinan eignarrétt þeirra. Einnig er byggt á því að íslenska ríkið hafi margsinnis beint og óbeint viðurkennt fullkominn eignarrétt innan lýstra merkja. Víðivellir fremri hafi verið eign Skriðuklausturs til 1917 en þá hafi handhafar ríkisvalds framselt rétt sinn til jarðarinnar innan þeirra merkja sem lýst sé í landamerkjabréfum hennar og ekki getið um annað en að um fullkomna eign væri að ræða. Eigendur Víðivalla fremri hafi fengið greitt svokallað felligjald af hreindýrum sem felld hafi verið innan þjóðlendukröfusvæðis. Slík gjöld skuli greidd ábúanda eða umráðamanni jarðar, samkvæmt lögum nr. 64/1994 og reglugerð nr. 487/2003. Eigendur jarðarinnar hafi því í gegnum tíðina haft réttmætar ástæður til að ætla að landið væri undirorpið fullkomnum eignarrétti. Einnig er vísað til hefðar, enda hafi landið verið byggt og nýtt langt umfram tilskilinn hefðartíma. Loks er byggt á svarbréfi hreppstjóra Fljótaldalshrepps til sýslumanns Norður-Múlasýslu, dags. 20. maí 1920, um að í hreppnum væri ekki að finna neina almenninga eða afréttarland sem ekki sannanlega tilheyrði einhverju býli.

6.7.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Víðivalla fremri og Víðivallagerðis er rakin í kafla 5.7., sjá einnig kafla 5.9. um afréttarnot almennt. Þar kemur fram að Víðivalla er getið í heimildum allt frá 13. öld. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða og Víðivallagerði upphaflega hjáleiga hennar.²¹⁵ Í landamerkjabréfi sem gert var 16. júní 1884 og þinglýst næsta dag, er fyrst að finna lýsingu á landamerkjum Víðivallagerðis, síðan ítaki Valþjófsstaðarkirkju í það land og því næst landamerkjum Víðivalla fremri. Loks segir svo: „Undir Víðivelli fremri liggur Villingadalur“ og er merkjum hans lýst. Á milli Víðivalla fremri og Villingadals liggja jarðirnar Víðivallagerði og Sturluflöt. Í yngra landamerkjabréfi, dags. 1. desember 1921 og þingl. 25. júlí 1922, er sambærilegur greinarmunur gerður og í hinu eldra bréfi á annars vegar merkjalýsingu Víðivalla fremri og hins vegar Villingadal.

Kemur þá fyrst til athugunar hvað ráðið verður af framangreindum landamerkjabréfum frá 1884 og 1921 um afmörkun Villingadals auk lýsinga í ritunum *Göngur og réttir V* og byggðasögunni *Sveitir og jarðir í Múlaþingi*. Í því sambandi

²¹⁵ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

verður einnig litið til merkja aðliggjandi landsvæða. Að því loknu verður fjallað um eignarréttarlega stöðu Villingadals.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Villingadals, gagnvart Suðurfelli. Bæði landamerkjabréfin miða við að vestan og norðan við dalinn renni Fellsá og Sultarranaá og greini nefndan dal frá Kiðufellsafrétti (Suðurfelli). Efnislega sömu lýsingar koma einnig fram í bókunum *Göngur og réttir og Sveitir og Jarðir í Múlaþingi*. Þessar lýsingar eru í ágætu samræmi við lýsingar á merkjum Suðurfellsafréttar. Svo sem rakið er í kafla 6.6. eru heimildir um afmörkun Suðurfells ekki eins skýrar en niðurstaðan er sú að miða við Fellsá og Sultarranaá í því sambandi.

Samkvæmt landamerkjabréfunum frá 1884 og 1921 eru merki Villingadals að austan sögð í Strútsá, sem aðskilji hann frá Sturluflatar landi, austur og suður til öræfa. Í bókinni *Göngur og réttur V* segir að merkin að austan séu „...Strútsá fyrst á mörkum heimalands Sturluflatar og Villingadals, en eftir það sem næst eða alveg á sýslumörkum Múlasýslna á Sauðahnjúk.“ Í lýsingu á austurmerkjum í byggðasögunni *Sveitir og jarðir í Múlaþingi* segir hins vegar einungis að þau afmarkist af Strútsá.

Suðurmerkjum Villingadals, gagnvart landsvæðum í Djúpavogshreppi, er ekki sérstaklega lýst. Óbyggðanefnd telur eðlilegt að á milli Sultarranaár og Strútsár verði miðað við sveitarfélaga- og sýslumörk, gagnvart Djúpavogshreppi (Suður-Múlasýslu).

Af lýsingum framangreindra landamerkjabréfa, auk tveggja landamerkjabréfa jarðarinnar Sturluflatar sem einnig eru frá árunum 1884 og 1921, liggja jarðirnar Víðivallagerði og Sturluflöt á milli Víðivalla fremri og Villingadals. Sturluflöt á þannig suðurmerki að Villingadal, Víðivallagerði að Sturluflöt og Víðivelli fremri að Víðivallagerði. Eldri heimildir um merki þessara jarða benda til hins sama, sbr. einnig kafla 6.8. um Sturluflöt.

Í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf fyrir Víðivelli fremri og Víðivallagerði og nýtt bréf fyrir Víðivelli fremri eftir að ný landamerkjalog tóku gildi 1919. Í þessum bréfum er lýst sérstaklega aðskildu landsvæði, svokölluðum Villingadal. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Villingadals sé þar rétt lýst. Skjöl þessi voru þinglesin og innfærð í landamerkjabók sýslumanns. Hér að framan hefur verið gerð grein fyrir þeirri niðurstöðu Hæstaréttar að landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða en hins vegar verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega, sjá nánar í kafla 6.1.1. Með því að gera landamerkjabréf hafa menn ekki getað einhliða aukið við land sitt eða annan rétt. Frá upphafi Íslandsbyggðar helguðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig ítök, afrétti og öll önnur réttindi sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda við merkjum réttindanna, hvers eðlis sem þau voru. Ber um þetta efni sérstaklega að vísa til dóms Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2006 (Hoffellslambatungur).

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Þar ber þess fyrst að geta að engar skriflegar heimildir styðja það að nokkurn tíma hafi verið búið heilsársbúsetu í Villingadal. Svo sem rakið er í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hvort og þá að hvaða marki landnám á þessu svæði náði inn til landsins. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur ólíklegt að Villingadalur hafi verið numinn. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*.

Villingadals sést fyrst getið í úttekt á Skriðuklaustursjörðum 1841, þar sem segir að „mælt sé“ að dalurinn tilheyri Sturluflöt. Í úttektum á Víðivöllum fremri frá árunum 1828 og 1841 er Villingadals í engu getið. Í jarðamati 1849 segir að Víðivellir fremri eigi „að tiltölu til afréttar fyrir sig á svoköllum Villingadal ...“ Í mati Skriðuklaustursjarða frá 1878 segir að fyrir utan Skriðuklaustur sjálf og Víðivelli fremri eigi engar klausturjarðir afrétti. Í landamerkjabréfi Víðivallagerðis og Víðivalla fremri frá árinu 1884 segir að undir Víðivelli fremri liggja Villingadalur. Næst er fjallað um landsvæðið í lýsingu Víðivalla fremri, dags. 10. ágúst 1914, þar sem segir að jörðinni fylgi afréttur á Villingadal sem muni hafa verið fenginn í skiptum á engjaparti við jörðina Sturluflöt. Tekið er fram að vegna staðhátta hafi jörðin „lítill not afréttarins og notar hana ekki fyrir búfé ábúenda, vegna þess að fé rennur þaðan á afrétt fjarlæggra sveita (suðurhluta S. Múlasýslu), né heldur fá aðrir upprekstur á afrétt þessa.“ Í landamerkjabréfi Víðivalla fremri frá árinu 1921 segir að undir jörðina liggja Villingadalur. Í ritinu *Göngur og réttir* er Villingadalur talinn upp meðal afréttarlanda í Fljótsdal og í byggðasögunni *Sveitir og jarðir í Múlaþingi* segir að Villingadalur sé meðal afréttarlanda í hreppnum. Þar segir einnig að heiðarflæmin allt vestan frá Jökulsá, inn til jökla og austur að Strútsá og Fellsá „teljist nú almenningur, þar eð Fljótsdalshreppur sér um göngur á svæðinu.“

Óbyggðanefnd telur að framangreindar heimildir bendi til þess að Villingadalur sé verið afréttur í þeim skilningi að jörðin Víðivellir fremri eigi þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt, sbr. einnig orðalag og efnisskipan í landamerkjabréfum 1884 og 1921. Eldri heimildir um merki jarða á þessu svæði benda ekki heldur til þess að Villingadalur hafi talist innan þeirra. Ekkert liggur fyrir um að Villingadalur hafi nokkurn tíma verið nýtt til annars en sumarbeitar fyrir búfé og ef til vill annarra takmarkaðra nota. Sama verður einnig ráðið af staðháttum og gróðurfari en um er að ræða fjallaland fjarri byggð. Svör hreppstjóra við fyrirspurn sýslumanns Múlasýslu árið 1920 samrýmast þessu. Að því er varðar greiðslu felligjalda hreindyra til eigenda Víðivalla fremri telur óbyggðanefnd að slíkar greiðslur séu í samræmi við þann rétt sem afréttareign veitir, sjá nánari umfjöllun í kafla 6.4.8

Ekki liggur fyrir hvernig eigendur Víðivalla fremri eru komnir að rétti sínum til þessa landsvæðis. Í máli þessu er ekki sýnt fram á annað en að réttur til Villingadalshafi orðið til á þann veg, að landsvæðið hafi verið tekið til sumarbeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það að Villingadalur sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggæringa né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.²¹⁶ Af fyrirbyggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að Villingadalur sé í afréttareign Víðivalla fremri.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitarvæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem nefnt er Villingadalur, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá þeim stað þar sem Strútsá fellur í Fellsá og þaðan eftir Fellsá í Sultarranaá og síðan Sultarranaá í sveitarfélaga- og sýslumörk gagnvart Djúpavogshreppi. Þeim mörkum er fylgt norður þar til komið er að Strútsá og ræður síðan sú á þar til hún fellur í Fellsá.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Víðivalla fremri, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda og í afréttareign Víðivalla fremri, nánar tiltekið „Strútsfoss“, er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. nánari skilgreiningu í náttúruminjaskrá.

6.8. Sturluflöt

6.8.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem ábúandi ríkisjarðarinnar Sturluflatar gerir einnig kröfu til að talinn verði eignarland þeirrar jarðar, og háð nýtingarrétti hans í samræmi við ábúðarsamning.

²¹⁶ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá suðurmörkum kröfusvæðis eiganda Víðivallagerðis úr Gilsá, þar sem bein austurlína frá Sturluá, þar sem hún rennur í brúnum fyrir ofan Sturluflöt sker ána. Þaðan er dregin lína í Strútsá austur á Hraunum og Strútsá síðan fylgt í Fellsá. Samkvæmt þessari kröfugerð er landsvæði vestan undir Hornbrynju í Þjóðlendu. Á móti hafa ábúendur Sturluflatar lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja jarðarinnar. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.13.

Að Sturluflöt liggja Villingadalur og Suðurfell til suðvesturs og Þorgerðarstaðir til vestur. Víðivallagerði liggur til norðurs og landsvæði í fyrrum Geithellnahreppi, nú í Djúpavogshreppi, til austurs. Bæjarstæði Sturluflatar liggur norðan Fellsár við Kelduá. Ágreiningssvæðið er um 5 km frá bæjarstæðinu og tekur til Hornbrynju og landsvæðis vestan við hana. Það liggur í um og yfir 700 metra og rís hæst við Hornbrynju í 981 metra hæð. Inn á svæðið ganga hin svonefndu Hraun sem eru stórt landsvæði norðaustan Vatnajökuls. Nákvæmt afmörkun Hrauna liggur ekki fyrir en ljóst að þau taka hvergi við fyrr en samfelldum gróðri sleppir. Þar setja svip sinn á landið gróðurvana jökulurðir, öldur og fell.

6.8.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(6), er því haldið fram að af frásögnum Landnámu verði ekki ráðið að landsvæði þetta hafi verið numið. Eftir landnám hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist, heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Byggt er á því að almenningar, eins og þeir hafi verið skilgreindir fyrir gildistöku Þjóðlendulaga, hafi verið eignarréttarlegt hugtak yfir það sem nú heiti Þjóðlenda. Vísað er til landamerkjabréfs Sturluflatar frá árinu 1884. Lýsing þess verði ekki skilin þannig að hún taki til lands alla leið að hreppamörkum heldur nái hún einungis inn á Hraun. Þannig verði Þjóðlenda á þeim hluta Hornbrynju sem til meðferðar sé í málinu. Slíkt sé í samræmi við annað Þjóðlendukröfusvæði.

Við aðra fyrirtöku málsins, hinn 9. mars 2006, tilkynnti óbyggðanefnd að hún teldi rétt að kröfur ábúenda ríkisjarða í málinu kæmu til athugunar. Af hálfu ábúenda Sturluflatar, sbr. skjöl nr. 5(5), 12 og 12(5), er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum Sturluflatar frá 1884 og 1921. Skýra verði þau svo að taki til lands allt að vatnaskilum í austri. Sjá einnig umfjöllun um sjónarmið ábúenda Sturluflatar í kafla 6.8.2.

6.8.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Sturluflatar er rakin í kafla 5.8. Þar kemur fram að Sturluflatar er getið í heimildum allt frá því byrjun 15. aldar. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.²¹⁷ Svo sem fram kemur í

²¹⁷ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hversu langt landnám í Fljótsdal náði inn til landsins. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Fljótsdal, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 27.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Sturluflatar er lýst í heimildum. Þar liggja fyrir tvö landamerkjabréf, hið eldra dagsett 18. júní 1884 og þinglesið næsta dag, og hið yngra dagsett 16. desember 1921 og þinglesið 25. júlí 1922, auk tveggja eldri úttekta, frá 17. september 1828 og 26. apríl 1841. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að jörðinni. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til austurmerkja og austanverðra suður- og norðurmerkja, inn til fjalla og innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Sturluflatar verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Samkvæmt báðum landamerkjabréfum Sturluflatar eru suðvesturmörk hennar, gagnvart Suðurfelli og Villingadal, „að framan Fellsá og Strútsá austur á Hraun.“ Bréfið eru árituð vegna Valþjófsstaðar. Í úttekt Sturluflatar frá 1828 er miðað við Fellsá einungis eða „Fellsá að framan, Strúgsá að ofan“, eftir því hvaða útgáfa úttektarinnar er skoðuð. Í síðari úttekt jarðarinnar, frá 1841, er merkin miðuð við „Strútsá uppa heidi sem liggur ofan við landid alt austur að hraungardi.“ Framangreind merki eru í samræmi við merkjalýsingar Suðurfells og Villingadal, sbr. kafla hér að framan, enda glögg skil frá náttúrunnar hendi.

Að vestan miðast merki Sturluflatar við Kelduá, samkvæmt öllum framangreindum lýsingum. Er þá komið út fyrir ágreiningssvæði í máli þessu.

Verður þá næst litið til norðurmerkja Sturluflatar, gagnvart Víðivallagerði. Samkvæmt báðum landamerkjabréfum Sturluflatar miðast þau við „Sturluá upp fyrir brúnir ...“ Síðara bréfið er áritað vegna Víðivallagerðis. Í úttekt Sturluflatar frá 1828 er einnig miðað við „Sturlá að utan verdu.“ Í úttektinni frá 1841 segir „Sturlá upp fyrir brúnir.“ Landamerkjabréf Sturluflatar eru í samræmi við landamerkjabréf Víðivallagerðis og Víðivallagerðis, dags. 16. júní og þingl. 19. júní sama ár, sem segir að merki fyrrnefndu jarðarinnar séu að framan „Sturluá upp á fjall.“

Að því er varðar austurmerki Sturluflatar, gagnvart Hornbrynju og landsvæðum í fyrrum Skriðdalshreppi sem taldist til Suður-Múlasýslu. Elstu heimildir um merki Sturluflatar, úttektirnar frá 1828 og 1841, lýsa þeim ekki sérstaklega, miða einungis við Sturluá að norðan og Strútsá að sunnan. Í landamerkjabréfunum er hins vegar tekið fram að frá „Sturluá upp fyrir brúnir“ sé farið „bein stefna austur í Hraun“.

Hin svokölluðu Hraun taka yfir mjög víðfeðmt svæði og afmörkun þess óljós. Hornbrynja (961 m) hefur verið talin innan þess og þar eiga Sturluá og Strútsá upptök sín. Ábúandi Sturluflatar túlkar heimildir þannig að merki jarðarinnar til austurs nái að vatnskilum á Hornbrynju, þar sem jafnframt hafa verið sveitarfélaga- og

sýslumörk. Af hálfu eiganda jarðarinnar, íslenska ríkisins, er hins vegar litið svo á að merki hennar nái ekki svo langt austur. Af hálfu íslenska ríkisins er hins vegar litið svo á að jörðin Sturluflöt sé háð beinum eignarrétti innan réttra merkja.

Óbyggðanefnd telur að eldri heimildir um Sturluflöt og staðhættir styðji þá skýringu á landamerkjabréfum jarðarinnar að merki hennar til norðvesturs miðist við sveitarfélagamörk á Hornbrynju, svo sem ábúandi hefur haldið fram í málinu.

Við aðalmeðferð þessa máls lýsti lögmaður íslenska ríkisins því yfir að ekki bæri að líta svo á að í þjóðlendukröfu ríkisins fælist afsal á landi í eigu ríkisins. Samkvæmt því ætti niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð eru til grundvallar um annað eignarland. Samkvæmt því ber ekki að úrskurða umrætt landsvæði þjóðlendu þá þegar af þeirri ástæðu að íslenska ríkið dró þjóðlendukröfulínu sína með þeim hætti sem raun ber vitni.

Í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf fyrir jörðina Sturluflöt og annað eftir setningu nýrra landamerkjalaga 1919. Þau eru efnislega samhljóða um merki og eldri heimildir benda til þess að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Bréfin voru undirrituð af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir eða ágreiningur. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa almennt fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Sturluflöt hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem nánar er lýst hér framar, hafa fyrirsvarsmenn jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Hálendari hluti jarðarinnar hefur þar ekki verið undanskilinn, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Sturluflatar sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²¹⁸

²¹⁸ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Sturluflatar, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.9. Hluti Vatnajökuls

Hér verður tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu þess hluta Vatnajökuls sem til umfjöllunar er í máli þessu, sbr. kafla 2.4., og liggur sunnan þeirra landsvæða sem fyrri kaflar í úrskurði þessum taka til.

Kröfugerð íslenska ríkisins felur í sér að umrætt jökulsvæði sé þjóðlenda, sbr. kafla 3.1.1. Aðrir hafa ekki gert kröfu um eignarréttindi þar, að öðru leyti en því að jökulrönd á hverjum tíma ráði merkjum aðliggjandi kröfusvæða.

Óbyggðanefnd hefur áður komist að þeirri niðurstöðu að um eignarréttarlega stöðu jökulsvæða almennt fari eftir sömu reglum og um önnur landsvæði.²¹⁹ Að því er varðar þann hluta Vatnajökuls sem hér um ræðir, er ekkert sem bendir til að þar hafi stofnast til beins eignarréttar eða takmarkaðra eignarréttinda fyrir nám, löggerninga, hefð eða með öðrum hætti.

Að því leyti sem jökulsvæði þetta liggur að afréttum í þjóðlendu, svo sem þær hafa verið skilgreindar fyrir í úrskurði þessum og í úrskurðarorðum, telur óbyggðanefnd fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði þetta á Vatnajökli, svo sem það er afmarkað hér á eftir, sé þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá jaðri Brúarjökuls, við upptök Jökulsár á Jökuldal, er dregin lína til suðurs í miðja Breiðubungu og þaðan til norðausturs yfir Goðahnjúka í nafnlausan hnjúk skammt sunnan Grendils, áfram í Grendil, þaðan yfir hnjúk í 1438 m hæð og að jökuljaðrinum, í stefnu á Geldingafell. Síðan er jökuljaðrinum fylgt þar til kemur að framangreindum punkti við upptök Jökulsár á Jökuldal. Að því leyti sem fylgt er jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

6.10. Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eiga að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga,

²¹⁹ Sjá umfjöllun um jökla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

enda rekist hagsmunir ekki á. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megi sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu.

7. ÚRSKURÐARORÐ²²⁰

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. nyrðri hluti afréttarlandanna Rana og Undir Fellum, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá merkjavörðu (merkt L.M.) í Miðheiðarhálsi er dregin lína í stefnu á ósinn úr Hólmavatni, þar til kemur að skurðpunkti við línu sem liggur frá merkigarði þeim, sem liggur frá Jökulsá í Fljótsdal fram og upp eftir nesinu upp undir fjall, þaðan sjónhending upp á fjall og áfram í stóran stein, sem stendur utan til á ytra Eyvindarfjalli. Frá þeim skurðpunkti er þeirri línu fylgt að framangreindum stórum steini á ytra Eyvindarfjalli og þaðan í Jökulsá á Jökuldal, þar sem Hölná rennur í hana. Jökulsá á Jökuldal ræður síðan allt að ármótum við Eyvindará, og eftir það Eyvindará þar til kemur að skurðpunkti við línu sem dregin er frá merkjavörðu (merkt L.M.) í Miðheiðarhálsi og þvert vestur heiði í merkjavörðu í svokölluðum Klappalækjarflóa og í Eyvindará. Er þá miðað við þá línu sem aðilar eru ásáttir um. Þessari línu er fylgt frá framangreindum skurðpunkti hennar við Eyvindará og að upphafspunkti lýsingar þessarar, þ.e. merkjavörðu (merkt L.M.) í Miðheiðarhálsi.

Sama landsvæði er í afréttareign Skriðuklausturs, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Vesturöræfi ásamt syðri hluta afréttarlandanna Rana og Undir Fellum, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Að vestan ræður hinn forni farvegur Jökulsár á Jökuldal þar til kemur að suðurmörkum Aðalbóls, þ.e. línu sem dregin er yfir Búrfell utanvert, þvert yfir Hrafnkelsdal inni undir Tungusporði, um Kálfafell í Hölná. Ræður sú á merkjum þar til hún kemur niður í Jökulsá á Jökuldal. Frá þeim stað er dregin lína í suðaustur að stórum steini sem stendur utan til á ytra Eyvindarfjalli. Þaðan er dregin lína til austurs, í stefnu á merkigarð við Jökulsá, og fer hún saman við kröfulínu gagnaðila ríkisins í máli þessu. Þar sem lína þessi sker línu sem dregin úr ósi Hólmavatns í innri merkjavörðu í Miðheiðarhálsi er hornmark. Frá því hornmarki er dregin lína í ós Hólmavatns og að Svartöldu austan Langavatns. Þaðan er farið í Axará og henni fylgt austur í Jökulsá í Fljótsdal sem ræður merkjum þar til komið er að upptökum hennar í

²²⁰ Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrirbyggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamanur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

Vatnajökli. Þaðan ræður jökuljaðarinn þar til komið er að upptökum Jökulsár á Jökuldal. Að því leyti sem fylgt er jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eiganda Valþjófsstaðar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Múlaafréttur, er Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Eftir Sníkilsá, þeirri er sunnar liggur og aðilar miða við í kröfugerð sinni, frá þeim stað þar sem hún rennur í Jökulsá í Fljótsdal og allt að upptökum. Þaðan er dregin lína í Þverfell, við Tunguá, þeirri á fylgt fram á Tungufell og síðan dregin lína í Grasanés. Þaðan er Kelduá fylgt til jökuls, síðan jökuljaðrinum, eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, að upptökum Jökulsár í Fljótsdal við Eyjabakkajökul og loks þeirri á að fyrstnefndri Sníkilsá.

Sama landsvæði er í afréttareign Glúmsstaða og Glúmsstaðasels vestan megin við vatnaskil en Þorgerðarstaða austan megin, sbr. kröfulínur aðila, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Suðurfell, er Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá ármótum Kelduár og Fellsár er síðarnefndu ánni fylgt þar til Sultarranaá rennur í hana. Ræður síðan Sultarranaá að sýslu- og sveitarfélagamörkum gagnvart Djúpavogshreppi. Þeim mörkum er fylgt áfram þar til mörk gagnvart Sveitarfélaginu Hornafirði taka við og nær síðarnefnda viðmiðunin allt að jaðri Vatnajökuls við Geldingafell. Síðan er jökuljaðrinum fylgt að upptökum Kelduár og loks þeirri á allt að fyrstnefndum ármótum við Fellsá.

Hluti þessa landsvæðis er jafnframt í afréttareign Valþjófsstaðar, nánar tiltekið sá hluti þess sem liggur norðan við línu sem dregin er úr jaðri Vatnajökuls yfir Geldingafell og Sauðárvatn að Sultarranaá, í beina stefnu á Sauðahnjúka, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Villingadalur, er Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá þeim stað þar sem Strútsá fellur í Fellsá og þaðan eftir Fellsá í Sultarranaá og síðan Sultarranaá í sveitarféлага- og sýslumörk gagnvart Djúpavogshreppi. Þeim mörkum er fylgt norður þar til komið er að Strútsá og ræður síðan sú á þar til hún fellur í Fellsá.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Víðivalla fremri, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Sá hluti Vatnajökuls sem afmarkaður er hér á eftir er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá jaðri Brúarjökuls, við upptök Jökulsár á Jökuldal, er dregin lína til suðurs í miðja Breiðubungu og þaðan til norðausturs yfir Goðahnjúka í nafnlausan hnjúk skammt sunnan Grendils, áfram í Grendil, þaðan yfir hnjúk í 1438 m hæð og að jökuljaðrinum, í stefnu á Geldingafell. Síðan er jökuljaðrinum fylgt þar til kemur að framangreindum punkti við upptök Jökulsár á Jökuldal. Að því leyti sem fylgt er jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendlaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998. Þóknun málflytjenda ákvarðast svo: Friðbjörn E. Garðarsson hdl. kr. 3.980.000 og Ólafur Björnsson hrl. kr. 1.320.000,- og greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Gerður er fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulínu að liðnum málsskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Kristján Torfason

Allan Vagn
Magnússon

Sif Guðjónsdóttir

Bókun óbyggðanefndar um breytt úrskurðarorð (að því er varðar þjóðlendu á nyrðri hluta afréttarlandanna Rana og Undir Fellum) í máli nr. 1/2005, Fljótsdalur og Jökuldalur austan Jökulsár á Jökuldal, við endurupptöku málsins 12. febrúar 2009.

Úrskurðarorðin verða að þessu leyti svohljóðandi:

„Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. nyrðri hluti afréttarlandanna Rana og Undir Fellum að frátöldu Brattagerði, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá merkjavörðu (merkt L.M.) í Miðheiðarhálsi er dregin lína í stefnu á ósinn úr Hólmavatni, þar til kemur að skurðpunkti við línu sem liggur frá merkigarði þeim, sem liggur frá Jökulsá í Fljótsdal fram og upp eftir nesinu upp undir fjall, þaðan sjónhending upp á fjall og áfram í stóran stein, sem stendur utan til á ytra Eyvindarfjalli. Frá þeim skurðpunkti er þeirri línu fylgt að framangreindum stórum steini á ytra Eyvindarfjalli og þaðan í Jökulsá á Jökuldal, þar sem Hölná rennur í hana. Jökulsá á Jökuldal ræður síðan þangað sem Sauðá fellur í hana og síðan Sauðá þangað sem hún fellur niður af efstu fjallsbrúninni. Þaðan er dregin lína í vörðu sem hlaðin er upp á millum tveggja stórra jarðfastra steina og síðan að þeim stað þar sem Eiríksstaðavegur yfir heiðina liggur út í Eyvindará. Eftir það er Eyvindará fylgt þar til kemur að skurðpunkti við línu sem dregin er frá merkjavörðu (merkt L.M.) í Miðheiðarhálsi og þvert vestur heiði í merkjavörðu í svokölluðum Klappalækjarflóa og í Eyvindará. Er þá miðað við þá línu sem aðilar eru ásáttir um. Þessari línu er fylgt frá framangreindum skurðpunkti hennar við Eyvindará og að upphafspunkti lýsingar þessarar, þ.e. merkjavörðu (merkt L.M.) í Miðheiðarhálsi.

Sama landsvæði er í afréttareign Skriðuklausturs, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.“

Þóknun málflytjanda ákvarðast svo: Friðbjörn E. Garðarsson hdl. kr. 179.600,- og greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Kristján Torfason

Allan V. Magnússon

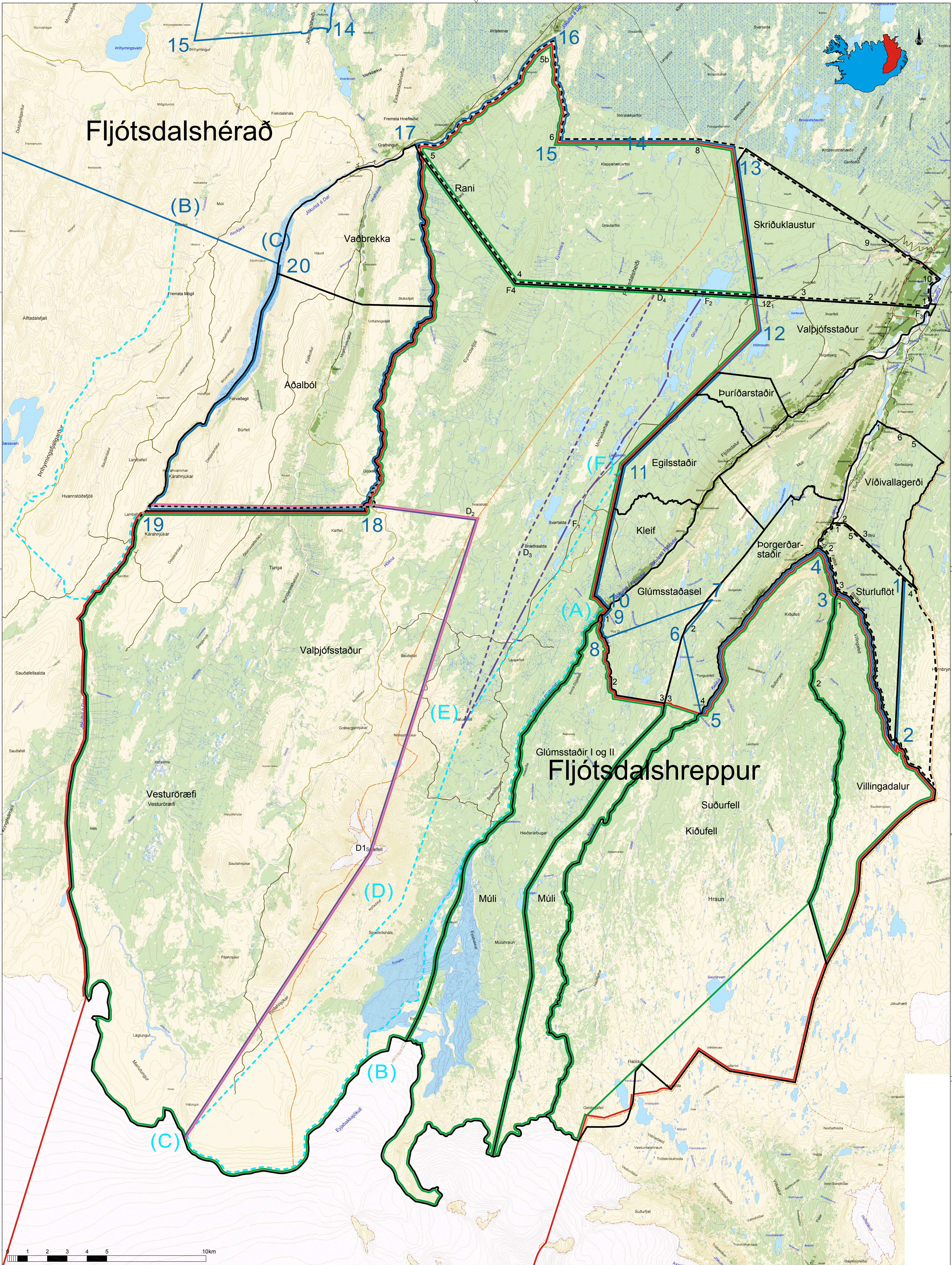
Sif Guðjónsdóttir

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðilaskrá

III. Skjalaskrá

Yfirlitskort
 Mál nr. 1/2005
 Fjótshérað og Jökuldalur
 austan Jökulsár á Jökuldal
 JÖKJÖLLENDUR
 Kortgrunnur: ISSOV birt með leyfi Landmælinga Íslands (L05040005)

- Mörk þjóðlendur skv. úrskurði öbygðanefndar
- Mörk afreittareignar innan þjóðlendu skv. úrskurði öbygðanefndar
- Aðalkrafa ríkisins um þjóðlendumörk
- Varakrafa ríkisins um þjóðlendumörk
- Kröfur gagnaðila ríkisins

- Varakröfur gagnaðila ríkisins
- Þrautavarakröfur gagnaðila ríkisins
- Varaprautavarakröfur gagnaðila ríkisins
- Afmörkun á kröfugerð ábúenda
- Krafa um afreittarnot

- Mörk sveitarfélaga
- Um tölusetta kröfulínupunkta vísast til kröfulýsinga málsaðila
- Línur sem liggja samsíða hafa sömu staðsetningu
- Um þjóðlendumörk á jökli, sjá yfirlitskort

II. Aðilaskrá

Þjóðlundur	Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins.
Aðalból	Fjársýsla ríkisins
Egilsstaðir	Fjársýsla ríkisins
Glúmsstaðasel	Hallgrímur Kjartansson
Glúmsstaðir I	Ásdís Metúsalemsdóttir
Glúmsstaðir II	Bergljót Kjartansdóttir
Glúmsstaðir II	Björk Kjartansdóttir
Glúmsstaðir II	Hallgrímur Kjartansson
Glúmsstaðir II	Hjörleifur Kjartansson
Glúmsstaðir II	Jón Þór Þorvarðarson
Glúmsstaðir II	Þórhalla Agla Kjartansdóttir
Kleif	Fjársýsla ríkisins
Múli	Ásdís Metúsalemsdóttir vegna Glúmsstaða I
Múli	Bergljót Kjartansdóttir vegna Glúmsstaða II
Múli	Björk Kjartansdóttir vegna Glúmsstaða II
Múli	Dánarbú Þórhalls Björgvinssonar vegna Þorgerðarstaða
Múli	Fljótsdalshreppur f.h. eigenda og umráðamanna jarða í Fljótsdalshreppi
Múli	Hallgrímur Kjartansson vegna Glúmsstaða II
Múli	Hallgrímur Kjartansson vegna Glúmsstaðasels
Múli	Hjörleifur Kjartansson vegna Glúmsstaða II
Múli	Jón Þór Þorvarðarson vegna Glúmsstaða II
Múli	Þórhalla Agla Kjartansdóttir vegna Glúmsstaða II
Rani (innan og utan lands Skriðuklausturs)	Fljótsdalshreppur f.h. eigenda og umráðamanna jarða í Fljótsdalshreppi
Skriðuklaustur	Anna Bryndís Tryggvadóttir (ábúandi)
Skriðuklaustur	Fjársýsla ríkisins
Skriðuklaustur	Hallgrímur Þórhallsson (ábúandi)
Sturluflöt	Ríkissjóður Íslands

Sturluflöt	Sveinn Ingimarsson (ábúandi)
Suðurfell	Fljótsdalshreppur f.h. eigenda og umráðamanna jarða í Fljótsdalshreppi
Suðurfell	Sveinn Ingimarsson (ábúandi) vegna Sturluflatar
Undir Fellum (innan og utan lands Skriðuklausturs)	Fljótsdalshreppur f.h. eigenda og umráðamanna jarða í Fljótsdalshreppi
Valþjófsstaður	Prestssetrasjóður
Vesturöræfi	Aðalsteinn Aðalsteinsson vegna Vaðbrekku
Vesturöræfi	Fljótsdalshreppur f.h. eigenda og umráðamanna jarða í Fljótsdalshreppi
Vesturöræfi	Gísli Pálsson (ábúandi) vegna Aðalbóls
Vesturöræfi	Sigurður Ólafsson (ábúandi) vegna Aðalbóls
Villingadalur	Gunnþórunn Ingólfadóttir vegna Víðivalla Fremri
Villingadalur	Jósef Valgarð Þorvaldsson vegna Víðivalla Fremri
Víðivallagerði	Þorsteinn Pétursson
Þorgerðarstaðir	Dánarbú Þórhalls Björgvinssonar
Þuríðarstaðir	Fjársýsla ríkisins

III. Skjalaskrá¹

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- 1 Kröfulýsing, dags. 14.10.2004.
- 1(1) Skjalaskrá, dags. 6.10.2004.
- 1(2) Tilvísanaskrá, dags. 6.10.2004.
- 1(3) Kort sem sýnir kröfulínu fjármálaráðherra í Fljótsdal, Felli og Jökuldal austan Jökulsár á Brú. Gert af Sigurgeiri Skúlasyni, landfr. (mælikvarði 1:100.000). Ódags. en móttakið 2.11.2004.
- 1(4) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 1.3.2004. Tilkynning um meðferð á svæði V.
- 1(5) Bréf fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar um þjóðlendukröfur á svæði V, Norðausturlandi, dags. 11.11.2004.
- 1(6) Greinargerð fjármálaráðuneytisins fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 6.12.2005.
- 1(7) Kort (A4) sem sýnir breytingar á kröfulínu fjármálaráðherra í Fljótsdal, Felli og Jökuldal austan Jökulsár á Brú, dags. 15.12.2005.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 2 Yfirlit Þjóðskjalasafns Íslands yfir heimildaleit í óprentuðum (A-skjöl) og prentuðum (B-skjöl) frumgögnum, dags. 10.8.2006.
Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):
- 2(1) Vaðbrekka, dags. 13.12.1921, ásamt uppskrift. (*Merkt 1, nr. 4b*).
a-b
- 2(2) Vaðbrekka II, útdráttur úr afsali, dags. 12.4.1957, ásamt uppskrift. (*Merkt 2, nr. 4b*).
a-b
- 2(3) Aðalból, dags. 13.12.1921, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b, nr. 4b*).
a-b
- 2(4) Skriðuklaustur, dags. 18.6.1884. (*Merkt 1 a-b, Nr. 6*).
- 2(5) Skriðuklaustur, endurrit af niðurlagi aukarjettardóms Norður-Múlasýslu, dags. 19.9.1891. (*Merkt 2 a-b nr. 6*).
- 2(6) Skriðuklaustur, dags. 14.5.1892. (*Merkt 3, nr. 6*).
- 2(7) Skriðuklaustur, dags. 27.5.1896. (*Merkt 4 a-b, nr. 6*).
- 2(8) Skriðuklaustur með eyðijörðinni Brattagerði, dags. 27.8.1922, ásamt uppskrift.
a-b (*Merkt 5, nr. 6*).
- 2(9) Valþjófsstaðarkirkjueign, þ.e. heimastaðurinn, Hrafnkelsdalur og öræfi, dags.
a-b 6.6.1885, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-b, nr. 6*).
- 2(10) Ítök Valþjófsstaðarkirkju, dags. 6.6.1885, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-b, nr. 6*).
a-b
- 2(11) Byggingarbréf fyrir Valþjófsstað II, dags. 21.6.1949. (*Merkt 8 a-b, nr. 6*).
- 2(12) Hóll hjáleiga Valþjófsstaðar, ódags. (*Merkt 9, nr. 6*).
- 2(13) Þuríðarstaðir, dags. 6.6.1885, ásamt uppskrift. (*Merkt 10, nr. 6*).
a-b
- 2(14) Egilsstaðir, dags. 6.6.1885, ásamt uppskrift. (*Merkt 11, nr. 6*).
a-b
- 2(15) Kleif, dags. 6.6.1885, ásamt uppskrift. (*Merkt 12, nr. 6*).
a-b
- 2(16) Glúmsstaðasel, dags. 8.6.1885, ásamt uppskrift. (*Merkt 13, nr. 6*).
a-b
- 2(17) Glúmsstaðir, dags. 8.6.1885. (*Merkt 14 a-b, nr. 6*).
- 2(18) Glúmsstaðir, landskiptagjörð, dags. 20.7.1958, ásamt uppskrift. (*Merkt 15, nr.*

¹ Skjölum er raðað undir efnisflokkum og þau því ekki í rétttri númeraröð að öllu leyti. Sjá einnig í kafla 4.2.

- a-b 6).
- 2(19) Þorgerðarstaðir, dags. 6.6.1885, ásamt uppskrift. (*Merkt 16, nr. 6*).
- a-b
- 2(20) Sturluflöt, dags. 18.6.1884. (*Merkt 17, nr. 6*).
- 2(21) Sturluflöt, dags. 16.12.1921, ásamt uppskrift. (*Merkt 18, nr. 6*).
- a-b
- 2(22) Víðivallagerði og Víðivellir fremri, dags. 16.6.1884, ásamt uppskrift. (*Merkt 19 a-b, nr. 6*).
- a-b
- 2(23) Víðivellir fremri, dags. 1.12.1921, ásamt uppskrift. (*Merkt, 20 a-b, nr. 6*).
- a-b
- 2(63) Stafafell í Austur-Skaftafellssýslu, dags. 23.4.1914, ásamt uppskrift.
- a-b
- 2(64) Eiríksstaðir og Grund, vottorð um landamerki, dags. 23.7.1893. (*Merkt 19 a-b, nr. 4*).
- 2(65) Eiríksstaðir, Grund og Hákonarstaðir dags. 8.7.1897. (*Merkt 20 a-b, nr 4*).
- 2(66) Eiríksstaðir, dags. 21.5.1894. (*Merkt 21, nr 4*).
- 2(67) Eiríksstaðir, dags. 14.10.1921, ásamt uppskrift. (*Merkt 22 a-b, nr. 4*).
- a-b
- 2(68) Brú, dags. 4.7.1890, ásamt uppskrift. (*Merkt 23 a-b, nr. 4*).
- a-b
- 2(69) Brú, dags. 14.10.1921, ásamt uppskrift. (*Merkt 24, nr. 4*).
- a-b
- 2(70) Brú og Laugarvellir, dags. 15.12.1921, ásamt uppskrift. (*Merkt 25 a-b, nr. 4*).
- a-b
- 2(71) Bessastaðir og Hamborg, dags. 13.6.1884. (*Merkt 21, nr. 6*).
- 2(72) Hamborg og Bessastaðir, skýrsla, dags. 7.5.1911. (*Merkt 23 a-b, nr. 6*).
- 2(73) Arnaldsstaðir, dags. 6.6.1885. (*Merkt 22, nr. 6*).
- 2(74) Bessastaðir, dags. 15.12.1921. (*Merkt 24 a-c, nr. 6*).
- 2(75) Bessastaðir, skýrsla, dags. 17.1.1974. (*Merkt 25 a-d, nr. 6*).
- 2(175) Skeggjastaðir, þingl. 18.6.1883. (*Merkt 4, nr. 4b*).
- 2(176) Hnefildalur, dags. 15.6.1884. (*Merkt 5, nr. 4b*).
- 2(177) Gauksstaðir, dags. 16.6.1884. (*Merkt 6, nr. 4b*).
- 2(178) Klaustursel og Fossgerði, dags. 14.6.1884. (*Merkt 7, nr. 4b*).
- 2(179) Skeggjastaðir, dags. 28.10.1921. (*Merkt 8 a-b, nr. 4b*).
- 2(180) Hnefildalur, dags. 18.10.1921. (*Merkt 9, nr. 4b*).
- 2(181) Gauksstaðir, dags. 18.10.1921. (*Merkt 10, nr. 4b*).
- 2(182) Merki, dags. 16.10.1921. (*Merkt 11 a-b, nr. 4b*).
- 2(183) Klaustursel, dags. 16.10.1921. (*Merkt 12 a-b, nr. 4b*).
- 2(184) Fossgerði, dags. 27.8.1922. (*Merkt 13, nr. 4b*).
- 2(185) Arnarhóll og Merki, útdráttur úr byggingabréfi, dags. 8.11.1960. (*Merkt 14 a-b, nr. 4b*).
- 2(186) Mælivellir, útdráttur úr afsali, dags. 12.11.1952 og 27.3.1957. (*Merkt 15 a-b, nr. 4b*).
- 2(187) Refshöfði, yfirlýsing um landamerki, dags. 30.6.1966. (*Merkt 16 a-b, nr. 4b*).
- 2(188) Skuggahlíð útdráttur úr kaupsamningi, ódags. (*Merkt 17, nr. 4b*).
- 2(189) Smáragrund, útdráttur úr afsali, dags. 4.11.1937. (*Merkt 18, nr. 4b*).
- Jarðabréf á Þjóðskjalasafni (skjalaflokkur A.2.):*
- 2(106) Afrit af bréfi Péturs Þorsteinssonar sýslumanns og Hjörleifs Þórðarsonar prests á Valþjófsstað til Ólafs Stefánssonar amtmanns, dags. 26.5.1778, varðandi ágreining um *Hrafnkelsdal*, einkum *Glúmsstaðadal* og *Þórisstaði*, sem sýslumaður gerði tilkall til. Einnig fylgir samtíma kort af svæðinu. Ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-i, nr.6*).
- a-b
- 2(118) Kaupbréf fyrir Víðivöllum ytri, dags. 26.3.1595, ásamt uppskrift um það sem varðar landamerki og ítök. (*Merkt 2, nr. 6*).
- 2(119) Kaupbréf fyrir Víðivöllum ytri, dags. 6.5.1674, ásamt uppskrift um það sem

- a-b varðar landamerki og ítök. (*Merkt 3, nr. 6*).
- Afsals og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3.):*
- 2(107) Lögfesta fyrir *Valþjófsstað* og kirkjueignum 1840 og 1845, ásamt uppskrift.
a-b (*Merkt 1 a-b, nr.6*).
- Landskiptabækur (skjalaflokkur A.4.):*
- Ekkert lagt fram undir þessum lið.
- Fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur A.5.):*
- 2(25) Fasteignamat 1916-1918. Jökuldalur, austan Jökulsár: Vaðbrekka, Aðalból, Brattagerði (í Rana). (*Merkt, 1 a-e, nr. 4 b*).
- Fljótisdalur: Víðivellir ytri, Víðivellir fram, Víðivallagerði, Sturluflötur, Þorgerðarstaðir, Glúmsstaðir, Glúmsstaðasel, Kleif, Egilsstaðir, Þuríðarstaðir, Hóll, Valþjófsstaður, Skriðuklaustur. (*Merkt, 5a-aa, nr. 6*).
- 2(76) Jarðamat 1849, ásamt uppskrift. Víðivellir ytri með Klúku og Hlíðarhúsum,
a-b Víðivellir fremri, Víðivallagerði með Víðivallaseli, Sturluflöt, Þorgerðarstaðir, Arnaldsstaðir, Glúmsstaðir, Kleif, Egilsstaðir með Eyrarseli, Þuríðarstaðir, Hóll, Valþjófsstaður með Hvammi og Görðum, Skriða með Hantó. (*Merkt 2 a-n, nr.6*).
- Gil, Skeggjastaðir, Teigasel, Hnefilsdalur, Gagursstaðir, Merki, Klaustursel með Fossgærði, Brattagerði, Aðalból, Vaðbrekka. (*Merkt 2 a-d, nr. 4b*).
- 2(108) Jarðamat 1804: *Vaðbrekka, Aðalból, Klaustursel*, ásamt uppskrift á því sem helst
a-b skiptir máli. (*Merkt 3 a-b, nr.4 b*).
- 2(109) Jarðamat 1804: *Skriða, Garðar, Valþjófsstaður, Hóll, Þuríðarstaðir, Egilsstaðir,*
a-b *Kleif, Glúmsstaðir, Arnaldsstaðir, Þorgerðarstaðir, Sturluflöt*, ásamt uppskrift um það sem helst skiptir máli. (*Merkt 3 a-j, nr. 6*).
- 2(127) Fasteignamat 1930-1932: *Víðivallagerði, Sturluflöt, Þorgerðarstaðir,*
Glúmsstaðir I-II, Glúmsstaðasel, Kleif, Egilsstaðir, Þuríðarstaðir, Hóll,
Valþjófsstaður, Skriðuklaustur, Hamborg, Bessastaðir. (*Merkt 4 a-n, nr. 6*).
- 2(128) Fasteignamat 1930-1932: *Klaustursel, Stuðlafoss/Fossgærði, Vaðbrekka,*
Aðalból. Lýsingum ábúenda ber að mestu saman við fasteignamatið. (*Merkt 4 a-d, nr. 4 b*).
- Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6.):*
- 2(24) Skoðun, virðing og útmæling á *Aðalbóli og Vaðbrekku* í Hrafnkelsdal
a-b (*Þórisstaðir* koma þar einnig við sögu), dags. 23.8.1824, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 1 a-d, nr. 4 b*).
- 2(26) Útmæling á *Brattagerði* í Rana, dags. 20.8.1835, ásamt uppskrift að hluta.
a-b (*Merkt 3 a-b, nr. 4 b*).
- 2(27) Lögfesta fyrir Hofi í Fellum, dags. 20.5.1805, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-c, nr.*
a-b *5*).
- 2(79) Manntalsþing að *Valþjófsstað*, dags. 30.5.1794. Upplesin lögfesta fyrir
a-b *Skriðuklaustri* ásamt m.a. *Klausturseli*, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 4 a-c, nr. 4 b*).
- 2(80) Landamerki *Klaustursels* í sambandi við virðingar- og afhendingargerð
a-b *Skriðuklausturs*, dags. 16.10.1828, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 5 a-c, nr. 4 b*).
- 2(81) Útmæling lands handa nýbýlinu *Brattagerði*, dags. 20.8.1835, ásamt uppskrift að
a-b hluta. (*Merkt 6 a-b, nr. 4 b*).
- 2(82) Skoðunar- og skiptagjörð á þeim parti *Ranaafréttar* er liggur undir
a-b *Skriðuklaustur* að *Brattagerði*, dags. 18.8.1845, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 7 a-c, nr. 4 b*).
- 2(83) Manntalsþing að *Valþjófsstað*, dags. 30.5.1794. Upplesin lögfesta fyrir
a-b *Skriðuklaustri* ásamt Bessastöðum, Hamborg, Bessastaðagerði og Melum, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 1 a-c, nr 6*).
- 2(84) Manntalsþing að *Valþjófsstað*, dags. 30.5.1794. Upplesin lögfesta fyrir
a-b *Skriðuklaustursjörðunum Víðivöllum fremri, Víðvallagerði og Sturluflöt*, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 2 a-c, nr. 6*).

- 2(85) a-b Manntalsþing að Valþjófsstað, dags. 30.5.1794. Upplesin lögfesta fyrir *Valþjófsstaðar beneficium og undirliggjandi mensals góssi*, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 3 a-c, nr. 6*).
- 2(86) a-b Skoðunar- og virðingargerð að *Víðivöllum ytri* í Fljótsdal (ásamt hjáleigum Hlíðarhúsum og Klúku), dags. 13.10.1817, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 4 a-d, nr. 6*).
- 2(87) a-b Virðingar- og afhendingargerð *Skriðuklausturs*, þar sem greint er m.a. frá landamerkjum, dags. 22.9.1828, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 5 a-c, nr. 6*).
- 2(88) a-b Landamerki *Víðivalla fremri* í sambandi við virðingar- og afhendingargerð Skriðuklausturs, dags. 17.10.1828, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 6 a-c, nr. 6*).
- 2(89) a-b Landamerki *Sturlaflatar* í sambandi við virðingar- og afhendingargerð Skriðuklausturs, dags. 17.10.1828, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 7 a-c, nr. 6*).
- 2(90) a-b Landamerki *Víðivallagerðis* í sambandi við virðingar- og afhendingargerð Skriðuklausturs, dags. 18.10.1828, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 8 a-d, nr. 6*).
- 2(91) a-b Landamerki *Mela* í sambandi við virðingar- og afhendingargerð Skriðuklausturs, dags. 19.10.1828, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 9 a-c, nr. 6*).
- 2(92) a-b Landamerki *Bessastaðagerðis* í sambandi við virðingar- og afhendingargerð Skriðuklausturs, dags. 19.10.1828, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 10 a-d, nr. 6*).
- 2(93) a-b Landamerki *Bessastaða* í sambandi við virðingar- og afhendingargerð Skriðuklausturs, dags. 19.10.1828, ásamt uppskrift. (*Merkt 11 a-d, nr. 6*).
- 2(94) a-b Landamerki *Hamborgar* í sambandi við virðingar- og afhendingargerð Skriðuklausturs, dags. 20.10.1828, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 12 a-c, nr. 6*).
- 2(95) a-b Manntalsþing að Valþjófsstað, dags. 3.5.1836. Upplesin lögfesta fyrir *Víðivöllum ytri*, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 13 a-b, nr. 6*).
- 2(96) a-b Manntalsþing að Valþjófsstað, dags. 12.5.1840. Upplesin lögfesta fyrir *Valþjófsstaðarlandi*, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 14, nr. 6*).
- 2(97) a-b Manntalsþing að Valþjófsstað, dags. 7.6.1845. Upplesin lögfesta fyrir *Valþjófsstaðarkirkjueign*, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 15 a-b, nr. 6*).
- 2(98) a-b Manntalsþing að Valþjófsstað, dags. 18.5.1849. Þinglýst bréfi frá prestinum á Hallormsstað þar sem hann ávísar Fljótsdælingum visst svæði í Hallormsstaðarlandi til áfanga og beitarstaðar, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 16 a-b, nr. 6*).
- 2(99) a-b Manntalsþing að Valþjófsstað, dags. 20.5.1854. Upplesin lögfesta *Víðivalla ytri*, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 17 a-c, nr. 6*).
- 2(100) a-b Manntalsþing að Valþjófsstað, dags. 23.5.1856. Upplesin lögfesta fyrir *Valþjófsstaða kirkjueign*, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 18 a-d, nr. 6*).
- 2(101) a-b Manntalsþing að Valþjófsstað, dags. 23.5.1856. *Lögfesta Víðivalla ytri* auglýst og henni mótmælt, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 19 a-c, nr. 6*).
- 2(102) a-b Pólitítréttur að Valþjófsstað, dags. 21.9.1860. Próftaka yfir Valþjófsstaðapresti og húskörlum hans varðandi aðtekt þeirra í Hrafnkelsstaðaskógi. (*Merkt 20 a-g, nr. 6*).
- 2(103) a-b Pólitítréttur að Ketilsstöðum, dags. 13.10.1860. Próf út af aðtekt Valþjófsstaðarmanna í Hrafnkelsstaðaskógi, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 21 a-b, nr. 6*).
- 2(104) a-b Pólitítréttur að Ketilsstöðum, dags. 5.12.1860. Próf út af aðtekt Valþjófsstaðarmanna í Hrafnkelsstaðaskógi. (*Merkt 22 a-b, nr. 6*).
- 2(105) a-b Aukaréttur að Valþjófsstað, dags. 23.6.1864. Mál á milli *Skriðuklausturs og Víðivalla ytri*, kemur m.a. inn á mörk Rana, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 23 a-e, nr. 6*).
- 2(110) a-b Aukaréttur að Valþjófsstað, dags. 23.9.1884. Ágreiningur um landamerki *Víðivalla ytri og Valþjófsstaðarkirkju*. (*Merkt 24 a-b, nr. 6*).
- 2(111) a-b Aukaréttur að Valþjófsstað, dags. 23.9.1884. Ágreiningur um landamerki *Víðivalla ytri og Hrafnkelsstaðar*. (*Merkt 25 a-b, nr. 6*).

- 2(112) a-b Manntalsþing að Valþjófsstað, dags. 4.7.1914. Þinglesin skýrsla um skipti á beitolandi og öðrum landsnyttjum milli jarðanna *Bessastaða og Hamborgar*, ásamt uppskrift að hluta. (*Merkt 27 a-c, nr. 6*).
- 2(129) Manntalsþingsréttur að Valþjófsstað, dags. 8.6.1885. Landamerkjum eftirtaldrar jarða þinglýst: *Valþjófsstaður, Þuríðarstaðir, Egilsstaðir, Kleif, Arnhaltsstaðir, Þorgerðarstaðir*, einnig fyrir ítökum Valþjófsstaðarkirkju í Fljótsdal og ítök annarra í Valþjófsstaðarkirkjuland, Geitagerðis, Glúmsstaða og Glúmsstaðasels. (*Merkt 26 a-b, nr. 6*).
- 2(143) a-b Bréf sýslumanns Norður-Múlasýslu til allra hreppstjóra, dags. 13.6.1864, varðandi skipulag á *fjárleitum*, ásamt uppskrift. (*Merkt 29 a-b, nr. 6*).
- 2(144) a-b Reglur um *fjárleitir*, sem hreppstjóri í Fljótsdalshreppi, ásamt meðráðamönnum, sendi sýslumanni, dags. 18.12.1864, ásamt uppskrift á því svem varðar leitarmörk. (*Merkt 30 a-e, nr. 6*).
- 2(174) Landamerkjadómur að Skriðuklaustri, dags. 12.8.1922. Ágreiningsmál um landamerki milli Fossgerðis og Skriðuklausturs. (Ákveðið að réttarhald verði haldið að Egilsstöðum, dags. 15.9.1922, en það finnst ekki). (*Merkt 28 a-d, nr. 6*).

Kirknaskjöl (skjalaflokkur A.7.):

- 2(145) a-b Lögfasta fyrir *Valþjófsstaðarkirkjueign*, dags. 30.5.1794, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-b, nr. 6*).
- 2(146) a-b Afskrift af vitnisburðum um eignir og ítök *Valþjófsstaðarkirkju*, ásamt uppskrift um það sem varðar afrétti og ekki kemur fram annars staðar. (*Merkt 2 a-d, nr. 6*).
- 2(147) a-b Skýrsla um eignir og ítök *Valþjófsstaðarkirkju*, óársett, ásamt uppskrift á því sem helst virðist skipta máli. (*Merkt 3 a-d, nr. 6*).
- 2(148) a-b Vitnisburður Jóns Eyjólfssonar um landamerki *Valþjófsstaðar og Skriðuklausturs* frá árinu 1670, ásamt uppskrift. (*Merkt 4, nr. 6*).
- 2(149) a-b Aðalbólsbóndi biður sýslumann, að krefja *Valþjófsstaðarprest* um öll skjöl varðandi rétt kirkjunnar til *Hrafnkelsdals og Aðalbóls*, dags. 7.10.1811, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-b, nr. 4b*).
- 2(150) a-b Vitnisburður *Aðalbólsbænda*, um, að *Valþjófsstaðarprestur* hafi árið 1775 fengið þeim við til baðstofubyggingar og einnig viði að heiman og frá *Glúmsstaðaseli*, dags. 21.4.1781, ásamt uppskrift. (*Merkt 2, nr. 4b*).
- 2(151) a-b Vitnisburðir þáverandi, dags. 10.4.1781, og fyrrverandi, dags. 12.4.1781, *Vaðbrekkubænda* um viðartillag frá *Valþjófsstaðarpresti* og viði frá *Glúmsstaðaseli*, ásamt uppskrift. (*Merkt 3, nr. 4b*).
- 2(152) a-b Byggingarbréf fyrir *Vaðbrekku*, dags. 24.9.1824, ásamt uppskrift með tilliti til grenjaleitarskyldna bændanna á *Vaðbrekku* og *Aðalbóli*, einkum á *Vesturöræfum*. (*Merkt 4 a-b, nr. 4b*).
- 2(153) a-b Bréf setts amtmanns í Norður- og Austuramtí, og *Valþjófsstaðarprests*, varðandi landskipti í *Hrafnkelsdal* (hluti af staðfestu afriti sýslumanns af landskiptagerðinni), ásamt uppskrift. (*Merkt 5, nr. 4b*).

Vísitasíur biskupa (skjalaflokkur A.8.):

- 2(28) a-b Möðrudalur 1645. Uppskrifað það sem varðar landeign. (*Merkt 8 a-b*).
- 2(29) a-b Möðrudalur, máldagi Stefáns Jónssonar biskups. Uppskrifað það sem varðar landeign og landamerki. (*Merkt 9*).
- 2(30) a-b Möðrudalur 1648. Uppskrifað það sem varðar landeign og landamerki. (*Merkt 10 a-b*).
- 2(31) a-b Möðrudalur, 1677. Uppskrifað það sem varðar landeign og landamerki. (*Merkt 14 a-d*).
- 2(32) a-b Möðrudalur 1706. Uppskrifað það sem varðar landeign og landamerki. (*Merkt 22 a-b*).
- 2(33) a-b Möðrudalur var vísitaraður 1763 af prestinum á Skinnastöðum í umboði Skálholtsbiskups. Uppskrifuð athugasemd um skjalavöntun. (*Merkt 56 a-d*).

- 2(34) Möðrudalur 1771. Engin skjöl voru til staðar við vísitasíu umboðsmanns biskups. (*Merkt 57 a-g*).
- 2(35) Möðrudalur. Vísitasía Hannesar Finnssonar segir ekkert meir en fyrri vísitasíur. (*Merkt 58 a-c*).
- 2(36) Ás 1669. Uppskrifað það sem varðar landamerki. (*Merkt 12 a-b*).
- a-b
- 2(37) Ás 1677. Uppskrifað það sem varðar landeign. (*Merkt 19 a-c*).
- a-b
- 2(38) Ás 1706. Uppskrifað það helsta sem varðar landeign. (*Merkt 28 a-e*).
- a-b
- 2(39) Ás í Fellum. Vísað er til vísitasía Brynjólfs Sveinssonar 1663 og 1668/1669. (*Merkt 33 a-c*).
- 2(40) Ás í Fellum. Vísitasía Ólafs Gíslasonar fór ekki fram, þar eð prestur var ekki heima. (*Merkt 46*).
- 2(41) Ás í Fellum. Vísitasía Finns Jónssonar hefur ekkert umfram fyrri vísitazíur. (*Merkt 54 a-b*).
- 2(42) Ás í Fellum. Vísitasía Hannesar Finnssonar segir ekkert meir en fyrri vísitasíur. (*Merkt 63 a-e*).
- 2(43) Ás í Fellum. Vísitasía Helga G. Thordersens. Uppskrifað það sem segir um lambarekstur í Hnefilsdalslandi og landamerki. (*Merkt 68 a-c*).
- a-b
- 2(44) Skriðuklaustur 1641. Uppskrifað það sem varðar landeign. (*Merkt 6 a-e*).
- a-b
- 2(45) Valþjófsstaður 1641. Uppskrifað það sem varðar landeign og landamerki.. (*Merkt 7 a-d*).
- a-b
- 2(46) Skriðuklaustur 1677. Uppskrifað það sem varðar meðferð á eignum. (*Merkt 20 a-c*).
- a-b
- 2(47) Valþjófsstaður 1677. Uppskrifað það sem varðar landeign og landamerki. (*Merkt 21 a-d*).
- a-b
- 2(48) Skriðuklaustur 1706. Uppskrifað það sem varðar landeign og afdrif Skriðuklaustursbréfa. (*Merkt 29 a-f*).
- a-b
- 2(49) Valþjófsstaður 1706. Uppskrifað það sem varðar landeign og bréf. (*Merkt 30 a-j*).
- a-b
- 2(50) Valþjófsstaður. Þar kemur ekkert nánar fram um land Valþjófsstaðar en í vísitasíunni 1706. Vísað er til bréfa sem nefnd voru 1706. (*Merkt 31 a-d*).
- 2(51) Skriðuklaustur. Þar er ekkert meira um landeign kirkjunnar en í vísitasíu 1706, en bréfin eru sögð í góðri geymslu á Ketilstöðum á Völlum hjá Þórunni Pétursdóttur. (*Merkt 32 a-c*).
- 2(52) Skriðuklaustur 1734. Afrit sent, er hefur ekkert umfram eldri vísitasíur. (*Merkt 39 a-b*).
- 2(53) Skriðuklaustur. Vísitasía Ólafs Gíslasonar. Uppskrifað það sem segir um eign á fjöru í Öräfum. (*Merkt 47 a-d*).
- a-b
- 2(54) Valþjófsstaður. Vísitasía Ólafs Gíslasonar hefur ekkert fram yfir eldri vísitasíur varðandi landeign. Skrifað upp það sem segir um týnd ítök. (*Merkt 48 a-g*).
- a-b
- 2(55) Valþjófsstaður. Vísitazía Finns Jónssonar hefur ekkert umfram fyrri vísitasíur. (*Merkt 55 a-c*).
- 2(56) Skriðuklaustur. Vísitasía Hannesar Finnssonar segir ekkert meir en fyrri vísitasíur. (*Merkt 64 a-c*).
- 2(57) Valþjófsstaður. Vísitasía Hannesar Finnssonar segir ekkert meir en fyrri vísitasíur en vitnar í vísitasíu frá 1641 varðandi skógarnytjar og er það uppskrifað. (*Merkt 65 a-f*).
- a-b
- 2(58) Valþjófsstaður. Vísitasía Helga G. Thordersens. Skrifað upp það sem segir um landeign kirkjunnar. (*Merkt 67 a-f*).
- a-b
- Skjalasöfn presta og prófesta (skjalaflokkur A.9.):*
- 2(154) Yfirlit um eignir Valþjófsstaðarkirkju og skjöl. Sennilega gert um 1791, þegar a-b byrjað er að færa kirkjustól, ásamt uppskrift á því sem helzt virðist skipta máli.

(*Merkt 1 a-d, nr. 6*).

Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanna og landshöfðingja (skjalaflokkur A.10.):

- 2(120) Skjöl varðandi sölu á *Skriðuklaustri og Brattagerði* 1895: Afsalsbréf með fleiri bréfum, dags. 23.8.1895, leyfi íslenzku stjórnardeildarinnar, dags. 5.7. s. á., álit umboðsmanns Skriðuklausturs á beiðni um jarðakaup, dags. 23. 4.1893, álit sýslunefndar á jarðasölunni, dags. 24.4.s.á. (*Merkt 1 a-i, nr. 6*).
- 2(121) Mat á *jörðum Skriðuklausturs* í Fljótsdal og Jökuldal 1878. (*Merkt 2 a-l, nr. 6*).
- 2(122) Afsalsbréf fyrir *Klausturseli með Fossgerði*, dags. 30.6.1896, leyfi íslenzku stjórnardeildarinnar, dags. 11.10.1895. (*Merkt 1 a-d, nr. 4b*).
- 2(156) Skýrsla sýslumanns í nyrzta hluta Múlasýslu yfir jarðir í sýslunni með dýrleika, nöfnum eigenda og ábúenda m.m. auk hjáleigna gerð 1753. (*Merkt 1 a-i*).
- 2(157) Skýrsla sýslumanns í miðhluta Múlasýslu yfir jarðir í sýslunni með dýrleika, nöfnum eigenda og ábúenda m.m. auk hjáleigna gerð 1753. (*Merkt 2 a-d*).
- 2(158) Bréf Skálholtsbiskups til stiftamtmanns um Hrafnkelsdal, dags. 12.5.1782, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-i, nr. 4b*).
- 2(159) Bréf Skálholtsbiskups til stiftamtmanns um Hrafnkelsdal, dags. 26.9.1782. Því fylgir annað bréf um sama efni, dags. 16.9.1782, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-j, nr. 4b*).
- 2(160) Bréf Skálholtsbiskups til stiftamtmanns um Hrafnkelsdal, dags. 7.11.1782, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-f, nr. 4b*).
- 2(161) Bréf Skálholtsbiskups til stiftamtmanns um Hrafnkelsdal, dags. 3.12.1782, ásamt uppskrift. Því fylgir ódagsett og óundirrituð greinargerð séra Hjörleifs Þórðarsonar á Valþjófsstað um Hrafnkelsdal. (*Merkt 5 a-d, nr. 4b*).
- 2(162) Bréf Skálholtsbiskups til stiftamtmanns um Hrafnkelsdal, dags. 23.5.1783, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-d nr. 4b*).
- Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands (skjalaflokkur A.11.):*
- 2(77) Sjá skjal nr. 4(86).
- 2(78) Sjá skjal nr. 4(87).
- 2(113) Sala *Vaðbrekku*, dags. 14.8.1916. Lýsing jarðar og landamerkja, dags. 24.6.1915, fylgir með ásamt bréfi Valþjófsstaðarprests, dags. 1.12.1915, varðandi söluna. (*Merkt, 1 a-h, nr. 4b*).
- 2(114) Sala *Kleifar*, afsal fannst ekki. Með fylgja tvær lýsingar á jörðinni, dags. 28.9.1908 og 22.5.1912. (*Merkt 1 a-d, nr. 6*).
- 2(115) Sala *Puríðarstaða*, afsal fannst ekki. Með fylgir lýsing á jörðunni, dags. 13.7.1930. (*Merkt 2 a-b, nr. 6*).
- 2(116) Sala *Porgerðarstaða*, dags. 20.3.1930. Með fylgir lýsing jarðarinnar, dags. 14.7.1928. (*Merkt 3 a-d, nr 6*).
- 2(117) Sala *Kleifar*, afsal fannst ekki. Með fylgir lýsing jarðarinnar, dags. 16.7.1930. (*Merkt 4 a-b, nr 6*).
- 2(123) Umsókn Jóns Þorlákssonar um makaskipti á *hálfum Hrafnkelsdal* og hálfum Fannardal 1689, með samþykki biskups og amtmanns og kansellí- og konungsbréfum 1690, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-g, nr. 4b*).
- 2(130) Sala *Fremri Víðivalla*, afsal fannst ekki. Lýsing jarðarinnar, dags. 10.8.1914. (*Merkt 5 a-b, nr. 6*).
- 2(131) Sala *Bessastaða*, dags. 11.9.1913. Bréf umboðsmanns Múlasýslujarða, dags. 16.8.1911, varðandi sölu Bessastaða. Lýsingar- og matsgjörð Bessastaða, dags. 30.6.1911. Skýrsla um skipti beitilands, engjamarka og öðrum landsnytjum á milli Hamborgar og Bessastaða. (*Merkt 6 a-i, nr. 6*).
- 2(132) Sala *Hamborgar*, dags. 30.6.1911. Lýsingar- og matsgjörð Hamborgar ásamt fylgiskjali með virðingargjörð hvorttveggja, dags. 26.5.1910. (*Merkt 7 a-f, nr. 6*).
- 2(133) Sala *Víðivallagerðis*, dags. 28.8.1912. Lýsingar- og matsgjörð Víðivallagerðis, dags. 29.6.1911. Bréf umboðsmanns Múlasýslujarða, dags. 16.8.1911 varðandi sölu Víðivallagerðis. (*Merkt 8 a-f, nr. 6*).
- 2(134) Skýrsla um tekjur og útgjöld Valþjófsstaðarprestakalls, dags. 12.6.1867. Þar eru taldar tekjur af ítökum m.m.: a) Afréttur undir Fellum, gjald 5 rd. b) Vesturöræfi,

- leigð fyrir 4 rd., c) Suðurfell byggt fyrir 3 rd. og 48 sk. (*Merkt 9 a-d, nr. 6*).
- 2(155) Stríðshjálparskattur 1681. Skýrsla sýslumanns í syðsta hluta Múlasýslu, þar sem a-b koma fram heiti jarða, dýrleiki, kúgildafjöldi og skattupphæð, ásamt uppskrift á jarðaheitum og dýrleika. (*Merkt 10 a-c, nr. 3*).
- 2(163) Skjöl varðandi Hrafnkelsdal og ágreining Valþjófsstaðarprests og Péturs a-b Þorsteinssonar um dalinn og síðan biskups og stiftamtmanns.
Frumrit af bréfi Valþjófsstaðarprests og Péturs Þorsteinssonar, sýslumanns, ásamt staðfestum afritum úr vísitasíu Brynjólfs Sveinssonar 1641, kaupbréfi fyrir Víðivöllum ytri, 1674 og lögfestu fyrir Víðivöllum 1702 (í lögfestunni 1702 er allt Þórisstaðaland lögfest). Tveir útdrættir úr vísitasíu Brynjólfs Sveinssonar 1641, gerðir af Hjörleifi Þórðarsyni á Valþjófsstað, dags. 9.9.1778, ásamt greinargerð prests í tvennu lagi, sem ekki er alveg samhljóða. Bréf sýslumanns til Ólafs Stefánssonar, amtmanns, dags. 8.12.1779, uppdráttur af Fljótisdal, Jökuldal og Hrafnkelsdal, gerður af Páli Guðmundssyni í Vallanesi árið 1779 fylgir. Bréf sýslumanns til stiftamtmanns, dags. 14.6.1781. Afrit af kaupbréfi fyrir Víðivöllum ytri 1674. Þar hefur verið bætt inn athugasemd um, að í frumskjalinu hefur „selland á Þórisstöðum” verið breytt úr „selför á Þórisstöðum” með nýrra bleki, ásamt uppskriftum af skjölunum. (*Merkt 11 a-z, nr. 4b*).
- 2(164) Bréf og vitnisburðir varðandi kröfu ábúenda á Aðalbóli að fá jörðina til óðals og a-b eignar. Umsókn Guðrúnar Jónsdóttur og Eiríks Sigurðssonar, dags. 24.8.1813, í danskri þýðingu með áritun amtmanns. Afrit af vitnisburðum um Hrafnkelsdal, gerðum 1801-1811. Þinghald um framlagningu Valþjófsstaðarskjala, dags. 7.4.1812, ásamt skjalaafritum og uppskrift af þinghaldinu. Yfirlýsing amtmanns varðandi umsóknina, dags. 15.10.1814, ásamt uppskriftum af skjölunum. (*Merkt 12 a-w, nr. 4b*).
- 2(165) Bréf rentukammers til amtmanns í Norður- og Austuramti, dags. 24.2.1816, þar a-b sem heldur er hallast að skoðun Valþjófsstaðarprests varðandi Hrafnkelsdal, ásamt uppskrift. (*Merkt 13*).
- 2(170) Yfirlit yfir jarðir í Múlasýslum, sem Skúli Magnússon vann árið 1778 upp úr eignarhaldsflokkuðum jarðabókum, sem hann hafði gert. Upplýsingarnar eru fengnar úr skýrslum sýslumanna og hreppstjóra. Þarna má sjá, hvaða jarðir voru byggðar og óbyggðar og hvaða hjáleigur fylgdu jörðunum. (*Merkt 1 a-w*).
- Bréfasöfn og bréfabækur biskupa (skjalaflokkur A.12):*
- 2(124) Lýsing Valþjófsstaðar 1752. Meðal gæða: „god Græsgang, Skov ...”. Designation over alle Præstekaldene i Skalhólts Stift, deres visse og uvisse Indkomster m.m. 1752, bls. 263. (*Merkt 2, nr.6*).
- 2(136) „Útskrift lögfestu og vitnisburða, sem liggjandi eru á Valþjófsstað um þrætulandið kirkjunnar.” Lögfestan er frá 1484. (Afskriftin og vitnisburðirnir eru frá 1653. Þá er deilt um Hólmaland milli Valþjófsstaðar og Víðivalla ytri). Í lögfestunni er einnig vikið að heimalandi jarðarinnar, Kleifarlandi og Múlalandi m.m. (*Merkt 1a-g, nr. 6*).
- 2(142) Bréf Páls Magnússonar á Valþjófsstað til biskups, dags. 24.4.1781, varðandi a-b ágreining við sýslumann vegna Þórisstaða og Glúmsstaðasels í Hrafnkelsdal. Nefnd er uppbygging prests á þremur jörðum í dalnum, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-c, nr.6*).
- 2(166) Skýrsla um Valþjófsstaðarprestakall, dags. 10.6.1839, vegna brauðamats, ásamt uppskrift á því sem varðað getur þjóðlendumál. (*Merkt 4 a-d, nr. 6*).
- 2(167) Bréf stiftamtmanns til Skálholtsbiskups varðandi ágreining um Hrafnkelsdal, a-b dags. 15.5.1782, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-d, nr. 4b*).
- 2(168) Bréf stiftamtmanns til Skálholtsbiskups varðandi ágreining um Hrafnkelsdal, a-b dags. 7.10.1782, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-h, nr. 4b*).
- 2(169) Bréf stiftamtmanns til Skálholtsbiskups varðandi ágreining um Hrafnkelsdal, a-b dags. 8.2.1783, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-p, nr. 4b*).
- 2(171) Bréf biskups til sýslumanns Norður-Múlasýslu, dags. 29.4.1954, varðandi

lýsingu ítaka skv. lögum nr. 113/1952 og ósk dóms- og kirkjumálaráðuneytisins. Lýst er landi undir Kleif fram frá Þuríðarstöðum og undir jökla. (*Merkt 5 a-c*).

Klausturumboð (skjalaflokkur A.13):

- 2(59) Yfirlit Jóns Þorkelssonar, þjóðskjalavarðar, um Skriðuklaustursbréf, sem hann hefur skrifað upp eftir AM.265 4to. (*Merkt 1, nr.6*).
- 2(60) Lögfesta Skriðuklausturs, dags. 11.5.1673. (*Merkt 2 a-b, nr. 6*).
- 2(61) Lögfesta Jóns Björnssonar fyrir Sturlufleti (óársett). (*Merkt 3, nr.6*)
- 2(62) Vitnisburður og dómtitill um Ranaafrétt Skriðuklaustri til handa, dags. 18.3.1679, og vitnisburðir, dags. 1.8.1685 og 26.4.1704, ásamt uppskrift Jóns Þorkelssonar. (*Merkt 4 a-e, nr. 6*).
- 2(125) Úttektir Skriðuklaustursjarða 1828: *Klaustursel, Víðivellir fram, Sturluflöt, a-b Víðivallagerði, Bessastaðir, Skriðuklaustur*, ásamt uppskrift á landamerkjalyásingum. (*Merkt 5 a-l, nr. 6*).
- 2(126) Úttektir *Skriðuklaustursjarða* 1841: *Klaustursel, Bessastaðagerði, Bessastaðir, a-b Sturluflöt, Víðivallagerði, Víðivellir fremri*, ásamt uppskrift á landamerkjalyásingum. (*Merkt 6 a-j, nr. 6*).

Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur A.16.):

- 2(172) Jarðabók 1696, bls. 474-478. Þar eru taldar upp jarðir, getið eignarhalds, leigukúgilda, landskuldar og jarðamats. Eftirtektarvert er, hversu Valþjófsstaður og Skriðuklaustur eru lágt metin, en sama virðist gilda um flest prestssetur á Austurlandi. Jarðirnar Hóll og Egilsstaðir eru ekki nefndar. (Sama mat kemur fram í jarðabók, sem talin er frá 1698 og annarri ártalslausri bók, sem báðar eru í rentukammersskjölum). (*Merkt 1 a-e, nr. 6*).
- 2(173) Jarðabók 1696, bls. 439. Þar er nefndur Hrafnkeldalur, kirkjuförð frá Valþjófsstað, með einu leigukúgildi, 60 álna landskuld og metinn 6 hundruð. (Sama mat kemur fram í jarðabók, sem talin er frá 1698 og annarri ártalslausri bók, sem báðar eru í rentukammersskjölum. Hins vegar er Hrafnkeldals ekki getið í jarðabók, sem talin er frá 1681 og er líka í rentukammerssafni. (*Merkt 1 a*).

Prentuð jarðabréf (skjalaflokkur B.1.):

Ekkert lagt fram undir þessum lið.

Sá hluti skjalasafna stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja sem prentaður er í Lovsamling for Island (skjalaflokkur B.6.):

- 2(135) Fyrirmæli til Gyldenlöve stiftamtmanns og Þórðar Þorlákssonar biskups um makaskipti á *Hrafnkeldal* og hálfum Fannardal, sé það *Valþjófsstað* til hagsbóta, dags. 15.2.1690. (*Merkt 1, nr. 4 b*).
- 2(137) Yfirlit um öll prestaköll á Íslandi og tekjur þeirra 1748. (*Merkt 1 a-b, almennt*).
- 2(138) Fyrirmæli til Ólafs Gíslasonar Skálholtsbiskups varðandi löggildingu máldagabókar Gísla Jónssonar, dags. 5.4.1749. (*Merkt 2, almennt*).
- 2(139) Bréf tollkammersins til stiftamtmanns um uppörvun til byggingar eyðijarða á Íslandi, dags. 14.3.1775. (*Merkt 3 a-c, almennt*).
- 2(140) Tilskipun um réttindi fyrir þá, sem vilja byggja eyðijarðir eða óbyggðar lendur á Íslandi, dags. 15.4.1776. (*Merkt 4 a-e, almennt*).

Bréfabækur biskupa (skjalaflokkur B.8.):

Ekkert lagt fram undir þessum lið.

Alþingisbækur Íslands (skjalaflokkur B.9.):

Ekkert lagt fram undir þessum lið.

Önnur prentuð frumgögn (skjalaflokkur B.11.):

- 2(141) „*Fornbýli og eyðibýli í Múlasýslum*”, eftir Halldór Stefánsson, fyrrum alþingismann. Birt í ársritinu *Múlaþing*, 5. hefti. Telur Halldór upp eyðibýli eftir sveitum, en því miður getur hann ekki heimilda um einstök býli. (*Merkt 1 a-e, almennt*).

Bréfasöfn og bréfabækur biskupa:

- 3 Ekkert lagt fram undir þessum lið, sjá skjalaflokk A.12. í skilabréfi Þjóðskjalasafns Íslands, skjal nr. 2.

Yfirlit óbyggðanefndar yfir heimildaleit í óprentuðum (A-skjöl) og prentuðum (B-skjöl) frumgögnum. Dags. 16.8.2006.

Afsals og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3.):

- 4(24) Aðalból, síða úr Veðmálaregistri Norður-Múlasýslu.
- 4(25) Egilsstaðir í Fljótsdal, síða úr Veðmálaregistri Norður-Múlasýslu.
- 4(26) Glúmsstaðir, síða úr Veðmálaregistri Norður-Múlasýslu.
- 4(27) Kleif, síða úr Veðmálaregistri Norður-Múlasýslu.
- 4(28) Sturluflötur, síða úr Veðmálaregistri Norður-Múlasýslu.
- 4(29) Vaðbrekka, síða úr Veðmálaregistri Norður-Múlasýslu.
- 4(30) Valþjófsstaður, síða úr Veðmálaregistri Norður-Múlasýslu.
- 4(31) Víðivallagerði, síða úr Veðmálaregistri Norður-Múlasýslu.
- 4(32) Víðivellir fremri, síða úr Veðmálaregistri Norður-Múlasýslu.
- 4(33) Aðalból, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(34) Egilsstaðir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(35) Glúmsstaðasel, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(36) Glúmsstaðir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(37) Glúmsstaðir II, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(38) Kleif, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(39) Skriðuklaustur, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(40) Sturluflötur, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(41) Vaðbrekka I-II, yfirlitssíður úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(42) Valþjófsstaður, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(43) Valþjófsstaður II, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(44) Víðivallagerði, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(45) Víðivellir fremri, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(46) Þorgerðarstaðir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(47) Þuriðarstaðir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(76) Vaðbrekka, fasteignamatvottorð, dags. 18.7.2006.
- 4(77) Víðivallagerði, fasteignamatvottorð, dags. 18.7.2006.
- 4(78) Glúmsstaðir II, þinglýsingarvottorð, dags. 18.7.2006.
- 4(79) Glúmsstaðir I, þinglýsingarvottorð, dags. 18.7.2006.
- 4(80) Víðivallagerði, þinglýsingarvottorð, dags. 18.7.2006.
- 4(81) Vaðbrekka, þinglýsingarvottorð, dags. 18.7.2006.

Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands (skjalaflokkur A.11.):

- 4(86) Bréf Stjórnarráðs Íslands til allra sýslumanna, dags. 29.12.1919, þar sem beðið er um skýrslu um svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta.
- 4(87) Svarbréf Sýslumannsins í Norður-Múlasýslu, dags. 4.11.1920, við bréfi Stjórnarráðs Íslands, dags. 29.12.1919.
- 4(88) Svarbréf Fljótsdalshrepps, dags. 22.5.1920, til sýslumannsins í Norður-Múlasýslu vegna bréfs Stjórnarráðs Íslands, dags. 29.12.1919.

Fornleifaskráning (skjalaflokkur A.14.):

- 4(22) Fljótsdalur, Menningarminjar á miðhálandi Íslands. Svæðisskráning. Fornleifastofnun Íslands 1996. (bls. 3-6, 65-67 og 190-194).
- 4(23) Kort af menningarminjum á miðhálandinu (mælikvarði 1:600.000), Norður-Múlasýsla og Norður Þingeyjarsýsla.

Örnefnaskráning (skjalaflokkur A.15.):

Ekkert lagt fram undir þessum lið.

Önnur óprentuð frumgögn (A.16.):

- 4(82) Fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins til sveitarfélaga á Íslandi varðandi afrétti og upprekstrarrétt sveitarfélaga, dags. 20.2.1989.
- 4(83) Svarbréf Jökuldalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989, varðandi afrétt og upprekstrarrétt sveitarfélaga, dags. 1.12.1989.
- 4(84) Svarbréf Fljótsdalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins, dags.

- 20.2.1989, varðandi afrétt og upprekstrarrétt sveitarfélaga, dags. 11.11.1989.
4(85) Bréf sveitarstjóra Fljótsdalshrepps til Skipulags rákisins um ágreining um hreppamörk Fljótsdals og Jökuldalshrepps, dags. 19.9.1991.

Jarðabréf (skjalaflokkur B.1.):

- 4(72) Jarðabók Jóns Þorlákssonar frá 1703, þar eru m.a. taldar upp jarðirnar *Víðivellir* og *Klúka*. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 13. b. bls. 402-403.
4(73) Ljósrit úr Jarðabréfum frá 16. og 17 öld, Gunnar F. Guðmundsson bjó til prentunar. Múlasýslur, bls. 265-274.

Prentuð fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur B.2.):

- 4(7) Jarðatal J. Jonhsens, 1847, bls. 350-369.
4(8) Ný jarðabók 1861, bls. 132-141.
4(9) Fasteignabók 1921, bls. 174-185.
4(10) Fasteignabók 1932, bls. 93-98.
4(11) Fasteignabók 1942-1944, bls. 50-54.

Útgefnir dómar Hæstaréttar og Landsyfirréttar (skjalaflokkur B.3.):

Sjá skrá yfir hliðsjónargögn.

Fjallskilareglugerðir (skjalaflokkur B.4.):

- 4(12) Reglugjörð um fjallskil og refaveiðar í Norður-Múlasýslu, nr. 102/1893, B-deild, bls. 166-175.
4(13) Reglugjörð um fjallskil og refaveiðar í Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað, nr. 74/1902, B-deild, bls. 150-155.
4(14) Reglugjörð um fjallskil og refaveiðar í Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað, nr. 107/1918, B-deild, bls. 207-213.
4(15) Reglugerð um fjallskil í Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað, nr. 69/1926, B-deild, bls. 143-151.
4(16) Reglugerð um fjallskil í Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað, nr. 48/1934, B-deild, bls. 108-113.
4(17) Reglugerð um breyting á reglugerð um fjallskil í Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað, nr. 48 frá 29.5.1934, nr. 161/1934, B-deild, bls. 248-251.
4(18) Reglugerð um breyting á reglugerð nr. 161 frá 7.12.1944, um breyting á reglugerð um fjallskil í Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað, nr. 48 frá 29.5.1934, nr. 92/1950, B-deild, bls. 241.
4(19) Fjallskilasamþykkt fyrir Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað, nr. 299/1975, B-deild, bls. 447-453.
4(20) Fjallskilasamþykkt fyrir Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað, nr. 366/1989, B-deild, bls. 694-701.
4(21) Fjallskilasamþykkt fyrir Múlasýslur, nr. 472/1991. Stjórnartíðindi 1991, B-deild, bls. 887-895.

Prentaðir máldagar ofl. úr Íslensku fornbréfasafni (skjalaflokkur B.5.):

- 4(1) Máldagi Valþjófsstaðar 1397. Fram kemur m.a. að Maríukirkja á Valþjófsstað átti heimaland allt, land undir Kleif fram frá Þuríðarstöðum undir jökla með öllum gæðum, að undanskildum skógi, og selland að Laugarhúsum. (Í.F. IV. b., bls. 209-212).
4(2) Vitnisburður fjögurra presta og tveggja leikmanna 1441, um að þeir hafi séð og yfirlesið máldaga kirkjunnar á Valþjófsstað í registrum kirkjunnar í Skálholti (máldaginn er hinn sami og gerður var 1397) (Í.F. IV. b., bls. 620).
4(3) Máldagi Maríukirkju á Valþjófsstað, talinn vera frá 1471 og eignaður Sveini spaka Péturssyni biskupi. (Í.F. V. b., bls. 632-634).
4(4) Vitnisburður þriggja manna um að Árni prestur Þorsteinsson hafi lögfest Valþjófsstað með tilgreindum merkjum. (Útg. Fornbréfasafnsins telur bréfið falsað). (Í.F. VI. b. bls. 519-520).
4(5) Vitnisburður Kolgríms prests Koðranssonar 1517 um að þau ár sem hann hélt Valþjófsstað hafi enginn rekið lömb eða annað fé „fram á Örafi“ nema með sínu leyfi, að því undanskildu að lömb voru rekin frá Skriðu í Maríutungur. (Í.F. VIII. b., bls. 628).

- 4(6) Vitnisburður Gissurar Helgasonar 1552 um að hann vissi ekki til að nokkur ætti ítölu „fram á Staðaröræfi“ (nema Valþjófsstaður) ef frá væri talinn lambarekstur frá Skriðu í Mariútungur sem kæmi fyrir 20 hesta torfskurð árlega í Skriðulandi. Enginn hefði heldur rekið fé fram af Seljadal eða undir Snæfell og ekki í hin nyrðri öræfi nema með leyfi þess sem hélt Valþjófsstað. (Í.F. 12. b., bls. 379-380).
- 4(48) Máldagi *Bessastaðakirkju* 1203. Ekkert um land. (Í.F. I. b., bls. 340-342).
- 4(49) Umfjöllun um Vilchinsmáldaga 1397 (almennt). (Í.F. IV. b., bls 27-37).
- 4(50) Máldagi Hallormsstaða 1397. Kirkjan á *fjórðung í Keldudal*. Athuga í sambandi við Valþjófsstað. (Í.F. IV. b., bls. 207-208).
- 4(51) Máldagi Bessastaðakirkju og Víðivallakirkju 1397. Ekkert um landamerki. (Í.F. IV. b., bls. 212-213).
- 4(52) Vitnisburður um landamerki, ítök og ítölur *Víðivalla ytri* 1467. Nefndar jarðirnar *Sturluflöt og Skriða*. (Í.F. V. b., bls. 472).
- 4(53) *Skriða og Víðivellir* fremri nefnd í arfleiðslubrési 1470. (Í.F. V. b., bls. 569-571).
- 4(54) Próventubríf 1485, þar sem hálf jörðin *Sturluflötur* er gefin. Mörk ekki tekin fram. (Í.F. VI. b., bls. 538).
- 4(55) Vitnisburður 1491 um torfskurðarítak *Valþjófsstaðar* í Skriðujörð, móti *lambarekstri í Tungurnar* [Mariútungur?]. (Í.F. VI. b., bls. 748-749).
- 4(56) Máldagar *Valþjófsstaðarkirkju* 1491 og 1518. Máldagi 1518 talar um landeign. (Í.F. VII. b., bls. 25).
- 4(57) Príor að Skriðu seld hálf jörðin *Sturluflöt* 1497. Ekkert um landamerki. (Í.F. VII. b., bls. 345-346).
- 4(58) Máldagi kirkjunnar á Bessastöðum í Fljótsdal [um 1500]. (Í.F. VII. b., bls. 446-447).
- 4(59) Gjafabréf fyrir *Skriðu*, einnig er gefin „*selför í Seljadal*“ árið 1500. (Í.F. VII. b., bls. 486-487).
- 4(60) Afhending Valþjófsstaðarkirkju 1507. Þar er nefnd gjöf til krossins á *Þorgerðarstöðum*. (Í.F. VIII. b., bls. 179).
- 4(61) Víglubríf Skriðuklausturs 1512. Þar eru talin bréf, sem send voru til Kaupmannahafnar 1697. (Í.F. VIII. b., bls. 401-404).
- 4(62) Kaupbréf gert að *Glúmsstöðum* 1506. (Í.F. X. b., bls. 49).
- 4(63) Vitnisburður um landamerki, ítök og ítölur *Víðivalla ytri* 1467. Þar er *Sturluflöt* nefnd. (Í.F. IX. b., bls. 23).
- 4(64) Vitnisburður um kaupmála á *Glúmsstöðum* 1549. (Í.F. XI. b., bls. 688-689).
- 4(65) *Valþjófsstaðakirkja* nefnd meðal graftarkirkna í Fljótsdalshéraði í kirknatali Páls Jónssonar árið 1200. (Í.F. XII. b., bls. 4).
- 4(66) Vitnisburður um landeign milli Jökulsár og Snæfells fram undir jökul og í utanverðan Hrafnkeldalsenda hinn ytra 1552. [*Valþjófsstaðareign*]. (Í.F. XII. b., bls. 376).
- 4(67) Kvittun fyrir jörðum Valþjófsstaða 1560/1582 og jarðaskrá 1560. Þar eru nefndir *Puríðarstaðir*, *Þorgerðarstaðir*, *Kleifarland* og *Mariútungur*. (Í.F. XIII. b., bls. 559-560).
- 4(68) Máldagi *Skriðukirkju og klausturs* 1570 og síðar. Á heimaland allt. (Í.F. XV. b., bls. 680).
- 4(69) Máldagi *Valþjófsstaðakirkju* 1570 og síðar. Taldar jarðeignir og ítök kirkjunnar. Sambærilegt að mestu við Vilchinsmáldaga 1397. (Í.F. XV. b., bls. 681-682).
- 4(70) Máldagi hálfkirkjunnar að Bessastöðum, 1570 og síðar. Ekkert um land. (Í.F. XV. b., bls. 682).
- 4(71) Máldagi Hallormsstaðakirkju 1570 og síðar. Á fjórðung í Keldudal. [Sbr. Valþjófsstaði]. (Í.F. XV. b., bls. 682-683).

Sá hluti skjalasafna stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja sem prentaður er í Stjórnartíðindum (skjalaflokkur B.6.):

Ekkert lagt fram undir þessum lið.

Landnáma (skjalaflokkur B.7.):

- 4(74) Landnámabók, Íslensk fornrit I. b., bls. 292-295. (*Merkt 1. a-b, nr. 3 og 4a*).
4(75) Landnámabók, Íslensk fornrit I. b., bls. 294-299 (*Merkt 1. a-c, nr. 3 og 4a*).

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Glúmsstaða 1 og 2:

- 5 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
5(1) Fasteignamatsvottorð fyrir Glúmsstaði 1, dags. 31.3.2005.
5(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Glúmsstaði 2, dags. 31.3.2005.
5(3) Greinargerð, mótt. 9.3.2006.
5(4) Ljósrit af kortum sem sýnir staðsetningu veiddra hreindýra í landi Glúmstaða I a-b og II, 2003 og 2004.
5(5) Almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins vegna málsmeðferðar óbyggðanefndar á svæði 5, mótt. 9.3.2006.
5(6) Ljósrit af gervitunglamyndum sem á eru merkt staðsetning felldra dýra í a-j Fljóstdalshreppi og Fljóstdalshéraði, ódags. en mótt. 24.6.2006. Myndirnar taka til allra jarða í umboði Friðbjörns Garðarssonar hdl. í máli nr. 1/2005.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Glúmsstaðasels:

- 6 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
6(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Glúmsstaðasel, dags. 30.3.2005.
6(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Glúmsstaðasel, dags. 31.3.2005.
6(3) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(5), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.
6(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Glúmsstaðasel, dags. 17.8.2006.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Víðivalla fremri:

- 7 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
7(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Víðivelli fremri, dags. 30.3.2005.
7(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Fremri-Víðivelli, dags. 31.3.2005.
7(3) Afsal, dags. 13.9.1917. Ráðherra Íslands selur Tryggva Ólafssyni jörðina Víðivelli fremri.
7(4) Ljósrit af kortum sem sýnir staðsetningu veiddra hreindýra í landi Víðivalla fremri, 2003 og 2004.
7(5) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(5), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.
7(6) Þinglýsingarvottorð fyrir Fremri-Víðivelli, dags. 17.8.2006.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Víðivallagerðis:

- 8 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
8(1) Afsal, dags. 25.8.1912. Ráðherra Íslands selur Sigurði Þorsteinssyni jörðina Víðivallagerði.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Þorgerðarstaða:

- 9 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
9(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Þorgerðarstaði, dags. 30.3.2005.
9(2) Afsal, dags. 20.3.1930. Dóms- og kirkjumálaráðherra selur Þórarni Stefánssyni jörðina Þorgerðarstaði.
9(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Þorgerðarstaði, dags. 4.4.2005.
9(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Þorgerðarstaði/Land, dags. 4.4.2005.
9(5) Fasteignamatsvottorð fyrir Þorgerðarstaði/Land 2, dags. 4.4.2005.
9(6) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(5), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.
9(7) Þinglýsingarvottorð fyrir Þorgerðarstaði, dags. 17.8.2006.

Lagt fram af Jóni Jónssyni hdl. og Friðbirni Garðarssyni hdl vegna Aðalbóls:

- 10 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.

- 10(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Aðalból, dags. 4.4.2005.
- 10(2) Byggingarbréf núverandi ábúenda, Gísla Pálssonar og Sigurðar Ólafssonar.
- 10(3) Byggingarbréf fyrir Vesturöræfafrétt, dags. 30.3.1842.
- 10(4) Byggingarbréf fyrir Aðalból, dags. 10.9.1835.
- 10(5) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(5), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Jóni Jónssyni hdl. vegna Skriðuklausturs:

- 11 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 11(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Skriðuklaustur, dags. 30.3.2005.
- 11(2) Byggingarbréf núverandi ábúenda, dags. 11.5.1999, Önnu Bryndísar Tryggvadóttur og Hallgríms Þórhallssonar.
- 11(3) Afsal, dags. 27.8.1938. Sigmar Þormar selur Gunnari Gunnarssyni jörðina Skriðuklaustur.
- 11(4) Gjafabréf, dags. 11.12.1948. Gunnar Gunnarsson og Frazisca Gunnarsson gefa íslenska ríkinu jörðina Skriðuklaustur.
- 11(5) Fasteignamatsvottorð fyrir Skriðuklaustur, dags. 31.3.2005.
- 11(6) Fasteignamatsvottorð fyrir Skriðuklaustur (einbýli), dags. 31.3.2005.
- 11(7) Útmæling Brattagerðis, dags. 15.8.1845.
- 11(8) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(5), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Jóni Jónssyni hdl. og Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Sturluflatar:

- 12 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 12(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Sturluflöt, dags. 30.03.2005.
- 12(2) Byggingarbréf núverandi ábúenda, dags. 24.2.2004, Sveins Ingimarssonar.
- 12(3) Úttekt á jörðinni Sturluflöt. Skoðun fór fram 9.8.2000 og úttekt skilað 7.10.2000.
- 12(4) Byggingarbréf Jóns Hallasonar, dags. 30.7.1971.
- 12(5) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(5), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.
- 12(6) Ljósrit af korti sem sýnir staðsetningu veiddra hreindýra í landi Sturluflatar 2003.
- 12(7) Framhaldskröfulýsing vegna Sturluflatar, ódags. en mótt. 17.8.2006.

Lagt fram af Jóni Jónssyni hdl. vegna Vaðbrekku:

- 13 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 13(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Vaðbrekku, dags. 30.3.2005.
- 13(2) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(5), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Jóni Jónssyni hdl. og Friðbirni Garðarssyni hdl. f.h. Fljótsdalshrepps vegna afréttarnýtingar undir Fellum, á Vesturöræfum og Rana utan lands Skriðuklausturs:

- 14 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 14(1) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(5), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Jóni Jónssyni hdl. og Friðbirni Garðarssyni hdl. f.h. Fljótsdalshrepps vegna afréttarnýtingar Múla:

- 15 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 15(1) Matsgögn vegna undirbúnings jarðamats 1861 vegna Glúmsstaða.
- 15(2) Matsgögn vegna jarðamats 1916 vegna Glúmsstaða (Glúmsstaðasels).
- 15(3) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(5), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Jóni Jónssyni hdl. og Friðbirni Garðarssyni hdl. f.h. Fljótsdalshrepps vegna afréttarnýtingar Rana og undir Fellum innan marka Skriðuklausturs:

- 16 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
16(1) Ljósrit af kortum sem sýnir staðsetningu veiddra hreindýra í landi a-c Skriðuklausturs 2003 og 2004.
16(2) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(5), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Jóni Jónssyni hdl. og Friðbirni Garðarssyni hdl. f.h. Fljótsdalshrepps vegna afréttarnýtingar Suðurfells:

- 17 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
17(1) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(5), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Valþjófsstaðar:

- 18 Kröfulýsing, dags. 29.3.2005.
18(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Valþjófsstað I, dags. 22.3.2005.
18(2) Útprintun af færslum fyrir Valþjófsstað 1 af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 22.3.2005.
18(3) Samningur Landsvirkjunar og Prestsetrasjóðs um landnot og efnisnám á jörðinni Valþjófsstað í Fljótsdalshreppi vegna Kárahnjúkavirkjunar, dags. 11.3.2003.
18(4) Greinargerð, dags. 8.3.2006.
18(5) Breyting á kröfulýsingu Valþjófsstaðar, ásamt korti, dags. 24.6.2006.

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. vegna Aðalbóls:

- 19 Kröfulýsing, dags. 8.4.2005.
19(1) Skjalaskrá, dags. 8.4.2005.
19(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Aðalból, dags. 30.3.2005.
19(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Aðalból, dags. 6.12.2005.
19(4) Landamerkjapunktur Aðalbóls, skv. kröfulýsingu, ásamt uppdrætti, ódags. en a-b mótt. 17.8.2006.
19(5) Veðbandayfirlit Aðalbóls, útprintun af heimasíðu Lánstrausts hf. dags. 10.8.2006.

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. vegna Egilsstaða:

- 20 Kröfulýsing, dags. 8.4.2005.
20(1) Skjalaskrá, dags. 8.4.2005.
20(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Egilsstaði, dags. 6.12.2005.
20(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Egilsstaði, dags. 8.4.2005.
20(4) Landamerkjapunktur Egilsstaða, skv. kröfulýsingu, ásamt uppdrætti, ódags. en a-b mótt. 17.8.2006.
20(5) Veðbandayfirlit Egilsstaða, útprintun af heimasíðu Lánstrausts hf. dags. 10.8.2006.

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. vegna Kleifar:

- 21 Kröfulýsing, dags. 8.4.2005.
21(1) Skjalaskrá, dags. 8.4.2005.
21(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Kleif, dags. 30.3.2005.
21(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Kleif, dags. 6.12.2005.
21(4) Landamerkjapunktur Kleifar, skv. kröfulýsingu, ásamt uppdrætti, ódags. en mótt. a-b 17.8.2006.
21(5) Veðbandayfirlit Kleifar, útprintun af heimasíðu Lánstrausts hf. dags. 10.8.2006.

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. vegna Skriðuklausturs:

- 22 Kröfulýsing, dags. 8.4.2005.

- 22(1) Skjalaskrá, dags. 8.4.2005.
- 22(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Skriðuklaustur, dags. 30.3.2005.
- 22(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Skriðuklaustur, dags. 6.12.2005.
- 22(4) Veðbandayfirlit Skriðuklausturs, útprentun af heimasíðu Lánstrausts hf. dags. 10.8.2006.
- 22(5) Veðbandayfirlit Skriðuklausturs/Skriðu, útprentun af heimasíðu Lánstrausts hf. dags. 10.8.2006.
- 22(6) Landamerkjapunktur Skriðuklausturs, skv. kröfulýsingu, ásamt uppdrætti, ódags. en mótt. 17.8.2006.

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. vegna Sturluflatar:

- 23 Kröfulýsing, dags. 8.4.2005.
- 23(1) Skjalaskrá, dags. 8.4.2005.
- 23(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Sturluflöt, dags. 30.3.2005.
- 23(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Sturluflöt, dags. 6.12.2005.
- 23(4) Landamerkjapunktur Sturluflatar, skv. kröfulýsingu, ásamt uppdrætti, ódags. en a-b mótt. 17.8.2006.
- 23(5) Veðbandayfirlit Sturluflatar, útprentun af heimasíðu Lánstrausts hf. dags. 10.8.2006.

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. vegna Þuríðarstaða:

- 24 Kröfulýsing, dags. 8.4.2005.
- 24(1) Skjalaskrá, dags. 8.4.2005.
- 24(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Þuríðarstaði, dags. 30.3.2005.
- 24(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Þuríðarstaði, dags. 6.12.2005.
- 24(4) Landamerkjapunktur Þuríðarstaða, skv. kröfulýsingu, ásamt uppdrætti, ódags. en a-b mótt. 17.8.2006.
- 24(5) Veðbandayfirlit Þuríðarstaða, útprentun af heimasíðu Lánstrausts hf. dags. 10.8.2006.
- 24(6) Veðbandayfirlit Þuríðarstaða, útprentun af heimasíðu Lánstrausts hf. dags. 10.8.2006.

Lagt fram af málsaðilum:

- 25 Yfirlitskort. Mál nr. 1/2005. Kröfulínur allra málsaðila, dags. 14.6.2006.
- 25(1) Kort sem sýnir breytingar á kröfulínunum málsaðila, dags. 16.8.2006.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 26 26(1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 17.8.2005.
- 26(2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 20.12.2005.
- 26(3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 9.3.2006.
- 26(4) Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 20.6.2006.
- 26(5) Fundargerð endurupptöku, dags. 17.8.2006.
- 27 Greinargerð Hjörleifs Guttormssonar náttúrufr. um staðhætti og gróðurfar, dags. 5.5.2006.
- 28 Greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands um sögu jarða og annarra landsvæða. Dags. 26.7.2006.

Hliðsjónargögn

Lagt fram til hliðsjónar af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- Ónr. Göngur og réttir V (Þingeyjarsýslur - Múlasýslur). Bragi Sigurjónsson bjó til prentunar. Bls. 367-400.
- Ónr. Austurland II. Safn Austfirzkra fræða. Ritstjórar: Halldór Stefánsson og Þorsteinn M.

- Jónsson. Bls. 40-51, 54-57, 143-172.
- Ónr. Múlaþing, 9. hefti 1976. Bls. 25-50.
- Ónr. Múlaþing, 1. hefti 1966. Bls. 74-103.
- Ónr. Múlaþing 1998. Útgefandi: Héraðsnefnd Múlasýslna. (Blaðsíðutal sést ekki á ljósriti).
- Ónr. Sveitir og jarðir í Múlaþingi. II bindi. Gefið út af Búnaðarsambandi Austurlands 1975. Bls. 5-8, 14-18, 20-21, 23-24, 26-36, 38-39, 41-42, 44, 46-47, 49, 51-52, 59, 371-374, 391-395, 398-401, 404-407, 409, 411-418, 421-422, 288, 290-293, 295-303.
- Ónr. Sýslulýsingar 1744-1749. Bls. 262-263.
- Ónr. Síða úr Landnámabók.

Lagt fram til hliðsjónar af Fribirni Garðarssyni hdl. f.h. jarða í Fljótsdalshéraði:

- Ónr. Grein úr Glettingi -tímarit um austfirsk málefni, 1. tbl. 2005 eftir Heimi Þór Gíslason, *Um Fjallgrös*.
- Ónr. Forn jarðamörk í Jökuldal og Fljótsdal. Uppdráttur gerður af Páli Pálssyni á Aðalbóli, ódags.
- Ónr. Yfirlit málflutningsræðu, ódags. en mótt. 24.6.2006.
- Ónr. Forn jarðamörk í Jökuldal og Fljótsdal. Uppdráttur gerður af Páli Pálssyni á Aðalbóli, ódagsett.

Lagt fram til hliðsjónar af Ólafi Björnssyni hrl. f.h. Valþjófsstaðar:

- Ónr. Dómaskrá, tilvísanir til helstu dóma, ódags. en móttakið 24.6.2006.
- Ónr. Listi yfir helstu fræðirit og prentaðar heimildir sem lögmaður vísar til auk framlagðra hliðsjónargagna í málinu. Ódags. en móttakið 24.6.2006.

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd:

- Ónr. Skrá um eyðibýli í Norður-Múlasýslu. Ferðabók Ólafs Olavíusar, II. b., bls. 137-141. (*Merkt B 11.2 .a-c*).
- Ónr. Jökuldalsheiðin og byggðin þar. Halldór Stefánsson: Austurland: Safn austfirzakra fræða, I. b., bls. 145-274. (*Merkt B 11.3*).
- Ónr. Landnám í Austfirðingafjórðungi. III. Einstök landnám. Halldór Stefánsson: Austurland: Safn austfirzakra fræða, II. b., bls. 25-43, 54-59. (*Merkt B.11.4*).
- Ónr. Skýrsla um Valþjófsstaðabrauð 1854. Skýrslur um landshagi á Íslandi, II. b., bls. 449-453. (*Merkt B.11.1 a-e, nr. 6*).
- Ónr. Byggðaleifar í Hrafnkeldal og á Brúardölum eftir Sveinbjörn Rafnsson, bls. 10-73, 109-111. (*Merkt B. 11. 2, nr. 4b*).
- Ónr. Hrafnkeldalur og byggð þar eftir Halldór Stefánsson. Austurland: Safn austfirzakra fræða, II. b., bls. 143-172. (*Merkt B. 11.3, nr. 4b*).
- Ónr. Skýrslur í máli 1/2005 hjá óbyggðanefnd, (18 blaðsíður, skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).
- Ónr. Bréf sýslumanns Norður-Múlasýslu um afréttarskrár, dags. 27.1.1986.

Skjöl lögð fram til upplýsingar fyrir lögmennt um rannsókn óbyggðanefndar:

- Ónr. Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll. nr. 58/1998, sbr. lög nr. 65/2000.
- Ónr. Listi ÞÍ yfir þær jarðir á svæði 5 sem leitað er heimilda um. Dags. 28.2.2005-1.3.2005. Breytt 4.4.2005.
- Ónr. Listi óbn yfir jarðir (og eyðibýli) á svæði 5 sem kröfulína íslenska ríkisins liggur um og/eða meðfram, dags.20.3.2005.
- Ónr. Efnisyfirlit landamerkjabókar Norður-Múlasýslu A, 1883-1951. A. 1. 1 a-i.
- Ónr. Efnisyfirlit landamerkjabókar Norður-Múlasýslu B, 1921-1979. A. 1. 2 a-h.
- Ónr. Efnisyfirlit Björns Teitssonar o.fl. („Heimildaskráning jarða“), fyrir Múlasýslur.
- Ónr. Afrit af erindi óbyggðanefndar dags. 6.9.2005. Beiðni um gögn úr Afsals- og veðmálalögum sem eru í vörslu Sýslumannsins á Seyðisfirði.